

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ (У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ)

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

(У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

(У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ) :

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК : ПРАКТИКУМ

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*

Київ - 2013

УДК 347(477)
ББК 67.9(УКР)304я73

Гриф надано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(Лист № 1/11-18171 від 22.11.2012 р.)

Ц 58 Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. – 348 с.

ISBN 978-966-8406-62-1

У навчальному посібнику дано загальну характеристику основних положень цивільного права України. В доступній для ознайомлення та вивчення формі (запитання – відповідь) розглядаються зміст усіх інститутів цивільного права.

Розрахований на студентів (курсантів, слухачів), аспірантів і викладачів юридичних вузів та факультетів. Може бути корисним практичним працівникам.

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

Протокол № 2 від 26.04.2012 р.

УДК 347(477)
ББК 67.9(УКР)304я73

Рецензенти:

Дзера О.В., член-кореспондент АпрН України,
доктор юридичних наук, професор
Гопанчук В.С., кандидат юридичних наук, професор

© Колектив авторів, 2013
© ВНЗ «Національна академія
управління», 2013

ISBN 978-966-8406-62-1

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

- Матвійчук В.К.**, доктор юридичних наук, доцент – Глава 5 (п.п. 31-39); Тестові та практичні завдання. Методичні вказівки до написання контрольної роботи. Завдання до контрольних робіт.
- Мироненко В.П.**, кандидат юридичних наук, доцент – Глава 2 (п.п. 5-10); Глава 3 (п.п. 19-24); Глава 7 (п.п. 55-59, 63-70); Глава 8 (п.п. 71-74, 78, 83); Глава 9 (п.п. 84-86).
- Нікітін Ю.В.**, кандидат юридичних наук, доцент – Глава 10 (п.п. 95-99); Тестові та практичні завдання. Методичні вказівки до написання контрольної роботи. Завдання до контрольних робіт.
- Полішко Н.Л.**, доцент кафедри цивільного та господарського права НАУ – Глава 1 (п.п. 1-4); Глава 2 (п.п. 11-15); Глава 3 (п.п. 16-18); Глава 4 (п.п. 29,30); Глава 6 (п.п. 53-54); Глава 9 (п.п. 87-94).
- Тімуш І.С.**, доктор юридичних наук, доцент – Глава 3 (п. 25); Глава 4 (п.п. 26-28); Глава 6 (п.п. 48-52); Глава 7 (п.п. 60-62); Глава 8 (п.п. 75-77, 79-82).
- Харь І.О.**, кандидат юридичних наук – Глава 5 (п.п. 40-47); Тестові та практичні завдання. Методичні вказівки до написання контрольної роботи. Завдання до контрольних робіт.
- Прилуцький Р.Б.**, кандидат юридичних наук, доцент – Глава 10 (п.п. 100-104).

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Поняття, предмет і метод цивільного права України

Цивільне право – це одна з провідних галузей національного права України, яка регулює певну групу правових відносин за участю фізичних та юридичних осіб і держави в цілому. Цивільне право – галузь права, яка включає в себе норми права, що регулюють майнові та особисті немайнові правові суспільні відносини між рівноправними суб'єктами права – фізичними, юридичними особами, державою, територіальними громадами, іноземними державами, організаціями та іншими соціальними утвореннями.

Цивільне право України, як будь-яка інша галузь права, характеризується предметом та методом правового регулювання.

Предмет цивільного права складають правові відносини, які регулюються цивільно-правовими нормами. Зокрема, це майнові відносини та особисті немайнові відносини.

Майновими відносинами є правові відносини, які пов'язані з належністю, набуттям, володінням, користуванням і розпорядження майном. При цьому вони зумовлені використанням товарно-грошової форми. До майнових відносин, що засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони іншій, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом.

Особисті немайнові відносини індивідуалізують особу, оскільки виникають у зв'язку із здійсненням нею своїх особистих прав і свобод (наприклад, право особи на життя, здоров'я, честь, гідність, ім'я та авторство), які поділяються на дві групи: особисті права, пов'язані з майновими (наприклад, права авторів на результати інтелектуальної праці в галузі науки, літератури, мистецтва тощо); особисті права, не пов'язані з майновими (наприклад, права особи на честь, гідність, ім'я, листування тощо).

Сторони цих відносин виступають як юридично рівні між собою, автономні та незалежні одна від одної, що є однією з характерних рис цивільно-правового методу. Учасниками цивільно-правових відносин можуть бути фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства) та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. При виникненні цивільно-правових відносин їх учасники не можуть нав'язувати свою волю один одному, у зв'язку з чим їх стосунки повинні базуватися на основі досягнутої згоди (наприклад, в основу реалізації договору купівлі-продажу сторони мають покласти досягнення спільної згоди відносно кількості, якості та ціни товару).

Цивільно-правовий метод характеризується такими ознаками:

- юридичною рівністю сторін. Кожна зі сторін має свій комплекс прав і обов'язків і не підпорядкована іншій;
- диспозитивністю сторін, на підставі чого сторонам надається право визначити свої взаємовідносини на власний розсуд повністю або частково в межах, передбачених законом;
- особливим способом вирішення майнових спорів між учасниками цивільних правовідносин (через загальний, господарський чи третейський суд);
- наявністю майнової відповідальності сторін.

Отже, цивільне право – це галузь права, що на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності учасників регулює особисті немайнові та майнові відносини (власності і товарообігу), відносини, які складаються у сфері інтелектуальної діяльності, а також охорони і захисту цих немайнових та майнових благ.

2. Цивільне законодавство: поняття, система, дія, аналогія

Цивільне законодавство – це система нормативних актів, у яких містяться цивільно-правові норми, що регулюють немайнові та майнові відносини (власності і товарообігу), відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності, а також відносини щодо охорони і захисту цих особистих немайнових та майнових благ.

Систему цивільного законодавства складають законодавчі та інші нормативні акти, що містять цивільно-правові норми.

За юридичною силою та територіальною ознакою джерела цивільного права України поділяють на такі:

- Конституція України, яка становить основу цивільного законодавства;
- Цивільний кодекс України, який є основним актом цивільного законодавства України;
- Закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу України;
- Акти Президента України у випадках, встановлених Конституцією України;
- Постанови Кабінету Міністрів України;
- Нормативно-правові акти інших органів державної влади України, влади Автономної Республіки Крим, що регулюють цивільні відносини і прийняті лише у випадках і в межах, встановлених Конституцією України та законом;
- звичай (правила поведінки, що склалися внаслідок фактичного застосування протягом тривалого часу);
- норми міжнародного права і міжнародні договори.

Відповідно до ст.4 ЦКУ, основу цивільного законодавства України становить Конституція України. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України.

Якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж ЦКУ, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України. Поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України. Цивільні відносини регулюються однаково на всій території України.

Отже, основу цивільного законодавства України, як зазначалось вище, становить Конституція України. Вона має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативні акти приймають на основі Конституції. Для цивільного права особливе значення мають ст. 13, 14, 41 Конституції України, в яких встановлюються цивільно-правові засади регулювання відносин власності та ст. 21–24, 27–34, які визначають основні права і обов'язки громадян України, зміст правоздатності громадян у нормах цивільного права. Згідно з Конституцією України (ст. 92), виключно Законами України визначаються: права та свободи громадян, гарантії цих прав і свобод; правосуб'єктність громадян;

правовий режим власності; правові засади та гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади цивільно-правової відповідальності та ін.

Закони є основною формою правотворення в нашій державі. Головним кодифікаційним актом цивільного права є Цивільний кодекс України. Зміст Цивільного кодексу України утворюють шість книг («Загальні положення», «Особисті немайнові права фізичних осіб», «Право власності та інші речові права», «Право інтелектуальної власності», «Зобов'язальне право», «Спадкове право»). Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймають відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу України. До цивільних кодифікаційних актів слід віднести Господарський кодекс України, Повітряний кодекс України, Закони України «Про господарські товариства», «Про захист прав споживачів» та ін. Тексти законів, прийнятих Верховною Радою України, публікуються в газеті «Голос України», а також спеціальному виданні «Відомості Верховної Ради України», яке виходить 52 рази на рік.

З нормативними актами, які приймає Кабінет Міністрів України, можна ознайомитися в газеті «Урядовий кур'єр» та в Збірнику урядових нормативних актів України.

Акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня набрання ними чинності. Акт цивільного законодавства не має зворотної дії у часі, крім випадків, коли він пом'якшує або скасовує цивільну відповідальність особи. Якщо цивільні відносини виникли раніше і регулювалися актом

цивільного законодавства, який втратив чинність, новий акт цивільного законодавства застосовується до прав та обов'язків, що виникли з моменту набрання ним чинності.

Якщо цивільні відносини не врегульовані Цивільним кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону). У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права).

Норми цивільного права регулюють найтипівіші й характерні для певного етапу суспільного розвитку майнові та немайнові відносини. Але навіть найдосконаліша система права не може охопити всю різноманітність суспільних відносин, які потребують правового регулювання. Так, безпосередньо в ЦК України відсутня правова регламентація багатьох питань, які виникають на практиці у зв'язку з медичним обслуговуванням, внутрішніми перевезеннями пасажирів місцевим транспортом, функціонуванням громадського харчування та іншими видами повсякденного обслуговування. Законодавець у ЦК України прямо зазначає, що цивільні права та обов'язки можуть виникати з дій громадян і організацій, які хоча й не передбачені в законі, але в силу загальних засад і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права і обов'язки. Зміни в політичному житті й недоліки законодавчої техніки також сприяють тому, що окремі суспільні відносини залишаються поза межами правового регулювання.

Під прогалиною у праві звичайно розуміють випадок, коли певні суспільні відносини потребують правового регулювання, але воно не передбачене конкретним законом, правовою нормою. Засобом усунення прогалин є правотворчість – прийняття нових норм або редагування застарілих. Але суди не можуть чекати, поки прогалину в праві усуне законодавець, і не надавати захисту інтересам громадян і організацій, посилаючись на відсутність нормативної бази. Вихід полягає в тому, що суду надається право розглядати такі справи за допомогою аналогії.

Аналогія закону й аналогія права як засоби усунення прогалин в законодавстві передбачені ст. 8 ЦК і ч. 7 ст. 8 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України. У разі відсутності закону, який регулює спірні відносини, суд застосовує закон, який регулює подібні відносини, а за відсутності такого суд виходить із загальних засад і змісту законодавства України.

Перший вид аналогії (за відсутності закону, який регулює спірні відносини) має назву «аналогія закону», другий (за відсутності і закону, який регулює спірні відносини, і закону, який регулює подібні до спірних відносини) – «аналогія права».

Аналогія закону має місце, якщо: відносини, щодо яких виник спір, за своїм характером потребують цивільно-правового регулювання; ці відносини не регулюються будь-якими конкретними нормами права; вирішення спору,

що виник, не можливе, ґрунтуючись на засадах і змісті законодавства; є закон, який регулює подібні відносини і який може бути застосований за аналогією.

Виришуючи справу шляхом використання аналогії закону, суд повинен не лише посилатися на конкретну норму закону, а й обґрунтовувати, чому він вважає можливим її застосування. У певних випадках законодавець з метою «нормативної економії» сам вказує на необхідність застосування аналогічного закону. Так, в ст. 713 ЦК передбачено, що до договору контрактації застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено договором або законом. Відповідно до ст. 716 ЦК до договору міни застосовуються загальні положення про договір поставки, договір контрактації або інші договори, елементи яких містяться в договорі міни, якщо це не суперечить суті зобов'язання.

Зустрічаються і суттєвіші прогалини в законі. У ньому інколи відсутні не лише прямі норми, але й аналогічні. Такі прогалини заповнюються за допомогою аналогії права. В такому випадку суд приймає рішення, виходячи із загальних засад цивільного законодавства. При використанні аналогії права необхідно зазначати, якими засадами і змістом цивільного законодавства суд керувався, оскільки без такого детального аргументування рішення суду вважається необґрунтованим.

3. Цивільні правовідносини: поняття, елементи, види, підстави

Цивільно-правові норми встановлюються для того, щоб регулювати суспільні відносини, які складають предмет цивільного права. У результаті такого регулювання вказані відносини набувають правової форми і стають цивільними правовідносинами.

Цивільні правовідносини виникають, змінюються і припиняються на підставі юридичних фактів, тобто певних життєвих обставин, ситуацій, інших подій і дій, з якими пов'язано настання певних правових наслідків (наприклад, укладення договору, створення літературного твору, завдання шкоди).

Можна виділити певні особливості цих правовідносин, а саме вони: є майновими і особистими немайновими відносинами; засновані на юридичній рівності суб'єктів і їхній майновій самостійності; формуються на основі вільного волевиявлення.

Отже, цивільні правовідносини – це врегульовані нормами цивільного права майнові та особисті немайнові відносини, що засновані на вільному волевиявленні самостійних щодо майна, юридично рівних суб'єктів і що виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів.

Цивільні правовідносини, як і будь-які інші правовідносини, мають свою внутрішню побудову і складаються із трьох елементів: суб'єктів; об'єктів; змісту.

Суб'єкти – це учасники цивільних правовідносин, носії цивільних прав та обов'язків. Такими учасниками є фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

Об'єкти – це певні матеріальні або нематеріальні блага, із приводу яких суб'єкти вступають у цивільні правовідносини, зокрема, речі, майнові права, результати робіт, послуги, інформація тощо.

Зміст складають цивільні права та обов'язки суб'єктів цивільних правовідносин, що відповідно реалізуються або виконуються у сфері таких правовідносин.

У юридичній літературі і на практиці суб'єктивне право характеризується як єдність трьох елементів: а) вид і міра можливої (дозволеної) поведінки уповноваженої особи, в якій виявляється її самодіяльність, свобода вибору варіанта поведінки в межах наданого суб'єктивного права, користування матеріальними і духовними благами на підставі існуючих відносин власності і товарообігу, тобто право на власні дії; б) право (можливість) вимагати від інших осіб поведінки, яка забезпечує здійснення своєї діяльності, тобто право на чужі дії; в) право (можливість) вимагати застосування засобів державного примусу до зобов'язаних осіб. Отже, суб'єктивне цивільне право – це можливості відповідного суб'єкта. Суб'єктивний цивільний обов'язок – це міра необхідної поведінки зобов'язаної особи для задоволення інтересів уповноваженої особи. Він також пов'язаний з правом в об'єктивному розумінні. Так, ст. 665 ЦК України передбачає, що за договором купівлі-продажу продавець зобов'язаний передати майно у власність покупцеві. Це норма цивільного права, тобто право в об'єктивному розумінні. Зазначений обов'язок виникає саме тому, що він встановлений нормою об'єктивного права.

Класифікація цивільних правовідносин має не лише суто теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє правильно застосувати норми цивільного права в кожному конкретному випадку. Традиційно розрізняють такі види цивільних правовідносин.

Майнові та особисті немайнові. Майнові правовідносини спрямовані головним чином на задоволення матеріальних інтересів сторін. Більшість цивільних правовідносин є майновими (відносини власності, договірні, із відшкодування заподіяної шкоди тощо). Особисті немайнові правовідносини пов'язані з охороною індивідуальності людини і з нематеріальними благами, які належать громадянину з народження і є невідчужуваними від нього (честь, гідність, ділова репутація тощо).

Абсолютні та відносні. В абсолютних правовідносинах правомочній особі протистоїть невизначене коло зобов'язаних осіб. Так, у відносинах власності зобов'язаною стороною виступають всі особи, що оточують власника, оскільки ніхто з них не може порушувати права власника щодо володіння, користування та розпорядження річчю. У відносних правовідносинах правомочній особі протистоїть певна особа. Так, за

договором купівлі-продажу продавець має право вимагати оплати товару від конкретного покупця, а покупець – відповідно передачі речі від конкретного продавця.

Речові та зобов'язальні. У речових правовідносинах права можуть бути здійснені їх носієм самостійно. Так, власник користується своєю річчю і не потребує сприяння інших осіб. У зобов'язальних правовідносинах реалізація права передбачає певні дії зобов'язаної особи: продавець реалізує своє право на отримання грошової суми, якщо покупець виконає обов'язок щодо її сплати.

Підстави виникнення цивільних правовідносин

Правовідносини не перебувають у стані спокою. Вони виникають, змінюються і припиняються на підставі передбачених в законі обставин – юридичних фактів. Всі юридичні факти можна поділити на дві групи: події і дії.

Події – настають незалежно від волі людей (стихійні лиха, смерть людини, закінчення строку тощо). Але внаслідок подій у спадкоємців виникає право на спадщину, у страхувальника – право на відшкодування шкоди.

Дії – результат свідомої діяльності людини. Вони поділяються на: правомірні (тобто такі, що відповідають приписам закону); неправомірні (такі, що суперечать закону). Правомірні дії поділяються на правочини, юридичні вчинки, адміністративні акти. Якщо правочини – це вольові, правомірні дії осіб, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків (наприклад, при укладенні договору купівлі-продажу покупець має на меті стати власником майна, а продавець – набути гроші за це майно), то юридичні вчинки створюють правові наслідки незалежно від спрямованості волі осіб, які їх вчиняють. Так, створення художнього твору може бути спеціально і не спрямоване на виникнення правовідносин, але незалежно від цього художник набуває авторське право. Неправомірні дії можуть бути підставами виникнення правовідносин у випадках заподіяння шкоди, набуття чужого майна без достатніх правових підстав тощо.

4. Способи захисту цивільних прав та інтересів

Кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;

відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

Способи захисту цивільних прав у багатьох випадках передбачені правовими нормами, які регулюють конкретні правовідносини. Наприклад, для захисту права власності чи іншого речового права може використовуватися позов про визнання права власності, негаторний чи відвідаційний позови.

Визнання права – спосіб захисту, який застосовується у випадку спору між суб'єктами цивільного права з приводу наявності чи відсутності правовідносин між сторонами правовідносин, і відповідно наявності чи відсутності цивільного права та цивільного обов'язку. Слід визнати, що такий спосіб захисту може стосуватися не тільки наявності спору, але й невизначеності правового стану особи (наприклад, у справах окремого провадження про обмеження громадянина (фізичної особи) у дієздатності чи визнання недієздатним; про визнання громадянина (фізичної особи) безвісно відсутнім чи про оголошення громадянина (фізичної особи) померлим; про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та інші). У судовій практиці такий спосіб захисту здійснюється на підставі пред'явлення позову про визнання, який може поєднувати не тільки правову вимогу визначення наявності чи відсутності правовідносин, але й на присудження на підставі наявності чи відсутності права або обов'язку.

Визнання правочину недійсним – спосіб захисту, який застосовується у випадку укладення заперечуваного правочину. Такий спосіб захисту може застосовуватися судом у випадках та у порядку, визначеному цивільним законодавством.

Припинення дії, яка порушує право, як спосіб захисту, полягає у припиненні триваючого цивільного правопорушення, яке продовжує тривати і впливати на суб'єктивні права, свободи та законні інтереси особи. В окремих випадках такий спосіб застосовується як запобіжний захід (спосіб забезпечення позову). Так, відповідно до ст. 152 ЦПК України позов може бути забезпечений заборонаю проводити певні дії, включаючи і дії протиправного характеру. Прикладом може бути заборона використовувати товарний знак до розгляду справи по суті, розповсюдження творів літератури, науки, мистецтва.

Відновлення становища, яке існувало до порушення, має місце у випадку, коли визнання факту порушення суб'єктивного права та притягнення винного до відповідальності недостатньо, а необхідно поновити порушене право у повному обсязі (застосувати реституцію). Такий спосіб захисту застосовується, наприклад, у випадку укладення нікчемного правочину, адже для визнання останнього недійсним немає потреби звертатися до юрис-

дикційного органу для визнання його таким. Такий правочин є недійсним, тобто таким, що не породжує правових наслідків, незалежно від звернення до суду.

Примусове виконання обов'язку в натурі – спосіб захисту цивільного права, який впливає із загального принципу повного та належного виконання зобов'язання. Цей спосіб полягає у зобов'язанні вчинити дію або утриматися від дії, незалежно від застосування до неї інших заходів впливу (відшкодування збитків чи моральної (немайнової шкоди), накладення штрафу, пені та ін.).

Зміна правовідношення – це спосіб захисту, який полягає у трансформації одних правовідносин в інші, переростання одного обов'язку в інший, покладенні на боржника нового обов'язку.

Припинення правовідношення застосовується, як правило, у випадку невиконання чи неналежного виконання боржником своїх обов'язків або неправомірне використання кредитором (носієм) свого суб'єктивного права. У судовій практиці такі позови називають перетворювальними, або конститутивними. До них слід віднести, наприклад, позови про розірвання договорів підряду, найму (оренди), купівлі-продажу, дарування та ін.

Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, як правило, має місце у випадку наявності складу цивільного правопорушення, який включає в себе протиправну поведінку заподіювача, наявність негативних наслідків (шкоди), причинний зв'язок між протиправною поведінкою та наслідками та вина заподіювача (див. додатково коментар до ст. 22 ЦК).

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди застосовується у випадках заподіяння останньої, під якою розуміють фізичні та моральні страждання, яких зазнав потерпілий у разі порушення, невизнання чи оспорення його суб'єктивного права.

Визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб полягає у позбавленні у судовому порядку або в іншому порядку, визначеному законом, юридичної сили винесеного рішення, вчиненої дії або зобов'язання вказаних суб'єктів владних правовідносин вчинити певну дію для захисту порушеного чи оспореного права чи законного інтересу. І хоча наведений спосіб судового захисту цивільного права не є виключною прерогативою суду, судовий контроль за законністю актів та дій у сфері управління є більш ефективним у порівнянні із адміністративним, оскільки суд незалежний і підпорядковується виключно закону, судовий розгляд дає можливість більш повно і відкрито виявити дійсні обставини справи і прийняти законне та обгрунтоване рішення по справі (див. додатково коментар до ст. 21 ЦК).

Стаття 16 ЦКУ не встановлює вичерпного переліку способів захисту цивільного права, вказуючи на те, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, встановленим договором або законом. Так, до

способів захисту слід віднести позов про визнання правочину дійсним у випадках, передбачених ст. 219 – недодоержання вимоги нотаріального посвідчення одностороннього правочину, ст.220 – недодержання сторонами вимоги про нотаріальне посвідчення договору, ст. 221 – правочин вчинений малолітньою особою за межами її дієздатності, ст.. 226 – правочин вчинений недієздатною особою.

Такими способами слід також визначити норми, якими кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32 Конституції України). До «інших способів» захисту цивільного права чи інтересу також можна віднести судову діяльність, яка носить характер попереднього судового контролю. Тобто, коли для вчинення тої чи іншої дії, яка може потягнути правові наслідки і зацепити права та законні інтереси уповноваженої особи, необхідно попередньо звернутися до суду. Так, відповідно до положень Конституції України конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом (ст. 41), ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду (ст. 47). Передбачається, що суд, при дослідженні і встановленні дійсних обставин справи, може відмовити уповноваженій особі у захисті, не застосовуючи жодного з перерахованих способів, у випадку зловживання своїми правами, а саме: посягання на права інших осіб, моральні засади суспільства, завдання шкоди навколишньому природному середовищу, культурній та історичній спадщині, використання права з метою неправомірного обмеження конкуренції, недобросовісна конкуренція, зловживання монопольним становищем та інші форми зловживання правом (див. коментар до ст. 13 ЦК). Більш того, суд, встановивши такі обставини, відмовляючи у правовому захисті і наявності зустрічного позову про припинення зловживання правом, повинен зобов'язати уповноважену особу припинити ці дії.

Відповідно до ст. 17 ЦК України захист цивільних прав та інтересів може здійснюватись Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування. Так, Президент України здійснює захист цивільних прав та інтересів у межах повноважень, визначених Конституцією України. У випадках, встановлених Конституцією України та законом, особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законом. Рішення, прийняте зазначеними органами щодо захисту

цивільних прав та інтересів, не є перешкодою для звернення за їх захистом до суду.

Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені. Роль Президента як гаранта додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина є багатогранною. Президент має праве вимагати від усіх органів державної влади неухильного дотримання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Якщо Президент вважає неконституційними певні правові акти Верховної Ради України, він має право звернутися до Конституційного Суду з відповідним конституційним поданням. Якщо закон України, що надійшов йому на підпис від Верховної Ради України, на думку Президента, є неконституційним, він має скористатися правом вето і повернути його до парламенту на повторний розгляд: коли ж конституційність закону є сумнівною, він може підписати його і водночас звернутися з конституційним поданням до Конституційного Суду України. Виступаючи в ролі гаранта Конституції, прав і свобод людини і громадянина, Президент України уповноважений з названих позицій оцінювати зміст діяльності відповідальних перед ним і підконтрольних йому органів, а також керівників тих державних структур, щодо яких глава держави приймає рішення з кадрових питань. Наприклад, якщо Президент вважає, що Генеральний прокурор України, міністр, керівник центрального чи місцевого органу виконавчої влади порушив Конституцію України або належним чином не організував роботу відповідного органу щодо забезпечення її захисту конституційних прав і свобод громадян, він може звільнити відповідну особу.

Ст. 18 ЦК України захист цивільних прав здійснюється нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом. Під виконавчим написом нотаріуса слід розуміти підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості (грошових сум чи майна) та розпорядження про примусове стягнення з боржника на користь кредитора цієї заборгованості. Виконавчий напис вчиняється нотаріусом на борговому документі. Стягнення за виконавчим написом нотаріусів допускається у випадках, чітко передбачених чинним законодавством. Стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження», який визнає виконавчий напис як підставу виконання і як виконавчий документ (ст.ст. 3,18 Закону України «Про виконавче провадження»).

Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.

Самозахист – один із способів захисту цивільних прав. Для нього характерне те, що суб'єкт цивільного права захищає себе власними діями. У порівнянні з іншими способами захисту – це захист без звернення до суду або іншого органу, який здійснює захист цивільного права. Самозахист може проводитися фізичною або юридичною особою. Самозахист допускається при умові, що існує: порушення права або загроза його порушення; необхідність припинення або попередження порушення.

Способи захисту повинні мати співмірний характер (адекватність загрози та засобів захисту і можливих наслідків та тих наслідків, що настали). Зважаючи на можливість заподіяння шкоди цивільним правам інших осіб при застосуванні самозахисту (заподіяння шкоди майну, немайновим благам), то він допускається при отриманні таких умов: заподіяна шкода має бути менш значною; реальна небезпека, яка загрожувала цивільним правам особи при даних обставинах, не могла бути усунена іншими засобами. Застосування цього способу у вказаних межах звільняє від відповідальності за шкоду, заподіяну третій особі, яка порушила або порушує права та інтереси того, хто захищається.

Одним із проявів самозахисту слід визнати притримання майна кредитором, незважаючи на те, що цивільне право визнає цю дію як один із способів забезпечення виконання зобов'язання (ст. ст. 594-597, 856, 874, 916, 1019 ЦК та ін.). Притримання речі допускається, доки зобов'язання не буде виконане.

Усі дії того, хто захищається, повинні бути спрямовані виключно на припинення порушення власного права. Якщо мета досягнута, то подальші дії особи, яка допустила порушення інтересів уповноваженої особи, не можуть визнаватися самозахистом. Факти перевищення меж самозахисту встановлюються юрисдикційними органами.

ГЛАВА 2. ФІЗИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

5. Цивільна правоздатність фізичної особи. Обмеження правоздатності

Ст.25 Цивільного кодексу України встановлено, що здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку. Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті.

Для того, щоб бути суб'єктом цивільних відносин, людина наділяється цивільною правоздатністю, тобто, здатністю мати цивільні права та обов'язки. Цивільна правоздатність є необхідною передумовою виникнення суб'єктивних цивільних прав, визначаючою коло потенційних прав і обов'язків, що їх можуть мати громадяни України. Викладені положення стосуються будь-яких фізичних осіб: громадян України, іноземців, осіб без громадянства. Відповідно до Конституції України цивільна правоздатність ґрунтується на принципах рівноправності і соціальної справедливості (ст.ст. 21-24 Конституції). Забороняються будь-які форми обмеження прав громадян за ознаками соціальної, расової, національної, мовної чи релігійної приналежності. Певні обмеження правоздатності іноземних громадян і осіб без громадянства встановлюються законом з метою державної безпеки або як міра-відповідь для громадян тих держав, котрі встановили обмеження для українців. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняється у момент її смерті. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. Народження живої дитини визначається медичними показниками за певними ознаками (вага, здатність до самостійного дихання тощо). Проте, ст. 26 ЦК не вимагає, щоб дитина була життєздатною. Якщо вона прожила хоча б деякий час, то визнається суб'єктом права. Це має значення, зокрема, для спадкових правовідносин, оскільки у цьому випадку така дитина може успадкувати майно і, у свою чергу, після неї можливе спадкування за законом (ст.ст. 1222,1258, 1268 та ін. ЦК). Отже, правоздатність – це лише загальна, абстрактна можливість мати права чи обов'язки. Натомість, конкретні права й обов'язки виникають з підстав, передбачених законом – юридичних фактів. Тому при рівній правоздатності всіх людей, конкретні цивільні права фізичної особи різняться у залежності від віку, майнового положення, стану здоров'я, бажань і інших умов. Правоздатність громадянина припиняється смертю в момент, коли повернення до життя виключено. До правових наслідків смерті

прирівнюється оголошення громадянина померлим судом (див. коментар до ст.ст. 46,47 ЦК).

Крім того, ст. 27 ЦК України встановлено, що правочин, який обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є нікчемним. Правовий акт Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб не може обмежувати можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, крім випадків, коли таке обмеження передбачено Конституцією України.

«Дозволяється все, що прямо не заборонене законом».

На забезпечення реального впровадження цього принципу у життя спрямоване правило ст. 27 ЦК, котра встановлює, що правочини, які обмежують можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є нікчемними, а правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, що обмежує можливість мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є незаконним. Згідно ст.ст. 24, 64 Конституції України обмеження прав людини і громадянина можливе лише на підставі закону і тільки в тій мірі, у якій це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави.

Правоздатність може бути частково обмежена лише судом на певний строк у випадку покарання за вчинений злочин. Особа, позбавлена за вироком суду волі, втрачає право вільного вибору місця проживання, вільного вибору роду занять. Вона обмежується в праві користування своєю власністю тощо. Ст. 51 Кримінального кодексу України передбачає такі заходи, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк і довічно, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та ін.

6. Поняття та види цивільної дієздатності фізичної особи

Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється цим Кодексом і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

Часткову цивільну дієздатність мають фізичної особи, яка не досягли чотирнадцяти років.

Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право:

- самостійно вчиняти дрібні побутові правочини.
- Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;
- здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

Неповну цивільну дієздатність мають фізичної особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Крім дрібних побутових правочинів, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право:

- самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
- самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
- бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;
- самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок).

Неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. На вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування. Неповнолітня особа може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника. Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від батьків (усиновлювачів) або піклувальника та органу опіки та піклування відповідно до закону. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права. Суд скасовує своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо відпали обставини, які були підставою для його прийняття.

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття). У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається. У разі

визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця. Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається.

7. Порядок надання повної цивільної дієздатності

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

За загальним правилом повна цивільна дієздатність настає з моменту досягнення повноліття або з моменту реєстрації шлюбу до досягнення повноліття. В цих випадках повна дієздатність виникає автоматично з моменту настання вказаних юридичних фактів. Однак повна дієздатність в передбачених законом випадках може бути також надана фізичній особі спеціальними актами держави. В цьому разі прийнято говорити про цивільно-правову «емансипацію» особи.

До підстав надання фізичній особі повної цивільної дієздатності відносять: а) перебування у трудових обов'язках особи, яка досягла 16 років; б) запис неповнолітньої особи матір'ю або батьком дитини; в) бажання особи, яка досягла 16 років, займатися підприємницькою діяльністю. Саме зазначені факти, на думку законодавця, свідчать про зрілість психіки фізичної особи та здатність повною мірою самостійно набувати цивільних прав та обов'язків, виконувати їх та нести відповідальність за їх невиконання. При цьому слід звернути увагу, що відповідність неповнолітньої особи зазначеним вимогам ще не означає, що повна дієздатність буде набута даною особою. Повна дієздатність виникає з моменту прийняття рішення уповноваженими на те

законом органами, якими є: органи опіки та піклування – щодо фізичних осіб, які досягли 16 років та працюють за трудовим договором, а також щодо неповнолітніх, які записані матір'ю або батьком дитини. При цьому підставою для розгляду питання про надання повної цивільної дієздатності є заява неповнолітнього, а також письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника; державні органи, які здійснюють державну реєстрацію фізичних осіб – підприємців. Згідно ч. 1 ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» державна реєстрація проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцем проживання фізичної особи – підприємця. Неповнолітня особа має надати цим органам письмову згоду батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування. Слід відзначити, що зазначені державні органи не вирішують питання про надання повної цивільної дієздатності, а приймають рішення про державну реєстрацію підприємця. Проте саме з моментом прийняття такого рішення ЦК і пов'язує набуття повної цивільної дієздатності.

Надана неповнолітньому цивільна дієздатність зберігається і не може бути припинена навіть у разі наступного припинення трудового договору або підприємницької діяльності. Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. Це положення слід розуміти таким чином, що емансипований неповнолітній, якому було надано повну цивільну дієздатність, має такий самий статус в цивільних відносинах, як і особа, що набула повну дієздатність внаслідок досягнення повноліття або укладення шлюбу. Водночас слід звернути увагу на те, що в окремих, виключних випадках закон пов'язує набуття деяких цивільних прав та обов'язків з досягненням певного віку, тому навіть надання повної цивільної дієздатності для їх реалізації недостатньою. Наприклад, право на створення фермерського господарства має громадянин, який досяг 18 років (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про фермерське господарство»).

8. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною

Згідно ст. 36 ЦК України суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. Порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється

Цивільним процесуальним кодексом України. Цивільна дієздатність фізичної особи є обмеженою з моменту набрання законної сили рішенням суду про це.

Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника. Відмова піклувальника дати згоду на вчинення правочинів, що виходять за межі дрібних побутових, може бути оскаржена особою, цивільна дієздатність якої обмежена, до органу опіки та піклування або суду. Одержання заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів особи, цивільна дієздатність якої обмежена, та розпоряджання ними здійснюються піклувальником. Піклувальник може письмово дозволити фізичній особі, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно одержувати заробіток, пенсію, стипендію, інші доходи та розпоряджатися ними. Особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, що завдана нею іншій особі.

Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України. Якщо суд відмовить у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною і буде встановлено, що вимога була заявлена недобросовісно без достатньої для цього підстави, фізична особа, якій такими діями було завдано моральної шкоди, має право вимагати від заявника її відшкодування.

Справа може бути почата за заявою членів його сім'ї, близьких родичів, незалежно від їх спільного проживання, органом опіки та піклування, психіатричним закладом. У заяві про визнання фізичної особи недієздатною повинні бути викладені обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу. Оцінку здоров'я громадянина дає судово-психіатрична експертиза. Обмеження прав і свобод осіб, що страждають психічними розладами, може мати місце тільки на підставі психіатричного діагнозу. Громадянин вправі оскаржити в суд поставлений йому діагноз. Тоді призначається повторна експертиза.

Над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка. Недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину. Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун. Відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, несе її опікун (ст. 1184 ЦК).

9. Підстави та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою

В силу ст. 43 ЦКУ, фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. У разі неможливості встановити день одержання останніх відомостей про місце перебування особи початком її безвісної відсутності вважається перше число місяця, що йде за тим, у якому були одержані такі відомості, а в разі неможливості встановити цей місяць – перше січня наступного року. Порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

Безвісна відсутність – це категорія цивільного законодавства, яка може застосовуватися у випадку, коли через тривалу відсутність фізичної особи відносини, які виникли за її участю, набули невизначеності. Безвісну відсутність слід відрізнити від пропажі безвісти фізичної особи. Можливість визнання фізичної особи безвісно відсутньою не є самоціллю. Вона необхідна для забезпечення стійкості та визначеності цивільних відносин особи та захисту прав і законних інтересів їх учасників. Метою введення норми ст. 43 ЦК є усунення негативних цивільно-правових наслідків такої відсутності. Підставою для звернення до суду щодо вирішення питання про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, є строк, протягом якого відсутні будь-які відомості про таку особу. Цей строк повинен бути не менше одного року, а відтак, у разі звернення до суду із заявою до закінчення річного строку суд повинен відмовити у її задоволенні. При цьому слід брати до уваги відсутність особи у місці її постійного проживання. Якщо ж вона не має постійного місця проживання в Україні, не може вирішуватися і питання про визнання її безвісно відсутньою.

Ще однією особливістю при розгляді таких питань є не просто фактична відсутність особи у місці її постійного проживання. Обов'язковою підставою є відсутність відомостей про її місце перебування. Не може вирішуватися питання про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, якщо особа хоча і відсутня, але є інформація про місце її перебування.

Початок безвісної відсутності фізичної особи може бути відомий заявнику або іншим особам (від'їзд із місця проживання, отримання останнього листа, тощо). У цьому випадку встановлений законом річний строк обчислюється за загальними правилами обчислення строків у цивільному праві (ст. 253 ЦК). Перебіг такого строку починається з моменту наявності останніх відомостей про особу та (або) її місце перебування.

У ряді випадків момент відсутності особи у місці її постійного проживання встановити складно або взагалі неможливо. Для цього випадку існують правила, що вказують на момент початку перебігу строків відсутності особи: а) якщо заявнику чи іншим особам невідомий конкретний день певного місяця; б) якщо невідомим є і конкретний день, і конкретний місяць у

межах календарного року такої відсутності. У першому випадку моментом початку такого строку буде перше число місяця, яке слідує за місяцем, в якому отримано останні відомості про зниклу фізичну особу (тобто, якщо останні відомості отримані, наприклад, на початку лютого місяця, то моментом початку перебігу такого строку буде 1 березня цього ж року). У другому випадку, початком перебігу строку відсутності особи буде 1 січня року, наступного за роком отримання останніх відомостей про особу.

Порядок визнання особи безвісно відсутньою врегульовано главою 4 розділу IV ЦПК. Так, відповідно до ст. 246 ЦПК встановлена альтернативна підсудність цієї категорії справ окремого провадження. Заява про визнання особи безвісно відсутньою може подаватися до суду за місцем проживання заявника, за останнім відомим місцем проживання (перебування) зниклої особи або за місцезнаходженням майна такої особи. Зміст статті не визначає кола осіб, які можуть звернутися до суду із заявою про визнання фізичної особи безвісно відсутньою. ЦПК передбачено, що таким правом наділяються особи, які у поданій до суду заяві обґрунтують мету, заради якої їм необхідно визнати фізичну особу безвісно відсутньою (ст. 247). Тобто, підставою для звернення до суду є зв'язок між безвісною відсутністю фізичної особи та порушенням прав чи охоронюваних законом інтересів заявника. У якості заінтересованих осіб можуть виступати особи, для яких рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою може стати підставою для виникнення, зміни чи припинення їх власних прав та обов'язків.

У разі визнання фізичної особи безвісно відсутньою, настають такі правові наслідки:

- На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку.

- За заявою заінтересованої особи або органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої невідоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою.

- Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах.

- За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати.

- Опіка над майном припиняється у разі скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, а також у разі появи фізичної особи, місце перебування якої було невідомим.

Правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою мають значення не тільки для цивільних відносин, але й ряду інших. Так, відповідно до ст. 37

Закону України «Про пенсійне забезпечення» положення щодо призначення пенсій у разі втрати годувальника поширюються на сім'ї безвісти відсутніх, якщо безвісна відсутність годувальника засвідчена у встановленому порядку. Діти батьків, які визнані у судовому порядку безвісти відсутніми, приймаються у будинки дитини у порядку, встановленому Типовим положенням про будинок дитини, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 травня 1998 р. № 123. Відповідно до ст. 107 СК, якщо один із подружжя визнаний безвісно відсутнім, то за заявою іншого із подружжя, шлюб розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану.

10. Підстави та наслідки оголошення фізичної особи померлою

Фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

Фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті.

Порядок оголошення фізичної особи померлою встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України.

Отже, ЦК передбачає кілька строків, що мають правове значення для визнання особи такою, що померла: 3 роки – загальний строк;

2 роки від дня закінчення воєнних дій – у разі, якщо особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями; 6 місяців – якщо особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку (при катастрофах, стихійному лиху тощо); строк, встановлений на розсуд суду, але не менший 6 місяців – у залежності від конкретних обставин.

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою привірюються до правових наслідків, які настають у разі смерті. Спадкоємці

фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження.

11. Опіка та піклування в цивільному праві

Опіка визначається як один із видів представництва, а саме – представництва за законом, яке встановлюється над малолітніми особами, позбавленими батьківського піклування та особами, які визнані недієздатними.

Опікун замінює свого підопічного в усіх правовідносинах. Зобов'язаний піклуватися про підопічного, створювати йому необхідні побутові умови, забезпечувати його доглядом та лікуванням, а опікун малолітнього, крім того, зобов'язаний дбати про його виховання, навчання та розвиток. На опікунові лежить обов'язок вживати заходів щодо захисту прав та інтересів підопічного. Вчиняти правочини від його імені та в його інтересах. Опікун має право вимагати повернення підопічного від осіб, які тримають його, не маючи на це законної підстави. Закон дещо обмежує опікуна в здійсненні певних дій щодо підопічного. Опікун не може здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватись від його імені порукою; не може представляти підопічного в суді при розгляді спору між підопічним і дружиною, чоловіком опікуна або його близькими родичами. Крім того, ні опікун, ні його дружина, чоловік та близькі родичі (батьки, діти, брати, сестри) не можуть укладати з підопічними договорів, крім передання майна підопічному у власність за договором дарування, або у безоплатне користування за договором позички.

Піклування встановлюється над неповнолітніми фізичними особами, які позбавлені постійного або тимчасового батьківського піклування, та особами, обмеженими у дієздатності. Піклувальник не учиняє правочинів замість підопічного, але здійснює контроль шляхом дачі згоди на укладання тих правочинів, яких підопічний самостійно укладати не має права. Піклувальник зобов'язаний надавати підопічному допомогу в здійсненні своїх прав і виконанні обов'язків, дбати про створення для нього необхідних побутових та інших умов соціального характеру, охороняти його від зловживання з боку третіх осіб. Закон не відносить піклувальників до законних представників підопічних.

У законі зазначено також перелік правочинів, які неможливо укладати без дозволу органу опіки та піклування. Без такого дозволу опікун не має права: відмовитися від майнових прав підопічного; видавати письмові зобов'язання від імені підопічного; укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, в тому числі договори про розподіл або обмін житлового будинку, квартири; укладати договори

щодо іншого цінного майна. Піклувальник має право дати дозвіл на вчинення зазначених правочинів лише за дозволом органу опіки і піклування (ст. 71 ЦК).

Таким чином, більшість зазначених в законі правочинів, на укладання яких необхідний дозвіл органу опіки і піклування, чітко визначені й можуть бути належним чином проконтрольовані.

Як опікуни, так і піклувальники мають право на плату за виконання ними своїх обов'язків. Розмір та порядок її виплати визначає Кабінет Міністрів України.

Таким чином, можна сказати, що основна різниця між опікою і піклуванням проявляється в об'ємі цивільних прав та обов'язків, які покладаються на опікуна і піклувальника, виходячи із стану дієздатності їх підопічних.

Встановлення опіки та піклування здійснюється судом у разі: визнання особи недієздатною; обмеження її у дієздатності; встановлення при розгляді справи, що малолітня чи неповнолітня особа позбавлені постійного батьківського піклування та органом опіки та піклування у разі встановлення опіки над малолітнім; піклування над неповнолітнім. При цьому слід враховувати, що ці особи не позбавлені постійного батьківського піклування, а в силу певних причин тимчасово залишилися без нього (батьки перебувають на лікуванні, у відрядженні тощо).

Опікун та піклувальник призначаються судом за поданням органу опіки та піклування (ст. 60 ЦК України). Такими органами є органи місцевого самоврядування. Безпосереднє ведення справ по опіці та піклуванню покладається на відповідні відділи у виконкомах районних (міських) рад: народної освіти – щодо осіб, які не досягли 18 років; охорони здоров'я – щодо осіб, визнаних судом недієздатними чи обмежено дієздатними; соціального забезпечення – щодо дієздатних осіб, які потребують піклування за станом здоров'я. У сільській місцевості і селищах справами опіки і піклування безпосередньо відають виконавчі комітети сільських і селищних рад. Установи і громадяни, яким стане відомо про осіб, які залишилися без опікування чи піклування, зобов'язані негайно повідомити про це органи опіки і піклування за фактичним місцезнаходженням особи, яка потребує опікування. Такий обов'язок закон покладає на кожного, кому стане відомо про таких осіб (ст. 57 ЦК).

Опіка та піклування встановлюється за місцем проживання особи, яка потребує опіки та піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника. У зв'язку з тим, що фізична особа може мати кілька місць проживання, було б доцільно визначити безпосередньо в законі, що таким місцем є постійне місце проживання зазначених вище осіб.

Опікуном та піклувальником може бути лише фізична особа з повною дієздатністю.

Призначення опікуна чи піклувальника відбувається лише за їх письмовою згодою і переважно серед тих осіб, які перебувають у сімейних,

родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника. При призначенні опікуна та піклувальника для малолітнього, береться до уваги бажання підопічного, хоча це не є обов'язковою умовою.

Ст. 63 ЦК встановлено правило, згідно з яким особі може бути призначено одного або кількох опікунів чи піклувальників. Деяким особам закон забороняє бути опікуном та піклувальником. Це особи, які позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були відновлені, а також особи, поведінка та інтереси яких суперечать інтересам того, хто потребує опіки та піклування. Призначеному опікунові чи піклувальнику видається посвідчення встановленого зразка.

Якщо над дітьми, які виховуються в державних дитячих закладах, і над особами, які потребують опіки й піклування і влаштовані у відповідні лікувальні заклади або заклади органів соціального забезпечення, опікуни й піклувальники не призначені, виконання обов'язків опікунів і піклувальників покладається на ці заклади.

У разі коли опікуна чи піклувальника призначив суд, то і звільнення цих осіб відбувається також судом. Звільнення опікуна та піклувальника здійснюється: за заявою опікуна або піклувальника; за заявою особи, над якою встановлено піклування; за заявою органу опіки та піклування у разі невиконання нею своїх обов'язків, а також у разі поміщення підопічного до навчального закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту. Таку заяву суд повинен розглянути у місячний строк і одночасно зі звільненням особи від повноважень опікуна чи піклувальника призначає за поданням органу опіки і піклування іншу особу, про що постановляє ухвалу.

Припинення опіки відбувається у разі: передачі малолітнього батькам або усиновлювачам; досягнення підопічним 14 років (особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього); поновлення дієздатності особи, яка була визнана недієздатною. Піклування припиняється у разі: досягнення особою повноліття. Опіка й піклування припиняється також у разі смерті підопічного або оголошення його померлим.

Різновидом піклування є патронаж. Він встановлюється над дієздатною особою за її згодою та ініціативою. Дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, має право обрати собі помічника. Піклувальник (помічник) у такому випадку реєструється органом опіки та піклування, про що видається відповідний документ, зразок якого встановлює Міністерство юстиції України. Помічником може бути дієздатна особа. Помічник має право на одержання пенсії, аліментів, заробітної плати, поштових відправлень, що належать особі, яка потребує допомоги; на вчинення дрібних побутових правочинів, відповідно до наданих йому повноважень; представляти особу в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та організаціях, діяльність яких пов'язана з

обслуговуванням населення. Послуги помічника є оплатними, якщо інше не визначено домовленістю сторін. У будь-який час помічник може бути відкликаний, а його повноваження анульовані особою, яка потребує допомоги.

12. Особисті немайнові права фізичної особи: поняття, види, захист

Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту. Особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно.

Під поняттям особистих немайнових прав слід розуміти юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній особі за законом, є немайновими та особистісними.

Для характеристики особистих немайнових прав особи слід використовувати такі основні ознаки: ці права належать кожній особі – це означає, що вони належать усім без винятку фізичним особам і всі вони рівні в можливості реалізації та охорони цих прав; ці права належать особі за законом – це означає, що підставою їх виникнення є юридичний факт (подія або дія), який передбачено в законі; ці права належать особі довічно – це означає, що вони належать фізичній особі до моменту смерті. Переважна більшість особистих немайнових прав виникає в особи з моменту народження, наприклад, право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність, ім'я (найменування) тощо. Однак окремі види особистих немайнових прав можуть виникати в осіб і з іншого моменту, що передбачено в законі, наприклад, право на донорство має лише особа з моменту досягнення повноліття; ці права є немайновими – це означає, що в них немає майнового (економічного) змісту, тобто фактично неможливо визначити вартість цих прав, а відповідно і блага, що є його об'єктом, в грошовому еквіваленті; ці права є особистісними – це означає, що їх не може бути відчужено (як примусово, так і добровільно, як постійно, так і тимчасово) від особи носія цих прав та/або передано іншим особам.

Змістом особистих немайнових прав визнано можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя (ст. 271 ЦК).

Ще однією особливістю реалізації особистих немайнових прав є те, що їх повинна здійснювати особа, як правило, самостійно. Проте в інтересах малолітніх і неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком чи за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті права, ЦК України допускає здійснення права батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками (ст. 272 ЦК). При цьому, з метою реалізації особистих немайнових прав, особа може вимагати від службових (посадових)

осіб учинення відповідних дій, спрямованих на забезпечення здійснення цих прав. А всі рішення, дії та бездіяльність державних органів влади та місцевого самоврядування, посадових осіб, а також діяння фізичних та юридичних осіб, що спрямовані на порушення особистих немайнових прав, є незаконними (ст. 273 ЦК).

Відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний

вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Цивільним кодексом України передбачено дві групи особистих немайнових прав: особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на донорство, право на сім'ю та ін. – глава 21); особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (право на ім'я, право на індивідуальність, право на особисте життя та його таємницю та ін. – глава 22).

Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими ЦК України (глава 3). Захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення.

13. Поняття, ознаки та види юридичних осіб

Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правосуб'єкцією і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Ознаки юридичної особи:

організаційна єдність характеризується наявністю стійких взаємозв'язків між членами (учасниками) юридичної особи, внутрішньою структурою і функціональною диференціацією. Так, акціонери акціонерного товариства, незалежно від їх кількості, мають право приймати рішення на загальних зборах товариства, де воля кожного акціонера перетворюється на єдине волевиявлення. У зовнішніх відносинах АТ виступає як єдина організація.

майнова самостійність (або відокремленість) означає наявність у юридичної особи майна, що виділене і враховується окремо від майна засновників цієї юридичної особи та від майна інших власників. Для різних видів юридичних осіб майнова відокремленість має різні прояви;

наявність правоздатності і дієздатності (правосуб'єктності).

Юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (наприклад, право на приватне життя). Дієздатність юридичної особи – здатність юридичної особи своїми діями набувати і здійснювати цив. права, створювати для себе цив. обов'язки та виконувати їх. Дієздатність юридичної особи пов'язана з правоздатністю особи, виникає з моменту державної реєстрації юридичної особи і закінчується з її ліквідацією;

виступ у цивільному обороті від свого імені. Кожна юридична особа має своє найменування (ім'я). Від свого імені вона набуває майнових та особистих немайнових прав і несе обов'язки, вступаючи в різні цивільно-правові відносини з іншими організаціями та громадянами. Інші особи можуть діяти від імені юридичної особи тільки за її згодою (наприклад, на основі довіреності);

здатність нести самостійну майнову відповідальність. Згідно зі ст. 96 ЦК юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном;

здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Відповідно до ч. 2 ст. 102 ЦПК України сторонами у цивільному процесі, крім громадян, можуть бути підприємства, установи, організації, що мають права юридичної особи.

Усі зазначені ознаки юридичної особи взаємозумовлені і мають розглядатися в єдності, сукупності, бо лише разом вони розкривають суть юридичної особи. Залежно від підстав фінансування юридичні особи поділяються на: госпрозрахункові юридичні особи, які знаходяться на самоокупності. Вони один раз (при заснуванні) отримують від засновника кошти, а відтак хазайнуть самі, несуть усі витрати тощо. Вони також можуть бути власниками певного майна, у чому проявляється ознака відокремленості майна юридичних осіб та інших осіб; бюджетні юридичні особи – отримують від держави кожного року кошти для забезпечення своєї діяльності. Такі юридичні особи мають самостійний кошторис, а керівник юридичної особи користується правами розпорядника кредитами. Майно належить таким юридичним особам на праві оперативного управління. Бюджетним юридичним особам забороняється займатися комерційною діяльністю.

Залежно від кількості засновників юридичні особи поділяються на: унітарні юридичні особи – такі, що виникають унаслідок волевиявлення одного власника; юридичні особи, створені кількома засновниками, – господарські товариства, об'єднання підприємств, громадян тощо.

Залежно від організаційно-правової форми юридичні особи поділяються на: товариства – це організації, створені шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві (ст. 83 ЦК). Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом. Товариства поділяються на підприємницькі (утворюються як

господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи та невідприємницькі (товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками); установи – організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна (ст. 83 ЦК); об'єднання громадян – добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод; об'єднання юридичних осіб тощо

Юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до ст.87 ЦКУ. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Юридична особа може бути створена шляхом примусового поділу (виділу) у випадках, встановлених законом.

ЦК виділяє різні критерії класифікації юридичних осіб. Ст. 81 одним із критеріїв класифікації виділяє способи об'єднання осіб та (або) майна. Залежно від способів об'єднання осіб та (або) майна виділяються такі види юридичних осіб: юридичні особи, які об'єднують тільки осіб (об'єднання громадян, політичні партії, спортивні федерації, творчі спілки, благодійні організації, релігійні організації); юридичні особи, які об'єднують осіб та майно (виробничі кооперативи, споживчі кооперативи, колективні підприємства); юридичні особи, які об'єднують майно (товариства з обмеженою відповідальністю та додатковою відповідальністю, акціонерні товариства, приватні підприємства). Залежно від способів створення ЦК виділяє: юридичних осіб приватного права, які створюються на підставі установчих документів; юридичних осіб публічного права, які створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

ЦК щодо розмежування юридичних осіб публічного та приватного права дає тільки один критерій, а саме: порядок створення, проте не тільки це є їх відмінною ознакою. Публічні юридичні особи ще виконують певні функції держави, АР Крим, територіальної громади. Так, однією з функцій держави є здійснення правосуддя. Юридичні особи публічного права можуть діяти на підставі типових положень.

ЦК регулює тільки порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права (господарських товариств, виробничих кооперативів). Порядок утворення та правовий статус юридичних

осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законами. Частина 4 ст. 81 ЦК встановлює, що юридична особа може бути створена шляхом примусового поділу (виділу) у випадках, встановлених законом. Так, поділ може застосовуватися на підставах і в порядку, встановленому Законом України «Про захист економічної конкуренції», якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку.

14. Припинення юридичної особи: форми, порядок, підстави

Юридична особа припиняється в результаті передавання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення. Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється законом. Особливості припинення банку як юридичної особи встановлюються законом.

Злиття – це припинення юридичної особи, при якому усі майнові права та обов'язки кожного із суб'єктів господарювання переходять до суб'єкта господарювання, що утворився внаслідок злиття;

поділ – це припинення юридичної особи, при якому усі майнові права і обов'язки суб'єкта господарювання переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок цього поділу.

Виділ – виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб;

Приєднання – це припинення юридичної особи, при якому одного або кількох суб'єктів господарювання приєднують до іншого суб'єкта господарювання і до цього останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання;

Перетворення юридичної особи – перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи;

Ліквідація – це одна із форм припинення юридичної особи. Ліквідація юридичних осіб здійснюється без переходу прав і обов'язків підприємства, що ліквідується, до інших осіб, тобто без правонаступництва. При ліквідації підприємства його права й обов'язки припиняються. Юридична особа ліквідується: за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами; за рішенням суду.

Крім суду, учасників та органів управління рішення про поділ, виділення, злиття, перетворення мають право приймати органи державної

влади. Відповідно до ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції», якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище.

Кредитор може вимагати від юридичної особи, що припиняється, виконання зобов'язань якої не забезпечено, припинення або дострокового виконання зобов'язання, або забезпечення виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), які мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспоруються сторонами. Передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення, крім випадків, встановлених законом.

Підписані головою і членами комісії з припинення юридичної особи та затверджені учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про припинення юридичної особи, примірники передавального акта та розподільчого балансу передаються в орган, який здійснює державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, за місцем її державної реєстрації, а також в орган, який здійснює державну реєстрацію юридичної особи – правонаступника, за місцем її державної реєстрації. Юридична особа – правонаступник, що утворилася внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася, які згідно з розподільчим балансом перейшли до іншої юридичної особи – правонаступника. Якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно. Якщо правонаступниками юридичної особи є декілька юридичних осіб і точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, неможливо, юридичні особи – правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася. Учасники (засновники) припиненої юридичної особи, які відповідно до закону або установчих документів відповідали за її зобов'язаннями, відповідають за зобов'язаннями правонаступників, що виникли до моменту припинення юридичної особи, у такому самому обсязі, якщо більший обсяг відповідальності учасників (засновників) за зобов'язаннями правонаступників не встановлено законом або їх установчими документами.

Юридична особа ліквідується: за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу,

досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами; за рішенням суду про визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом. Вимога про ліквідацію юридичної особи може бути пред'явлена до суду органом, що здійснює державну реєстрацію, учасником юридичної особи, а щодо акціонерних товариств – також Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Рішенням суду про ліквідацію юридичної особи на його учасників або орган, уповноважений установчими документами приймати рішення про ліквідацію юридичної особи, можуть бути покладені обов'язки щодо проведення ліквідації юридичної особи. Якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа здійснює всі необхідні дії, встановлені законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом. Особливості ліквідації банків встановлюються законом про банки і банківську діяльність.

Ліквідаційна комісія після закінчення строку для пред'явлення вимог кредитором складає проміжний ліквідаційний баланс, який містить відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредитором вимог, а також про результати їх розгляду. Проміжний ліквідаційний баланс затверджується учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи.

2. Виплата грошових сум кредиторам юридичної особи, що ліквідується, провадиться у порядку черговості, встановленої ст. 112 ЦКУ, відповідно до проміжного ліквідаційного балансу, починаючи від дня його затвердження, за винятком кредиторів четвертої черги, виплати яким провадяться зі спливом місяця від дня затвердження проміжного ліквідаційного балансу. В разі недостатності у юридичної особи, що ліквідується, грошових коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія здійснює продаж майна юридичної особи. Після завершення розрахунків з кредитором ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс, який затверджується учасниками юридичної особи або органом, що прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи, крім випадків, встановлених законом. Майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, передається її учасникам, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом. Юридична особа є ліквідованою з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

У разі ліквідації платоспроможної юридичної особи вимоги її кредиторів задовольняються у такій черговості: у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом; у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності; у третю

чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів); у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги.

Вимоги однієї черги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належать кожному кредитору цієї черги. Черговість задоволення вимог кредиторів за договорами страхування визначається законом.

15. Поняття та види господарських товариств

Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства.

Повне товариство – це товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном. Такий вид цивільно-правової відповідальності більш вагомо захищає права кредитора, який вправі задовольнити майнові претензії з одного боржника, а останній, в свою чергу, може пред'явити вимоги щодо сплати боргів до інших боржників у регресному порядку.

Командитне товариство – це товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників). Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Товариство з обмеженою відповідальністю – це товариство, що має *статутний фонд*, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Члени товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів.

Товариство з додатковою відповідальністю – це товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеска кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Акціонерне товариство – це товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій.

ГЛАВА 3. ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ. ПРАВОЧИННИ

16. Поняття та види об'єктів цивільних прав

Об'єктами цивільних прав є те, на що спрямовані права й обов'язки суб'єктів цивільних правовідносин. У відповідності до ст.177 ЦК України, об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. Тобто, об'єкти цивільних прав – це конкретне благо, з приводу якого суб'єкти вступають у правовідносини.

Речі – це предмети матеріального зовнішнього світу, що перебувають у твердому, рідкому, газоподібному чи іншому фізичному стані. Гроші виступають особливим об'єктом цивільного права, і можуть бути предметом деяких цивільно-правових договорів. Гроші є особливим видом рухомого майна і належать до категорії подільних речей. Відповідно до Конституції України офіційною грошовою одиницею (валютою) України є гривня. До валютних цінностей належать: іноземна валюта, цінні папери в іноземній валюті, фондові цінності й інші боргові зобов'язання, виражені в іноземній валюті, дорогоцінні метали у будь-якому стані, за винятком ювелірних і інших побутових виробів, а також брухту таких виробів. Іноземною валютою є іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, білетів державної скарбниці, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу; кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України. Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам.

Об'єкти цивільних прав наділені такою властивістю як оборотоздатність, що ознає допустимість здійснення правочинів та інших дій, спрямованих на їхню передачу в межах цивільно-правових відносин. Залежно від цього всі об'єкти розділено на три групи: вільні в обороті, обмежені, і вилучені з цивільного обороту.

Ч.1 ст.187 ЦК України встановлено, що об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від

фізичної чи юридичної особи. Правовий режим цих речей полягає в тому, що вони можуть вільно переходити у власність будь-якої особи на підставах, передбачених законодавством.

До об'єктів, обмежених у цивільному обороті, відносять такі речі, для придбання яких вимагається наявність відповідного дозволу уповноважених органів.

До об'єктів, вилучених із цивільного обороту належать зброя (крім мисливської та спортивної), боєприпаси, бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси, вибухові речовини та засоби вибуху, всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали і обладнання для їх виробництва, бойові отруйні речовини, наркотичні, психотропні, сильнодіючі лікарські засоби (за винятком призначених лікарем), протиградові установки, державні еталони одиниць фізичних величин, електрошокові пристрої та спеціальні засоби, які застосовуються правоохоронними органами.

17. Поняття та види речей. Майно

Відповідно до ст. 179 ЦК – річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Річ як об'єкт цивільних правовідносин – це предмет матеріального світу в своєму природному стані або ж такий, що створено в результаті людської діяльності, задовольняє певні потреби суб'єктів цивільних правовідносин і щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Окремий правовий режим поширюється на такі різновиди речей, як гроші та цінні папери.

Гроші є загальноприйнятим еквівалентом, можуть замінити собою майже будь-який інший об'єкт майнових відносин, що мають майновий характер. Вони можуть виступати у трьох формах: готівковій, безготівковій та валюті. Законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. Виключне право на випуск готівкових грошей належить НБУ. Емісія готівки здійснюється у формі банківських білетів (банкнот) та металевих монет. Банкнота та монета є безумовними зобов'язаннями НБУ та забезпечуються всіма його активами. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам. До особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються.

Для загального позначення всієї сукупності речей, в тому числі грошей і цінних паперів, а також інших майнових благ, майнових прав та обов'язків, законодавець вводить термін майно.

Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами (ст.190 ЦК).

Як впливає з цієї норми ЦК, майно: є особливим об'єктом цивільних прав; майно може розглядатися як поняття, що має матеріальний субстрат, тобто бути фактично тотожним поняттю «речі», але може і не мати такого субстрату (майнові права та обов'язки); майном може вважатися сама річ, але поняття «майно» може бути й ширшим за поняття «річ», охоплюючи суміжні з нею категорії – сукупність речей тощо. Отже, під «майном» у ЦК розуміється узагальнююче поняття, яким позначається уся сукупність матеріальних благ та обтяжень, які можуть бути об'єктом цивільних правовідносин.

Особливим різновидом речей як об'єктів цивільних правовідносин також є майнові комплекси, до яких належать підприємства та кондомініуми.

Підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності: земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом. Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю.

18. Класифікація речей у цивільному праві

Важливу роль під час вивчення такого об'єкта, як речі, відіграє його класифікація, що є орієнтиром при виявленні правового режиму тієї чи іншої речі. Речі можна класифікувати залежно від різних ознак.

1) Залежно від оборотоздатності:

- речі, які вилучено з цивільного обороту, тобто речі, які не можуть переходити у приватну власність фізичних та юридичних осіб, наприклад, зброя, боеприпаси, бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси, вибухові речовини і засоби вибуху та інші речі, які визначено такими у додатку № 1 до постанови ВР України «Про право власності на окремі види майна»;

- речі, які обмежено в цивільному обороті, тобто речі, які можуть перебувати у власності фізичних осіб лише за умови дотримання спеціального порядку їх набуття, наприклад, вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя, вогнепальна мисливська нарізна зброя, газові пістолети,

револьвери та інші речі, що передбачено в додатку № 2 до постанови ВР України «Про право власності на окремі види майна»;

- речі, які перебувають у вільному цивільному обороті, тобто речі, які не вилучено з цивільного обороту та речі, які не обмежено в цивільному обороті.

Речі, які виключено з обороту, не можуть бути предметом правочинів та змінювати власників; речі, які обмежено в обороті, – можуть перебувати в ньому лише за спеціальним дозволом публічної влади; речі, які перебувають у вільному обороті, можуть вільно без спеціальних дозволів змінювати власників.

2) Залежно від можливості переміщення у просторі:

- нерухомі речі, до яких належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення, наприклад, будинок, садиба тощо. При цьому режим нерухомої речі може бути поширено законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації;

- рухомі речі, до яких слід відносити речі, що можна вільно переміщувати у просторі.

Значення цього поділу в тому, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

3) За способами індивідуалізації:

- індивідуально-визначені речі, тобто ті, що наділені тільки їм властивими ознаками, що вирізняють їх з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючі їх, наприклад, картина К. Малевича «Чорний квадрат»;

- родові речі, тобто ті, що визначаються родовими ознаками, властивими усім речам того самого роду, та вимірюються числом, вагою, мірою, наприклад, 2 кілограми цукру, 3 мішки муки тощо.

Значення цього поділу в тому, що речі, які мають лише родові ознаки, є замінними, а індивідуально визначені речі – не замінні.

4) Залежно від можливості поділу речі:

- подільні речі, тобто ті, які можна поділити без втрати їх цільового призначення;

- неподільні речі, тобто ті, які не можна поділити без втрати її цільового призначення, наприклад, автомобіль, будинок. Режим неподільної речі може також поширюватись і на складні речі, тобто сукупність різнорідних речей, які утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати їх за призначенням, яке визначається сутністю з'єднання, наприклад, бібліотека, колекція тощо.

Значення цього поділу в тому, що при розподілі спільної сумісної власності ці речі мають різний правовий режим.

5) Залежно від наявності залежності між речами:

- головна річ визнається як самостійна річ, пов'язана з іншою річчю – належністю, наприклад, скрипка як головна річ пов'язана зі смичком;

- приналежність покликана слугувати головної речі та пов'язана з нею спільним господарським призначенням. Від приналежності слід відмежовувати складову частину речі, тобто все те, що не можна відокремити від речі без її пошкодження або істотного знецінення, наприклад, автомобіль і мотор.

Значення цього поділу в тому, що приналежність поділяє долю головної речі, якщо інше не визначено договором або законом.

6) Залежно від тривалості використання:

- споживні речі, тобто такі, які внаслідок одноразового їх використання знищуються або припиняють існувати у первісному вигляді, наприклад, продукти харчування, сировина, напівфабрикати;

- неспоживні речі, тобто такі, які призначені для неодноразового використання, зберігають при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу, наприклад, будівлі, технічне обладнання.

7) Залежно від наслідків використання речі:

- продукція, тобто все те, що отримане в результаті виробничого використання речі;

- плоди, тобто продукти органічного розвитку тварин, наприклад приплід, та інших речей, наприклад урожай.

- доходи, тобто економічний приріст від участі речі в цивільному обороті, наприклад, орендна плата, відсотки від вкладу в банку, доходи від акцій тощо.

Правове значення полягає в тому, що продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не визначено договором або законом.

8) Залежно від того, чи жива річ, чи ні:

- тварини, тобто хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби тощо) та безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та ін.) тварини в усьому їх видовому і популяційному різноманітті;

- неживі речі.

Значення такого поділу полягає в тому, що на тварин, за загальним правилом поширюється режим речі. Однак для їх використання може бути встановлено спеціальні правила, наприклад правила поводження, або спеціальний правовий режим – тварини, що занесені у Червону книгу тощо.

19. Поняття та види правочинів

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила. Односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише в випадках, встановлених законом, або за домовленістю з

цими особами. Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін. До правовідносин, які виникли з односторонніх правочинів, застосовуються загальні положення про зобов'язання та про договори, якщо це не суперечить актам цивільного законодавства або суті одностороннього правочину.

Правочинами визнаються дії фізичних та юридичних осіб, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків.

Правочин – це правомірна дія, яка вчиняється для досягнення дозволеної законом мети (набуття майна у власність шляхом купівлі-продажу; здача майна оренду, надання послуг тощо). Отже, правочин характеризується такими ознаками:

- це завжди вольовий акт, тобто дії свідомі;
- це правомірні дії, тобто вони вчиняються відповідно до закону;
- спеціальна спрямованість на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, тобто в правочині завжди присутня правова мета (набути майно у власність чи в тимчасове користування, отримати послуги чи результат роботи тощо).

Відповідно до підстав класифікації розрізняють такі види правочинів.

Відповідно до форми укладення, правочини бувають усні, прості письмові та письмові нотаріальні.

Залежно від кількості сторін, волевиявлення яких потрібне для здійснення правочину: односторонні – для їх вчинення достатньо волевиявлення однієї особи (наприклад, заповіт); двосторонні – вимагається волевиявлення двох сторін (так, для укладення договору купівлі-продажу недостатньо бажання продавця продати річ, необхідно, щоб покупець виявив бажання її купити); багатосторонні – при укладенні яких виявляється воля трьох і більше сторін (наприклад, договір про спільну діяльність).

Двосторонні і багатосторонні правочини називаються договорами (купівля-продаж, поставка, контракція, оренда, підряд тощо).

Залежно від того, чи відповідає обов'язку однієї із сторін зустрічний обов'язок контрагента, правочини поділяють на: відплатні (де надається зустрічне майнове задоволення у вигляді грошей, майна, роботи, послуг – купівля-продаж, міна, підряд, комісія); безвідплатні (ніякий майновий еквівалент не передбачається – договір дарування, безоплатного користування майном). Відплатність чи безвідплатність правочинів визначається як законом, так і договором. Тому існує категорія правочинів, які залежно від умов договору можуть бути як відплатними, так і безвідплатними (наприклад, договір доручення, зберігання). Водночас купівля-продаж, оренда – це завжди оплатні договори, оскільки в іншому випадку вони перетворюються на самостійні цивільні договори – договір дарування чи безоплатного користування майном.

Залежно від моменту укладення правочину розрізняють: консенсуальні правочини. Такий правочин вважається укладеним після того, коли сторони в належній формі погодили всі істотні умови договору, а сам правочин буде

виконуватися пізніше. Так, сторони підписали договір поставки продукції, де зазначили, яка продукція і коли повинна поставлятися, її ціну, порядок розрахунків тощо. Якщо постачальник в погоджені строки не виконає своїх зобов'язань, то замовник має право на відшкодування збитків і на стягнення передбаченої договором неустойки; реальні правочини – для того, щоб такий правочин вважався укладеним, сторонам недостатньо погодити в належній формі його істотні умови, необхідно, щоб відбулася реальна передача речі (договор позики, зберігання). Так, якщо сусід пообіцяв дати в борг гроші, а потім відмовився, не можна вимагати виконання договору, оскільки він ще не вважається укладеним.

Відповідно до мети, з якою укладається правочин, розрізняють каузальні (від *causa* – мета) – в яких визначена мета їх вчинення (видача розписки, а також більшість угод: міна, комісія, схов); абстрактні – в яких не визначається мета їх вчинення (видача векселя).

Правочини є строкові (в них визначається момент виникнення та припинення прав і обов'язків або ж хоча б один з них), та безстрокові (не визначається ні початок дії, ні припинення). Як правило, такі правочини вступають у дію негайно і припиняються внаслідок повного виконання, наприклад, негайного (договір купівлі-продажу в роздрібній торгівлі або на вимогу однієї із сторін).

20. Умови дійсності правочинів

Під умовами дійсності правочину розуміють передбачені законом вимоги, яким повинен відповідати будь-який правочин.

Ст. 203 ЦК України встановлено загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. До них належать наступні:

- Зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

- Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.

- Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.

- Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом.

- Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

- Правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

Умовами чинності правочинів є дотримання низки вимог щодо їх змісту, дієздатності сторін, характеру волевиявлення, форми, ставлення до

настання наслідків, спеціальних вимог тощо. Вимоги до змісту правочину полягають в тому, що він не повинен суперечити актам цивільного законодавства та моральним принципам суспільства. Незаконним, наприклад, буде правочин, спрямований на обмеження правоздатності або дієздатності громадян та юридичних осіб, якщо таке обмеження не передбачене законом.

Суб'єктами правочину можуть бути лише особи, які мають необхідний обсяг правочиноздатності, що є елементом цивільної дієздатності. Порушення цієї вимоги тягне визнання правочину недійсним. Особи, які укладають правочин, повинні мати необхідну правоздатність і дієздатність. Так, неповнолітній віком від 14 до 18 років може укласти лише дрібні побутові правочини. Якщо неповнолітній без згоди батьків чи піклувальника уклав договір піднайму житла, то такий договір може бути визнаний в судовому порядку недійсним. Відповідно, юридична особа може укласти правочини, якщо їх укладення не обмежене її установчими документами чи законом.

Волевиявлення учасника правочину має бути:

1) вільним (формуватися за відсутності тиску на психіку або особистість фізичної особи тощо; формуватися в умовах, за яких особа може належним чином оцінити ситуацію, визначити для себе мету правочину, уявлення про його характеристику тощо);

2) таким, що відповідає внутрішній волі (намірам) суб'єктів правочину.

У разі, коли воля суб'єкта правочину формувалася не вільно і (або) не відповідала його волевиявленню (мало місце насильство, особа знаходилася під впливом погрози, обману тощо), правочин визнається недійсним.

При укладенні правочину обов'язковим є дотримання передбаченої законом форми (простой письмової, нотаріальної). Правочини можуть укладатися усно або у письмовій формі (простій чи нотаріальній). Якщо законом не встановлена певна форма укладання тих чи інших правочинів, то сторони обирають її на свій розсуд. Певна група правочинів може укладатися лише в письмовій формі, причому деякі з них потребують нотаріального посвідчення. Цивільний кодекс, інші закони дають перелік таких правочинів. До них відносяться: договори купівлі-продажу, застави, дарування житлових будинків, приватних квартир чи їх частин, іншого майна за перелічених в законі умов, довічного утримання. Нотаріальному посвідченню підлягають заповіти, шлюбні контракти, довіреності на укладання правочину, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо державних, кооперативних та інших громадських організацій, за винятком випадків, передбачених законодавством. Порушення вимог щодо форми правочину тягне за собою визнання його недійсним або настання інших наслідків. Правочин має бути реальним, тобто спрямованим на фактичне настання правових наслідків. Правочин, вчинений без наміру створити правові наслідки, є недійсним, як фіктивний, тобто вчинений лише для виду.

Правочини, що вчиняються батьками чи усиновлювачами не можуть суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх та непрацездатних дітей. Недодержання цих вимог тягне визнання правочину недійсним.

21. Форма правочину. Правові наслідки порушення форми правочину

Правочин може вчинятися усно або в письмовій формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. У випадках, встановлених договором або законом, воля сторони до вчинення правочину може виражатися її мовчанням.

Відповідно до ст.206 ЦК України усно можуть вчинятися правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність. Юридичній особі, що сплатила за товари та послуги на підставі усного правочину з другою стороною, видається документ, що підтверджує підставу сплати та суму одержаних грошових коштів. Правочини на виконання договору, укладеного в письмовій формі, можуть за домовленістю сторін вчинятися усно, якщо це не суперечить договору або закону.

Крім того, законом встановлено види правочинів, які необхідно вчиняти у письмовій формі. В силу ст. 208 ЦК, до таких правочинів віднесено: правочини між юридичними особами; правочини між фізичною та юридичною особою (крім правочинів, передбачених ч.1 статті 206 ЦК); правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім правочинів; інші правочини, щодо яких законом встановлена письмова форма.

Недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом. Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків. Якщо правочин, для якого законом встановлена його недійсність у разі недодержання вимоги щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом прийняття виконання, такий правочин у разі спору може бути визнаний судом дійсним.

Правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін. Договір про закупівлю, який укладається відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель», на вимогу замовника підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Нотаріальне посвідчення правочину здійснюється нотаріусом або іншою посадовою особою, яка відповідно до закону має право на вчинення такої нотаріальної дії, шляхом вчинення на документі, в якому викладено текст правочину, посвідчувального напису. Нотаріальне посвідчення може бути вчинене на тексті лише такого правочину, який відповідає загальним вимогам, встановленим ст. 203 ЦК України. На вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути нотаріально посвідчений.

У разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним. Якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним. У цьому разі наступне нотаріальне посвідчення договору не вимагається.

Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Перелік органів, які здійснюють державну реєстрацію, порядок реєстрації, а також порядок ведення відповідних реєстрів встановлюються законом.

Нотаріальному посвідченню і державній реєстрації підлягають договори купівлі-продажу (міни) земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна (ст. 657, 716 ЦК); договори довічного утримання, за якими відчужується нерухоме майно (ст. 745 ЦК); договори про передачу нерухомого майна під виплату ренти (ст. 732 ЦК); договори найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремих частин) строком не менше трьох років (ст. 793 ЦК); договір управління нерухомим майном (ст. 1031 ЦК); договір комерційної концесії та субконцесії (статті 1118, 1119 ЦК). Закон України «Про оренду землі» встановлює, що укладений договір оренди земельної ділянки підлягає державній реєстрації, факт якої засвідчується печаткою реєструючого органу. В усіх зазначених випадках спеціальні наслідки недотримання правила про державну реєстрацію цих договорів не визначені.

Незважаючи на те, що законодавець, як правило, безпосередньо не визначає правові наслідки недотримання положень про державну реєстрацію правочинів, вони так чи інакше впливають з контекстів певних правових норм ЦК. Так, відповідно до ч. 1 ст. 210 ЦК такі правочини є вчиненими з моменту їх державної реєстрації. Тобто вони не можуть породжувати для їх суб'єктів бажаного правового результату, а врешті й відповідних прав та обов'язків їх сторін. Щодо договірних правочинів цей висновок додатково підтверджується загальними положеннями про договір, за якими договір набирає чинності з моменту, коли сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору (статті 638, 640 ЦК). Однак сказане певною мірою не стосується угод (правочинів) про перехід права власності на

земельні ділянки, оскільки вони мають вважатися укладеними з дня їх нотаріального посвідчення (ст. 132 ЗК).

Більш однозначно розглядуване питання вирішене щодо договірних правочинів, спрямованих на перехід права власності, оскільки згідно зі ст. 334 ЦК, якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації. Отже, за її відсутності у набувача майна за договором право власності виникнути не може.

22. Поняття та види недійсних правочинів

Підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 ЦК України. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. У випадках, встановлених законом, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Недійсний правочин – це правочин, що не відповідає вимогам закону. Він породжує не ті права і обов'язки, яких бажали його учасники, а правові наслідки, котрі прямо передбачені у законі.

Недійсним може бути визнано лише правочин, що відбувся.

Ступінь недійсності правочину може бути різним. Зокрема, правочини можуть бути абсолютно недійсними, або нікчемними. Це такі правочини, недійсність яких визначено, передусім, безпосередньо у правовій нормі. Вони є недійсними з моменту їх укладення, незалежно від пред'явлення подання позову та рішення суду (іноді такі правочини називають «мертвонародженими»).

Існує й інший вид недійсних правочинів – оспорювані правочини. На відміну від нікчемних, оспорювані правочини є дійсними, породжують права та обов'язки, але їх дійсність може бути оспорена стороною або іншою зацікавленою особою у судовому порядку. Безпосередньо правовою нормою їхня недійсність не передбачається, але, разом з тим, існує норма, яка надає сторонам або зацікавленим особам можливість звернутися до суду для визнання такого правочину недійсним.

Недійсними оспорювані правочини можуть вважатися лише за умови доведеності фактів, що свідчать про порочність даного правочину.

Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною. Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін.

Правочин за своїм змістом може бути у різному співвідношенні з вимогами закону. Так деякі з умов правочину можуть відповідати вимогам закону, інші – ні. У зв'язку з цим можливі два варіанти вирішення питання про юридичну долю правочину. Якщо вимогам закону суперечать істотні умови правочину, то він є або має бути визнаний судом недійсним у цілому. У тих випадках, коли закону суперечать неістотні умови правочину, без яких він міг би існувати, то він є частково дійсним (у тій частині, яка відповідає закону).

23. Нікчемні правочини

Нікчемним правочином є правочин, вчинення якого не породжує передбачених законом правових наслідків у зв'язку із протиправністю або іншими недоліками юридичного характеру, незалежно від пред'явлення позову про визнання його недійсним. Нікчемний правочин є недійсним незалежно від визнання його таким і від бажання сторін.

Визначають такі ознаки нікчемного правочину:

- нікчемний правочин є недійсним тільки у випадках, передбачених законом. Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦК України правочин є нікчемним, якщо його недійсність встановлена законом. У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається, тому сторони не вправі вимагати одна від одної його виконання;

- правочин є нікчемним з моменту його вчинення незалежно від пред'явлення позову про визнання його недійсним і бажання сторін. Бажання сторін про визнання його дійсним до уваги не беруться, так як такий правочин суперечить нормам закону. Суд допускає визнання такого правочину дійсним лише у випадках, визначених законом. Наприклад, при недодержанні нотаріальної форми договору за умови його повного або часткового виконання, якщо одна зі сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним (ч. 2 ст. 220 ЦК України). Наявність можливості визнання дійсним вчиненого правочину не зобов'язує суд виносити таке рішення, оскільки правочин може порушувати

інші умови дійсності правочинів або навіть бути неукладеним у зв'язку із недосягненням згоди за всіма істотними умовами;

- нікчемний правочин не породжує правові наслідки, які притаманні правочинам даного виду. Сторони не досягнуть бажаного результату внаслідок вчинення нікчемного правочину. Наприклад, недієздатність однієї зі сторін за договором купівлі-продажу породжує його нікчемність, через що такий договір не породжує прав та обов'язків, які виникають із договору купівлі-продажу;

- нікчемний правочин породжує лише наслідки, які пов'язані з його недійсністю. Такими наслідками будуть поновлення сторін у початковому становищі (двостороння реституція) та відшкодування збитків або моральної шкоди, завданих другій стороні або третій особі внаслідок його вчинення.

Недійсним може бути лише укладений правочин, тому необхідною недейсний правочин відрізняти від неукладеного. Недійсний – це такий правочин, який здійснився, але в силу наявних у нього недоліків не має правової сили, а породжує наслідки його недійсності. На відміну від недейсного, неукладений правочин ніколи не існував та існувати не міг, тому правової сили не має. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Зокрема, істотними є умови, що визнані такими законом або необхідні для даного виду договорів, а також ті умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін повинно бути досягнуто згоди.

Якщо по справі сторони не домовилися щодо усіх істотних умов договору, у задоволенні позову про визнання його недейсним судом буде відмовлено.

ЦК України виділяє такі види нікчемних правочинів:

- 1) вчинений з порушенням обов'язкової письмової та нотаріальної форми (ст. 218, 219, 220);

- 2) вчинений малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ст. 221);

- 3) вчинений у випадках, передбачених законом, без дозволу органу опіки та піклування (ст. 224);

- 4) вчинений недієздатною фізичною особою (ст. 226);

- 5) правочин, що порушує публічний порядок (ст. 228);

- 6) удаваний правочин (ст. 235).

Нікчемні правочини хоч і називають абсолютно недейсними, оскільки в момент укладення вони не породжують для сторін цивільних прав та обов'язків, проте цивільне законодавство передбачає випадки, коли нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. ЦК України визначає можливості визнання дійсними за відповідних умов таких нікчемних правочинів: з порушенням письмової, нотаріальної форми – ч. 2 ст. 218 ЦК. Якщо правочин, для якого законом встановлена його недійсність у разі недодержання вимоги щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом

прийняття виконання, такий правочин у разі спору може бути визнаний судом дійсним; ч. 2 ст. 219 ЦК. Суд може визнати такий правочин дійсним, якщо буде встановлено, що він відповідав справжній волі особи, яка його вчинила, а нотаріальному посвідченню правочину перешкоджала обставина, яка не залежала від її волі; вчинених малолітніми та недієздатними особами – ч. 2 ст. 221 ЦК. Правочин, який вчинено малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, може бути згодом схвалений її батьками (усиновлювачами) або одним з них, з ким вона проживає, або опікуном. Правочин вважається схваленим, якщо ці особи, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії другій стороні. На вимогу заінтересованої особи суд може визнати такий правочин дійсним, якщо буде встановлено, що він вчинений на користь малолітньої особи (недієздатної особи); вчинених без згоди органу опіки та піклування – правочин, вчинений без дозволу органу опіки та піклування, є нікчемним. На вимогу заінтересованої особи такий правочин може бути визнаний судом дійсним, якщо буде встановлено, що він відповідає інтересам фізичної особи, над якою встановлено опіку або піклування. У таких випадках йдеться про оздоровлення нікчемного правочину і встановлення його дійсності за рішенням суду. Тому нікчемні правочини, які за позовами зацікавлених осіб визнаються судом дійсними, можна назвати відносно нікчемними. Якщо в заперечних правочинах має місце позов про визнання їх недійсними, то в нікчемних правочинах, у визначених законом випадках, може бути пред'явлений позов про визнання їх дійсними.

Правочин, вчинений із порушенням обов'язкової письмової або нотаріальної форми. У такому випадку правочин буде визнаний недійсним лише тоді, коли такий наслідок (наслідок недійсності) передбачений правовою нормою, що регулює даний вид правочину. Зокрема, нікчемність правочину, як наслідок порушення простої письмової форми, передбачена як для правочинів щодо забезпечення виконання зобов'язань (ч. 2 ст. 547 ЦК України), так і для окремих видів договорів, наприклад: договору дарування майнового права та договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому (ч. 3 ст. 719); договору страхування (ч. 2 ст. 981); кредитного договору (ч. 2 ст. 1055), договору банківського вкладу (ч. 2 ст. 1059), договору комерційної концесії (ч. 1 ст. 1118) тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 209 ЦК України правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін. Наслідки недотримання нотаріальної форми є більш жорсткі, ніж при порушенні простої письмової форми. Недотримання вимог закону щодо нотаріальної форми правочину тягне за собою його нікчемність за винятком випадків, передбачених законом.

Необхідною умовою укладення деяких договорів є їх державна реєстрація. Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий реєстрації, зокрема, підлягають договори купівлі-продажу нерухомого майна (ст. 657 ЦК України); договір про

передачу нерухомого майна під виплату ренти (ч. 2 ст. 732); договір довічного утримання, за яким набувачеві передається у власність нерухоме майно (ч. 2 ст. 745); договір найму будівлі, укладений на строк не менше одного року (ст. 794) тощо.

Наслідки порушення вимоги закону про державну реєстрацію не визначені у ЦК України. Однак такі наслідки можуть бути визначені безпосередньо у законі. Наприклад, відповідно до п. 6 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. договір про передачу права власності на промисловий зразок без його державної реєстрації є дійсним, але для укладення такого договору з третьою стороною він має бути зареєстрований.

Якщо наслідки недотримання вимог закону про державну реєстрацію не визначені у законі, то відповідно до п. 8 Роз'яснення президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними» від 12 березня 1999 р., одна лише відсутність державної реєстрації не є підставою для визнання відповідного правочину недійсним, оскільки реєстрація майна не є елементом форми правочину.

Правочин, вчинений малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності. Особливістю такого правочину є те, що однією зі сторін є особа, яка не досягнула 14 років (малолітня особа), іншою – може бути як фізична (малолітня, неповнолітня або повнолітня), так і юридична особа. Правочини, вчинені малолітніми особами, є нікчемні, за винятком дрібних побутових, які вони можуть вчиняти самостійно. Усі інші правочини від імені малолітньої особи вчиняють батьки, усиновителі або опікуни.

ЦК України передбачає можливість визнання правочину, вчиненого малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, дійсним, якщо він був згодом схвалений її батьками (уси-новлювачами) або одним із них, з ким вона проживає, або опікуном (ч. 1 ст. 222). Правочин вважається схваленим, якщо ці особи, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії іншій стороні. Також за позовом заінтересованої особи суд може визнати такий правочин дійсним, якщо буде встановлено, що він вчинений на користь малолітнього.

Правочин, вчинений без згоди органу опіки та піклування. Обов'язки по захисту особистих і майнових прав та інтересів осіб, які не можуть самостійно їх реалізувати, а також по вихованню дітей, які залишилися без батьківського піклування, здатні забезпечити опікуни (піклувальники).

Опікун вчиняє від імені підопічного, а піклувальник дає згоду на вчинення правочинів, які виходять за межі дрібних побутових. Проте існує низка правочинів стосовно майна підопічного, які опікуни не можуть вчиняти, а піклувальники давати згоду на їх вчинення без дозволу органу опіки та піклування. Це правочини, у яких опікун (піклувальник) відмовляється від майнових прав підопічного; видає письмові зобов'язання від його імені; укладає договори, які підлягають нотаріальному посвідченню

та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири; укладає договори щодо іншого цінного майна (ст. 71 ЦК України). Такі обмеження на дії опікуна (піклувальника) законодавцем встановлені, перш за все, для попередження можливих зловживань з боку опікуна (піклувальника) майновими правами підопічних.

Згоду на відчуження майна особи, яка перебуває під опікою або піклуванням, може дати лише орган опіки і піклування. Опікунська рада не є належним органом для вирішення такого питання.

Вищезазначені правочини опікун може вчинити, а піклувальник дати дозвіл на їх вчинення і без дозволу органу опіки та піклування (наприклад, у випадку неможливості отримати такий дозвіл у зв'язку із наявністю неробочих днів, коли зволікання при вчиненні такого правочину може призвести до спричинення шкоди підопічному тощо). У такому випадку вони можуть бути за позовом зацікавленої особи визнані судом дійсними, якщо буде встановлено, що вони відповідають інтересам фізичної особи, над якою встановлено опіку або піклування (ч. 2 ст. 224 ЦК України).

Правочин, вчинений недієздатною фізичною особою. Незважаючи на те, що правочин, вчинений малолітньою особою поза межами її цивільної дієздатності, а також правочин недієздатної особи належать до нікчемних правочинів, тобто правочинів із недоліками у суб'єктному складі, вони відрізняються один від одного. Ця різниця полягає, передусім, у об'ємі дієздатності даних категорій фізичних осіб. Малолітні особи, на відміну від недієздатних, наділені цивільною дієздатністю, хоча й мінімальною, оскільки цивільне законодавство дозволяє їм вчиняти дрібні побутові правочини. Правочин, вчинений недієздатною особою, незалежно від того, чи він є дрібним побутовим, є нікчемним.

ЦК України дає можливість опікуну схвалити дрібний побутовий правочин, вчинений недієздатною особою, у такому ж порядку, який встановлений у разі вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ч. 1 ст. 226). Правочин вважається схваленим, якщо опікун, дізнавшись про його вчинення, протягом місяця не заявив претензій іншій стороні. У разі відсутності такого схвалення дрібний побутовий правочин є нікчемним. Будь-який інший правочин (крім дрібного побутового) вважається нікчемним незалежно від його схвалення опікуном.

Крім цього, правочин (як дрібний побутовий, так і будь-який інший), вчинений недієздатною особою, на вимогу опікуна може бути визнаний судом дійсним, якщо буде встановлено, що він вчинений на користь недієздатної особи (ч. 2 ст. 226 ЦК України).

Правочин, що порушує публічний порядок, є новим для цивільного законодавства України. Відповідно до ст. 228 ЦК України правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне

заволодіння ним. Виділяючи правочин, що порушує публічний порядок, як окремий вид нікчемних правочинів, ЦК України виходить із змісту протиправної дії та значимості порушених інтересів, внаслідок вчинення такого правочину. Відповідно до ст. 228 ЦК України правочин порушуватиме публічний порядок при сукупності об'єктивної та суб'єктивної ознак.

Об'єктивна ознака такого правочину вказує на суперечність його нормативно-правовим актам, в яких закріплюються конституційні права та свободи людини і громадянина; право державної, комунальної та приватної власності тощо. Стаття 228 ЦК України носить оціночний характер і містить в собі лише окремі критерії, які вказують на належність правочинів до таких, що порушують публічний порядок, оскільки публічний порядок порушують також і інші правочини. Наприклад, правочини, спрямовані на охорону і захист основ конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, обороноздатності, безпеки і економічної системи держави також порушують публічний порядок держави.

Правочин порушуватиме публічний порядок, якщо він буде спрямований на порушення публічно-правових актів держави. При цьому однією з ознак такого правочину є заборона його нормами кримінального чи адміністративного законодавства, оскільки чимало правочинів можуть вчинятись у формі злочинів чи адміністративних проступків, як-от: збут підроблених грошей у формі продажу (ст. 199 КК України); легалізація коштів та майна, здобутих злочинним шляхом, шляхом укладення різноманітних правочинів (ст. 209); порушення порядку заняття підприємницькою діяльністю (ст. 202); вчинення правочинів, які спрямовані на порушення права державної власності на надра, води, ліси, тваринний світ (ст. 47, 48, 49, 50 КпАП України) тощо.

Під правочин, що порушує публічний порядок, повинні підпадати правочини, що порушують Конституцію України, КК України, КпАП України, валютне, митне, податкове, антимонопольне та інші публічно-правові законодавства, в яких закріплені основи державного ладу, політичної системи, економічної безпеки держави. Це, зокрема, правочини, що спрямовані на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина; ухилення суб'єктами господарювання від сплати податків; незаконне відчуження або користування об'єктами права власності народу України; правочини, спрямовані на незаконний обіг вилучених з вільного обігу предметів або предметів, обіг яких обмежено³³; правочини, вчинені з метою порушення антимонопольного законодавства та спрямовані на зайняття забороненими видами господарської діяльності; інші правочини, які спрямовані на порушення публічно-правових нормативних актів.

Суб'єктивна ознака правочину, що порушує публічний порядок, полягає у спрямованості дії сторін (сторони) на досягнення протиправного результату, яка вказує на умисне вчинення такого правочину. Відсутність умислу на настання протизаконного результату, в тому числі заподіяння шкоди з необережності, може тягнути за собою нікчемність правочину за іншими

підставами, визначеними законом, або відмову зацікавленій стороні у задоволенні позову.

Удаваний правочин. При укладенні удаваного правочину сторони мають намір своїми діями досягнути такого правового результату, який не є за законом наслідком даного волевиявлення, а намагаються досягнути іншого правового результату, про який вони фактично домовились. Отже, удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили (ч. 1 ст. 235 ЦК України). Удаваний правочин схожий з фіктивним, передусім тим, що він не породжує ніяких правових наслідків. Але відмінність його від фіктивного в тому, що за удаваним правочином прикритий інший правочин, який сторони бажали вчинити. Тому необхідно розрізняти правочин, яким приховують (удаваний правочин) та правочин, який приховують.

ЦК України не вказує, до яких недійсних правочинів відноситься удаваний правочин: нікчемних чи заперечних. Закон (ч. 2 ст. 235 ЦК України) лише встановлює таке правило: якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили. Проте удаваний правочин є нікчемним (абсолютно недійсним) вже тому, що обидві сторони знають, що їх волевиявлення не обов'язкові і не відповідають їх дійсній волі. Удаваний правочин ні за яких обставин не може породити цивільні права та обов'язки, оскільки виражена у ньому воля не відповідає волевиявленню сторін, лише при єдності яких можна стверджувати про те, що насправді вчинений правочин.

Прихований правочин (який сторони насправді вчинили) може бути як правомірним, так і протизаконним. У разі вчинення сторонами правомірного правочину, удаваний правочин визнається нікчемним, а відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який насправді вчинили сторони. Наприклад, особа укладає договір купівлі-продажу автомобіля, щоб приховати перед родичами його дарування. У такому випадку договір купівлі-продажу визнається нікчемним, а відносини сторін регулюватимуться правилами договору дарування. Якщо прихований правочин суперечить закону, суд приймає рішення про визнання його недійсним із застосуванням наслідків недійсності.

24. Оспорювані правочини

Підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені ст. 203 ЦК України. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. У випадках, встановлених ЦК, нікчемний правочин

може бути визнаний судом дійсним. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Оспорюваними (або відносно дійсними) є правочини, недійсність яких прямо не встановлена законом, але якщо заінтересована особа оспорує такий правочин, він може бути визнаний судом недійсним (ч. 3 ст. 215 ЦК). На відміну від нікчемного, оспорюваний правочин в момент вчинення породжує для його сторін цивільні права та обов'язки, а тому є дійсним. Проте порушення умов дійсності правочинів в момент вчинення зумовлює можливість оспорення їх заінтересованою особою і винесення судом рішення про його недійсність.

Розрізняють такі види оспорюваних (або заперечуваних) правочинів:

- вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ст. 222 ЦК). Неповнолітні віком від 14 до 18 років можуть укладати правочини, які виходять за межі дрібних побутових, лише за згодою батьків (піклувальників), інакше за позовом заінтересованої особи такий правочин може бути визнаний судом недійсним;

- вчинений фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності (ст. 223 ЦК). Правочин, вчинений особою за межами її цивільної дієздатності без згоди піклувальника, може бути або згодом схвалений або оспорений;

- вчинений дієздатною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст. 225 ЦК). Це означає, що в силу різного роду обставин (хвороба, сп'яніння тощо) особа на момент укладення правочину могла не розуміти значення своїх дій. Такий правочин може бути визнаний недійсним за позовом цієї особи, а в разі її смерті – за позовом інших осіб, чий цивільні права або інтереси порушені;

- вчинений юридичною особою, який вона не мала права вчиняти (ст. 227 ЦК). Правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), може бути визнаний судом недійсним;

- вчинений під впливом помилки (ст. 229 ЦК). Правочин може бути визнаний недійсним за позовом особи, яка помилялась, лише у випадку помилки щодо обставин, які мають істотне значення. Це може бути помилка в праві (особа вважала, що їй майно дарують, а пізніше з'ясувалося, що продають), в предметі, змісті, суб'єктному складі тощо;

- вчинений під впливом обману (ст. 230 ЦК). Обман може бути здійснено як шляхом вчинення активних дій (парфуми фастівські видають за французькі), так і шляхом бездіяльності (при огляді квартири, яка продається, власник не повідомив покупця, що поруч – аеропорт);

- вчинений під впливом насильства (ст. 231 ЦК). Правочин може бути визнаний судом недійсним, якщо буде доведено, що воля особи була спотворена від впливом фізичного чи психічного тиску;

- вчинений в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною (ст. 232 ЦК). Суд може визнати правочин недійсним лише у випадку умисної змови представника однієї сторони з іншою;

- вчинений під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК). Такі правочини інколи називають «кабальними», оскільки особа змушена була укласти правочин на вкрай не вигідних для неї умовах у зв'язку з обставинами, які склалися (наприклад, змушена була за безцінь продавати речі, щоб терміново придбати дорогі ліки).

25. Представництво: поняття, види, передоручення.

Представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Не є представником особа, яка хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів. Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства. Однією з форм здійснення громадянами та юридичними особами належних їм цивільних прав та обов'язків є представництво.

Представництво – це правовідношення, відповідно до якого одна сторона (представник) на підставі набутих нею повноважень виступає і діє від імені іншої особи, яку представляє, створюючи, змінюючи або припиняючи безпосередньо для неї цивільні права та обов'язки.

Представництво характеризується такими ознаками:

- цивільні права та обов'язки належать одній особі, а здійснюються безпосередньо іншою;

- представник вчиняє певні юридичні дії (вчинення виключно фактичних (не юридичних) дій представництвом не охоплюються);

- представник діє не від свого імені, а від імені іншої особи;

- представник діє виключно в межах наданих йому повноважень;

- правові наслідки настають не для представника, а для особи, яку він представляє. Якщо укладена представником угода спричинила для контрагента збитки, то зобов'язаною стороною буде не представник, а та особа, яка надала йому повноваження для вчинення цієї угоди.

Значення представництва полягає у тому, що саме завдяки цьому інституту юридичні особи мають можливість повніше здійснювати свої повноваження, захищати інтереси в суді, господарському суді за допомогою кваліфікованих юристів. Завдяки представництву стає можливою реалізація цивільних прав недієздатними особами, малолітніми. Потреба представництва зумовлена й тим, що у випадках тривалої відсутності за місцем постійного проживання, тяжкої хвороби та інших обставин гро-

мадянин не завжди має змогу особисто здійснювати надані йому законом можливості: отримувати заробітну плату, пенсію, поштові перекази, керувати транспортними засобами, розпоряджатися майном, захищати свої інтереси в суді тощо. І саме в цих випадках йому допомагає представник.

Представник вчиняє юридичні дії від імені того, кого він представляє. Тобто він повідомляє про свій намір створити права і обов'язки не для себе, а для іншої особи. Дії представника особи зумовлюють певні правові наслідки для інших лише в тому разі, коли представництво є належним і здійснюється в межах наданих повноважень.

Повноваження – це право однієї особи виступати представником іншої особи. Проте, як і кожне суб'єктивне право, повноваження включає не тільки право на власні позитивні дії, а й можливість вимоги певної поведінки від інших осіб. Підставами виникнення повноважень, тобто тими юридичними фактами, з наявністю яких закон пов'язує виникнення повноважень, є:

- Волевиявлення особи, яка бажає мати представника, виражене у встановленій законом формі. Це волевиявлення може бути виражене або в договорі доручення, або, зазвичай, у вигляді довіреності.

- Призначення або обрання особи на посаду, виконання обов'язків якої вимагає певних юридичних дій від імені іншої особи:

- призначення або обрання керівником підприємства;

- призначення на певну посаду на підприємстві чи в установі, яка надає послуги населенню шляхом укладання правочинів (касир, продавець, приймальник, гардеробник). Повноваження цих осіб відображені у відповідних відомчих положеннях, інструкціях. Довіреність їм не потрібна, оскільки вони виконують обов'язки за посадою у службовий час, а обсяг їх повноважень впливає із обстановки, в якій вони працюють (наприклад, продавець доручається укласти договір охорони, то звичайно, у цьому разі вимагається довіреність, оскільки дана особа перестає бути представником за посадою, а мусить набути повноважень представника за довіреністю); – призначення опікуном.

- Наявність адміністративного акта, що дозволяє особі вчиняти певні дії як представникові іншої особи. Наприклад, дозвіл органів опіки та піклування, який надано опікунові для укладення конкретного правочину, що виходить за межі побутового (п. 4.7. Правил опіки та піклування від 26 травня 1999 р.).

- Відносини материнства, батьківства, усиновлення, удочеріння, що оформлені відповідним чином. Так, за ч. 2 ст. 154 СК батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень.

- Спільне ведення фермерського господарства, оскільки інтереси фермерського господарства перед органами державної влади,

підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями представляє голова фермерського господарства.

- Членство в кооперативі, спілці, об'єднанні, за статутом якого інтереси цього об'єднання представляє голова.

Таким чином, залежно від того, на чому базуються повноваження представника, можна розрізнити представництво за законом (або законне, обов'язкове) і представництво за договором, (або договірне, добровільне).

Представництво за законом має місце тоді, коли особа-представник, коло її повноважень і випадки такого представництва визначаються певними нормативними актами (ЦК, СК іншими законами). До призначення представника той, кого представляють, у таких випадках ніякого відношення не має.

Різновидом представництва за законом є статутне представництво, коли відповідно до статуту чи положення керівник (директор, ректор, начальник, голова) наділений повноваженнями виступати від імені юридичної особи.

Представництво за договором – це таке представництво, яке виникає в результаті укладання правочину між представником та особою, яку він представляє. Для здійснення такого представництва потрібно отримати довіреність, яку той, кого представляють, видає представникові як доказ наданих йому повноважень.

Представництво в цивільному праві відрізняється від представництва суміжних правових інститутів, наприклад, від представництва судового або процесуального. Процесуальне представництво має місце як у цивільному, так і в кримінальному процесах. Найпоширенішою формою добровільного представництва в судовому процесі є представництво адвокатів. Не можуть бути представниками в суді особи, які діють у процесі як секретар судового засідання, перекладач, експерт, спеціаліст, свідок. Судді, слідчі, прокурори не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють як представники відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники.

Метою представництва в цивільному праві є здійснення представником від імені і за рахунок того, кого представляють, певних юридичних дій (укладання правочинів тощо), метою судового представництва є захист представником у суді інтересів тієї чи іншої сторони.

Якщо в цивільному праві при укладанні правочину представник завжди заміняє того, кого він представляє, то в судовому представництві поруч із представником може діяти й особа, інтереси якої представляються.

Нарешті, якщо коло повноважень представника в цивільному праві повністю визначається довірительом, то при судовому представництві загальні права представника передбачені в законі, і тільки деякі права можуть бути зазначені в довіреності.

Представник може бути уповноважений на вчинення лише тих правочинів, право на вчинення яких має особа, яку він представляє. Представник не може вчиняти правочин, який відповідно до його змісту може

бути вчинений лише особисто тією особою, яку він представляє. Представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом. Правочин, вчинений представником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє.

Представництво за законом. Батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною. Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа.

Комерційне представництво. Комерційним представником є особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності. Комерційне представництво одночасно кількох сторін правочину допускається за згодою цих сторін та в інших випадках, встановлених законом. Повноваження комерційного представника можуть бути підтвержені письмовим договором між ним та особою, яку він представляє, або довіреністю. Особливості комерційного представництва в окремих сферах підприємницької діяльності встановлюються законом.

Представництво за довіреністю. Представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю. Представництво за довіреністю може ґрунтуватися на акті органу юридичної особи. Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі.

Представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто. Він може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі, якщо це встановлено договором або законом між особою, яку представляють, і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє. Представник, який передав своє повноваження іншій особі, повинен повідомити про це особу, яку він представляє, та надати їй необхідні відомості про особу, якій передані відповідні повноваження (замісника). Невиконання цього обов'язку покладає на особу, яка передала повноваження, відповідальність за дії замісника як за свої власні. Правочин, вчинений замісником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє.

Передурочення – це передача представником своїх прав та обов'язків іншій особі. Відповідно до ст. 240 ЦК України, представник може передати своє повноваження частково або в повному обсязі іншій особі, якщо це встановлено договором або законом між особою, яку представляють, і представником, або якщо представник був вимушений до цього з метою

охорони інтересів особи, яку він представляє. Однак представник, який передав своє повноваження іншій особі, повинен повідомити про це особу, яку він представляє, та надати їй необхідні відомості про особу, якій передані відповідні повноваження (замісника). Невиконання цього обов'язку покладається на особу, яка передала повноваження, відповідальність за дії замісника, як за свої власні. Правочин, вчинений замісником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє.

Згідно зі ст.245 ЦК України, довіреність, що видається у порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню. Довіреність на одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших платежів та поштової кореспонденції (поштових переказів, посилок тощо) може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання. Строк довіреності, виданої в порядку передоручення, не може перевищувати строку основної довіреності, на підставі якої вона видана (ч. 2 ст. 247 ЦК України). З припиненням представництва за довіреністю втрачає чинність передоручення.

ГЛАВА 4. СТРОКИ. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

26. Поняття строку та терміну у цивільному праві. Порядок їх обчислення

Відповідно до ст. 251 ЦК України, строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Строк та термін можуть бути визначені актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду.

Строки в цивільному праві визначаються роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Терміни визначаються календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

Перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Строк, що визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку. До строку, що визначений півроком або кварталом року, застосовуються правила про строки, які визначені місяцями. При цьому відлік кварталів ведеться з початку року. Строк, що визначений місяцями, спливає у відповідне число останнього місяця строку. Строк, що визначений у півмісяця, дорівнює п'ятнадцяти дням. Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, у якому немає відповідного числа, строк спливає в останній день цього місяця. Строк, що визначений тижнями, спливає у відповідний день останнього тижня строку. Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону у місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день.

Якщо строк встановлено для вчинення будь-якої дії, її може бути виконано до закінчення 24 години останнього дня строку. Проте якщо цю дію має бути вчинено в установі, то строк спливає тоді, коли у цій установі за встановленими правилами припиняються відповідні операції. Письмові заяви та повідомлення, що їх здали до установи зв'язку до закінчення 24 години останнього дня строку, вважаються такими, що здані своєчасно.

Строк і термін можуть визначатись актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду.

27. Позовна давність: поняття, види, початок перебігу

Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

У цивільному праві застосовуються два види строків позовної давності: загальні та спеціальні.

Загальні строки позовної давності поширюються на всі цивільні правовідносини, за винятком тих, щодо яких законом встановлений інший строк або які взагалі виведені з-під дії строків позовної давності. Загальний строк позовної давності встановлений у три роки.

Спеціальні строки позовної давності встановлені для окремих вимог, визначених законом, і ці строки порівняно із загальними можуть бути або скороченими.

Для окремих видів вимог законом може встановлюватися спеціальна позовна давність в один рік:

- про стягнення неустойки (штрафу, пені);
- про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації. цьому разі позовна давність обчислюється від дня поміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи могла довідатися про ці відомості;
- про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності;
- зв'язку з недоліками проданого товару;
- про розірвання договору дарування;
- у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти;
- про оскарження дій виконавця заповіту.

Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. У разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття. За зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання. За зобов'язаннями, строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимоги, перебіг позовної давності починається від дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг позовної давності починається зі спливом цього строку. За регресними зобов'язаннями перебіг позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання.

28. Зупинення та переривання перебігу позовної давності

Зупинення перебігу позовної давності означає, що перебіг не відбувається протягом часу, коли через передбачені законом обставини захист порушених прав здійснити неможливо. Встановлений ст. 263 ЦК перелік обставин, що є підставою для зупинення перебігу позовної давності, є вичерпним.

В силу ст. 263 ЦК України, перебіг позовної давності зупиняється:

- якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила);
- у разі відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, встановлених законом;
- у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини;
- якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан.

Від дня припинення обставин, що були підставою для зупинення перебігу позовної давності, перебіг позовної давності продовжується з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку. Позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново. Час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується.

Позовна давність не поширюється:

- на вимогу, що впливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом;
- на вимогу вкладника до банку (фінансової установи) про видачу вкладу;
- на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, крім випадків завдання такої шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію;
- на вимогу власника або іншої особи про визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, яким порушено його право власності або інше речове право;
- на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування);
- на вимогу центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, стосовно виконання зобов'язань, що впливають із Закону України «Про державний матеріальний резерв».

Законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

29. Цивільно-правова відповідальність: поняття, види та умови настання

Цивільно-правова відповідальність – це встановлена законом негативна реакція держави на цивільне правопорушення, що виявляється в позбавленні особи певних цивільних прав чи накладенні на неї обов'язків майнового характеру.

Цивільно-правова відповідальність може бути договірною і позадоговірною.

Договірна відповідальність має місце, коли одна із сторін не виконала чи неналежно виконала умови договору. Міри договірної відповідальності можуть бути передбачені як законом, так і безпосередньо договором.

Недоговірна (деліктна) відповідальність впливає безпосередньо із правопорушення і за відсутності укладеного між порушником і потерпілим договором.

Якщо суб'єктів відповідальності більше одного, то цивільно-правова відповідальність може мати частковий, солідарний або субсидіарний характер.

Дольовою або частковою визнається відповідальність, коли дві або більше особи відповідають перед кредитором в рівних частках, якщо інше не передбачено законом чи договором

Солідарна відповідальність характеризується тим, що на вимогу кредитора на будь-якого боржника може бути покладена відповідальність в повному обсязі. Солідарна відповідальність настає лише у випадках, прямо передбачених законом чи договором. Так в ст. 1190 ЦК прямо зазначено, що особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим.

Субсидіарна (додаткова) відповідальність має місце тоді, коли у зобов'язанні беруть участь два боржника, один з яких є основним, а другий – додатковим. Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або не дав відповіді на пред'явлену вимогу в розумний строк, кредитор має право пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність. Суть субсидіарної відповідальності полягає в тому, що умовою притягнення до відповідальності додаткового боржника є неможливість повністю або частково отримати задоволення від основного.

Боржник звільняється від відповідальності за невиконання зобов'язання або вчинення позадоговірної шкоди, якщо мала місце непереборна сила чи випадок.

Випадок (казус) – це дія, що має зовнішні ознаки проступку, але не тягне за собою юридичної відповідальності, бо не містить вини.

Непереборна сила (форс-мажор) – надзвичайна подія, яку за даних умов не можна було відвернути (наприклад, стихійне лихо, військові дії тощо).

Сукупність умов, які необхідні для настання цивільно-правової відповідальності, називають складом цивільного правопорушення.

За загальним правилом цивільно-правова відповідальність настає за наявності таких умов (підстав):

- протиправність;
- шкода;
- вина;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою і наслідками.

Протиправною є поведінка, яка порушує норму права або умови укладеного між контрагентами договору. Протиправними можуть бути не лише дії, а й бездіяльність. Протиправність є неодмінною умовою настання цивільно-правової відповідальності, тому її називають юридичною підставою відповідальності.

Під шкодою в цивільному праві розуміють загибель, втрату або зменшення певного майнового або немайнового блага. В юридичній літературі інколи використовуються поняття «шкода» і «збитки». Ці поняття не є тотожними і не збігаються. Шкода за своїм змістом ширше поняття, оскільки вона може бути заподіяна як майновим, так і немайновим інтересам.

Майнова шкода може настати у вигляді як реальних збитків, так і упущеної вигоди. Коли ж шкода заподіюється особистим немайновим благам, то поняття «збитки» законодавець не використовує, оскільки неможливо поновити в повному обсязі немайнові права в тому вигляді, в якому вони існували до порушення (наприклад, коли шкода, заподіяна особі при розголошенні таємниці усиновлення, смертю близького родича, честі та гідності тощо). В цих випадках йдеться не про відшкодування збитків, а про відшкодування шкоди.

Вина – це психічне ставлення особи до своєї неправомірної поведінки та її наслідків. Залежно від того, чи бажав правопорушник настання протиправних наслідків, розв'язується питання щодо поділу вини на дві форми: умисну чи необережну.

Причинний зв'язок – це зв'язок, який об'єктивно існує між протиправною поведінкою боржника і невігідними наслідками, які настали.

За загальним правилом цивільно-правова відповідальність настає за наявності вказаних вище чотирьох умов. На відміну від кримінально-правової, цивільно-правова відповідальність може наставати і без вини, якщо це прямо передбачено законом чи договором.

Так, володілець джерела підвищеної небезпеки звільняється від відповідальності за заподіяну шкоду лише у випадках непереборної сили або умислу потерпілого (ст. 1187 ЦК). Тобто відсутність вини не звільняє його від відповідальності.

Загальними підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності є непереборна сила (форс-мажор) та випадок (казус).

Непереборна сила (форс-мажор) – це надзвичайна і непереборна за певних обставин подія, настання якої неможливо було передбачити і відвернути доступними засобами. Під поняття непереборної сили підпадають

як руйнівні сили природи (землетрус, повінь), так і деякі суспільні явища (військові дії, масові заворушення, страйки тощо).

Випадок (казус) – це обставина, яка свідчить про відсутність вини контрагентів. Цю обставину хоча і можна відвернути, але її неможливо передбачити. Так, ательє своєчасно не виконало замовлення наречених, оскільки вночі зловмисники проламали дах ательє і викрали матеріал, з якого треба було шити весільну сукню.

30. Обставини, що звільняють від відповідальності у цивільному праві

Закріплення у цивільному законодавстві принципу «відповідальності за вину» свідчить, що цивільно – правова відповідальність не є абсолютною, тобто вона поширюється до певних меж. Ці межі становлять обставини, наявність яких призводить до звільнення особи від обов'язку нести несприятливі майнові наслідки.

Під підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності розуміються обставини, з якими закон або договір пов'язують звільнення особи від застосування до неї санкцій за правопорушення.

Стаття 617 ЦК вперше закріплює загальні підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання. Так, особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за його порушення, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Усталеним є твердження, що випадок – це антипод вини. Відсутність вини свідчить про випадковість порушення суб'єктивного цивільного права. Під правовим випадком (казусом) розуміється така подія або її результат (наслідки), яких могло б не бути, але які не були відвернуті відповідальною особою тільки тому, що їх неможливо було передбачити і запобігти через раптовість їх настання. Отже, випадковою може бути подія, яка є причиною завдання шкоди, або сама шкода, як наслідок певної події. Випадковою визнається шкода, заподіяння якої особа не змогла відвернути, незважаючи на те, що вона вжила всіх залежних від неї заходів, спрямованих на її запобігання. Особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо доведе, що вона вчинила усі необхідні дії для належного його виконання.

Не вважається випадком, зокрема, недодержання своїх обов'язків контрагентом боржника, відсутність на ринку товарів, потрібних для виконання зобов'язання, відсутність у боржника необхідних коштів. Значення випадку полягає у тому, що незважаючи на наявність протиправної поведінки особи, шкоди та причинного зв'язку між ними, він стає підставою для звільнення від цивільно – правової відповідальності. За загальним правилом, випадок (відсутність вини) звільняє суб'єкта від цивільно – правової відповідальності, якщо інше не встановлено договором або законом.

Непереборна сила – це надзвичайна та невідворотна зовнішня подія, що позбавляє можливості за даних обставин запобігти негативним наслідкам її прояву.

Непереборна сила є об'єктивним явищем, тобто подією, яка не залежить від волі, свідомості та бажання людини. При цьому ця подія, як правило, має стосовно діяльності суб'єкта зовнішній характер втручання.

До обставин непереборної сили відносять, як правило, стихійні природні явища (землетрус, повінь, шторм тощо). Вважається, що й суспільні явища (війнні дії, страйки, введення мораторію та інше) можуть також визнаватися непереборною силою.

Випадок та непереборна сила не є однаковими за змістом категоріями, проте вони є загальними обставинами звільнення як від договірної, так й недоговірної відповідальності.

Ще однією обставиною, яка звільняє від цивільної відповідальності, є форс-мажор. **Форс-мажором** визнається обставина (дія чи подія), що спричиняє неможливість виконання договірних зобов'язань у обумовлений сторонами строк. Отже, на відміну від випадку та непереборної сили, форс-мажор є спеціальною підставою звільнення від відповідальності лише за невиконання (неналежне виконання) договірних зобов'язань.

Категорія «форс-мажор» традиційно в законодавстві визнавалася підставою звільнення від відповідальності у зовнішньоекономічній діяльності. У Положенні про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) зазначено, що форс-мажор є обставиною, яка звільняє сторони договору від відповідальності у випадках невиконання ними взятих на себе зобов'язань або прострочення виконання договору.

Залежно від часу існування форс-мажорні обставини поділяються на **тривалі та короткострокові**. До перших відносяться, як правило, заборона експорту певної сировини (продукції), війна, валютні обмеження тощо. Короткостроковими, здебільшого, є стихійні лиха. У будь-якому випадку ці обставини розглядаються як юридичні факти, які спричиняють неможливість виконання договірних зобов'язань. При цьому неможливість виконання цивільних обов'язків може бути фізичною, економічною, юридичною або іншою. Короткострокові форс-мажорні обставини зумовлюють тимчасову неможливість виконання зобов'язань. У цих випадках вони виступають як підстави відстрочки виконання. При дії форс-мажорних обставин тривалий час, що перевищує зазначений у договорі строк, або коли виконання договору втрачає економічну доцільність, за домовленістю такі обставини визнаються перешкодою, яка призводить до звільнення сторін від виконання договору.

Для визнання обставин форс-мажором, необхідна наявність певних умов. По-перше, виникнення їх після укладення договору. По-друге, неможливість виконання зобов'язання у період їх існування. По-третє, закріплення цих обставин у договорі. Сторони у договорі повинні узгоджувати форс-мажорні обставини шляхом прямого зазначення їх переліку. При цьому цей перелік вважається вичерпним й не підлягає розширювальному тлумаченню.

ГЛАВА 5. ПРАВО ВЛАСНОСТІ. РЕЧОВІ ПРАВА

31. Поняття та зміст права власності. Підстави набуття права власності

Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору управління майном.

В силу ст. 317 ЦК України, власникові належить право володіння, користування та розпорядження своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

Право власності в об'єктивному розумінні – це сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини щодо набуття, володіння, користування та розпорядження матеріальними благами, що існують в суспільстві.

Право власності в суб'єктивному значенні – це право особи володіти, користуватися, розпоряджатися річчю та реалізовувати стосовно неї інші правомочності своєю владою у власному інтересі. Ці норми є юридичною підставою існування і реалізації права власності, що належить певному суб'єкту, тобто, права власності в суб'єктивному значенні. Право власності в суб'єктивному розумінні становлять такі правомочності – право володіння, користування і розпорядження. Цьому праву власника відповідає обов'язок усіх інших осіб утримуватися від порушення його правомочностей.

Право власності в суб'єктивному значенні відображає сутність власності як вищої влади особи над річчю.

Право володіння означає можливість власника мати майно у своєму віданні, у своєму господарстві.

Право користування – це можливість використання майна та вилучення з нього корисних властивостей.

Право розпорядження – це можливість власника самостійно визначати юридичну і фактичну долю речі (продати, викинути, знищити).

Суб'єктами права власності, крім фізичних осіб, юридичних осіб, суб'єктів публічного права, є також Український народ.

1) фізичні особи – громадяни України, а також іноземні громадяни і особи без громадянства, які користуються однаковими з громадянами України майновими і особистими немайновими правами за винятками, встановленими у законі;

2) юридичні особи – вітчизняні, іноземні, спільні, вітчизняні з іноземними інвестиціями тощо;

3) суб'єкти публічного права – держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави тощо.

Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом (ст. 13 Конституції України, частина 2 ст. 318 ЦК). Отже, існують рівні умови здійснення і захисту права власності.

Об'єктом правовідносин власності може бути будь-яка індивідуально визначена річ. Родові речі можуть бути об'єктом права власності за умови їхньої індивідуалізації (упаковування, маркування, написи і т.п.).

Своє право на річ власник здійснює завжди своєю владою і на свій розсуд, власник має максимально повну владу над речами, що йому належать. Проте, ця влада не є безмежною: дії власника не можуть суперечити інтересам інших суб'єктів цивільного права. Наприклад, власник зобов'язаний вживати заходів до запобігання виникненню шкоди здоров'ю громадян і навколишньому середовищу при здійсненні його права власності. Реалізуючи право власності на жилий будинок, він повинен утримуватися від поведінки, яка може заважати його сусідам.

Відповідно до ст. 328 ЦК України, право власності набувається на підставах, що не заборонені законом. Право власності вважається набутим правомірною, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Підстави набуття права власності – це передбачені законом юридичні факти, за наявності яких особа набуває майно, стає його власником.

Підстави набуття права власності в науці цивільного права традиційно поділяють на первісні і похідні.

Первісними підставами є такі, за яких право власності на річ виникає у суб'єкта вперше або незалежно від права попереднього власника на цю річ.

До первісних способів набуття права власності належать: виготовлення або створення нової речі (виробництво); переробка речі (специфікація); привласнення загальнодоступних дарів природи; знахідка; скарб; бездоглядні домашні тварини; набуття права власності на річ за набувальною давністю, тобто по закінченні певного часу, особою, яка відкрито, добросовісно і безперервно володіла чужою річчю.

Похідними підставами набуття права власності вважаються такі, за яких право власності у суб'єкта виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника (купівля-продаж, поставка, контракція, дарування, міна та інші договори із передачі майна у власність, а також спадкування за заповітом). Особливим способом набуття права власності є приватизація державного майна.

Право власності на новостворене майно (будівлі, споруди, а також інше таке, що створюється нерухоме майно) виникає з моменту завершення створення цього майна, а коли законом встановлена його реєстрація, то з моменту державної реєстрації.

Право власності на нову річ, яку особа виготовила шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу, якщо інше не передбачено законом або договором (коли вартість переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу, права власності на нову річ набуває за її бажанням особа, яка здійснила переробку. У цьому разі особа, яка здійснила переробку, зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу завдану шкоду).

У разі, якщо відповідно до закону, місцевих звичаїв чи за наданим власником загальним дозволом, у лісах, водоймищах і на іншій території допускаються збирання ягід, ловля риби, збирання чи здобування інших речей (привласнення загальнодоступних дарів природи), права власності на відповідні речі набуває особа, що здійснює збирання або здобування.

Право власності у набувача за договором виникає з моменту передачі речей, якщо інше не передбачено договором чи не встановлено законом, а коли договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту реєстрації договору (переданням майна вважається вручення його набувачеві або перевізникові, організації зв'язку тощо для відправлення, пересилання набувачеві майна, відчуженого без зобов'язання доставки; до передання майна прирівнюється вручення коносаменту або іншого товарно-розрахункового документа на майно).

Право власності на іменні цінні папери набувається:

а) при документальній формі випуску – з моменту перереєстрації цінних паперів на ім'я нового власника в реєстрі власників іменних цінних паперів;

б) за ордерним цінним папером – з моменту нанесення на цей папір предавального напису – індосаменту.

32. Знахідка як спосіб виникнення права власності

В силу ст. 337 ЦК України, особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі і повернути знайдену річ цій особі. Особа, яка знайшла загублену річ у приміщенні або транспортному засобі, зобов'язана передати її особі, яка представляє володільця цього приміщення чи транспортного засобу. Особа, якій передана знахідка, набуває прав та обов'язків особи, яка знайшла загублену річ.

Якщо особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, або місце її перебування невідомі, особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана заявити про знахідку міліції або органам місцевого самоврядування.

Особа, яка знайшла загублену річ, має право зберігати її у себе або здати на зберігання міліції, або органам місцевого самоврядування, або передати знахідку особі, яку вони вказали.

Річ, що швидко псується, або річ, витрати на зберігання якої є непропорційно великими порівняно з її вартістю, може бути продана особою, яка її знайшла, з одержанням письмових доказів, що підтверджують суму виторгу. Сума грошей, одержана від продажу знайденої речі, підлягає поверненню особі, яка має право вимагати її повернення.

Особа, яка знайшла загублену річ, відповідає за її втрату, знищення або пошкодження в межах її вартості лише в разі свого умислу або грубої необережності.

Особа, яка знайшла загублену річ, набуває право власності на неї після спливу шести місяців з моменту заявлення про знахідку міліції або органам

місцевого самоврядування, якщо: не буде встановлено власника або іншу особу, яка має право вимагати повернення загубленої речі; власник або інша особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, не заявить про свої право на річ особі, яка її знайшла, міліції або організації місцевого самоврядування.

Якщо особа, яка знайшла загублену річ, подасть організації місцевого самоврядування письмову заяву про відмову від набуття права власності на неї, ця річ переходить у власність територіальної громади.

Знайдені транспортні засоби передаються на зберігання міліції, про що робиться оголошення в друкованих засобах масової інформації. Якщо протягом шести місяців від дня опублікування цього оголошення власник або інша особа, яка має право вимагати повернення транспортного засобу, не будуть виявлені або вони не заявлять про свої права на транспортний засіб, міліція має право продати його, а суму виторгу внести на спеціальний рахунок у банку. Якщо протягом трьох років колишній власник транспортного засобу не вимагатиме передання йому суми виторгу, ця сума переходить у власність територіальної громади, на території якої було знайдено транспортний засіб.

Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від особи, якій вона повернута, або особи, яка набула право власності на неї, відшкодування необхідних витрат, пов'язаних із знахідкою (зберігання, розшук власника, продаж речі тощо). Особа, яка знайшла загублену річ, має право вимагати від її власника (володільця) винагороду за знахідку в розмірі до двадцяти відсотків вартості речі. Якщо власник (володілець) публічно обіцяв винагороду за знахідку, винагорода виплачується на умовах публічної обіцянки. Право на одержання винагороди не виникає, якщо особа, яка знайшла загублену річ, не заявила про знахідку або вчинила спробу приховати її.

33. Набуття права власності на скарб

Скарбом є закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності.

Особа, яка виявила скарб, набуває право власності на нього. Якщо скарб був прихований у майні, що належить на праві власності іншій особі, особа, яка виявила його, та власник майна, у якому скарб був прихований, набувають у рівних частках право спільної часткової власності на нього. У разі виявлення скарбу особою, яка здійснювала розкопки чи пошук цінностей без згоди на це власника майна, в якому він був прихований, право власності на скарб набуває власник цього майна. У разі виявлення скарбу, що становить культурну цінність відповідно до закону, право власності на нього набуває держава.

Особа, яка виявила такий скарб, має право на одержання від держави винагороди у розмірі до двадцяти відсотків від його вартості на момент

виявлення, якщо вона негайно повідомила міліції або організації місцевого самоврядування про скарб і передала його відповідному державному організації або організації місцевого самоврядування.

Якщо скарб, що становить культурну цінність, був виявлений у майні, що належить іншій особі, ця особа, а також особа, яка виявила скарб, мають право на винагороду у розмірі до десяти відсотків від вартості скарбу кожна. Зазначені правові норми не поширюються на осіб, які виявили скарб під час розкопок, пошуків, що проводилися відповідно до їхніх трудових або договірних обов'язків.

34. Набувальна давність

Особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено ЦК України.

Набуття права власності на земельну ділянку за набувальною давністю регулюється законом. Право власності на нерухоме майно, що підлягає державній реєстрації, виникає за набувальною давністю з моменту державної реєстрації.

Особа, яка заявляє про давність володіння, може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чий спадкоємцем (правонаступником) вона є.

Якщо особа заволоділа майном на підставі договору з його власником, який після закінчення строку договору не пред'явив вимоги про його повернення, вона набуває право власності за набувальною давністю на нерухоме майно через п'ятнадцять, а на рухоме майно – через п'ять років з часу спливу позовної давності.

Втрата не з своєї волі майна його володільцем не перериває набувальної давності у разі повернення майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування.

Право власності за набувальною давністю на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери набувається за рішенням суду.

35. Право спільної власності

Спільна власність має місце у випадках, коли з тих чи інших підстав у декількох осіб виникає право власності на одне і те ж саме майно. Тоді це право має правовий режим спільної власності і характеризується множинністю суб'єктів (учасників) та єдністю об'єкта. Тобто, право спільної власності не є окремою формою власності, а лише становить собою специфічний спосіб та режим існування відомих форм власності.

В об'єктивному розумінні право спільної власності є сукупністю правових норм, що регламентують приналежність одного і того ж майна декільком особам. В суб'єктивному розумінні право спільної власності надає двом чи більше особам разом, за взаємною згодою на свій розсуд володіти, користуватися та розпоряджатися одним і тим самим майном, яке є єдиним об'єктом їх спільного права.

Право спільної власності може виникнути лише тоді, коли кілька осіб набувають права власності на одну і ту ж річ або сукупність речей. Причому, кожний із співвласників має свою частину в праві на все спільне майно і ця частка стосується всього комплексу прав і обов'язків щодо цього майна. Така частка може бути як визначеною, так і невизначеною. Кожний співвласник повинен співставляти свою поведінку стосовно спільного майна з волею інших співвласників, оскільки його частка у власності не створює абсолютного права ні на будь-яку реальну частину майна. Це право на майно взагалі.

Фактичні частки майна у спільних власників можуть бути як однаковими, так і різними. Наприклад, двом особам може належати по 1/2 частині майна, або одній особі може належати 1/2 частина майна, а двом іншим співвласникам – по 1/4 частині. Пропорції можуть бути й іншими.

По суті право спільної власності є таким же, як і право роздільної власності. Але будь-яке розпорядження майном, що перебуває в спільній власності, може бути здійснено лише за загальною згодою всіх власників, які мають рівні голоси, незалежно від розміру належної їм частки: незгода одного припиняє розпорядження інших. У цьому розумінні право спільної власності є одним із видів обмежень права власності; право кожного обмежується правом інших. Відбувається взаємне обмеження.

Отже, право спільної власності – це право двох або більше осіб на один об'єкт.

36. Право спільної сумісної власності

Спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю.

Суб'єктами права спільної сумісної власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, а також держава, територіальні громади, якщо інше не встановлено законом.

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі.

Співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпоряджання майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників. У разі вчинення одним із

співвласників правочину щодо розпорядження спільним майном вважається, що він вчинений за згодою всіх співвласників. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена.

Співвласники мають право уповноважити одного з них на вчинення правочинів щодо розпорядження спільним майном. Правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

Співвласники мають право на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній сумісній власності. У разі виділу частки із майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки кожного із співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними, законом або рішенням суду. Виділ частки із майна, що є у спільній сумісній власності, здійснюється у порядку, встановленому ст. 364 ЦК України.

Майно, що є у спільній сумісній власності, може бути поділене між співвласниками за домовленістю між ними. У разі поділу майна, що є у спільній сумісній власності, вважається, що частки співвласників у праві спільної сумісної власності є рівними, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або законом. За рішенням суду частка співвласника може бути збільшена або зменшена з урахуванням обставин, які мають істотне значення. У разі поділу майна між співвласниками право спільної сумісної власності на нього припиняється. Договір про поділ нерухомого майна, що є у спільній сумісній власності, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

37. Право спільної часткової власності

Власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю. Суб'єктами права спільної часткової власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади.

Частки у праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо інше не встановлено за домовленістю співвласників або законом. Якщо розмір часток у праві спільної часткової власності не встановлений за домовленістю співвласників або законом, він визначається з урахуванням вкладу кожного з співвласників у придбання (виготовлення, спорудження) майна.

Співвласник має право на відповідне збільшення своєї частки у праві спільної часткової власності, якщо поліпшення спільного майна, які не можна відокремити, зроблені ним своїм коштом за згодою всіх співвласників, з додержанням встановленого порядку використання спільного майна.

Співвласник житлового будинку, іншої будівлі, споруди може зробити у встановленому законом порядку за свій рахунок добудову (прибудову) без згоди інших співвласників, якщо це не порушує їхніх прав. Така добудова (прибудова) є власністю співвласника, який її зробив, і не змінює розміру часток співвласників у праві спільної часткової власності.

Поліпшення спільного майна, які можна відокремити, є власністю того з співвласників, який їх зробив, якщо інше не встановлено домовленістю співвласників.

Право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю. Кожен із співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації. Якщо договір між співвласниками про порядок володіння та користування спільним майном відповідно до їхніх часток у праві спільної часткової власності посвідчений нотаріально, він є обов'язковим і для особи, яка придбає згодом частку в праві спільної часткової власності на це майно.

Співвласник відповідно до своєї частки у праві спільної часткової власності зобов'язаний брати участь у витратах на управління, утримання та збереження спільного майна, у сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів), а також нести відповідальність перед третіми особами за зобов'язаннями, пов'язаними із спільним майном.

Майно, що є у спільній частковій власності, може бути поділене в натурі між співвласниками за домовленістю між ними. У разі поділу спільного майна між співвласниками право спільної часткової власності на нього припиняється. Договір про поділ нерухомого майна, що є у спільній частковій власності, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Співвласник має право на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності. Якщо виділ у натурі частки із спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим (ч.2 ст. 183 ЦК), співвласник, який бажає виділу, має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Компенсація співвласникові може бути надана лише за його згодою. Договір про виділ у натурі частки з нерухомого спільного майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо: частка є незначною і не може бути виділена в натурі; річ є неподільною; спільне володіння і користування майном є неможливим; таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

Суд постановляє рішення про припинення права особи на частку у спільному майні за умови попереднього внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду.

38. Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності

У разі продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за ціною, оголошеною для продажу, та на інших рівних умовах, крім випадку продажу з публічних торгів. Продавець частки у праві спільної часткової власності зобов'язаний письмово повідомити інших співвласників про намір продати свою частку, вказавши ціну та інші умови, на яких він її продає. Якщо інші співвласники відмовилися від здійснення переважного права купівлі чи не здійснять цього права щодо нерухомого майна протягом одного місяця, а щодо рухомого майна – протягом десяти днів від дня отримання ними повідомлення, продавець має право продати свою частку іншій особі. Якщо бажання придбати частку у праві спільної часткової власності виявили кілька співвласників, продавець має право вибору покупця. У разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Одночасно позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець. До таких вимог застосовується позовна давність в один рік.

Передача співвласником свого переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності іншій особі не допускається.

Частка у праві спільної часткової власності переходить до набувача за договором з моменту укладення договору, якщо інше не встановлено домовленістю сторін. Частка у праві спільної часткової власності за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, переходить до набувача відповідно до ст. 334 ЦК.

39. Підстави припинення права власності

Право власності припиняється у разі:

- відчуження власником свого майна;
- відмови власника від права власності;
- припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі;
- знищення майна;
- викупу пам'яток культурної спадщини;

• примусового відчуження земельних ділянок приватної власності, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, з мотивів суспільної необхідності відповідно до закону;

- звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- реквізиції;
- конфіскації;
- припинення юридичної особи;
- смерть власника.

Право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом.

Особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності. У разі відмови від права власності на майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру.

Якщо з підстав, що не були заборонені законом, особа набула право власності на майно, яке за законом, який був прийнятий пізніше, не може їй належати, це майно має бути відчужене власником протягом строку, встановленого законом. Якщо майно не відчужене власником у встановлені законом строки, це майно з урахуванням його характеру і призначення за рішенням суду на підставі заяви відповідного органу державної влади підлягає примусовому продажу. У разі примусового продажу майна його колишньому власникові передається сума виторгу з вирахуванням витрат, пов'язаних з відчуженням майна. Якщо майно не було продане, воно за рішенням суду передається у власність держави. У цьому разі колишньому власникові майна виплачується сума, визначена за рішенням суду. Якщо з підстав, що не були заборонені законом, особа набула право власності на майно, на набуття якого за законом, який був прийнятий пізніше, потрібен особливий дозвіл, а в його видачі цій особі було відмовлено, це майно підлягає відчуженню у порядку, встановленому ч.1 ст.348 ЦК України.

Право власності на майно припиняється в разі його знищення. У разі знищення майна, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на це майно припиняється з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру.

Викуп земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, приватної власності для суспільних потреб чи їх примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності здійснюються в порядку, встановленому законом.

Право власності на житловий будинок, інші будівлі, споруди, багаторічні насадження може бути припинене за згодою власника у разі

викупу земельної ділянки, на якій вони розміщені, для суспільних потреб чи за рішенням суду в разі її примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності з обов'язковим попереднім і повним відшкодуванням їх вартості. Особа, право власності якої підлягає припиненню, має право вимагати надання їй в межах території, на яку поширюються повноваження відповідного органу місцевого самоврядування або органу виконавчої влади, іншої земельної ділянки, вартість якої враховується при визначенні викупної ціни. У разі якщо власник земельної ділянки, що підлягає примусовому відчуженню з мотивів суспільної необхідності, є власником житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, що на ній розміщені, вимога про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності розглядається разом із вимогою про припинення права власності на такі об'єкти. У разі якщо власник земельної ділянки, що підлягає примусовому відчуженню з мотивів суспільної необхідності, не є власником житлового будинку, інших будівель, споруд, багаторічних насаджень, що на ній розміщені, питання про відчуження розглядається з кожним власником окремо. До набрання законної сили рішенням суду про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності власник має право на власний розсуд розпоряджатися житловим будинком, іншими будівлями, спорудами, багаторічними насадженнями, що розміщені на такій земельній ділянці. Власник земельної ділянки в разі її відчуження на користь іншої особи зобов'язаний попередити таку особу про рішення, прийняте органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування про викуп земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, для суспільних потреб, та в десятиденний строк повідомити орган, що прийняв таке рішення, про відчуження земельної ділянки на користь іншої особи. Рішення про викуп земельної ділянки для суспільних потреб зберігає свою чинність для нового власника земельної ділянки.

Якщо в результаті дій або бездіяльності власника пам'ятки культурної спадщини їй загрожує пошкодження або знищення, відповідний орган охорони культурної спадщини робить власнику пам'ятки відповідне попередження. Якщо власник пам'ятки культурної спадщини не вживе заходів щодо її збереження, зокрема у зв'язку з неможливістю створення необхідних для цього умов, суд за позовом відповідного органу охорони культурної спадщини може постановити рішення про її викуп. У разі невідкладної необхідності забезпечення умов для збереження пам'ятки культурної спадщини позов про її викуп може бути пред'явлено без попередження. Викуплена пам'ятка культурної спадщини переходить у власність держави. Викупна ціна пам'ятки культурної спадщини визначається за згодою сторін, а в разі спору – судом.

40. Реквізиція та конфіскація

У разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Реквізоване майно переходить у власність держави або знищується. Оцінка, за якою попередньому власникові була відшкодована вартість реквізованого майна, може бути оскаржена до суду. У разі реквізиції майна його попередній власник може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо. Якщо після припинення надзвичайної обставини реквізоване майно збереглося, особа, якій воно належало, має право вимагати його повернення, якщо це можливо. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Реквізиція – це примусове відчуження майна у власника на підставі та порядку, встановленому законом, обов'язково з метою суспільної необхідності, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості. Реквізиція має певні особливості: 1) вона може бути застосована лише за надзвичайних обставин (наприклад, стихійного лиха, аварії, епізоотії, епідемії тощо); 2) реквізиція застосовується не як санкція за неправомірні дії власника, а як необхідний захід для рятування інтересів інших осіб, усунення загальної небезпеки тощо; 3) при реквізиції рішення про примусове вилучення майна приймають відповідні органи, а не суд, що обумовлено необхідністю швидкого реагування в умовах надзвичайних обставин; 4) за загальним правилом закон передбачає попереднє повне відшкодування збитків власнику (ч. 1 ст. 353 ЦК), виняток – ч. 2 ст. 353 ЦК. Норма статті має відсильний характер, оскільки для визначення процедури та встановленого порядку реквізиції майна власника необхідно керуватися спеціальним законодавством, що деталізує положення коментованої статті.

Мета реквізиції полягає у забезпеченні безпеки громадян та суспільства, врятуванні майна, для реалізації чого, наприклад, можливе знищення тварин для недопущення поширення епідемії або епізоотії тощо. У зв'язку законодавством передбачено визначення юридичної та фактичної долі реквізованого майна, яке в залежності від обставин, цілей, для яких проводиться реквізиція, переходить у державну власність або знищується.

Після припинення певних обставин, котрі призвели до реквізиції, особа, якій майно належало, має право вимагати його повернення, якщо це можливо. Право на повернення майна є ще одним доказом важливості та гарантії державою непорушності права власності, у зв'язку з чим законодавець залишає за власником право вимагати повернення свого майна.

Оскільки при реквізиції право власності припиняється, то у випадку повернення такого майна воно поновлюється щодо власника, який водночас зобов'язаний повернути одержану грошову суму на відшкодування вартості речі.

До особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом. Конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно. Обсяг та порядок конфіскації майна встановлюються законом.

Термін «конфіскація» походить від лат.– вилучаю у власність держави. У випадках, обсязі та порядку, встановлених законом, власник може бути позбавлений права власності за рішенням суду внаслідок вчинення ним певного правопорушення. Конфіскація майна як вид додаткового покарання є безоплатним вилученням у власність держави частини або всього майна, що належить особі на праві приватної власності. Отже, конфіскація, на відміну від реквізиції, має безоплатний характер, тобто власнику після примусового припинення права власності не відшкодовується вартість майна. Як кримінальне покарання конфіскація застосовується судом за тяжкі та особливо тяжкі злочини, скоєні з корисливих мотивів, і може бути призначена судом тільки у випадках, передбачених КК України. Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних у результаті вчинення адміністративного правопорушення, застосовується як основне, а також як додаткове адміністративне стягнення у випадках, передбачених КпАП України. Конфіскація також передбачена як санкція за правопорушення у КАС України. При цьому конфіскація може бути застосована як основне, так і додаткове стягнення за КАС України. Відповідно до концепції КК України конфіскація майна визначається як різновид покарання (п. 7 ч. 1 ст. 51 КК України), тобто, покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину.

2. Відповідно до положень процесуального законодавства та Закону України «Про судоустрій та статус суддів» конфіскація може бути здійснена тільки за рішенням суду, що є ще однією важливою відмінністю зазначеної підстави припинення права власності. Незаконна конфіскація може бути оскаржена в порядку, встановленому для оскарження судових вироків та рішень. Майно, яке було незаконно конфісковане, повертається особі в натурі, а у разі неможливості повернення відшкодовується його вартість.

41. Віндикаційний як засоби захисту права власності

Віндикаційним визнається позов власника, що не володіє майном, до невластника, що незаконно володіє цим майном, про вилучення майна в натурі. Віндикаційним позовом захищається право власності в цілому, оскільки він пред'являється в тих випадках, коли порушені права володіння,

користування і розпорядження одночасно. Однак право власності за власником зберігається, тому що в нього є право приналежності, що може бути підтверджено правостановлюючими документами, а також показами свідків та письмовими доказами. Під незаконним володінням варто розуміти усяке фактичне володіння річчю, якщо воно не має правової підстави (наприклад, володіння украденою річчю); або правова підстава якого відпала (минув термін дії договору майнового найму); або правова підстава якого не дійсна (володіння, установлене в результаті недійсного правочину). Поряд з власником стороною у позові може бути також особа, яка хоча і не є власником, але володіє майном у силу закону чи договору. Такою особою, титульним володільцем майна, може виступати орендар, комісіонер і т.д., а також особа, якій належить речове право на чуже майно. Власник може вимагати повернення свого майна за цим позовом лише в тому випадку, якщо інша особа володіє його майном незаконно. Якщо ж володільць володіє чужим майном на законних підставах, то власник не може витребувати свою річ з такого володіння шляхом пред'явлення віндикаційного позову. Для пред'явлення позову необхідно, щоб майно, якого позбавився власник, збереглося в натурі і знаходилося у фактичному володінні іншої особи. Якщо майно вже знищене, перероблене чи спожите, право власності на нього як таке припиняється. У цьому випадку власник має право лише на захист своїх майнових інтересів, зокрема, за допомогою позову з заподіяння шкоди чи позову з безпідставного збагачення. Віндикувати можна лише індивідуально визначене майно, що впливає із сутності даного позову, спрямованого на повернення власнику саме того майна, що вибуло з його володіння.

Віндикаційний позов є найважливішим цивільно-правовим засобом захисту права власності. В юридичній літературі під віндикаційним позовом традиційно розуміють вимогу власника, що не володіє, до незаконного володільця про витребування свого майна в натурі. Цей позов був відомий ще в римському цивільному праві (*vindico* – вимагати, *action rei vindication* – віндикаційний позов).

У Цивільному кодексі України – віндикаційний позов виражається такою формулою: «Власник має право витребувати своє майно від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним»,

Сторонами у віндикаційному позові виступають власник речі, який не лише позбавлений можливості користуватись і розпоряджатись річчю, але вже фактично нею не володіє, незаконний фактичний володільць речі (як добросовісний, так і недобросовісний). Тобто змістом віндикаційного позову є витребування саме тієї речі, яка вибула із законного володіння власника.

Віндикаційний позов характеризується такими ознаками:

- позов може бути вчинений лише стосовно індивідуально-визначених речей (вкрадений автомобіль, загублена парасолька тощо). Якщо в конкретному випадку є можливість виділити річ з родовими ознаками з маси однорідних речей (наприклад, вкрадена цибуля залишалася ще в мішках, цегла з вантажівки ще не розвантажена тощо), то можлива і її віндикація;

- річ, власником якої є позивач, перебуває у володінні відповідача;

- власник може вимагати повернення свого майна лише в тому разі, якщо інша особа володіє його майном незаконно. Якщо володілець володіє чужим майном на законних підставах (наприклад, в органах внутрішніх справ зберігається майно, вилучене на законних підставах, майно, яке є речовим доказом у справі), то власник не може витребувати свою річ з такого володіння шляхом подання віндикаційного позову;

- захищати своє право власності віндикаційним позовом власник має можливість лише в тому разі, коли майно збереглося в натурі;

- майно, яке перебуває у незаконного володільца, підлягає безумовному вилученню і повертається власнику, якщо володілець виявився незаконним, недобросовісним.

Незаконний володілець може бути як добросовісним, так і недобросовісним. У недобросовісного володільца, тобто у Набувача, який самовільно заволодів чужим майном, вкрав або присвоїв річ, або, набуваючи річ, знав неправомірність її придбання, власник має право в усіх випадках витребувати своє майно. Вирішуючи питання про добросовісність чи недобросовісність набувача, суд повинен врахувати всі конкретні обставини, за яких здійснювалося вчинення правочину; місце, час, предмет, ціна та інші умови. Так, якщо відповідач придбав у незнайомої особи вночі в аеропорту за півціни золоту обручку, то, звичайно, в нього була можливість передбачити, що обручка може виявитися краденою.

У добросовісного незаконного володільца, тобто в особи, яка не знала і не повинна була знати про те, що особа, у якої придбано майно, не мала права його відчужувати (наприклад, купівля у комісійному магазині), витребувати майно можна не завжди. У добросовісного володільца власник має право витребувати майно в тому разі, якщо майно: було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, без їхньої волі іншим шляхом. При витребуванні майна у недобросовісного набувача власник має право вимагати повернення або відшкодування усіх доходів, що їх особа набула або могла набути за весь час володіння; від добросовісного набувача – усіх доходів, що він їх набув або мав би набути з часу, коли дізнався або повинен був дізнатися про незаконність володіння чи отримав повістку за позовом власника про повернення майна. Володілець – як добросовісний, так і недобросовісний – у свою чергу має право вимагати від власника відшкодування здійснених необхідних витрат на майно з того часу, з якого власникові належать доходи на майно.

42. Негаторний позов

Права та інтереси власника можуть бути порушені не тільки позбавленням права володіння річчю. Як відомо, власнику, крім права

володіння, належить також право користування та право розпорядження річчю. Ці права власника теж можуть бути порушені. Можливі випадки, коли власник здійснює своє право володіння річчю, але хтось перешкоджає йому користуватися або розпоряджатися нею. Наприклад, особа самовільно зайняла те чи інше нежитлове приміщення будинку. У цьому разі власник продовжує володіти будинком, але йому перешкоджають самовільно користуватися зайнятою частиною будинку, а це може перешкоджати власнику здійснювати і право розпорядження. Отже, власник може звернутися до суду з позовом про усунення порушень його права. Цей позов називається негаторним (action negatoria). Відповідно до Цивільного кодексу України формула негаторного позову набуває такого вигляду: «Власник має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном».

Негаторний позов – це вимога власника чи титульного володільця, до третіх осіб, про усунення перешкод у здійсненні повноважень з користування та розпорядження.

До порушень права користування відносяться, наприклад, випадки самоуправного зайняття приміщення в будинку власника чи заборона на експлуатацію підсобних приміщень, що належать йому на праві часткової власності. В усіх зазначених і подібних їм випадках власник чи особа, що правомірно володіє річчю, може захистити свої інтереси, пред'явивши позов про усунення перешкод, що заважають йому користатися майном.

Порушення права розпорядження має місце в тих випадках, коли власник незаконно обмежується у можливості реалізації не тільки правомочності користування, але і розпорядження (наприклад, при здійсненні опису майна чи накладенні арешту).

Предметом негаторного позову є вимога позивача про усунення порушень, не поєднаних з позбавленням володіння. Підставою негаторного позову є обставини, що обґрунтовують право позивача на користування і розпорядження майном, а також підтверджують, що поведінка третьої особи створює перешкоди у здійсненні цих правомочностей. Обов'язком власника не є доказування неправомірності дій відповідача. Вони припускаються такими, доки сам відповідач не доведе правомірність своєї поведінки.

Правом на негаторний позов володіють власник, а також титульний власник, що володіють річчю, але позбавлені можливості користатися чи розпоряджатися нею. Як відповідач виступає особа, що своїм противоправним поведінням створює перешкоди, що заважають нормальному здійсненню права власності (права титульного володіння).

Суттєвими вимогами за негаторним позовом є усунення порушення, яке триває і має місце на момент звернення з позовом. Тому на негаторний позов не поширюються вимоги щодо строків позовної давності, оскільки з негаторним позовом можна звернутися в будь-який час, поки існує правопорушення. Якщо ж перешкоди в користуванні чи розпорядженні майном усунути, то, відповідно, відсутні і підстави для звернення з

негаторним позовом. Однак таке положення не означає відсутність у власника можливості подання позову про заборону порушення права власності, що можуть мати місце у майбутньому. Така можливість надається власнику ч. 2 ст. 386 ЦК.

Негаторний позов характеризується такими ознаками:

- на відміну від виндикаційного позову, власник, який звертається за захистом, зберігає майно у своєму володінні. Порушення права власності полягає в тому, що треті особи створюють власникові певні перешкоди у користуванні належним йому майном (будинком, земельною ділянкою, автомобілем тощо), або внаслідок певних обставин власник не може фактично розпоряджатися належним йому за законом майном, маючи це майно у своєму володінні. Наприклад, трапляються випадки, коли після передачі земельних ділянок у власність чи в оренду громадянам, власники не дозволяють новим власникам (орендарям) користуватися земельними ділянками відповідно до їх призначення, створюють перешкоди в земельному користуванні;

- суттю вимог позивача за негаторним позовом є усунення порушення, яке триває і має місце на момент звернення до суду;

- власник має право усунення порушення його прав, якщо дії третіх осіб мають неправомірний характер. Так, власник може вимагати від суду прибрати будівельні матеріали, якщо вони заважають користуватися автомобілем (неможливо виїхати з двору).

З вимогами про усунення порушень у користуванні майном у більшості випадків звертаються громадяни. Це пояснюється тим, що, як правило, перешкоди, які створюють треті особи, є наслідком кримінальних чи адміністративних діянь (самовільне будівництво, самоуправство, зловживання владою чи посадовим становищем).

Негаторним позовом може бути також вимога про виключення майна з опису. З такою вимогою може звернутись до суду як безпосередній власник майна, так і особа яка володіла ним на підставі закону чи договору (отримала в заставу, на охорону).

43. Речові права на чуже майно

Цивільне законодавство зазначає, що до речових прав на чуже майно належать:

- право володіння;
- право користування (**сервітут**);
- право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (**емфітевзис**);
- право забудови земельної ділянки (**суперфіцій**).

Однак законом може бути встановлено інші речові права на чуже майно. Тому особа, яка має речове право на чуже майно, має право на його захист, у тому числі і від власника майна (гл. 29 ЦК).

Право володіння як речове право виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передано власником, а також на інших підставах, встановлених законом. Тому володільцем чужого майна є особа, яка фактично тримає його у себе. Зазначене майно може належати одночасно двом або більше особам.

Володіння може бути законним та незаконним. Законне володіння має спиратись на будь-яку правову підставу (юридичний титул), і його наявність презюмується. Незаконне володіння не спирається на жоден юридичний титул. Незаконне володіння поділяють на добросовісне (якщо володілець не знав та не повинен був знати, що здійснює незаконне володіння) та недобросовісне (якщо володілець знав чи повинен був знати, що здійснює незаконне володіння). Значення цієї диференціації полягає у розподілі між власником та незаконним володільцем доходів та збитків з утримання зазначеного майна, а також у разі набуття майна за набувальною давністю. Окрім цього, недобросовісний володілець зобов'язаний негайно повернути майно особі, яка має на нього право власності або інше право відповідно до договору або закону, або яка є добросовісним володільцем цього майна. У разі невиконання недобросовісним володільцем цього обов'язку заінтересована особа має право пред'явити позов про витребування цього майна.

Право володіння припиняється у разі:

- 1) відмови володільця від володіння майном;
- 2) витребування майна від володільця власником майна або іншою особою;
- 3) знищення майна;
- 4) в інших випадках, встановлених законом.

44. Поняття та зміст сервітуту

Сервітут – це право обмеженого користування чужими речами (майном) з певною метою і у встановлених межах. Призначення сервітуту – дозволити суб'єкту сервітутного права користуватися природними властивостями речі, щодо якої встановлено сервітут.

Суб'єктами сервітутних правовідносин є власник або законний володілець речі та суб'єкт сервітутного права на неї – сервітуція.

У сучасному українському законодавстві право сервітуту регулюється в основному Цивільним та Земельним кодексами України. Так, Цивільний кодекс України визначає сервітут одним з речових прав на чуже майно. Сервітут встановлюється, згідно зі статтею 401 Цивільного кодексу України, щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або

іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут).

Отже, Цивільний кодекс України поділяє сервітути на земельні та особисті.

Підставою для такого поділу є спосіб визначення сервітуарію – особи, яка вимагає встановлення сервітуту.

Сервітуарієм за земельним сервітутом є власник (володільць) так званої панівної земельної ділянки, для задоволення потреб користування якою встановлено сервітут, за рахунок встановлення обмежень у користуванні так званої обслуговуючої земельної ділянки. Таким чином, існування земельного сервітуту пов'язане з існуванням двох земельних ділянок, які, за загальним правилом, мають бути сусідніми. Причому «сусідні» – не значить «суміжні», сусідніми можуть бути земельні ділянки, що не мають спільної межі. Дія земельного сервітуту зберігається у разі переходу прав на земельну ділянку, щодо якої встановлений земельний сервітут, до іншої особи (частина перша статті 101 Земельного кодексу України).

Сервітуарієм за особистим сервітутом є певна особа, інтересам якої служить обслуговуюча річ. Права, що випливають з особистого сервітуту, належать лише цій конкретно визначеній особі та не можуть бути передані сервітуарієм іншій особі, навіть її спадкоємцям.

Отже, головною відмінністю двох вищезгаданих сервітутів є характер правовідносин: якщо за особистим сервітутом права закріплені особисто за сервітуарієм та припиняються після його смерті, то право земельного сервітуту закріплено за певним обтяжуючим об'єктом по відношенню до іншого обтяженого об'єкту, а не щодо конкретної особи, відтак – не залежить від власників відповідних об'єктів сервітуту.

Питання щодо земельного сервітуту регулює глава 16 Земельного кодексу України (статті 98 – 102). Земельним кодексом України право земельного сервітуту визначається як право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками). Власник, землекористувач земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, має право: вимагати від осіб, в інтересах яких встановлено земельний сервітут, плату за його встановлення, якщо інше не передбачено законом; на відшкодування збитків, завданих встановленням земельного сервітуту.

Земельний сервітут встановлюється за домовленістю між власниками сусідніх земельних ділянок на підставі договору, у разі недосягнення сторонами домовленості щодо встановлення або умов сервітуту, спір вирішується судом за позовом осіб, що потребують встановлення сервітуту. Отже, землекористувачі, що не є власниками земельної ділянки, не можуть бути стороною у договорі про встановлення сервітутів.

Право земельного сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень».

Земельний кодекс України (так само як і Цивільний кодекс України) не запроваджує форми договору про встановлення земельного сервітуту. Втім, оскільки право на земельний сервітут виникає з моменту його державної реєстрації, що здійснюється на підставі правовстановлюючих документів, договір про встановлення сервітуту має укладатися у простій письмовій формі.

Щодо змісту договору про встановлення земельного сервітуту, то, виходячи з його цільової спрямованості, слід чітко викласти усі права, що надаватимуться сервітуарію (особі, в інтересах якої встановлений сервітут). Також до договору слід додати план земельної ділянки з визначеною сферою його дії.

Земельний сервітут не підлягає відчуженню, зокрема він не може бути предметом купівлі-продажу, застави та не може передаватися будь-яким способом особою, в інтересах якої цей сервітут встановлено, іншим фізичним та юридичним особам (частина друга статті 101 Земельного кодексу України). При цьому земельні сервітути здійснюються способом, найменш обтяжливим для власника земельної ділянки, щодо якої він встановлюється, а встановлення земельного сервітуту не веде до позбавлення власника земельної ділянки, щодо якої встановлений земельний сервітут, прав володіння, користування та розпорядження нею.

Земельний кодекс України поділяє земельні сервітути лише за терміном їх дії (на постійні та строкові) та наводить їх приблизний перелік (стаття 99 Земельного кодексу України): право проходу та проїзду на велосипеді; право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху; право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій; право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку; право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку; право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу до природної водойми; право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми; право прогону худоби по наявному шляху; право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд; інші земельні сервітути.

У спеціальній літературі земельні сервітути, у свою чергу, поділяються на сільські (водні, шляхові тощо) й міські (право на встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд) .

Сервітут визначає обсяг прав щодо користування особою чужим майном. Сервітут може бути встановлений на певний строк або без визначення строку. Особа, яка користується сервітутом, зобов'язана вносити плату за користування майном, якщо інше не встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду. Сервітут не підлягає відчуженню. Сервітут не позбавляє власника майна, щодо якого він встановлений, права володіння, користування та розпоряджання цим майном. Сервітут зберігає чинність у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого він встановлений. Збитки, завдані власникові (володільцеві) земельної ділянки або іншого нерухомого майна, особою, яка користується сервітутом, підлягають відшкодуванню на загальних підставах.

Сервітут припиняється у разі:

- поєднання в одній особі особи, в інтересах якої встановлений сервітут, і власника майна, обтяженого сервітутом;
- відмови від нього особи, в інтересах якої встановлений сервітут;
- спливу строку, на який було встановлено сервітут;
- припинення обставини, яка була підставою для встановлення сервітуту;
- невикористання сервітуту протягом трьох років підряд;
- смерті особи, на користь якої було встановлено особистий сервітут.

Сервітут може бути припинений за рішенням суду на вимогу власника майна за наявності обставин, які мають істотне значення. Власник земельної ділянки має право вимагати припинення сервітуту, якщо він перешкоджає використанню цієї земельної ділянки за її цільовим призначенням. Сервітут може бути припинений в інших випадках, встановлених законом.

45. Поняття та зміст права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)

У Цивільному кодексі України набув поширення і такий цивільно-правовий інститут, як право користування чужою землею для сільськогосподарського виробництва (емфітевзис). Він вигідний і зручний тим, що коли власник землі не бажає втрачати право власності на землю, але й сам не має можливості обробляти її, то в такому разі він може передати її в довгострокове користування іншим особам на підставі речового права. Часто до цього цивільно-правового інституту вдаються великі землевласники, які самі не спроможні обробляти свою землю і разом з тим не бажають позбавлятися права власності на неї. У таких випадках можна, звичайно, передати землю в оренду. Але оренда землі – це договір, який у будь-який час може розірвати одна зі сторін. Для користувачів необхідний більш надійний спосіб користування, який би меншою мірою залежав від свавілля землевласника. Таким інститутом і став емфітевзис – право користування землею для сільськогосподарських потреб. Отже, **емфітевзис** – це довгострокове, відчужуване і таке, що успадковується, право використання

чужої земельної ділянки для сільськогосподарських потреб. Право користування чужою земельною ділянкою встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарського виробництва (користувач).

Емфітевзис має певні правові особливості. Це довгострокове право. Емфітевзис укладається, як правило, на невизначений строк, але може бути укладений і на певний строк. При укладенні договору на невизначений строк, кожна зі сторін може відмовитися від договору, повідомивши про це другу сторону не менш як за один рік до такої відмови. Строк договору про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб для земельних ділянок державної або комунальної власності не може перевищувати 50 років.

Це право відчужуване, тобто емфітевт у будь-який час може продати чи в будь-який інший спосіб відчужувати це право користування землею. Слід підкреслити, що відчужується не земля (емфітевт не має права розпоряджатися землею), а саме право користування землею. Право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для сільськогосподарських потреб не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам, внесено до статутного фонду, передано у заставу.

Власник земельної ділянки має право вимагати від землекористувача використання її за призначенням, встановленим у договорі. Власник земельної ділянки має право на одержання плати за користування нею. Розмір плати, її форма, умови, порядок та строки її виплати встановлюються договором. Власник земельної ділянки зобов'язаний не перешкоджати землекористувачеві у здійсненні його прав.

Землекористувач має право користуватися земельною ділянкою в повному обсязі, відповідно до договору. Землекористувач зобов'язаний вносити плату за користування земельною ділянкою, а також інші платежі, встановлені законом. Землекористувач зобов'язаний ефективно використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення, підвищувати її родючість, застосовувати природоохоронні технології виробництва, утримуватися від дій, які можуть призвести до погіршення екологічної ситуації.

Землекористувач має право на відчуження права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб, якщо інше не встановлено законом. У разі продажу права користування земельною ділянкою власник цієї земельної ділянки має переважне перед іншими особами право на його придбання, за ціною, що оголошена для продажу, та на інших рівних умовах. Землекористувач зобов'язаний письмово повідомити власника земельної ділянки про продаж права користування нею. Якщо протягом одного місяця власник не надішле письмової згоди на купівлю, право користування земельною ділянкою може бути продане іншій особі. У разі продажу землекористувачем права користування земельною ділянкою

для сільськогосподарських потреб іншої особі власник земельної ділянки має право на одержання відсотків від ціни продажу (вартості права), встановлених договором.

Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб припиняється у разі:

- поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача;
- спливу строку, на який було надано право користування;
- викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю.

Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб може бути припинене за рішенням суду в інших випадках, встановлених законом.

46. Суперфіції

Власник земельної ділянки має право надати її в користування іншій особі для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель (суперфіції). Таке право виникає на підставі договору або заповіту. Його може бути відчужено землекористувачем або передано у порядку спадкування та встановлено на визначений або на невизначений строк.

Власник земельної ділянки, наданої для забудови, має право:

- 1) на одержання плати за користування нею або одержання частки від доходу землекористувача;
- 2) володіти, користуватися нею в обсязі, встановленому договором із землекористувачем.

В свою чергу, землекористувач має право:

- 1) користуватися земельною ділянкою в обсязі, встановленому договором;
- 2) власності на будівлі (споруди), споруджені на земельній ділянці, переданій йому для забудови. Причому перехід права власності на земельну ділянку до іншої особи не впливає на обсяг права власника будівлі (споруди) щодо користування земельною ділянкою.

Окрім прав, землекористувач зобов'язаний:

- 1) вносити плату за користування земельною ділянкою, наданою йому для забудови, а також інші платежі, встановлені законом;
- 2) використовувати земельну ділянку відповідно до її цільового призначення.

Право користування земельною ділянкою для забудови припиняється у разі:

- поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача;
- спливу строку права користування; відмови землекористувача від права користування;

- невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років поспіль, за рішенням суду.

У разі припинення права користування земельною ділянкою, на якій було споруджено будівлю (споруду), власник земельної ділянки та власник цієї будівлі (споруди) визначають правові наслідки такого припинення, у разі недосягнення домовленості власник земельної ділянки має право вимагати від власника будівлі (споруди) її знесення та приведення земельної ділянки до стану, в якому вона була до надання її в користування.

Якщо знесення будівлі (споруди), що розміщена на земельній ділянці, заборонено законом (житлові будинки, пам'ятки історії та культури тощо) або є недоцільним у зв'язку з явним перевищенням вартості будівлі (споруди) порівняно з вартістю земельної ділянки, суд може з урахуванням підстав припинення права користування земельною ділянкою постановити рішення про викуп власником будівлі (споруди) земельної ділянки, на якій її розміщено, або про викуп власником земельної ділянки будівлі (споруди), або визначити умови користування земельною ділянкою власником будівлі (споруди) на новий строк.

47. Поняття та зміст авторського права та суміжних прав. Строк їх дії

Поняття «авторське право» виділяють в об'єктивному і суб'єктивному розумінні.

В об'єктивному розумінні авторське право – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів науки, літератури та мистецтва.

У суб'єктивному розумінні авторське право – це сукупність прав, які належать автору або його правонаступникам у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки і мистецтва.

Авторське право виникає з моменту створення твору. Особа, яка має авторське право, може використовувати спеціальний знак, який розміщується на кожному екземплярі твору і складається з трьох елементів: латинської літери «С» обведеної колом (©), імені (найменування) особи, яка має авторське право, та року першого опублікування твору. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті.

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Під охорону закону підпадають усі передбачені твори (ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо).

Суб'єктами авторського права можуть бути фізичні та юридичні особи, а в окремих випадках держава Україна. Серед фізичних осіб слід першочергово виділити авторів, тобто творців об'єктів авторського права. Вони складають першу групу суб'єктів (первинні суб'єкти). Автор твору є первинним суб'єктом авторського права. Відповідно до ст. 435 ЦК України, за відсутності доказів іншого, автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору. Особливою категорією авторів, саме творців творів, є неповнолітні та інші недієздатні особи. Створені ними об'єкти також можуть охоронятися авторським правом. Суб'єктами авторського права є також фізичні особи (спадкоємці автора, особи, яким автор чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права). Вони не є творцями певного твору, а набувають авторських прав за договором чи законом. Суб'єктами авторського права можуть бути також юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону. Таких суб'єктів відносять до другої групи (похідні суб'єкти).

Створення твору науки, літератури, мистецтва тягне за собою виникнення у автора особистих немайнових та майнових прав. До немайнових прав належать права: бути визнаним автором твору (право авторства); дозволяти або забороняти використання твору під справжнім ім'ям автора, псевдонімом або без зазначення імені, тобто анонімно (право на ім'я); дозволяти або забороняти оприлюднення твору у будь-якій формі включно із правом відкликати твір у будь-який момент до оприлюднення (право на оприлюднення); захищати твір, включно із його назвою від будь-якого викривлення, що може нанести шкоду честі та гідності автора (право на захист репутації).

Майнові авторські права. До цього виду прав належать права дозволяти та забороняти: відтворювати твір (право на відтворення); поширювати екземпляри твору будь-яким способом (право на поширення); імпортувати екземпляри твору у цілях розповсюдження (право на імпорт); здійснювати публічну демонстрацію або виконання твору (право на публічну демонстрацію або публічне виконання); публічно сповіщувати твір для загального доступу шляхом передання у ефір або по кабелю чи за допомогою інших аналогічних засобів або таким чином, що будь-яка особа може мати до нього доступ в інтерактивному режимі із будь-якого місця у будь-який час на власний вибір (право на публічне сповіщення); перекладати твір (право на переклад); дописувати, домальовувати, аранжувати або іншим способом переробляти твір (право на переробку).

Відповідно до чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті. Якщо твір оприлюднено анонімно або під псевдонімом, який не прямо асоціюється з конкретною людиною і не є загально відомим, то авторське право діє лише протягом 70 років після оприлюднення твору. Якщо твір був створений у співавторстві, авторське право діє протягом життя його авторів і 70 років після смерті останнього з них. По завершенні строку авторський прав, твори переходять у суспільне надбання.

До об'єктів авторського права віднесено: літературний твір; музичний твір; твір образотворчого мистецтва; твір декоративно-прикладного мистецтва; твір архітектури; твір картографії (наприклад, ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури); фотографічний твір; складений твір; виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; бази даних; комп'ютерна програма; аудіовізуальний твір; сценічний твір (драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші номери); твір в області науки; твір у перекладі (зокрема, тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів); твір у переробці.

Не є об'єктами авторського права: повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації; твори народної творчості (фольклор); видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади; державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій; грошові знаки; розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Суміжні права – це права виконавців на результати творчої діяльності, їх спадкоємців та осіб, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконання, права виробників фонограм, відеограм, їх спадкоємців (правонаступників) та осіб, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм і відеограм, а також організацій мовлення та їх правонаступників, які охороняються авторським правом.

Відповідно до статті 499 ЦК України, об'єктами суміжних прав без виконання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів та незалежно від їх призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є: виконання; фонограми; відеограми; програми (передачі) організацій мовлення.

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограм, виробник відеограм, організація мовлення. За відсутності доказів іншого виконавцем, виробником фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення вважається особа, ім'я (найменування) якої зазначено відповідно у фонограмі, відеограмі, їх примірниках чи на упаковці, а також під час передачі організації мовлення. Інші особи є суб'єктами суміжних прав, якщо вони набули таких відповідно до закону чи договору.

Виконавцями можуть бути громадяни України, іноземні громадяни і особи без громадянства незалежно від віку. Це може бути актор (театру, кіно

тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

Виробниками фонограм визнаються будь-які фізичні або юридичні особи, які взяли на себе ініціативу і відповідальність за перший звуковий запис виконання або інших звуків.

Виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього). Виробники фонограм та відеограм мають виключні права на відтворення своїх фонограм і відеограм у будь-якій формі і будь-яким способом, розповсюдження фонограм і відеограм серед публіки, право на будь-яку видозміну своїх фонограм, відеограм та ін.

Організацією мовлення є юридична особа – організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення (телерадіо-організація). Вона має виключне право щодо використання своїх програм у будь-якій формі, дозволяти чи забороняти публічне сповіщення своїх програм шляхом їх ретрансляції, фіксації на матеріальному носії, відтворення своїх передач в ефір і по проводах, публічного сповіщення передач у місцях з платним входом, а також забороняти поширення на території України чи з території України сигналу, що несе програми, органом, який поширював цей сигнал і для якого він не призначався.

Право інтелектуальної власності на виконання виникає з моменту першого його здійснення. Право інтелектуальної власності на фонограму чи відеограму виникає з моменту її вироблення. Право інтелектуальної власності на передачу (програму) організації мовлення виникає з моменту її першого здійснення.

Особа, яка має суміжне право, для сповіщення про свої права вправі використовувати спеціальний знак, встановлений законом. Такий знак складається з трьох елементів: латинської букви «R» у колі – ®; імені (найменування) володільця виняткових суміжних прав; року першого опублікування фонограми (наприклад, © Пісні року, 2011).

ГЛАВА 6. ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. ВИДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

48. Поняття та види зобов'язань. Сторони у зобов'язанні.

Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

У цивільному праві зобов'язання поділяють на види залежно від таких критеріїв, як особливості їх змісту, специфіка об'єкту, підстави виникнення.

Залежно від особливостей змісту зобов'язань, тобто наявності у сторін суб'єктивних прав та обов'язків, їх поділяють на односторонні та взаємні (двосторонні). Односторонніми вважаються такі зобов'язання, в яких одній стороні належить право, а іншій – обов'язок. Таких зобов'язань у цивільному праві меншість. До них відносять договори позички, дарування, зобов'язання по відшкодуванню збитків. Прикладом одностороннього зобов'язання є, зокрема, зобов'язання по позиці, в якому позикодавець має одне тільки право вимагати повернути йому борг, а боржник має лише один обов'язок – борг повернути. Якщо кожна зі сторін поруч із правами набуває ще й певних обов'язків, то зобов'язання вважається взаємним (двостороннім). У взаємних зобов'язаннях кожна з сторін має як права, так і обов'язки. Саме такими зобов'язаннями є більшість договорів, передбачених ЦК України (купівля-продаж, міна, найм житла, підряд та ін.), їх ще називають двосторонніми зобов'язаннями.

Залежно від ступеня визначеності предмета зобов'язання, вони поділяються на однооб'єктні, альтернативні і факультативні.

За однооб'єктним зобов'язанням кредитор має право вимагати від боржника виконання певної визначеної дії. Про неї зазначено в договорі і саме вона має бути виконана. Так, за договором купівлі-продажу будинку продавець повинен передати покупцеві саме будинок, а не будь-яку іншу річ чи виконати інші дії.

Альтернативне зобов'язання – це зобов'язання, змістом якого є право вимоги та відповідний йому обов'язок здійснити одну з кількох дій на вибір. Виконання зобов'язання при цьому передбачає здійснення однієї з кількох дій. Право вибору, якщо інше не впливає із закону чи тексту договору або із суті договору, належить боржнику. Він вирішує, які саме дії має вчинити. В силу спеціальних положень закону право вибору може бути надане і кредитору. Так, відповідно до ст. 678 ЦК України покупець, якому передано товар неналежної якості, має право, незалежно від можливостей використання товару за призначенням, вимагати від продавця за своїм вибором: пропорційного зменшення ціни, безоплатного усунення недоліків

товару в розумний строк, відшкодування витрат на усунення недоліків, а то й відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми чи вимагати заміни товару.

На відміну від альтернативних, факультативні зобов'язання – це такі зобов'язання, в силу яких боржник повинен виконати певну дію, але йому надається можливість замість цієї дії виконати іншу. Наприклад, боржник повинен передати кредитору майно, але замість цього, за домовленістю сторін, він може виконати певну роботу. Якщо виконання першого стає неможливим, кредитор не має права вимагати вчинення іншої, ніж визначена, дії. Виконанням зобов'язання буде або передача майна, або проведення обумовленої сторонами роботи.

Залежно від характеру змісту зобов'язань, їх поділяють на зобов'язання з позитивним змістом та зобов'язання з негативним змістом.

Зобов'язання, за яким боржник повинен виконати певну дію, а кредиторові належить право вимагати вчинення такої дії, називають зобов'язанням з позитивним змістом. Якщо ж кредитор має право вимагати від боржника, щоб той утримався від вчинення якої-небудь дії, а останній зобов'язаний її не вчиняти (наприклад, автор не повинен передавати рукопис іншому видавництву), то такі зобов'язання мають назву зобов'язань з негативним змістом. Наприклад, наймодавець зобов'язаний надати приміщення (позитивна дія) і утримуватися від користування цим приміщенням (негативна дія).

Цивільне законодавство розрізняє також головні і додаткові (акcesорні) зобов'язання. Додаткові (акcesорні) зобов'язання обслуговують головне зобов'язання і носять допоміжний характер, їх юридична доля завжди залежить від юридичної долі головного зобов'язання. Додатковими є зобов'язання, що забезпечують виконання головного зобов'язання (неустойка, завдаток, застава, гарантія, поручительство). Припинення, наприклад, договору позики (головного зобов'язання) його належним виконанням автоматично тягне за собою припинення договору застави (додаткового зобов'язання), який укладається з метою забезпечення виконання договору позики.

Зазвичай особистість боржника чи кредитора не впливає на виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин. Головне, щоб їх учасники (фізичні та юридичні особи) відповідали вимогам закону (були праводієздатними). Після смерті особи, яка є стороною в зобов'язанні, її права та обов'язки переходять до спадкоємця. Але деякі зобов'язання настільки тісно пов'язані з особою боржника чи кредитора, що виконати їх в іншому суб'єктному складі неможливо. Такі зобов'язання називаються особистими зобов'язаннями. Так, смерть автора припиняє дію видавничого договору про написання книги, оскільки спадкоємці автора не набувають права на написання визначеного твору.

За підставами виникнення зобов'язання поділяють на договірні, недоговірні та односторонньо-вольові. Договірними називають ті

зобов'язання, які виникають на підставі укладеного між сторонами договору. За ЦК України такими можуть бути договори: купівлі-продажу, дарування, ренти, довічного утримання, найму, найму житла, позички, підряду, перевезення, зберігання, страхування, доручення, комісії, довірчого управління майном, позики, кредиту, банківського вкладу, банківського рахунку, факторингу, розрахунку та ін. Зміст договірних зобов'язань визначається, виходячи з принципу свободи договору, перш за все не законом, а сторонами договору. Саме тому норми, що регулюють договірні зобов'язання, є переважно диспозитивними.

Недоговірні (позадоговірні) зобов'язання – це зобов'язання, які виникають не з договору, а в силу юридичного факту, що стався, та норми закону. До недоговірних зобов'язань належать: публічна обіцянка нагороди, ведення чужих справ без доручення, запобігання загрози заподіяння шкоди чужому майну, рятування здоров'я та життя іншої особи, заподіяння шкоди, створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їх майну та майну юридичних осіб. Зміст позадоговірних зобов'язань визначається законом, а тому норми, що регулюють позадоговірні зобов'язання, є імперативними.

Односторонньо-вольові зобов'язання виникають із односторонніх правочинів (довіреність, заповіт).

Залежно від ступеня визначеності предмета зобов'язання поділяють на однооб'єктні і альтернативні. В однооб'єктних зобов'язаннях визначено лише один об'єкт, і боржник зобов'язаний передати саме зазначену річ або виконати певну роботу. В альтернативних зобов'язаннях є вказівка на два або більше об'єктів, якщо інше не передбачено законом, договором або не випливає із сутності зобов'язання. В альтернативних зобов'язаннях право вибору належить боржнику, який зобов'язаний здійснити одну з декількох можливих дій.

При множинності суб'єктного складу залежно від розподілу прав і обов'язків між співкредиторами і співборжниками зобов'язання поділяють на часткові, субсидіарні, солідарні. У часткових кожен боржник повинен виконати зобов'язання в певній частині, а кожен кредитор має право вимагати виконання певної частки зобов'язання. У солідарних зобов'язаннях кожному кредитору у повному обсязі належить право вимоги, а кожен з боржників повинен виконати зобов'язання у повному обсязі. У субсидіарних є основний кредитор або боржник та додатковий кредитор (боржник). У тих випадках, коли на третіх осіб, які не є учасниками зобов'язань, покладається певний обов'язок, такі зобов'язання іменуються субсидіарними. За загальним правилом, між сторонами зобов'язання встановлюються часткові зобов'язання.

В залежності від кількості суб'єктів на тій або іншій (або на кожній) стороні зобов'язання розрізняють зобов'язання прості і складні (з множинністю осіб). Простими є зобов'язання, в яких є один боржник і один

кредитор. Складними є зобов'язання, де на якійсь із сторін (або ж на обох сторонах) виступають декілька осіб.

Сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. У зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно кілька осіб. Якщо кожна із сторін у зобов'язанні має одночасно і права, і обов'язки, вона вважається боржником у тому, що вона зобов'язана вчинити на користь другої сторони, і одночасно кредитором у тому, що вона має право вимагати від неї.

Суб'єктами зобов'язання, як і будь-яких цивільних правовідносин, можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, інші соціальні утворення (АРК, територіальні громади, інші суб'єкти публічного права).

У зобов'язанні, які і в будь-якому іншому цивільному правовідношенні, беруть участь не менше двох осіб, які іменуються його суб'єктами. Суб'єктами зобов'язання є кредитор та боржник (дебітор). Це є загальне найменування сторін, в окремих видах зобов'язань вони мають спеціальні назви, як, наприклад, замовник та підрядник, страхувальник та страховик, довіритель та повірений, потерпілий та заподіювач шкоди.

Кредитор – це особа, яка уповноважена вимагати від іншої особи (боржника) виконання певної дії (дій) або утримання від них. Кредитор виступає в ролі активної сторони зобов'язання, оскільки він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Боржник – це особа, яка зобов'язана вчинити на користь кредитора певну дію (дії) або утриматися від вчинення певної дії (дій) на вимогу кредитора. Боржник є пасивним учасником зобов'язання, тому що на нього покладено обов'язок здійснити на користь кредитора певну дію, наприклад, виконати певну роботу, сплатити гроші, передати певне майно або ж утриматись від певної дії. Як правило, боржник добровільно бере на себе обов'язок за зобов'язанням, хоча можуть бути ситуації, коли обов'язки у боржника виникають в силу прямої вказівки закону (відшкодування шкоди).

За загальним правилом, всі права та обов'язки, що впливають із зобов'язання, виникають лише для його учасників, тому що зобов'язання є відносним правовідношенням, коло учасників якого є завжди визначеним. Так, сторонами у зобов'язанні є боржник та кредитор, які мають взаємні права та обов'язки, що становлять зміст зобов'язання. В той самий час у зобов'язаннях можуть брати участь і ті особи, які не є сторонами (суб'єктами) зобов'язання, – треті особи. За загальним правилом, зобов'язання не створює обов'язків для третіх осіб. Але у випадках, передбачених домовленістю сторін (договором), зобов'язання може породжувати для третіх осіб права щодо однієї чи обох сторін зобов'язання. Зобов'язання за участю третіх осіб мають внутрішню диференціацію та охоплюють: зобов'язання на користь третьої особи; зобов'язання, що виконуються третьою особою; регресні зобов'язання. Права третіх осіб щодо боржника та (або) кредитора можуть породжуватися зобов'язанням лише у випадках, передбачених у договорі. Так, згідно зі ст. 636 ЦК при укладенні договору на користь третьої особи остання може вимагати від боржника його виконання, а з моменту

вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони договору не можуть розірвати або змінити договір без її згоди, якщо інше не встановлено договором або законом. Таким чином, зобов'язання на користь третьої особи – це зобов'язання, виконання за яким боржник повинен здійснити не кредитору, а іншій (третій) особі, яка має право вимагати такого виконання та висловила намір скористатися своїм правом. Наприклад, зобов'язання з договору банківського вкладу на користь третьої особи (ст. 1063 ЦК). Зобов'язання, які виконуються третьою особою, – це такі, за якими виконання обов'язку покладено боржником на іншу (третю) особу. Це може мати місце за будь-яким зобов'язанням, якщо тільки з умов договору, актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. Регресні зобов'язання, які є за своєю суттю правом зворотної вимоги, виникають тоді, коли боржник за основним зобов'язанням виконує його замість третьої особи або через її вину. Регресним зобов'язанням є зобов'язання, за яким одна особа (кредитор) має право вимагати від другої сторони (боржника) передачі відповідної грошової суми або майна, переданих (сплачених) замість нього чи з його вини кредитору за основним зобов'язанням. Так, згідно зі ст. 544 ЦК боржник, який виконав солідарний обов'язок за основним зобов'язанням, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників. Право зворотної вимоги (регресу) має й особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою.

49. Відступлення права вимоги та заміна боржника у зобов'язаннях

За своєю сутністю відступлення права вимоги – це заміна кредитора в зобов'язанні. Ст. 510 ЦКУ визначає, що сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. У зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно кілька осіб. А оскільки коло партнерів за бізнесом не завжди є сталим, часто трапляється, що поставку треба здійснювати на одну особу, а оплачуватиме інша. У цьому разі договором може бути передбачена можливість проведення оплати третьою особою. Відповідно до ч. 3 ст. 512 ЦКУ кредитор у зобов'язанні не може бути замінений, якщо така неможливість встановлена договором або законом. ЦКУ не містить окремого положення щодо умов договору цесії (від лат. *cessio* – передача, означає поступку вимог, грошову або іншу компенсацію будь-яких зобов'язань), які б безпосередньо регулювали взаємовідносини між учасниками таких договорів. Законодавство України містить термін «цесія» лише в ч. 4 ст. 197 ЦКУ, вживаючи його як синонім відступлення права вимоги. Проте системний аналіз норм ЦКУ дає змогу окреслити правові засади договорів цесії.

Чинним цивільним законодавством договір цесії не виділено серед окремих видів цивільно-правових договорів, не визначено його істотні умови, не встановлено спеціальні вимоги до його форми. Отже, відступлення права

вимоги не є самостійним видом договору, а має всі ознаки того чи іншого виду договору. Відступлення права вимоги може здійснюватись як на підставі договору купівлі-продажу заборгованості, так і на підставі договору дарування, договору міни тощо. Зокрема, згідно з ч. 3 ст. 656 ЦКУ, предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги, якщо інше не встановлене договором або законом.

За своєю правовою суттю до договору цесії подібний договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги), що ґрунтується на тому, що одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати кошти у розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). Факторинг є різновидом цесії, але вужчим за своєю правовою суттю. Адже факторинг є відступленням виключно грошової вимоги, тоді як цесія включає відступлення товарної та грошової (нетоварної) вимоги.

Згідно з положеннями ст. 6 ЦКУ сторони мають право укласти договір, що не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Вони також мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, не врегульовані цими актами.

Отже, при врегулюванні своїх відносин з відступлення права вимоги сторони мають право укласти договір: у формі, передбаченій цивільним законодавством; у формі договору про відступлення права вимоги (договір цесії). Зокрема, ст. 515 ЦКУ визначено випадки, коли заміна кредитора у зобов'язаннях не допускається: зобов'язання, що нерозривно пов'язані з особою кредитора, зокрема зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Не можна передавати зобов'язання зі сплати аліментів, відшкодування моральної шкоди за приниження ділової репутації тощо.

Важливим є те, що заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлене договором або законом (ч. 1 ст. 516 ЦКУ). Але боржника в такому разі слід повідомити письмово, інакше новий кредитор несе ризик настання несприятливих для нього наслідків. У цьому разі виконання боржником свого обов'язку щодо первісного кредитора є належним виконанням. У разі виникнення такої ситуації, на нашу думку, сторонам слід вжити заходів щодо відновлення первісного становища (двосторонньої реституції).

У будь-якому разі про відступлення права вимоги боржника варто повідомити письмово (в інтересах нового кредитора), хоча це не є обов'язковим (постанова ВГСУ від 08.06.2006 р. №18/76).

Борг може мати грошовий характер (придбали товар, за який ще не розрахувалися), товарний (отримали аванс, а поставку ще не здійснено),

грошовий нетоварний (отримали поворотну фінансову допомогу і наразі її не повернули).

Договір цесії може бути як оплатним, так і безоплатним. Чинним законодавством не передбачено заборону на встановлення винагороди в разі відступлення права вимоги. Плата за такі послуги може бути визначена: у відсотковому відношенні до суми боргу, що відступається; у фіксованій сумі (новий кредитор платить суму, меншу від суми права вимоги боргу, або ж первісний кредитор платить новому кредитору певну суму коштів за послугу – менш поширений на практиці варіант).

Боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора. Переведення боргу (делегація) також є заміною осіб у зобов'язанні. Але на відміну від цесії тут має місце заміна не уповноваженої, а зобов'язаної сторони. Наслідками переведення боргу є:

- вибуття первинного боржника із зобов'язання (звільнення його від боргу);
- вступ у зобов'язання нового боржника;
- зміна суб'єктного складу зобов'язання при збереженні змісту останнього.

Оскільки платоспроможність боржника, наявність у нього майна, на яке може бути звернене стягнення, відіграють істотну роль, переведення боргу, на відміну від цесії, можливе тільки зі згоди іншої сторони (кредитора). З одного боку, це обмежує можливості переведення боргу, але з іншого – дозволяє проводити заміну боржника навіть у зобов'язаннях, пов'язаних з особистістю їх учасників, – виражаючи свою згоду на переведення боргу, кредитор оцінює перспективи виконання зобов'язання новою особою, фактично має місце досягнення нової угоди. Тому делегація можлива і в договорі доручення, договорі художнього замовлення тощо, де особистість виконавця є визначальною.

50. Види забезпечення виконання зобов'язань

Виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання.

Забезпечення виконання зобов'язання – традиційний інститут цивільного права. Будь-яке зобов'язання само по собі ще не гарантує виконання боржником необхідних дій на користь кредитора. Навіть при використанні кредитором мір відповідальності відносно несправного боржника у останнього може не знайтися необхідного для задоволення вимог майна. Для попереднього забезпечення майнових інтересів кредитора, отримання ним гарантій належного виконання боржником зобов'язання, а також в цілях запобігання або зменшення розміру негативних наслідків, що можуть наступити у випадку його порушення, використовуються спеціальні

міри забезпечувального характеру, передбачені законом або договором. Такі міри називаються видами (способами) забезпечення виконання зобов'язання.

Види забезпечення виконання зобов'язань мають характерні ознаки:

- мають майновий зміст; націлені на спонукання боржника до виконання свого боргу (а не тільки на його покарання як правопорушника);
- носять додатковий (акcesорний) характер; можуть забезпечувати лише дійсні зобов'язання (тобто такі, наприклад, що не припинились у зв'язку із спливом строку позовної давності).

Враховуючи викладені характерні риси, види (способи) забезпечення виконання зобов'язань можна визначити як передбачені законом або договором спеціальні міри майнового характеру, що стимулюють належне виконання зобов'язань боржником шляхом встановлення додаткових гарантій задоволення вимог (інтересів) кредитора. Поряд із традиційними видами (способами) забезпечення виконання зобов'язань, а саме: неустойка – неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвочасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання, порука – це договір, за яким до зобов'язання основного боржника додатково приєднується зобов'язання іншої особи, яка за нього ручається. У випадку неспроможності основного боржника, відповідальність несе особа, яка за нього ручалася, тобто поручитель, гарантія – підтвердження того, що третьою стороною буде погашена заборгованість або будуть виконані зобов'язання, завдаток – грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторіві боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання, застава – В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави); ЦК передбачає новий спосіб забезпечення виконання зобов'язання, який раніше не був відомий національному законодавству – притримання. Сутність його полягає в можливості кредитора притримувати річ, що належить боржнику, до тих пір, доки останній не виконає свої зобов'язання, або задовольнити з неї свій інтерес.

Частина способів забезпечення безпосередньо стосується лише кредитора і боржника, два способи – порука та гарантія – реалізуються із залученням третіх осіб, а один зі способів – застава – може застосовуватися двоюко. Всі способи (види) забезпечення виконання зобов'язань можна впорядкувати в певну систему, поєднавши їх в три групи:

I – встановлюють для боржника невідгідні наслідки на випадок невиконання (неустойка, завдаток); II – супроводжуються виділенням з майна

боржника певної його частини, яка повинна служити перш за все задоволенню можливих вимог цього кредитора, з відстороненням від неї інших можливих кредиторів (застава, притримання); III – мають на меті залучення до зобов'язання інших осіб, майно яких поряд із майном боржника теж могло би служити для задоволення вимог кредитора (порука, гарантія).

Забезпечення виконання зобов'язання будь-яким із способів, передбачених ст. 546 ЦК, також створює зобов'язальне правовідношення між кредитором та боржником (або іншою особою, яка забезпечує зобов'язання боржника). Оскільки ЦК не встановлює будь-яких обмежень щодо того, виконання якого зобов'язання може бути забезпеченим, то й додаткове забезпечувальне зобов'язання у свою чергу може бути забезпеченим будь-яким з передбачених договором чи законом способів.

51. Поняття та види застави

Ст.1 ЗУ «Про заставу», застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено законом. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду.

В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення. Предметом застави може бути майно, яке заставодавець набуває після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо). Права заставодержателя (право застави) на річ, яка є предметом застави, поширюються на її приналежності, якщо інше не встановлено договором. Право застави поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання заставленого майна, у випадках, встановлених договором.

Предметом застави не можуть бути: культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації.

Предметом застави не можуть бути вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких заборонена законом. Предмет застави залишається у заставодавця, якщо інше не встановлено договором

або законом. Застава окремих видів майна може бути заборонена або обмежена законом.

Окремі види застави. Іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи. Закладом є застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі. Правила про іпотеку землі та інші окремі види застав встановлюються законом.

Ст. 5 ЗУ «Про заставу», застава майна. Застава майна охоплює його приналежності та невіддільні плоди, якщо інше не передбачено законом чи договором. Застава майна може включати віддільні плоди тільки у випадках, межах та порядку, передбачених законом чи договором. Застава майна може здійснюватися шляхом передачі товаророзпорядчого документа (коносаменту, складського посвідчення, варанта тощо) кредиторів. Застава цінних паперів може здійснюватись шляхом передачі їх заставодержателю або у депозит нотаріальної контори, приватного нотаріуса чи банку.

Застава майнових прав. Заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. У договорі застави прав повинна бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав. Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії. У договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін.

Якщо законом чи договором не передбачено інше, застава векселя чи іншого цінного паперу, який може бути переданий шляхом вчинення передавального запису (індосаменту), здійснюється шляхом індосаменту і вручення заставодержателю індосованого цінного паперу. Застава цінного паперу, який не передається шляхом індосаменту, здійснюється за угодою заставодержателя і особи, на ім'я якої було видано цінний папір. За угодою сторін заставлені цінні папери можуть бути передані на зберігання в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банку.

52. Порука і гарантія як способи забезпечення виконання зобов'язань

Порука – це односторонній, консенсуальний договір, за яким третя особа бере на себе повну або часткову відповідальність за невиконання чи неналежне виконання боржником його зобов'язання перед кредитором.

За договором поруки кредитор поряд із боржником набуває в особі поручителя додаткового боржника. ЦК встановлює солідарну відповідальність поручителя і боржника, якщо інше не передбачене в договорі. Тобто викладена норма є диспозитивною. Сторони можуть передбачити і субсиді-

арний характер відповідальності поручителя. Якщо ж це спеціально не застережено в договорі, то поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, а саме – за сплату основного боргу, відсотків, неустойки, збитків, витрат, пов'язаних із стягненням боргу, тощо. Звичайно, при цьому обсяг відповідальності поручителя не може перевищувати обсягу відповідальності боржника. Закон передбачає виключно письмову форму договору поруки, оскільки порушення письмової форми має наслідком безумовну недійсність договору. Порука найчастіше має місце у відносинах за участю громадян, коли йдеться про забезпечення виконання грошових зобов'язань.

За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі. Поручителем може бути одна особа або кілька осіб.

У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки. Особи, які спільно дали поруку, відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки.

У разі одержання вимоги кредитора поручитель зобов'язаний повідомити про це боржника, а в разі пред'явлення до нього позову – подати клопотання про залучення боржника до участі у справі. Якщо поручитель не повідомить боржника про вимогу кредитора і сам виконає зобов'язання, боржник має право висунути проти вимоги поручителя всі заперечення, які він мав проти вимоги кредитора. Поручитель має право висунути проти вимоги кредитора заперечення, які міг би висунути сам боржник, за умови, що ці заперечення не пов'язані з особою боржника. Поручитель має право висунути ці заперечення також у разі, якщо боржник відмовився від них або визнав свій борг. Після виконання поручителем зобов'язання, забезпеченого порукою, кредитор повинен вручити йому документи, які підтверджують цей обов'язок боржника. До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання. До кожного з кількох поручителів, які виконали зобов'язання, забезпечене порукою, переходять права кредитора у розмірі частини обов'язку, що виконана ним.

Боржник, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, повинен негайно повідомити про це поручителя. Поручитель, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, у зв'язку з ненаправленням йому боржником повідомлення про виконання ним свого обов'язку, має право стягнути з кредитора безпідставно одержане або пред'явити зворотню вимогу до боржника. Поручитель має право на оплату послуг, наданих ним боржникові.

Порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності. Порука припиняється, якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем. Порука припиняється у разі переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника. Порука припиняється після закінчення строку, встановленого в договорі поруки. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя. Якщо строк основного зобов'язання не встановлений або встановлений моментом пред'явлення вимоги, порука припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом одного року від дня укладення договору поруки.

Гарантія становить собою односторонній договір, за яким одна організація (гарант) зобов'язується нести майнову відповідальність перед кредитором за неналежне виконання зобов'язань боржником. Гарантія має багато схожих рис з порукою, тому норми, які регулюють договір поруки, поширюються і на договір гарантії, якщо інше не передбачено законодавством. У договорі, забезпеченому гарантією, як і у договорі, забезпеченому порукою, участь беруть три особи: кредитор, боржник і гарант. Гарантія має багато схожих рис з порукою, але водночас вона має і деякі специфічні риси: за договором поруки зобов'язання може бути забезпечене будь-якою особою, за гарантією – як правило, юридичною особою (банк, інша фінансова установа, страхова організація); обов'язок гаранта перед кредитором обмежується сплатою суми, на яку видана гарантія; гарантія надається у межах суми, якої бракує боржнику, порука ж забезпечує зобов'язання повністю. Тобто за гарантією виникає субсидіарне зобов'язання, за порукою – солідарне. Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняється у разі: сплати кредитором суми, на яку видано гарантію; закінчення строку гарантії; відмови кредитора від своїх прав за гарантією.

За гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

Гарантія діє протягом строку, на який вона видана. Гарантія є чинною від дня її видачі, якщо в ній не встановлено інше. Гарантія не може бути відкликана гарантом, якщо в ній не встановлено інше.

Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання.

У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант зобов'язаний сплатити кредитором грошову суму відповідно до умов гарантії. Вимога кредитора до гаранта про сплату грошової суми відповідно

до виданої ним гарантії пред'являється у письмовій формі. До вимоги додаються документи, вказані в гарантії. У вимозі до гаранта або у доданих до неї документах кредитор повинен вказати, у чому полягає порушення боржником основного зобов'язання, забезпеченого гарантією. Кредитор може пред'явити вимогу до гаранта у межах строку, встановленого у гарантії, на який її видано. Кредитор не може передавати іншій особі право вимоги до гаранта, якщо інше не встановлено гарантією.

Після одержання вимоги кредитора гарант повинен негайно повідомити про це боржника і передати йому копії вимоги разом з доданими до неї документами. Гарант повинен розглянути вимогу кредитора разом з доданими до неї документами в установленій у гарантії строк, а у разі його відсутності – в розумний строк і встановити відповідність вимоги та доданих до неї документів умовам гарантії.

Гарант має право відмовитися від задоволення вимоги кредитора, якщо вимога або додані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони подані гарантові після закінчення строку дії гарантії. Гарант повинен негайно повідомити кредитора про відмову від задоволення його вимоги. Якщо гарант після пред'явлення до нього вимоги кредитора дізнався про недійсність основного зобов'язання або про його припинення, він повинен негайно повідомити про це кредитора і боржника. Повторна вимога кредитора, одержана гарантом після такого повідомлення, підлягає задоволенню.

Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняється у разі: сплати кредитором суми, на яку видано гарантію; закінчення строку дії гарантії; відмови кредитора від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранту письмової заяви про звільнення його від обов'язків за гарантією.

Гарант, якому стало відомо про припинення гарантії, повинен негайно повідомити про це боржника.

Гарант має право на зворотну вимогу (регрес) до боржника в межах суми, сплаченої ним за гарантією кредитором, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником. Гарант не має права на зворотну вимогу (регрес) до боржника у разі, якщо сума, сплачена гарантом кредитором, не відповідає умовам гарантії, якщо інше не встановлено договором між гарантом і боржником.

53. Підстави припинення зобов'язань

Зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом. Припинення зобов'язання на вимогу однієї із сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом.

Припинення – остання стадія існування зобов'язання, із завершенням якої первісний юридичний зв'язок між сторонами, виражений у конкретному

зобов'язанні, втрачається. Ця поняття, яке охоплює як випадки, коли припинення здійснюється за волею сторін (наприклад, за домовленістю сторін – ст. 604 ЦК та ін.), так підстави, які не залежать від волі сторін (припинення зобов'язання смертю фізичної особи – ст. 608 ЦК). Припинення зобов'язання не виключає того, що в прямого зв'язку з ним між сторонами виникає нове зобов'язання, ціль якого за загальним правилом – усунути виниклий дисбаланс у взаєминах сторін (див. главу 83 ЦК). Розрізняють два види припинення зобов'язань: повне і часткове. Перше може мати місце при будь-якому зобов'язанні, тоді як часткове – лише в окремих випадках. Наприклад, у договорі постачання передбачена доставка товарів на склад покупця транспортом постачальника. Тим самим у наявності два зобов'язання постачальника: по-перше, передати, по-друге, доставити. Якщо сторони прийдуть до угоди, по якій умову про доставку буде замінено передачею товару безпосередньо на складі постачальника («самовивозом»), з первісного зобов'язання збережеться тільки перше, що складала раніше частина зобов'язання поставити товар. Закон передбачає можливість припинення зобов'язань на вимогу однієї із сторін. Однак необхідною умовою для цього є визначеність в законі підстав для одностороннього припинення зобов'язання. Згідно зі ст. 615 ЦК у разі порушення зобов'язання однією стороною друга сторона має право частково або в повному обсязі відмовитися від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом (наприклад, п. 4 ч. 1 ст. 708 ЦК – у разі виявлення покупцем протягом гарантійного або інших строків, встановлених обов'язковими для сторін правилами чи договором, недоліків, не застережених продавцем, або фальсифікації товару покупець має право відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми). Внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання частково або у повному обсязі відповідно змінюються умови зобов'язання або воно припиняється.

Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

Зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторіві відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передання відступного встановлюються сторонами.

Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін. Не допускається зарахування зустрічних вимог: про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; про стягнення аліментів; щодо довічного утримання (догляду); у разі спливу позовної давності; в інших випадках, встановлених договором або законом.

У разі заміни кредитора боржник має право пред'явити проти вимоги нового кредитора свою зустрічну вимогу до первісного кредитора. У разі заміни кредитора зарахування проводиться, якщо вимога виникла на підставі, що існувала на момент одержання боржником письмового повідомлення про

заміну кредитора, і строк вимоги настав до його одержання або цей строк не встановлений чи визначений моментом пред'явлення вимоги. Якщо боржник не був письмово повідомлений про заміну кредитора, зарахування проводиться, якщо вимога виникла на підставі, що існувала на момент пред'явлення боржникові вимоги новим кредитором або, якщо боржник виконав свій обов'язок до пред'явлення йому вимоги новим кредитором, – на момент його виконання.

Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін. Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація). Новація не допускається щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, про сплату аліментів та в інших випадках, встановлених законом. Новація припиняє додаткові зобов'язання, пов'язані з первісним зобов'язанням, якщо інше не встановлено договором.

Зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора. Зобов'язання припиняється поєднанням боржника і кредитора в одній особі.

Зобов'язання припиняється неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає.

Зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою. Зобов'язання припиняється смертю кредитора, якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора.

Зобов'язання припиняється ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), крім випадків, коли законом або іншими нормативно-правовими актами виконання зобов'язання ліквідованої юридичної особи покладається на іншу юридичну особу, зокрема за зобов'язаннями про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

54. Цивільно-правовий договір: поняття, види, умови, порядок укладення

Одним із основних та найбільш розгалужених інститутів зобов'язального права є **договірне право**, під яким слід розуміти сукупність цивільно-правових норм, які регулюють суспільні відносини шляхом досягнення відповідних домовленостей (компромісів) між юридично рівними особами. Основоположною категорією в договірному праві є цивільно-правовий договір – домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК).

Основними ознаками договору є:

- домовленість, тобто для його існування має бути компроміс, збіг волевиявлення учасників;
- домовленість двох чи більше осіб, тобто з волевиявлення лише однієї сторони не може виникнути договір;
- спрямованість на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, що свідчить про його правову природу юридичного факту.

Окрім цього, договір можна розглядати ще й як відповідні договірні правовідносини, що виникли внаслідок укладення договору, а також як певний документ.

Класифікацію цивільно-правових договорів.

1. Залежно від виникнення в договорі взаємних прав та обов'язків у сторін, розрізняють односторонні та взаємні (двосторонні) договори. В **односторонньому договорі** одну сторону наділено лише правом вимоги, а іншу – лише обов'язком задовольнити цю вимогу (ч. 2 ст. 626 ЦК), наприклад, договір позики. Натомість у **взаємному (двосторонньому)** договорі, яких у цивільному праві переважна більшість, обидві сторони наділено взаємними (кореспондуючими) правами та обов'язками (ч. 3 ст. 626 ЦК), наприклад, договір купівлі-продажу. Різновидом взаємних договорів є договори **багатосторонні**, в яких беруть участь більше ніж дві сторони, що наділені взаємними правами та обов'язками, наприклад, договір про сумісну діяльність. До багатосторонніх договорів застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів (ч. 4 ст. 626 ЦК).

2. Залежно від наявності зустрічного майнового мінового еквіваленту договори слід поділити на відплатні та безвідплатні. **Відплатними** слід визнавати договори, в яких одна сторона за виконання нею обов'язку повинна отримати відповідне відшкодування, чи то у формі грошей, інших майнових цінностей, чи то у формі іншого зустрічного надання, наприклад, купівля-продаж, міна тощо. Відплатність цивільно-правового договору презюмується, тобто договір вважається відплатним, поки інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору (ч. 5 ст. 626 ЦК). Своєю чергою, **безоплатним** визнається договір, за яким майнового відшкодування або іншого зустрічного надання за виконане зобов'язання не передбачено, наприклад договір позички.

3. Залежно від юридичної спрямованості договорів їх поділяють на основні та попередні. **Основними** вважають договори, які безпосередньо спрямовані на виникнення прав та обов'язків між учасниками конкретного договору. Натомість **попередніми** слід вважати договори, сторони яких зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором (ч. 1 ст. 635 ЦК України). Попередні договори слід відмежовувати від договорів (протоколів) про наміри, оскільки в останніх лише

встановлюється намір сторін у майбутньому вступити у договірні відносини, без обов'язку укласти договір у майбутньому.

4. Залежно від осіб, які мають право вимагати виконання договору, слід розрізняти договори **на користь контрагентів і договори на користь третіх** осіб. Переважна більшість договорів укладається їх учасниками (контрагентами) та виконуються на їх користь. Однак в окремих випадках законодавець передбачає можливість укладення договорів на користь третьої особи. В цьому разі, боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яку встановлено або не встановлено у договорі (ч. 1 ст. 636 ЦК). При цьому, виконання договору на користь третьої особи може вимагати як особа, яка уклала договір, так і третя особа, на користь якої передбачено виконання, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із суті договору.

5. Залежно від наявності волі осіб на укладення договору розмежовують **договори, що укладаються з волі контрагентів**, та **договори, що укладаються незалежно від волі контрагентів**. Переважна більшість договорів укладається залежно від волі контрагентів, про що свідчить виокремлення принципу свободи договору, який ми розглядали. Однак в окремих випадках укладення договорів може не залежати від волі сторін, що домовляються. Переважна більшість таких договорів мають характер публічного договору, тобто такого, за яким, відповідно до ч. 1 ст. 633 ЦК, одна сторона – підприсемер взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо). Умови публічного договору є однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надано відповідні пільги.

6. Залежно від способу укладення договору можна виділити **взаємопогоджені договори та договори приєднання**. Знову ж таки, за загальним правилом – договір це є система компромісів, які вибудовуються усіма сторонами задля задоволення власних інтересів, шляхом врахування волі обох контрагентів майбутнього договору. Однак існують і договори приєднання, в яких у формулюванні умов договору бере участь тільки одна сторона, а інша може або прийняти ці умови в цілому, або ні. Сформульовані цією однією стороною умови вказують у формулярах або інших стандартних формах.

7. Залежно від того, чи передбачено можливість укладення певного договору в актах цивільного законодавства, договори поділяють на **поіменовані та непоіменовані**. До поіменованих договорів слід відносити ті, можливість укладення яких прямо передбачено в ЦК та інших актах цивільного законодавства, наприклад, договір купівлі-продажу, поставки, міни, підяду тощо. До непоіменованих належать договори, можливість укладення яких прямо не передбачено в актах цивільного законодавства (наприклад, договори про надання медичних, освітянських, аудиторських,

маркетингових, рекламних, ритуальних та інших послуг). Для цього виду договорів слід застосовувати правила аналогії закону чи аналогії права.

Зміст цивільно-правового договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. До змісту договору належать також і умови, які містяться в складових частинах договору, якщо їх наявність обумовлено в основному тексті договору (додатки, плани, схеми, кошторис, малюнки тощо).

Залежно від юридичного значення, в змісті слід вирізняти **істотні, типові, звичайні та випадкові умови**. До **істотних належать умови** про предмет договору та умови, що визначено законом як істотні або є необхідними для договорів певного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (ч. 1 ст. 638 ЦК). Важливість істотних умов полягає в тому, що тільки з моменту досягнення домовленості за істотними умовами договору в належній формі, договір може бути визнано укладеним (ч. 1 ст. 638 ЦК).

До **типових належать умови**, які оприлюднено у встановленому порядку як типові для договорів певного виду (ч. 1 ст. 630 ЦК). Причому типові умови можуть міститись як у типових формах цивільно-правових договорів, що прийняті відповідними органами державної влади, так і в окремому переліку для конкретного договору. Якщо у договорі не міститься посилання на типові умови, такі типові умови можуть застосовуватись як звичай ділового обороту. Значення типових умов полягає в тому, що у разі тлумачення змісту договору може бути враховано також типові умови, навіть якщо в договорі немає посилання на ці умови (ч. 2 ст. 637 ЦК України).

Звичайними є такі умови договору, які не узгоджуються сторонами, проте входять до їх договірної зобов'язання. Такими, здебільшого можуть бути умови про строк договору та його ціну. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 632 ЦК, якщо ціну в договорі не встановлено і не можна визначити виходячи з його умов, її визначають виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору. Однак для окремих видів договорів ці умови можуть вважатись істотними і тому повинні бути узгоджені між сторонами.

До **випадкових належать умови**, які є нетиповими для договорів певного виду, проте включаються до них за бажанням сторін. Наприклад, якщо в договорі купівлі-продажу зазначено вимогу доставити придбаний товар до місця постійного проживання покупця, то ця умова не є типовою для договорів купівлі-продажу, однак може бути включена до змісту договору за узгодженням сторін.

Оскільки договір є таким, що збігається волевиявленням осіб, то і для його виникнення потрібно, принаймні, пропозиція (ініціатива) однієї сторони та погодження з цією пропозицією іншої сторони. І саме за таких умов слід говорити про укладення цивільно-правового договору. Законодавець у ст. 638 ЦК визначає, що під поняттям укладення договору слід розуміти досягнення

сторонами в належній формі згоди з усіх істотних умов договору. Причому договір вважається укладеним за умови збігу цих двох волевиявлень, яке опосередковується поняттям згода.

Договір укладеться шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною (ч. 2 ст. 638 ЦК). Тож укладення договору проходить дві основні стадії: оферта та акцепт.

Оферта – пропозиція однієї сторони (оферента) укласти договір. Характерними ознаками оферти є: а) її може зробити кожна із сторін майбутнього договору; б) вона має містити істотні умови договору; в) вона повинна бути адресована конкретній особі, оскільки реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, є запрошенням робити пропозиції укласти договір, якщо інше не вказано в рекламі або інших пропозиціях; г) вона має виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття.

За загальним правилом, надіслання оферти зв'язує особу, яка її надіслала. Це означає, що у разі безумовного акцептування її іншою стороною, оферент стає стороною в договірному зобов'язанні. Однак оферту може бути відкликано до моменту або в момент її одержання адресатом. Після цього оферент позбавляється права відкликати оферту протягом строку для відповіді, якщо інше не вказано у пропозиції або не впливає з її суті чи обставин, за яких її було зроблено.

Акцепт – прийняття цієї пропозиції іншою стороною (акцептантом). Акцепт повинен бути повним і безумовним, може бути вчинено лише у формі дії, якщо інше не передбачено законом. При цьому, особа, яка одержала пропозицію укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до вказаних у пропозиції умов договору (відвантажила товари, надала послуги, виконала роботи, сплатила відповідну суму грошей тощо), яка засвідчує її бажання укласти договір, то ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказано в пропозиції укласти договір або не встановлено законом. З моменту отримання акцепту договір вважається таким, що укладений, і відмову від нього в односторонньому порядку заборонено. Акцепт може бути відкликано лише у разі, якщо повідомлення про це одержала особа, яка подала пропозицію укласти договір до моменту або в момент одержання відповіді про її прийняття.

Важливе значення для укладення договорів має їх **форма**. За загальним правилом, договір може бути укладено в будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для цього виду договорів не вимагалася.

Однак права та обов'язки за договором виникають у сторін лише з моменту його укладення. За загальним правилом, договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Це означає, що усний договір – з

моменту досягнення усних домовленостей, письмовий – підписання його сторонами, нотаріальний – моменту нотаріального посвідчення, державно зареєстрований – моменту державної реєстрації. Однак якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії.

Місцем укладення договору, за загальним правилом, визначається місце проживання фізичної особи або місцезнаходження юридичної особи offerenta.

З моменту укладення договору сторони вважаються зобов'язаними за цим договором щодо виконання його умов, що визначається загальним принципом: договори повинні виконуватись (*pacta sunt servanda*).

ГЛАВА 7. ДОГОВОРИ ПРО ПЕРДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ ТА У КОРИСТУВАННЯ, ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ

55. Договір купівлі-продажу: поняття та юридична характеристика

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст.655 ЦК України).

Договір купівлі-продажу спрямований на передачу майна у власність. Він є завжди оплатним договором – при набутті майна у власність покупець сплачує за нього продавцеві ціну обумовлену в договорі. Договір купівлі-продажу двосторонній (взаємний) – в обох сторін виникають взаємні права та обов'язки. З укладенням такого договору продавець приймає на себе обов'язок передати покупцеві певну річ і водночас набуває права вимагати її оплати, а покупець у свою чергу зобов'язаний здійснити оплату придбаної речі і водночас набуває права вимагати від покупця її передачі. Цей договір є консенсуальним, оскільки вважається укладеним з моменту, коли сторони досягли домовленості між собою стосовно істотних умов договору і продавець зобов'язується передати покупцеві товар. Права і обов'язки у сторін виникають з моменту досягнення ними згоди щодо істотних умов договору.

Сторонами договору є продавець і покупець.

Види договору купівлі-продажу: роздрібна торгівля, поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, міни.

За договором купівлі-продажу продавець передає покупцеві майно (товар). Тлумачення категорії майно (товар), як предмета договору купівлі-продажу наводиться в ст. 656 ЦК України. Так, **предметом договору купівлі-продажу** може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому; майнові права; право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. Товарами є матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» під товарами розуміється продукція будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, виробли, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому, газоподібному стані, включаючи електроенергію, а також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо їх вартість не перевищує вартості самих товарів.

Предметом договору купівлі-продажу може бути як існуючий товар, так і товар, який буде вироблено у майбутньому (при укладенні ф'ючерсних і форвардних угод). Поняття майнових прав міститься у Законі України від 12 липня 2001 р. № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну

оціночну діяльність в Україні», згідно зі ст. 3 якого ними визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.

Постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-ХІІ «Про право власності на окремі види майна» затверджено Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, а також Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна. Так, не можуть бути предметом договору купівлі-продажу:

- зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси;
- вибухові речовини й засоби вибуху. Всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва;
- бойові отруйні речовини;
- наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря);
- протиградові установки;
- ержавні еталони одиниць фізичних величин;
- спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Крім того, за чинним цивільним законодавством предметом договору купівлі-продажу **не можуть бути права вимоги, якщо вимога має особистий характер** – зобов'язання, що виникають із заподіяння шкоди, авторські права.

Предмет договору купівлі-продажу характеризується відповідними якісними та кількісними показниками. Так, продавець повинен передати покупцеві товар у кількості, що встановлена договором купівлі-продажу (ст. ст. 669–670), в асортименті, погодженому сторонами (ст. 671), якість якого відповідає умовам договору купівлі-продажу і який придатний для мети, з якою товар такого роду звичайно використовується (ст. 673), товар, що відповідає умові договору купівлі-продажу щодо комплектності (ст. 682), у тарі та (або) в упаковці, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу або не випливає із суті зобов'язання (ст. 685 ЦК України).

Згідно зі ст. 662 ЦК України продавець повинен одночасно з товаром передати покупцеві його приналежності та документи (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару та підлягають переданню разом із товаром відповідно до договору або актів цивільного законодавства.

Моментом виконання обов'язку продавця передати товар, за ст. 664 ЦК України, вважається:

- вручення товару покупцеві, якщо договором встановлений обов'язок продавця доставити товар. Якщо з договору купівлі-продажу не випливає

обов'язок продавця доставити товар або передати товар у його місцезнаходженні, обов'язок продавця передати товар покупцеві вважається виконаним у момент здачі товару перевізникові або організації зв'язку для доставки покупцеві;

• надання товару в розпорядження покупця, якщо товар має бути переданий покупцеві за місцезнаходженням товару. Товар вважається наданим у розпорядження покупця, якщо у строк, встановлений договором, він готовий до передання покупцеві у належному місці і покупець поінформований про це. Готовий до передання товар повинен бути відповідним чином ідентифікований для цілей цього договору, зокрема шляхом маркування.

Договором купівлі-продажу може бути встановлений інший момент виконання продавцем обов'язку передати товар.

Товар передається покупцеві у строк, встановлений договором купівлі-продажу, а якщо зміст договору не дає змоги визначити цей строк або він визначений моментом пред'явлення вимоги, покупець має право вимагати передачі у будь-який час, а продавець – зобов'язаний передати товар у 7-денний строк (ч. 2 ст. 530 ЦК України). У разі відмови продавця передати проданий товар покупець має право відмовитися від договору купівлі-продажу. Якщо продавець відмовився передати річ, визначену індивідуальними ознаками, покупець має право витребувати цю річ у продавця та вимагати її передання відповідно до умов договору (ст. 620 ЦК України).

Продавець передає майно покупцеві у власність. Цей обов'язок власника тісно пов'язаний з наявністю у продавця статусу власника. Відповідно до ст. 658 ЦК України право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом, належить власникові товару. Якщо продавець товару не є його власником, покупець набуває право власності лише у випадку, якщо власник не має права вимагати його повернення.

Передача майна у власність означає, що покупець – фізична особа, в тому числі фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, набуваючи у приватну власність певне майно, вільно володіє, користується і розпоряджається ним. При цьому немає значення, чи було це майно придбане в процесі та з метою здійснення підприємницької діяльності, чи воно буде використовуватися для задоволення особистих потреб фізичної особи – законодавство України не передбачає виокремлення майна, яке використовується підприємцем для здійснення підприємницької діяльності, із загальної маси належного цьому громадянину майна.

Що ж до юридичних осіб, законодавство передбачає певні винятки із загального правила про набуття у власність майна за договором купівлі-продажу. Так, згідно з ч. 3 ст. 73 ГК України майно державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (щодо державних комерційних підприємств – ст. 74) чи праві оперативного управління (ст. 76 ГК України). Останнє стосується і майна державної установи (організації),

яка перебуває на державному бюджеті. Отже майно, що набувається державним підприємством, установою, організацією, в тому числі за договорами купівлі-продажу, належить йому не на праві власності, а на праві повного господарського відання або оперативного управління. Подібний статус має майно комунального унітарного підприємства (ст. 78 ГК України).

У разі вилучення за рішенням суду товару у покупця на користь третьої особи на підставах, що виникли до продажу товару, продавець має відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав або не міг знати про наявність Цих підстав (ст. 661 ЦК України).

Сторонами договору купівлі-продажу є продавець і покупець. Ними, за загальним правилом, можуть бути юридичні та фізичні особи, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності. Проте, наприклад, вже ст. 698 ЦК України передбачає обов'язкову наявність статусу суб'єкта підприємницької діяльності у продавця за договором роздрібною купівлі-продажу.

Як вже зазначалося, за загальним правилом право продажу товару належить його власнику. Проте, зважаючи на наявність ще двох правових режимів майна, крім права власності – права повного господарського відання та права оперативного управління – коло потенційних продавців суттєво розширюється доповнюючись державними та комунальними підприємствами. Згідно зі ст. 75 ГК України відчуження майна державного комерційного підприємства відбувається лише за попередньою згодою органу, до сфери управління якого воно входить, і, як правило, на конкурентних засадах. Порядок такого відчуження встановлений Положенням про порядок відчуження основних засобів, що є державною власністю, затв. наказом Фонду державного майна України від 30 липня 1999 р. № 1477 (в редакції наказу від 29 березня 2004 р. № 604, а також Положенням про порядок продажу на аукціоні, за конкурсом основних засобів, що є державною власністю, затв. наказом Фонду державного майна України від 22 вересня 2000 р. № 1976. Відповідно до п. 4 Положення відчуження майна державного підприємства, його структурного підрозділу, функції управління яким в установленому порядку передані державним органам приватизації, здійснюється безпосередньо підприємством після отримання погодження державного органу приватизації, який здійснює функції управління цим підприємством. Суб'єкт господарювання після отримання погодження державного органу приватизації на відчуження майна шляхом його продажу (при здійсненні продажу через біржі, на аукціоні) забезпечує укладання договору з юридичною особою, яка має угоду про продаж майна, що перебуває у державній власності, з Фондом державного майна України. Умови договорів купівлі-продажу не повинні суперечити цілям юридичної особи, які зазначаються в її установчих документах.

Почепець приймає або зобов'язується прийняти придбане майно, крім випадків, коли він має право вимагати заміни товару або відмовитися від договору купівлі-продажу.

Покупець має право відмовитися від прийняття товару, якщо продавець передав покупцеві меншу кількість товару, ніж це встановлено договором купівлі-продажу (ч. 1 ст. 670), продавець передав товар в асортименті, що не відповідає умовам договору купівлі-продажу (ч. 1 ст. 672), у разі істотного порушення вимог щодо якості товару (ч. 2 ст. 678 ЦК України) тощо.

Якщо покупець без достатніх підстав зволікає з прийняттям товару або відмовився його прийняти, продавець має право вимагати від нього прийняти та оплатити товар або має право відмовитися від договору купівлі-продажу (ст. 690 ЦК України).

Покупець зобов'язаний сплатити певну грошову суму за придбане майно. Обов'язок сплатити саме грошову суму, розмір якої обумовлений договором, є істотною умовою договору купівлі-продажу, що відрізняє його від суміжного договору міни.

Строки оплати товару визначаються договором між сторонами. Покупець зобов'язаний оплатити товар після його прийняття або прийняття товаророзпорядчих документів на нього, якщо договором або актами цивільного законодавства не встановлений інший строк оплати товару.

Договором купівлі-продажу може передбачатися попередня оплата товару (ст. 693), в тому числі часткова – на умовах авансу чи завдатку (в договорах між громадянами або з їх участю), оплата товару в момент укладення договору або в строк, Що ним визначається, надання товарів на умовах товарного кредиту (товари передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичним чи фізичним особам на умовах угоди, Що передбачає відстрочення кінцевого розрахунку на визначений строк та під процент – п. 1.11.2 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»), надання товарів на умовах розстрочення платежів (ст. ст. 694-695 ЦК України, п. 1.12 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»), Правила торгівлі у розстрочку).

Форма договору купівлі-продажу залежить від різновиду цього договору. Наприклад, договір роздрібної купівлі-продажу не вимагає письмової форми, оскільки відповідна угода повністю виконується сторонами у момент її вчинення (ст. 206 ЦК України). Договори купівлі-продажу між юридичними особами та інші договори відповідно до вимог ст. 208 ЦК України повинні укладатися в письмовій формі. Договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (ст. 657 ЦК України).

Порядок укладення договору купівлі-продажу також залежить від різновиду цього договору. Класичний договір купівлі-продажу укладається відповідно до загальних підстав виникнення зобов'язань (гл. 47 ЦК України). Договір роздрібної купівлі-продажу є публічним і на нього поширюються вимоги ст. 633 ЦК України, зокрема щодо однакових для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги, умов публічного договору,

заборони відмови від укладення публічного договору за наявності у продавця можливостей надання споживачеві відповідних товарів тощо.

За загальним правилом договір купівлі-продажу вважається укладеним, коли між сторонами в потрібній у належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов (ст. 638 ЦК України). Особливості передбачені, зокрема, щодо договору роздрібною купівлі-продажу з використанням автоматів, який відповідно до ч. 2 ст. 703 ЦК України є укладеним з моменту вчинення покупцем дій, необхідних для одержання товару, тобто є реальним.

Момент укладення договору не завжди збігається з моментом виникнення права власності на майно за цим договором. Згідно зі ст. 334 ЦК України право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним. Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності у набувача виникає з моменту такої реєстрації.

56. Юридична характеристика договору роздрібною купівлі продажу

Договір роздрібною купівлі-продажу регулюється ст.ст. 698–711 ЦК, Законом «Про захист прав споживачів» та іншими нормативними актами залежно від того, який товар є предметом договору.

Специфіка договору роздрібною купівлі-продажу обумовлена специфікою, роздрібною торгівлі, відносини у сфері якої він опосередковує. За визначенням роздрібною торгівлі, наведеним у листі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 25 лютого 2002 р. № 56-38/87 «Щодо тлумачення термінів «оптова торгівля» та «роздрібна торгівля», нею вважається сфера підприємницької діяльності з продажу товарів або послуг на основі усного або письмового договорів купівлі-продажу безпосередньо кінцевим споживачам для їх власного некомерційного використання. Тобто, договір роздрібною купівлі-продажу укладається суб'єктом підприємницької діяльності із кінцевим споживачем з приводу товару, який буде використовуватись споживачем з некомерційною метою.

Згідно зі ст. 698 ЦК за договором роздрібною купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його.

На договір роздрібною купівлі-продажу поширюються загальні положення про договір купівлі-продажу, розглянуті вище, якщо ті не суперечать спеціальним положенням, властивим суто договору роздрібною купівлі-продажу

Сторонами договору роздрібної купівлі-продажу є продавець і покупець. Продавцем може бути як юридична, так і фізична особа, проте, на відміну від розглянутого вище договору купівлі-продажу, у продавця наявність статусу суб'єкта підприємницької діяльності є обов'язковою. Відповідно, договір роздрібної купівлі-продажу укладається такою особою в межах своєї підприємницької діяльності – самостійно, ініціативно, систематично, на власний ризик, з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК). Стосовно продавців – фізичних осіб діють, зокрема, загальні вимоги щодо їх права на здійснення підприємницької діяльності; стосовно юридичних осіб – вимоги щодо дотримання ними правил спеціальної дієздатності – можливість укладення договорів роздрібної купівлі-продажу повинна бути передбачена їх засновницькими документами.

Згідно з ч. 2 ст. 698 ЦК договір роздрібної купівлі-продажу є публічним договором, що накладає певні обов'язки на продавця.

Так, за положеннями ст. 633 ЦК публічним є договір, в якому одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться. При цьому умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги, а підприємець не має права надавати переваги одному споживачеві перед іншим щодо укладення публічного договору, якщо інше не встановлено законом, а також не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів.

Покупцем може бути як юридична так і фізична особа незалежно від наявності у неї статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Важливою є саме мета придбання товару – для особистого, домашнього або іншого використання, а не для здійснення підприємницької діяльності.

Продавець передає покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Якщо покупець придбає товар для подальшого здійснення підприємницької діяльності з його використанням, такі відносини не можуть бути оформлені договором роздрібної купівлі-продажу.

Призначення товару, що купується, можна з деякою вірогідністю визначити, виходячи як з кількості товару (якщо, наприклад, товар купується в одиничному екземплярі, то, ймовірно, він буде використовуватися з метою, безпосередньо не пов'язаною зі здійсненням підприємницької діяльності покупцем), так і, власне, з самої природи товару, що купується (якщо предметом договору купівлі-продажу є промислове обладнання, то, навіть придбане в одиничному екземплярі, воно не буде предметом договору роздрібної купівлі-продажу). Проте мета здійснення чи не здійснення за допомогою товару підприємницької діяльності не може бути заздалегідь достовірно визначена сторонами.

Визнання чи не визнання договору купівлі-продажу роздрібним впливає на визначення положень нормативних актів, що регулюють

відповідні відносини між сторонами. Наприклад, за ч. 3 ст. 698 ЦК до відносин за договором роздрібною купівлі-продажу за участю покупця-фізичної особи, не врегульованих Кодексом, застосовується законодавство про захист прав споживачів. Відповідно, у випадку, якщо покупцем є юридична особа, незалежно від того, вважається чи ні продаж роздрібною, законодавство про захист прав споживачів не застосовується. Воно також не застосовується (а, власне, договір не вважається таким, що вчинений з приводу здійснення роздрібною купівлі-продажу) у разі, якщо фізична особа, яка має статус суб'єкта підприємницької діяльності, придбала товар для подальшого здійснення з його використанням підприємницької діяльності.

Покупець зобов'язується прийняти та оплатити товар за ціною, оголошеною продавцем у момент укладення договору, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті зобов'язання. Особливості оплати товару, придбаного за договором роздрібною купівлі-продажу на умовах попередньої оплати та в кредит, зазначені в ст. 706 ЦК.

Якщо договором встановлено попередню оплату товару, прострочення покупцем оплати товару є відмовою покупця від договору, якщо інше не встановлено договором. У разі, якщо товар за договором роздрібною купівлі-продажу придбаний у кредит, у тому числі з розстроченням платежу, а покупець прострочив оплату товару, на прострочену суму не нараховуються проценти (ст. 694 ЦК).

Договір роздрібною купівлі-продажу характеризується наявністю у продавця та покупця специфічних прав та обов'язків. Так, згідно зі ст. 700 ЦК продавець зобов'язаний надати покупцеві необхідну і достовірну інформацію про товар, що пропонується до продажу. Відповідно, покупець має право до укладання договору купівлі-продажу оглянути товар, вимагати проведення в його присутності перевірки властивостей товару або демонстрації користування товаром, якщо це не виключено характером товару і не суперечить правилам роздрібною торгівлі. Продавець, який не надав покупцеві можливості одержати повну і достовірну інформацію про товар, несе відповідальність за недоліки товару, які виникли після передання його покупцеві, якщо покупець доведе, що вони виникли у зв'язку з відсутністю у нього такої інформації.

Покупцю належить право протягом 14 днів з моменту передання йому недовольного товару належної якості, якщо триваліший строк не оголошений продавцем, обміняти його у місці купівлі або інших місцях, оголошених продавцем, на аналогічний товар інших розміру, форми, габариту, фасону, комплектації тощо. Така вимога покупця про обмін або повернення товару підлягає задоволенню, якщо товар не був у споживанні, збережено його товарний вид, споживчі властивості та за наявності доказів придбання товару у цього продавця. Якщо у продавця немає необхідного для обміну товару, покупець має право повернути придбаний товар продавцеві та одержати сплачену за нього грошову суму.

Згідно зі ст. 708 ЦК у разі виявлення покупцем протягом гарантійного або інших строків, встановлених обов'язковими для сторін правилами чи договором, недоліків, не застережених продавцем, або фальсифікації товару покупець має право за своїм вибором:

1) вимагати від продавця або виготовлювача безоплатного усунення недоліків товару або відшкодування витрат, здійснених покупцем чи третьою особою, на їх виправлення;

2) вимагати від продавця або виготовлювача заміни товару на аналогічний товар належної якості або на такий самий товар іншої моделі з відповідним перерахунком у разі різниці в ціні;

3) вимагати від продавця або виготовлювача відповідного зменшення ціни;

4) відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми.

Продавець або виготовлювач (чи уповноважені ними представники) зобов'язані прийняти товар неналежної якості від покупця і задовольнити його вимоги про заміну товару або усунення недоліків. Доставка товару продавцеві та його повернення покупцеві здійснюються продавцем або виготовлювачем, а в разі невиконання ними цього обов'язку або відсутності продавця чи виготовлювача за місцезнаходженням покупця повернення товару може бути здійснене покупцем за їхній рахунок.

Шкода, завдана майну покупця, та шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю у зв'язку з придбанням товару неналежної якості, відшкодовується продавцем або виготовлювачем товару.

ЦК виділяє декілька видів договорів роздрібної купівлі-продажу залежно від їх умов, а також способу укладення та інших ознак:

1) договір купівлі-продажу з умовою про прийняття покупцем товару в установлений договором строк, протягом якого товар не може бути проданий продавцем іншому покупцеві (ст. 701 ЦК). Якщо покупець не з'явився або не вчинив інших необхідних дій для прийняття товару у встановлений строк, вважається, що покупець відмовився від договору, якщо інше не встановлено договором;

2) договір купівлі-продажу товару за зразками (ст. 702 ЦК). Договір купівлі-продажу товару за зразком є виконаним з моменту доставки товару у місце, встановлене договором, а якщо місце передання товару не встановлене договором, – з моменту доставки товару за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця, якщо інше не встановлено договором або законом;

3) договір купівлі-продажу з використанням автоматів (ст. 703 ЦК). Цей договір є укладеним з моменту вчинення покупцем дій, необхідних для одержання товару;

4) договір з умовою про доставку товару покупцеві (ст. 704 ЦК). За цим договором продавець зобов'язаний у встановлений договором строк доставити товар за місцем, указаним покупцем, а якщо місце передання

товару покупцем не вказане, – за місцем проживання фізичної особи-покупця або місцезнаходженням юридичної особи-покупця. Договір вважається виконаним з моменту вручення товару покупцеві, а у разі його відсутності – особі, яка пред'явила квитанцію або інший документ, що засвідчує укладення договору або оформлення доставки товару, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання;

5) договір найму-продажу, відповідно до якого до переходу до покупця права власності на переданий йому продавцем товар покупець є наймачем (орендарем) цього товару. Покупець стає власником товару, переданого йому за договором найму-продажу, з моменту оплати товару, якщо інше не встановлено договором (ст. 705 ЦК).

Договір роздрібної купівлі-продажу належить до консенсуальних, двосторонніх, оплатних договорів і вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма його істотними умовами.

57. Права покупця у разі придбання товару належної та неналежної якості

Відповідно до ст. 673 ЦК України, продавець повинен передати покупцеві товар, якість якого відповідає умовам договору купівлі-продажу. У разі відсутності в договорі купівлі-продажу умов щодо якості товару продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, придатний для мети, з якою товар такого роду звичайно використовується. Якщо продавець при укладенні договору купівлі-продажу був повідомлений покупцем про конкретну мету придбання товару, продавець повинен передати покупцеві товар, придатний для використання відповідно до цієї мети. У разі продажу товару за зразком та (або) за описом продавець повинен передати покупцеві товар, який відповідає зразку та (або) опису. Якщо законом встановлено вимоги щодо якості товару, продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, який відповідає цим вимогам. Продавець і покупець можуть домовитися про передання товару підвищеної якості порівняно з вимогами, встановленими законом.

Товар, який продавець передає або зобов'язаний передати покупцеві, має відповідати вимогам щодо його якості в момент його передання покупцеві, якщо інший момент визначення відповідності товару цим вимогам не встановлено договором купівлі-продажу. Договором або законом може бути встановлений строк, протягом якого продавець гарантує якість товару (гарантійний строк). Гарантія якості товару поширюється на всі комплектуючі вироби, якщо інше не встановлено договором.

Покупець, якому переданий товар неналежної якості, має право, незалежно від можливості використання товару за призначенням, вимагати від продавця за своїм вибором: пропорційного зменшення ціни; безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк; відшкодування витрат на усунення недоліків товару.

У разі істотного порушення вимог щодо якості товару (виявлення недоліків, які не можна усунути, недоліків, усунення яких пов'язане з непропорційними витратами або затратами часу, недоліків, які виявилися неодноразово чи з'явилися знову після їх усунення) покупець має право за своїм вибором: відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми; вимагати заміни товару.

Якщо продавець товару неналежної якості не є його виготовлювачем, вимоги щодо заміни, безоплатного усунення недоліків товару і відшкодування збитків можуть бути пред'явлені до продавця або виготовлювача товару.

За ст. 707 ЦК України, покупець має право протягом чотирнадцяти днів не рахуючи дня купівлі непродуктового товару належної якості, якщо триваліший строк не оголошений продавцем, обміняти його у місці купівлі або інших місцях, оголошених продавцем, на аналогічний товар інших розміру, форми, габариту, фасону, комплектації тощо. У разі виявлення різниці в ціні покупець проводить необхідний перерахунок з продавцем. Якщо у продавця немає необхідного для обміну товару, покупець має право повернути придбаний товар продавцеві та одержати сплачену за нього грошову суму. Вимога покупця про обмін або повернення товару підлягає задоволенню, якщо товар не був у споживанні, збережено його товарний вид, споживчі властивості та за наявності доказів придбання товару у цього продавця.

Перелік товарів, які не підлягають обміну або поверненню, встановлюється нормативно-правовими актами.

Продавець або виготовлювач (чи уповноважені ними представники) зобов'язані прийняти товар неналежної якості від покупця і задовольнити його вимоги про заміну товару або усунення недоліків. Доставка товару продавцеві та його повернення покупцеві здійснюються продавцем або виготовлювачем, а в разі невиконання ними цього обов'язку або відсутності продавця чи виготовлювача в місцезнаходженні покупця повернення товару може бути здійснене покупцем за їхній рахунок. Вимога покупця про заміну товару підлягає негайному задоволенню, а в разі необхідності перевірки якості товару – протягом чотирнадцяти днів або, за домовленістю сторін, в інший строк.

У разі відсутності необхідного товару вимога покупця про заміну товару підлягає задоволенню у двомісячний строк з моменту подання відповідної заяви. Якщо задовольнити вимогу покупця про заміну товару у встановлені строки неможливо, покупець на свій вибір має право пред'явити продавцеві або виготовлювачу інші вимоги відповідно до статті 708 ЦК України.

Вимога покупця про безоплатне усунення недоліків товару підлягає задоволенню продавцем або виготовлювачем протягом чотирнадцяти днів або, за домовленістю сторін, в інший строк. На вимогу покупця на час ремонту йому має бути наданий у користування аналогічний товар, незалежно від моделі, з доставкою. У разі усунення недоліків товару шляхом заміни комплектуючого виробу або складової частини товару, на які встановлено гарантійні строки, гарантійний строк на новий комплектуючий виріб або складову частину обчислюється від дня видачі покупцеві товару

після усунення недоліків. За кожний день прострочення продавцем або виготовлювачем усунення недоліків товару і невиконання вимоги про надання в користування аналогічного товару на час усунення недоліків продавець сплачує покупцеві неустойку в розмірі одного відсотка вартості товару.

У разі заміни товару з недоліками на товар належної якості продавець не має права вимагати відшкодування різниці між ціною товару, встановленою договором купівлі-продажу, і ціною товару, яка існує на момент заміни товару або постановлення судом рішення про заміну товару. У разі заміни товару неналежної якості на аналогічний, але інший за розміром, фасоном, сортом тощо товар належної якості відшкодуванню підлягає різниця між ціною заміненого товару і ціною товару належної якості, що діють на момент заміни товару або постановлення судом рішення про заміну товару. У разі пред'явлення вимоги про відповідне зменшення ціни товару для розрахунку береться ціна товару на момент пред'явлення вимоги про зменшення ціни, а якщо вимогу покупця добровільно не задоволено продавцем, – на момент постановлення судом рішення про відповідне зменшення ціни товару. У разі відмови покупця від договору та повернення продавцю товару неналежної якості покупець має право вимагати відшкодування різниці між ціною товару, встановленою договором, і ціною відповідного товару на момент добровільного задоволення його вимоги, а якщо вимогу добровільно не задоволено продавцем, – на момент постановлення судом рішення. Якщо на час виконання рішення суду про відшкодування різниці в ціні у разі заміни товару, зменшення ціни або повернення товару неналежної якості підвищилися ціни на цей товар, покупець із цих підстав може заявити додаткові вимоги до продавця.

58. Договір поставки: поняття та юридична характеристика

За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін. Законом можуть бути передбачені особливості регулювання укладення та виконання договорів поставки, у тому числі договору поставки товару для державних потреб.

Договір поставки відноситься до найбільш поширених договорів у підприємницькій діяльності, який розглядається у ЦК як особливий вид договору купівлі-продажу, спрямований на відплатний перехід права власності від продавця (постачальника) до покупця.

Основні характерні риси договору поставки:

- 1) сфера застосування – підприємницька діяльність;
- 2) правовий статус постачальника (суб'єкта підприємництва), який продає вироблені ним товари або товари, закуплені для продажу;
- 3) мета придбання товару, що не пов'язана з особистим чи іншим подібним споживанням;
- 4) істотними умовами договору є предмет, ціна і строк;
- 5) момент укладення договору і його виконання, як правило, не збігаються;
- 6) можливість оптового продажу товарів одноразово або окремими партіями протягом тривалого періоду, у зв'язку з чим з договору поставки часто виникають довгострокові, тривалі господарські зв'язки, тощо.

Договір поставки є відплатний (одержану від постачальника продукцію покупець оплачує за погодженими цінами); **консенсуальний** (договір вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов); **двосторонній** (права та відповідальність: обов'язки виникають для обох контрагентів). **Предметом договору можуть бути** будь-які не вилучені із цивільного обороту речі (наділені родовими ознаками, так і індивідуально визначені), в тому числі товари народного споживання та продукція виробничо-технічного призначення. **Зміст договору поставки складають права та обов'язки сторін** – продавця (постачальника) та покупця, за неналежне виконання яких настає відповідальність для сторони, які не виконали або неналежним чином виконали свої обов'язки.

Особливості правового регулювання договорів поставки для державних потреб визначаються спеціальним законодавством, зокрема: Законами України «Про державний матеріальний резерв», «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» від 22.02.2000 р., «Про поставки продукції для державних потреб» від 22 грудня 1995 р., «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 р. та іншими нормативно-правовими актами.

Особливості правового регулювання договорів поставки товарів для державних потреб:

- щодо суб'єктного складу. Державними замовниками є: Верховна Рада України, міністерства, інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, державні організації і установи, уповноважені Кабінетом Міністрів України укласти державні контракти з виконавцями державного замовлення. Виконавцями державного замовлення є суб'єкти господарської діяльності всіх форм власності, які виготовляють і поставляють продукцію для державних потреб відповідно до умов укладеного державного контракту;

- щодо встановлення особливого порядку укладення договорів. Державні замовники, виходячи з інтересів держави, укладають з виконавцями державного замовлення контракт (договір), самостійно визначаючи його умови, крім тих, що впливають з державного замовлення або передбачені чинним законодавством.

Спори, що виникають між державним замовником і виконавцем державного замовлення при укладенні контракту, внесенні змін в нього в процесі виконання, а також по відшкодуванню нанесених збитків, розглядаються господарськими судами відповідно до чинного законодавства України.

Строк є істотною умовою договору поставки. Особливістю договору поставки є також те, що укладення договору і передача товару не збігаються в часі; остання, як правило, має відбуватися пізніше. Товар, що його належить поставити, до часу оформлення договору може бути відсутнім у натурі. Якщо в довгостроковому договорі кількість поставки визначена лише на рік або менший строк, у договорі повинен бути передбачений порядок погодження сторонами строків поставки на наступні періоди до закінчення строку дії договору. Якщо такий порядок не передбачений, договір вважається укладеним на 1 рік (ч. 3 ст. 267 ЦК України).

Покупець зобов'язаний прийняти продукцію, що була поставлена. Проте ГК України, загальні положення ЦК України, а також положення про поставки передбачають підстави відмови покупця від прийняття продукції. Якщо продукція виявиться такою, що не відповідає умовам договору, покупець має право відмовитися від неї на підставі загальних положень ч. 2 ст. 678 ЦК України. У разі поставки продукції в асортименті, що не відповідає умовам договору поставки, тощо (ч. 1 ст. 672 ЦК України); у разі передання продукції без тари та (або) упаковки чи в неналежних тарі та (або) упаковці (ст. 686 ЦК України) тощо.

Замовник зобов'язаний оплатити продукцію за встановленими договором цінами. Договори поставки, зважаючи, зокрема, на тривалий характер відносин між постачальниками і покупцями, укладаються у **письмовій формі**. Він, як і договір купівлі-продажу, вважається укладеним, коли між сторонами в потрібній у належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов, що дає підстави віднести його до консенсуальних договорів.

59. Відмінність договору поставки від договору купівлі-продажу

За ст.265 Господарського кодексу України, договір поставки, це договір, за яким одна сторона – постачальник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) другій стороні – покупцеві товар (товари), а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за нього певну грошову суму.

В свою чергу ст. 712 Цивільного кодексу України, договір поставки визначено, як договір, за яким продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін.

Законом можуть бути передбачені особливості регулювання укладення та виконання договорів поставки, у тому числі договорів поставки товару для державних потреб.

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст.655 ЦК України).

Чим відрізняється договір поставки від договору купівлі-продажу?

На перший погляд правочини, зміст яких розкритий у ст. 655 ЦК та ч. 1 ст. 265 ГК майже не відрізняються: одна сторона передає майно (товар) іншій стороні, яка його приймає і сплачує певну грошову суму. Тож, враховуючи схожість поставки та купівлі-продажу, законодавець дозволяє застосовувати до відносин поставки, не врегульованих Господарським кодексом, відповідні положення Цивільного кодексу про договір купівлі-продажу (ч. 6 ст. 265 ГК, ч. 2 ст. 712 ЦК). В той же час договір поставки та договір купівлі-продажу мають дві істотні відмінності. Перша відмінність полягає у призначенні товару (на неї вказує ч. 1 ст. 712 ЦК): товар, який є предметом договору поставки, має використовуватися покупцем у його підприємницькій діяльності або інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням. На другу відмінність вказує ч. 3 ст. 265 ГК – сторонами договору поставки є виключно суб'єкти господарювання. Зазначені відмінності є тими особливими рисами, що відрізняють господарський договір від цивільно-правового. Отже, відповідно до ч. 6 ст. 265 ГК реалізація суб'єктами господарювання товарів негосподарюючим суб'єктам здійснюється за правилами про договори купівлі-продажу. Водночас, суб'єкт господарювання – покупець має звертати увагу на господарську компетенцію контрагента – постачальника (ч. 1 ст. 207 ГК вказує на неприпустимість укладення зобов'язань з порушенням хоча б одним з учасників господарської компетенції, ч. 2 ст. 203 ЦК наполягає на необхідному обсязі цивільної дієздатності особи, що вчиняє правочин).

Якщо серед видів діяльності, які можуть провадитися суб'єктом господарювання і зазначені у його статутних документах, вказана лише роздрібна торгівля, такий суб'єкт господарювання, вочевидь, не може укласти господарський договір поставки товару з іншим суб'єктом господарювання, оскільки згідно з ч. 1 ст. 698 ЦК договір роздрібною купівлі-продажу є публічним договором, предметом якого є товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю.

60. Договір дарування. Пожертва

Відповідно до ст.717 ЦК України за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

При цьому, договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Договір дарування опосередковує безоплатну передачу майна у власність від однієї сторони (дарувальника) до іншої (обдаровуваного). Згідно чинного ЦК цей договір може бути як реальним, так і консенсуальним. Тому договір може бути укладеним з моменту передачі майна обдаровуваному (реальний договір) або з моменту досягнення згоди з усіх істотних умов договору в передбаченій законом формі. Це впливає з дефініції коментованої статті, в якій передбачено, що дарувальник передає або зобов'язується передати в майбутньому безоплатно майно у власність. Характерною особливістю договору дарування є його безоплатний характер. Тобто, за договором дарування відсутній зустрічний еквівалент у вигляді майна або грошових коштів. Тому якщо в договорі встановлено обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника дії майнового або немайнового характеру, то таку угоду не можна розглядати як дарування. Водночас в договорі дарування може бути обумовлений обов'язок обдаровуваного вчинити певні суспільно корисні дії або вчинити дію майнового характеру на користь третьої особи (наприклад, публічний показ подарованої картини, надання права довічного користування частиною будинку, який є дарунком, тощо).

Дарунком можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, а також нерухомі речі. Дарунком можуть бути майнові права, якими дарувальник володіє або які можуть виникнути у нього в майбутньому.

Договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно. Договір дарування нерухомої речі укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Договір дарування майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним. Договір дарування рухомих речей, які мають особливу цінність, укладається у письмовій формі. Передання такої речі за усним договором є правомірним, якщо суд не встановить, що обдаровуваний заволодів нею незаконно. Договір дарування валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Сторонами у договорі дарування можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальна громада. Батьки (усиновлювачі), опікуни не мають права дарувати майно дітей, підопічних. Підприємницькі товариства можуть укладати договір дарування

між собою, якщо право здійснювати дарування прямо встановлено установчим документом дарувальника. Це положення не поширюється на право юридичної особи укласти договір пожертви. Договір дарування від імені дарувальника може укласти його представник. Доручення на укладення договору дарування, в якому не встановлено імені обдаровуваного, є нікчемним.

В силу ст. 727 ЦК України, дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей, чи іншого особливо цінного майна, якщо обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей. Якщо обдарований вчинив умисне вбивство дарувальника, спадкоємці дарувальника мають право вимагати розірвання договору дарування. Крім того, дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо обдарований створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність. Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо внаслідок недбалого ставлення обдаровуваного до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо на момент пред'явлення вимоги дарунок є збереженим. У разі розірвання договору дарування обдарований зобов'язаний повернути дарунок в натурі. До вимог про розірвання договору дарування застосовується позовна давність в один рік.

За ст. 729 ЦК України, пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, встановленим ч.1 ст. 720 ЦК, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття пожертви. До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом.

Пожертва за своєю природою є різновидом договору дарування. Водночас пожертві властиві специфічні, відмінні від дарування ознаки. Насамперед це стосується предмета дарування. Майнові права не можуть бути пожертвою. (Майновими правами – визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності – права володіння, розпорядження, користування, а також інші специфічні права – права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо та права вимоги).

Крім того, разом з прийняттям пожертви на особу покладається обов'язок, спрямований на досягнення певної, наперед обумовленої мети суспільно корисного характеру. Договір про пожертву є реальним. Моментом виникнення договірних правовідносин є прийняття пожертви. Оскільки жертва за правовою природою має ознаки дарування, то положення про договір дарування є правовою основою регулювання коментованих відносин. Якщо законом встановлені спеціальні норми щодо договору пожертви, застосовуватимуться ці норми.

61. Договір ренти

За договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі.

Для договору ренти характерні такі ознаки: під рентою слід розуміти передання майна; рента має безперервний характер; рентні відносини характеризуються тривалістю існування і періодичністю виплат; рента не пов'язана з отриманням прибутку.

Істотною умовою договору, що передбачає передання під виплату ренти грошової суми або іншого нерухомого майна, є умова, яка встановлює обов'язок платника ренти надати забезпечення виконання його зобов'язань, або застрахувати на користь одержувача ренти ризик відповідальності за невиконання або неналежне виконання цих обов'язків.

Предметом договору ренти виступає майно, яке відчужується під виплату ренти, а з другого боку – сама рента, яка виплачується її одержувачеві. Переважною формою рентних платежів виступають грошові суми, але в договорі можливо передбачити виплату ренти шляхом надання речей, виконання робіт та надання послуг, які відповідають по вартості грошовому еквіваленту ренти, крім цього можливе встановлення змішаної форми ренти, яка включає в себе виплату грошових сум і надання утримання в натурі.

За своєю юридичною природою договір ренти є двостороннім, оскільки платник ренти та одержувач ренти мають взаємні права та обов'язки. Може бути як реальним (при відчуженні речуового майна), так і консенсуальним (при відчужуванні нерухомого майна). Договір ренти може бути оплатним і безоплатним. В силу ст. 732 ЦК України, договір ренти укладається в письмовій формі. Договір ренти підлягає нотаріальному посвідченню, а договір про передачу нерухомого майна під виплату ренти підлягає також державній реєстрації.

Законодавець не обмежує суб'єктний склад рентного договору. Платник та одержувачем ренти можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які повинні бути наділеними цивільною право- та дієздатністю. Одержувач ренти повинен бути власником майна.

Договором ренти може бути встановлено обов'язок виплачувати ренту безстроково (безстрокова рента) або протягом певного строку.

Платник безстрокової ренти має право відмовитися від договору ренти. Умова договору, відповідно до якої платник безстрокової ренти не може відмовитися від договору ренти, є нікчемною. Договором ренти можуть бути встановлені умови здійснення платником безстрокової ренти відмови від договору ренти. Договір ренти припиняється після спливу трьох місяців від дня одержання одержувачем ренти письмової відмови платника безстрокової ренти від договору за умови повного розрахунку з ними.

Одержувач безстрокової ренти має право вимагати розірвання договору ренти у разі, якщо: платник безстрокової ренти прострочив її виплату більш як на один рік; платник безстрокової ренти порушив свої зобов'язання щодо забезпечення виплати ренти; платник безстрокової ренти визнаний неплатоспроможним або виникли інші обставини, які явно свідчать про неможливість виплати ним ренти у розмірі і в строки, встановлені договором. Одержувач безстрокової ренти має право вимагати розірвання договору ренти також і в інших випадках, встановлених договором ренти.

62. Договір довічного утримання (догляду)

За договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно.

Договір довічного утримання є одностороннім. За цим договором лише одна особа – набувач наділена обов'язками, а відчужувач – лише правами. Цей договір є оплатним, оскільки набувач набуває за цим договором майно у власність, а відчужувач – необхідне утримання у вигляді певних матеріальних благ та послуг. При цьому вартість переданого відчужувачем майна, як правило, не може бути еквівалентною вартості наданого набувачем утримання. Адже договір довічного утримання не має визначеного строку дії. Тому розмір утримання залежатиме від тривалості життя відчужувача, якщо договір не буде розірвано з інших підстав, передбачених законом. Немає єдності думок про реальність чи консенсуальність договору довічного утримання. Виходячи з вимог щодо форми договору, а також норм коментованої статті, можна дійти висновку, що цей договір є консенсуальним. Майно, що відчужується, може бути нерухомим (будинок, квартира) або рухомим, що має значну цінність (транспортні засоби, антикварні речі, ювелірні вироби тощо).

Договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Договір довічного утримання (догляду), за яким передається набувачеві у власність нерухоме майно, підлягає державній реєстрації.

Договір довічного утримання (догляду) укладається у письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням. З нотаріальною формою договору довічного утримання пов'язується момент виникнення права власності на майно у набувача. Водночас нотаріус повинен накласти заборону на відчуження набувачем майна до припинення дії договору. Договір довічного утримання, за яким відчужується нерухомість, підлягає державній реєстрації. Тому право власності у набувача виникає з моменту його реєстрації.

Відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я. Набувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утримання (догляду), на праві спільної сумісної власності. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним. Договір довічного утримання (догляду) може бути укладений відчужувачем на користь третьої особи.

Як уже зазначалось, сторонами договору довічного утримання (догляду) є відчужувач і набувач. Відчужувачем може бути будь-яка особа незалежно від віку і стану здоров'я. Отже, будь-яка фізична особа може бути відчужувачем за умови наявності відповідного обсягу дієздатності. Набувачем може бути фізична особа, яка може утримувати відчужувача. Зі змісту коментованої статті випливає, що набувачем може бути дієздатна фізична особа, яка в змозі матеріально утримувати набувача. Крім фізичних осіб, набувачами можуть бути юридичні особи. До останніх належать ті, які відповідно до їх статутних завдань мають можливість надавати послуги з утримання відчужувача. ЦК надає відчужувачеві право передбачити в договорі кілька набувачів, які отримають майно на праві спільної сумісної власності. Зазначені особи несуть обов'язки з утримання перед відчужувачем солідарно. Тобто, відчужувач може пред'явити вимогу щодо належного утримання відповідно до договору до всіх або до будь-кого з набувачів. В такому випадку той з набувачів, хто вчинив дії з надання утримання, має право регресу до інших набувачів. Договір довічного утримання може бути укладений на користь третьої особи. В такому випадку набувач зобов'язаний виконати свій обов'язок не на користь відчужувача, а на користь третьої особи.

У договорі довічного утримання (догляду) можуть бути визначені всі види матеріального забезпечення, а також усі види догляду (опікування), якими набувач має забезпечувати відчужувача. Якщо обов'язки набувача не були конкретно визначені або у разі виникнення потреби забезпечити відчужувача іншими видами матеріального забезпечення та догляду спір має вирішуватися відповідно до засад справедливості та розумності. Набувач зобов'язаний у разі смерті відчужувача поховати його, навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду). Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на його поховання мають бути справедливо розподілені між ними та набувачем.

Набувач не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину. На майно, передане набувачу за договором довічного утримання, не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача.

Договір довічного утримання може бути розірваний за рішенням суду у таких випадках: на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він

був укладений, у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини; на вимогу набувача. Договір довічного утримання також припиняється у зв'язку із смертю відчужувача.

63. Договір найму (оренди): поняття, характеристика, підстави розірвання

За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

За договором майнового найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується надати наймачеві майно у тимчасове користування за плату. Зазначений договір є консенсуальним, оплатним і двостороннім. Особливістю договору майнового найму є те, що на його підставі майно переходить до наймача у користування, повне господарське відання чи оперативне управління, а не у власність.

Сторонами у договорі є наймодавець – особа, яка передає майно у користування, і наймач, тобто особа, яка набуває право користування річчю. В даному випадку сторонами цього договору можуть бути фізичні та юридичні особи. Право передачі майна у найм має власник майна або особа, якій належать майнові права. Наймодавцем може бути також особа, уповноважена на укладення такого договору.

Предметом договору найму може бути індивідуально визначені майно або річ, які зберігають свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ), а також майнові права. Законом можуть бути встановлені види майна, що не можуть бути предметом договору найму.

Договір найму укладається на строк, визначений договором. Якщо в договорі строк найму не встановлено, вважається що він укладений на невизначений строк. Кожна із сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитись від договору у будь-який час, попередивши про це у письмовій формі іншу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна – за три місяці. Договором або законом може бути встановлений інший строк для попередження про припинення договору найму, укладеного на невизначений строк. Законом можуть бути встановлені максимальні (граничні) строки договору найму окремого майна. У такому разі договір найму, строк якого перевищує встановлений законом максимальний строк, є укладеним на строк, що відповідає максимальному строку. Якщо до спливу встановленого законом максимального строку найму жодна із сторін не відмовилась від договору, укладеного на невизначений строк, він припиняється зі спливом максимального строку договору. Якщо наймач продовжує користуватися майном після закінчення строку договору, то за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором.

За договором майнового найму наймодавець зобов'язаний надати наймачеві майно у стані, що відповідає умовам договору і призначенню майна. Наймодавець не відповідає за недоліки майна, які були ним застережені при укладенні договору.

Коли наймодавець не надає у користування наймачеві зданого в найм майна, наймач вправі витребувати від нього це майно і вимагати відшкодування збитків, завданих затримкою виконання, або зі свого боку відмовитись від договору і стягнути збитки, завдані його невиконанням.

Наймодавець зобов'язаний провадити за свій рахунок капітальний ремонт зданого в найм майна, якщо інше не передбачено законом або договором. Невиконання цього обов'язку наймодавцем дає наймачеві право або зробити капітальний ремонт, передбачений договором чи викликається невідкладною необхідністю, і стягнути з наймодавця вартість ремонту чи зарахувати її в рахунок орендної плати; або розірвати договір і стягнути збитки, завдані його невиконанням.

За договором майнового найму наймач зобов'язаний своєчасно вносити плату за користування майном; користуватися майном відповідно до договору і призначення майна; підтримувати найняте майно у справному стані; провадити за свій рахунок поточний ремонт, якщо інше не встановлено законом або договором; при припиненні договору найму повернути майно у тому стані, в якому він його одержав, з урахуванням нормального зносу, або у стані, обумовленому договором.

Здавання наймачем найнятого майна в піднайм дозволяється лише за згодою наймодавця, якщо інше не передбачено законом або договором.

При переході права власності на здане в найм майно від наймодавця до іншої особи договір найму зберігає чинність для нового власника. Договір найму зберігає чинність і при переході майна від однієї юридичної особи (наймодавця) до іншої.

Договір найму припиняється у разі смерті наймача – фізичної особи, якщо інше не встановлено договором або законом. Договір найму припиняється у разі ліквідації юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем.

Наймодавець вправі відмовитись від договору найму і вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування нею протягом трьох місяців підряд. У такому випадку договір є розірваним з моменту одержання наймачем повідомлення наймодавця про відмову від договору.

Сторони за договором майнового найму можуть вимагати дострокового розірвання договору. Зокрема, відповідно до ст.783 ЦК України, наймодавець має право вимагати розірвання договору найму, якщо: наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі; наймач без дозволу наймодавця передає річ у користування іншій особі; наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача.

Розірвання договору найму на вимогу наймача регламентовано ст.784 ЦК України. Так, наймач має право вимагати розірвання договору найму, якщо: наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі; наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

Різновидами договору найму є договори прокату, найм земельної ділянки, будівлі або іншої капітальної споруди, оренда транспортних засобів, лізинг та ін.

64. Договір найму (оренди) земельної ділянки

За договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату. Земельна ділянка може передаватись у найм разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які знаходяться на ній, або без них.

Правове регулювання договору найму (оренди) земельної ділянки здійснюється § 3 гл. 58 ЦК, ГК України, Законом України «Про оренду землі», постановою КМ України «Про порядок реєстрації договорів оренди земельної частки (паю)» та іншими актами.

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний та відплатний.

Сторонами договору є наймодавець та наймач.

Істотними умовами договору є: умови про предмет (місце розташування та розмір земельної ділянки); строк договору оренди; орендна плата (розмір, індексація, форми платежу, термін та порядок внесення і перегляду); цільове призначення, умови використання і збереження якості землі; умови повернення земельної ділянки орендодавцеві; існуючі обмеження та обтяження щодо використання земельної ділянки; сторона (орендодавець чи орендар), яка несе ризик випадкового пошкодження або знищення об'єкта оренди чи його частини; відповідальність сторін.

Предметом найму є земельна ділянка з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, які містяться на ній, або без них. Під земельною ділянкою слід розуміти частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

Специфіка цього договору полягає також у формі оплати орендної плати, яка може бути грошовою, натуральною або відробітковою.

Договір найму (оренди) земельної ділянки є строковим. Законодавець встановлює правило про те, що короткострокова оренда не може бути більше 5 років, а довгострокова – не більше 50 років.

Форма договору: письмова, а за бажанням сторін може посвідчуватись нотаріально.

Наймач може передати земельну ділянку або її частину в користування іншій особі (піднайм, суборенду) лише з дозволу наймача.

Певною специфікою наділено й обов'язки, які покладаються на наймача. Зокрема, наймач земельної ділянки зобов'язаний:

а) використовувати земельну ділянку відповідно до мети, яку визначено в договорі;

б) здійснювати комплекс заходів щодо запобігання псуванню, забрудненню земельної ділянки;

в) утримуватися від порушень прав власників сусідніх земельних ділянок і суб'єктів сервітутних прав.

Договір найму (оренди) земельної ділянки припиняється:

1) у разі закінчення строку дії договору;

2) на вимогу наймача, з попереднім повідомленням про це наймодавця.

У разі відмови наймача від договору наймодавець має право на одержання з нього плати за 6 місяців, якщо доведе, що не міг знайти осіб, які бажали б укласти договір найму на тих самих умовах;

3) на вимогу наймодавця, якщо наймач: а) протягом одного року не почав використовувати земельну ділянку, у зв'язку з чим земельна ділянка може втратити свою споживчу вартість; б) використовує земельну ділянку не за призначенням, яке було визначено в договорі; в) незважаючи на попередження наймодавця, не вживає заходів для запобігання псуванню, забрудненню земельної ділянки або для відновлення якості земельної ділянки, що було визначено в договорі; г) протягом 3 місяців підряд не вносить плати за користування земельною ділянкою.

65. Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди

Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) укладається у письмовій формі. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на три роки і більше підлягає нотаріальному посвідченню. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладений на строк не менше ніж на три роки, підлягає державній реєстрації.

Передача наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору. З цього моменту починається обчислення строку договору найму, якщо інше не встановлено договором. Повернення наймачем предмета договору найму оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами договору. З цього моменту договір найму припиняється.

Одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) наймачеві надається право користування земельною ділянкою, на якій вони знаходяться, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі або споруди, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму. У договорі найму сторони можуть визначити розмір

земельної ділянки, яка передається наймачеві. Якщо розмір земельної ділянки у договорі не визначений, наймачеві надається право користування усією земельною ділянкою, якою володів наймодавець. Якщо наймодавець не є власником земельної ділянки, вважається, що власник земельної ділянки погоджується на надання наймачеві права користування земельною ділянкою, якщо інше не встановлено договором наймодавця з власником земельної ділянки.

Плата, яка справляється з наймача будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), складається з плати за користування нею і плати за користування земельною ділянкою.

Ще одним особливим договором найму (оренди) слід визнати договір найму будівлі або іншої споруди, за яким наймодавець зобов'язується передати наймачеві за плату у тимчасове володіння та користування будівлю або іншу капітальну споруду. Правове регулювання цього договору здійснюється спеціальними правилами, закріпленими в § 4 гл. 58 ЦК та правилами щодо оренди нерухомого майна.

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний та відплатний.

Форма договору: письмова, а строком на один рік і більше чи за бажанням однієї із сторін підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

Істотними умовами договору є умови про предмет найму та про розмір плати за користування. Предметом договору є будівлі або інші капітальні споруди. За своїм правовим режимом ці об'єкти належать до нерухомих речей, тому їх можна визначити як штучно збудований на земельній ділянці чи під нею (під землею) самостійний об'єкт, який фундаментально пов'язаний із земельною ділянкою, використовується (або може використовуватися) за цільовим призначенням та переміщення якого є неможливим без його знецінення та зміни його призначення. А плата, яка справляється з наймача будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), складається з плати за користування нею і плати за користування земельною ділянкою.

Відповідно до ст. 795 ЦК, передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) оформляється відповідним документом (актом), який підписують сторони договору. З цього моменту починається обчислення строку договору найму, якщо інше не встановлено договором. Наприклад, сторони можуть передбачити в договорі, що зобов'язання наймодавця щодо передання наймачеві будівлі або іншої капітальної споруди вважатиметься виконаним лише тоді, коли він фактично передасть будівлю або іншу капітальну споруду, або сплатить витрати з державної реєстрації переходу права найму тощо.

У разі припинення договірних відносин, повернення наймачем предмета договору найму оформляється відповідним документом (актом), який підписують сторони договору. Тому відмова однієї із сторін від підписання відповідного документа (акту) розглядатиметься як відмова від виконання зобов'язання про повернення предмету найму.

Специфіка договору полягає в тому, що його предмет юридично пов'язаний із земельною ділянкою. У зв'язку із цим будівля або інша капітальна споруда та земельна ділянка, на якій вони містяться, розглядаються як єдиний будівельно-технічний і господарсько-експлуатаційний об'єкт. При цьому, земельна ділянка є річчю-приналежністю головних речей – будівлі або іншої капітальної споруди. Взаємозв'язок прав наймача будівлі або іншої капітальної споруди з правами на земельну ділянку встановлено в ст. 796 ЦК, де зазначено, що одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) наймачеві надається право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі або споруди, у розмірі, необхідному для досягнення мети найму.

Крім того, в договорі найму сторони можуть визначити розмір земельної ділянки, яка передається наймачеві. Якщо розмір земельної ділянки у договорі не визначено, наймачеві надається право користування всією земельною ділянкою, якою володів наймодавець. Якщо наймодавець не є власником земельної ділянки, вважається, що власник земельної ділянки погоджується на надання наймачеві права користування земельною ділянкою, якщо інше не встановлено договором наймодавця з власником земельної ділянки.

66. Договір найму (оренди) транспортного засобу

Предметом договору найму транспортного засобу можуть бути повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо. Договором найму транспортного засобу може бути встановлено, що він передається у найм з екіпажем, який його обслуговує. Сторони можуть домовитися про надання наймодавцем наймачеві комплексу послуг для забезпечення нормального використання транспортного засобу.

Договір найму транспортного засобу укладається у письмовій формі. Договір найму транспортного засобу за участю фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню.

Наймач самостійно здійснює використання транспортного засобу у своїй діяльності і має право без згоди наймодавця укласти від свого імені договори перевезення, а також інші договори відповідно до призначення транспортного засобу. Наймач зобов'язаний підтримувати транспортний засіб у належному технічному стані. Витрати, пов'язані з використанням транспортного засобу, в тому числі зі сплатою податків та інших платежів, несе наймач.

Страховання транспортного засобу здійснюється наймодавцем. Порядок страхування відповідальності наймача за шкоду, яка може бути завдана іншій особі у зв'язку з використанням транспортного засобу, встановлюється законом.

Наймач зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані у зв'язку із втраченою або пошкодженою транспортним засобом, якщо він не доведе, що це сталося не з його вини.

Наймач зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану іншій особі у зв'язку з використанням транспортного засобу.

Управління та технічна експлуатація транспортного засобу, переданого у найм з екіпажем, провадяться його екіпажем. Екіпаж не припиняє трудових відносин з наймодавцем. Витрати на утримання екіпажу несе наймодавець. Екіпаж транспортного засобу зобов'язаний відмовитися від виконання розпоряджень наймача, якщо вони суперечать умовам договору найму, умовам використання транспортного засобу, а також якщо вони можуть бути небезпечними для екіпажу, транспортного засобу, прав інших осіб. Законом можуть встановлюватися також інші особливості договору найму транспортного засобу з екіпажем.

Ще одним особливим договором найму (оренди) є договір найму транспортного засобу, який можна визначити як договір, за яким наймодавець зобов'язується передати наймачеві транспортний засіб за плату в тимчасове володіння та користування і надає послуги для забезпечення нормального його використання або без надання таких послуг.

Правове регулювання цього договору здійснюється спеціальними правилами, закріпленими в § 5 гл. 58 ЦК та правилами щодо оренди певних видів транспортних засобів.

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний та відплатний.

Істотними умовами договору є умови про предмет та плату за користування. Предметом договору найму транспортного засобу можуть бути повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо. Крім того, сторони можуть домовитися про надання наймодавцем наймачеві комплексу послуг для забезпечення нормального використання транспортного засобу (ст. 798 ЦК).

Форма договору: письмова, а за участі фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню.

До основних прав наймача транспортного засобу законодавець відносить такі його можливості (ст. 800 ЦК): а) самостійно використовувати транспортний засіб у своїй діяльності; б) без згоди наймодавця укласти від свого імені договори перевезення, а також інші договори відповідно до призначення транспортного засобу. На наймача покладається обов'язок підтримувати транспортний засіб у належному технічному стані, а також нести витрати, пов'язані з використанням транспортного засобу, в тому числі зі сплатою податків та інших платежів (ст. 801 ЦК).

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження речі несе наймодавець. Тому страхування транспортного засобу здійснює наймодавець. Однак наймач зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані у зв'язку із втраченою або пошкодженою транспортним засобом, якщо він не доведе, що це сталося не з його вини. Крім того, він зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану іншій особі в зв'язку з використанням транспортного засобу, відповідно до глави 82 ЦК.

Законодавець виділяє такі різновиди договору найму транспортного засобу:

- договір найму транспортного засобу з екіпажем;
- договір найму транспортного засобу без екіпажу.

Відповідно до ст. 805 ЦК, управління та технічну експлуатацію транспортного засобу, переданого у найм з екіпажем, проводить його екіпаж. При цьому, екіпаж не припиняє трудових відносин з наймодавцем. Витрати на утримання екіпажу несе наймодавець. Екіпаж транспортного засобу зобов'язаний відмовитися від виконання розпоряджень наймача, якщо вони суперечать умовам договору найму, умовам використання транспортного засобу, а також якщо вони можуть бути небезпечними для екіпажу, транспортного засобу, прав інших осіб. Крім того, законом може бути встановлено також інші особливості договору найму транспортного засобу з екіпажем.

67. Договір лізингу: поняття та юридична характеристика

За договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

До договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням певних особливостей, встановлених цивільним законодавством, а також застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом. Особливості окремих видів і форм лізингу встановлюються законом.

Лізинг – це поряд із іншими одна з форм надання майна у користування, яка, виходячи із притаманних їй специфічних рис, має спеціальне правове регулювання. Крім ЦК, операції фінансового лізингу регулюються Законом України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.97 р. (в редакції від 11.12.2003 р.) та іншими нормативно-правовими актами. Фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають з договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу (далі – договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Юридичні ознаки договору лізингу: взаємний, реальний або консенсуальний, відплатний. Істотними умовами договору лізингу є: 1) предмет лізингу (склад і вартість майна); 2) строк, на який укладається договір лізингу; 3) розмір, склад та графік сплати лізингових платежів. В договорі

лізингу можуть бути передбачені також інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди (умови повернення об'єкта лізингу у разі банкрутства лізингоодержувача; умови страхування об'єкта лізингу; умови експлуатації та технічного обслуговування, модернізації об'єкта лізингу та надання інформації щодо його технічного стану; умови реєстрації об'єкта лізингу; умови повернення об'єкта лізингу чи його викупу після закінчення дії договору; умови дострокового розірвання договору лізингу тощо).

Суб'єктами лізингу є: лізингодавець – суб'єкт підприємницької діяльності, у тому числі банківська або небанківська фінансова установа, який передає в користування об'єкти лізингу за договором лізингу; лізингоодержувач – суб'єкт підприємницької діяльності, який одержує в користування об'єкти лізингу за договором; продавець лізингового майна – суб'єкт підприємницької діяльності, що виготовляє майно (машини, устаткування тощо) та/або продає власне майно, яке є об'єктом лізингу.

Строки та плата за договором лізингу (лізингу) визначаються за домовленістю сторін. При цьому плата за договором лізингу або лізингові платежі включають: а) суму, яка відшкодовує при кожному платежі частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж; б) суму, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу; в) платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно; г) відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем; г) інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

Договір лізингу повинен бути укладеним у письмовій формі, але її недодержання не впливає на дійсність правочину. У разі, якщо об'єктом лізингу є державне майно, або договір лізингу передбачає залучення державних коштів, чи для забезпечення виконання лізингового договору надаються державні гарантії, договір лізингу підлягає обов'язковій державній реєстрації у встановленому законом порядку. Такий договір вважається вчиненим з моменту його державної реєстрації (ст. 210 ЦК).

В юридичній літературі обґрунтовуються різноманітні точки зору щодо правової природи лізингу, найбільш поширена – договір лізингу є різновидом майнового найму, але оскільки ним опосередковується підприємницька діяльність з передачі майна у користування, він близький до оренди. Тому до лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей законодавства про лізинг. Визначення лізингу надається також у ст. 292 ГК України, де він розглядається як господарська діяльність. Договір лізингу укладається у формі двостороннього правочину між лізингодавцем і лізингоодержувачем. Між лізингодавцем і продавцем майна укладається окремий договір на поставку чи купівлю-продаж предмета лізингу, у зв'язку з чим до відносин лізингу застосовуються також загальні положення про договір купівлі-продажу (див. коментар до статей 655-697 ЦК) та договір поставки, якщо інше не встановлено законом або договором.

ЦК розрізняє прямий і непрямий лізинг. За формами здійснення лізинг поділяється на: зворотній; пайовий; міжнародний.

Однією з істотних умов договору лізингу є його предмет. Відповідно до ст.807 ЦК України, предметом лізингу можуть бути неспоживчі речі, визначені індивідуальними ознаками, віднесені відповідно до законодавства до основних фондів. Тобто, предметом лізингу може бути будь-яке рухоме і нерухоме майно, у тому числі продукція, вироблена державними підприємствами (машини, устаткування, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка, системи телекомунікацій тощо), не заборонене до вільного обігу і щодо якого немає обмежень про передачу його у лізинг. Поняття «основні фонди» знаходиться поза межами цивільного права, оскільки регулюється податковим законодавством, відповідно до якого «основні фонди» – це матеріальні цінності, призначені платником податку для використання в господарській діяльності платника податку протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів з дати вводу в експлуатацію цих матеріальних цінностей, та вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом.

Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці). Слід зазначити, що не можуть бути предметом лізингу об'єкти оренди державного майна, визначені в ст. 4 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.92 р., крім окремого індивідуально визначеного майна державних підприємств. Майно, яке є в державній власності, може бути об'єктом лізингу (предметом договору лізингу) тільки за погодженням з органом, що здійснює управління цим майном у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Відповідні органи визначені, зокрема, Декретом Кабінету Міністрів України від 15.12.92 р. «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності».

Якщо відповідно до договору непрямого лізингу вибір продавця (постачальника) предмета договору лізингу був здійснений лізингоодержувачем, продавець (постачальник) несе відповідальність перед лізингоодержувачем за порушення зобов'язання щодо якості, комплектності, справності предмета договору лізингу, його доставки, заміни, безоплатного усунення недоліків, монтажу та запуску в експлуатацію тощо.

Якщо вибір продавця (постачальника) предмета договору лізингу був здійснений лізингодавцем, продавець (постачальник) та лізингодавець несуть перед лізингоодержувачем солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо продажу (поставки) предмета договору лізингу. Ремонт і технічне обслуговування предмета договору лізингу здійснюються продавцем (постачальником) на підставі договору між лізингоодержувачем та продавцем (постачальником).

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо лізингодавець або продавець (постачальник)

прострочили передання предмета договору лізингу лізингоодержувачу або лізингоодержувач прострочив повернення предмета договору лізингу лізингодавцю, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження несе сторона, яка прострочила.

68. Договір найму (оренди) житла

За договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов’язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату. Підстави, умови, порядок укладення та припинення договору найму житла, що є об’єктом права державної або комунальної власності, встановлюються законом.

Основні положення, що регулюють правовідносини за договором найму (оренди), встановлені у главах 58 «Найм (оренда)» та 59 «Найм (оренда) житла» Цивільного кодексу України. При цьому вимоги глави 59 Кодексу стосуються договорів найму (оренди) приміщень, які мають чітко визначене цільове призначення – для проживання. Тому, при укладенні договору найму (оренди) житла слід керуватися положеннями глави 59 Кодексу, які є спеціальними щодо положень глави 58 Кодексу.

Договір найму житла укладається у письмовій формі. Предметом договору найму житла можуть бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий будинок або його частина. Предметом договору найму жилого приміщення в будинках державного і громадського житлового фонду є окрема квартира або інше ізольоване жила приміщення, що складається з однієї чи кількох кімнат, також одноквартирний жилий будинок.

Договір найму житла укладається на строк, встановлений договором. Якщо у договорі строк не встановлений, договір вважається укладений на п’ять років (ст. 821 ЦК).

Не можуть бути самостійним предметом договору найму: жила приміщення, яке хоч і є ізольованим, проте за розміром менше від встановленого для надання одній особі (13.65 кв.м.), частина кімнати або кімната, пов’язана з іншою кімнатою спільним входом, також підсобні приміщення (кухня, коридор, комора тощо). Договір найму жилого приміщення в будинках державного і громадського житлового фонду укладається у письмовій формі на підставі ордеру на жила приміщення між наймодавцем – житлово-експлуатаційною організацією (в разі її відсутності – відповідним підприємством, установою, організацією) і наймачем – громадянином, на ім’я якого видано ордер. Ордер, який є єдиною підставою для вселення в надане жила приміщення видається громадянину виконавчим комітетом районної, міської, районної в місті, селищної, сільської Ради, на підставі рішення про надання жилого приміщення в будинку державного або громадського житлового фонду. Ордер може бути видано лише на вільне жила приміщення.

Сторонами у договорі найму житла можуть бути фізичні та юридичні особи. Якщо наймачем є юридична особа, вона може використовувати житло лише для проживання у ньому фізичних осіб.

Наймач зобов'язаний використовувати житло лише для проживання у ньому, забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані. Наймач не має права провадити перевлаштування та реконструкцію житла без згоди наймодавця. Наймач зобов'язаний своєчасно вносити плату за житло. Наймач зобов'язаний самостійно вносити плату за комунальні послуги, якщо інше не встановлено договором найму. Члени сім'ї наймача, які проживають разом з ним, користуються нарівні з наймачем усіма правами і несуть усі обов'язки, що випливають з договору найму жилого приміщення. Повнолітні члени сім'ї несуть солідарну з наймачем майнову відповідальність за зобов'язаннями, що випливають із зазначеного договору.

До членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їх діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Якщо вказані особи перестали бути членами сім'ї наймача, але продовжують проживати в займаному жилому приміщенні, вони мають такі ж права і обов'язки, як наймач та члени його сім'ї. Наймач має право в установленому порядку за письмовою згодою всіх членів сім'ї, які проживають разом з ним, вселити в займане ним жиле приміщення свою дружину, дітей, батьків, також інших осіб. На вселення до батьків їх неповнолітніх дітей зазначеної згоди не потрібно.

Особи, що вселилися в жиле приміщення як члени сім'ї наймача, набувають рівного з іншими членами сім'ї права користування жилим приміщенням, якщо при вселенні між цими особами, наймачем та членами його сім'ї, які проживають з ним, не було іншої угоди про порядок користування жилим приміщенням. Наймач житла у багатоквартирному житловому будинку має право користування майном, що обслуговує будинок.

Наймач житла має право за згодою інших осіб, які постійно проживають разом з ним, у будь-який час відмовитися від договору найму, письмово попередивши про це наймодавця за три місяці.

Якщо наймач звільнив помешкання без попередження, наймодавець має право вимагати від нього плату за користування житлом за три місяці, якщо наймодавець доведе, що він не міг укласти договір найму житла на таких самих умовах з іншою особою. Наймач має право відмовитися від договору найму житла, якщо житло стало непридатним для постійного проживання у ньому. Договір найму жилого приміщення в будинках державного і громадського житлового фонду може бути розірвано на вимогу наймодавця лише з підстав, установлених законом, і тільки в судовому порядку, крім випадків виселення з будинків, що загрожують обвалом.

Договір найму житла може бути розірваний за рішенням суду на вимогу наймодавця у разі:

•невнесення наймачем плати за житло за шість місяців, якщо договором не встановлений більш тривалий строк, при короткостроковому наймі – понад два рази;

•руйнування або псування житла наймачем або іншими особами, за дії яких він відповідає.

За рішенням суду наймачеві може бути наданий строк не більше одного року для відновлення житла. Якщо протягом строку, визначеного судом, наймач не усуне допущених порушень, суд за повторним позовом наймодавця постановляє рішення про розірвання договору найму житла. На прохання наймача суд може відстрочити виконання рішення не більше ніж на один рік. Договір найму частини будинку, квартири, кімнати (частини кімнати) може бути розірваний на вимогу наймодавця у разі необхідності використання житла для проживання самого наймодавця та членів його сім'ї.

Наймодавець повинен попередити наймача про розірвання договору не пізніше ніж за два місяці. Якщо наймач житла або інші особи, за дії яких він відповідає, використовують житло не за призначенням або систематично порушують права та інтереси сусідів, наймодавець може попередити наймача про необхідність усунення цих порушень. Якщо наймач або інші особи, за дії яких він відповідає, після попередження продовжують використовувати житло не за призначенням або порушувати права та інтереси сусідів, наймодавець має право вимагати розірвання договору найму житла.

69. Договір позички: поняття та юридична характеристика

За договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст.827 ЦК України). Користування річчю вважається безоплатним, якщо сторони прямо домовилися про це або якщо це впливає із суті відносин між ними.

Правове регулювання цього договору здійснюється спеціальними правилами, закріпленими в главі 60 ЦК. Крім того, до договору позички застосовуються положення глави 58 ЦК (Найм. Оренда).

Юридичні ознаки договору: взаємний, реальний або консенсуальний, безоплатний. Сторонами договору є позичкодавець та користувач. Позичкодавцем може бути фізична або юридична особа.

Особа, яка здійснює управління майном, може бути позичкодавцем за згодою власника. Юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, не може передавати речі у безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю.

Істотною умовою договору є умова про предмет. Предметом позички можуть бути лише індивідуально-визначені неспоживні речі, як рухомі, так і нерухомі. Однак підприємство як цілісний майновий комплекс не може бути предметом договору позички, оскільки з підприємством можна укласти

лише правочини з метою одержання прибутку, а за юридичними ознаками договір позички має безоплатний характер. Готівкові гроші, монети можуть бути предметом позички лише для використання як експонатів на виставці.

Зміст договору позички становить сукупність прав та обов'язків сторін.

Основним обов'язком позичкодавця є обов'язок передати користувачеві річ у користування. При цьому, якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ у користування, то друга сторона має право вимагати розірвання договору позички та відшкодування завданих збитків.

Форма договору позички. Договір позички речі побутового призначення між фізичними особами може укладатися усно. Договір позички між юридичними особами, а також між юридичною та фізичною особою укладається у письмовій формі. Договір позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремої частини) укладається у письмовій формі. Договір позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів), в якому хоча б однією стороною є фізична особа, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

Якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ у користування, друга сторона має право вимагати розірвання договору позички та відшкодування завданих збитків.

Строк договору позички. Якщо сторони не встановили строку користування річчю, він визначається відповідно до мети користування нею. Договір позички є строковим договором, однак строк не належить до істотних умов договору. Це пов'язано з тим, що якщо сторони не встановили строку користування річчю, його визначають відповідно до мети користування нею.

Позичкодавець має право на відчуження речі, яка передана ним у користування. До набувача речі переходять права та обов'язки позичкодавця. Користувач не має переважного права перед іншими особами на купівлю речі, переданої йому у користування.

Користувач несе звичайні витрати щодо підтримання належного стану речі, переданої йому у користування.

Користувач зобов'язаний: користуватися річчю за її призначенням або відповідно до мети, визначеної у договорі; користуватися річчю особисто, якщо інше не встановлено договором; повернути річ після закінчення строку договору в такому самому стані, в якому вона була на момент її передавання.

Користувач має право повернути річ, передану йому у користування, в будь-який час до спливу строку договору. Якщо річ потребує особливого догляду або зберігання, користувач зобов'язаний повідомити позичкодавця про відмову від договору (позички) не пізніше як за сім днів до повернення речі. Позичкодавець має право вимагати розірвання договору і повернення речі у разі, якщо: 1) у зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібною йому самому; 2) користування річчю не відповідає її призначенню та умовам договору; 3) річ самочинно передана у користування іншій особі; 4) в результаті недбалого поводження з річчю вона може бути знищена або

пошкоджена. Особа, яка стала власником речі, переданої у користування, має право вимагати розірвання договору, який укладено без визначення строку. Про розірвання договору користувач має бути повідомлений заздалегідь, у строк, що відповідає меті позички.

Договір позички припиняється у разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, якій річ було передано в користування, якщо інше не встановлено договором.

Якщо після припинення договору користувач не повертає річ, позичкодавець має право вимагати її примусового повернення, а також відшкодування завданих збитків.

70. Договір підряду: поняття та юридична характеристика

За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. Для виконання окремих видів робіт, встановлених законом, підрядник (субпідрядник) зобов'язаний одержати спеціальний дозвіл.

Договір підряду є консенсуальним, двостороннім, відплатним. Він має велике значення для задоволення потреб фізичних і юридичних осіб. За допомогою договору підряду здійснюються такі роботи, як будівництво житлових будинків, включаючи проектні та пошукові роботи, ремонт квартир, побутовий тідряд (пошив і ремонт одягу, взуття) тощо. Юридичні особи укладають договори підряду капітального будівництва, ремонту виробничих будинків і споруджень, транспортних засобів, переробку речі. При цьому результат підряду повинен бути обов'язково предметом матеріального світу. Замовник обов'язково набуває права власності на річ.

Договір підряду характеризується тільки йому властивими рисами: підрядник виконує роботу згідно із завданням замовника, по-друге, обов'язку підрядника виконати відповідну роботу та передати його замовнику кореспондується право і обов'язок замовника прийняти виконану належним чином роботу та сплатити відповідну ціну. Предмет договору має індивідуальний характер. Предметом договору підряду є кінцевий результат, а для трудового договору основним є факт трудової діяльності. Роботу за договором підряду особа виконує на свій ризик із використанням власних матеріалів або матеріалів замовника. Сторонами договору підряду можуть виступати як фізичні (визнання фізичних осіб підприємцями сьогодні дозволяє їм бути виконавцями за даним договором), так і юридичні особи. За договором підряду сторонами є підрядник (виконавець роботи) і замовник (кому передається готовий результат). Що стосується юридичних осіб, то вони пов'язані обмеженнями, установленними законодавством щодо певних

видів господарської діяльності. Ідеться насамперед про необхідність одержання ліцензій на види діяльності, визначені Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 р. Таким чином, як фізичні, так і юридичні особи можуть виступати сторонами у договорі підряду. Підрядні відносини безпосередньо врегульовано главами 61, 62 ЦК. Норми цих статей мають загальний характер і не можуть відображати всі вимоги, що ставляться до окремих договорів підряду, тому щодо видів, яким властива певна специфіка, можуть прийматися спеціальні нормативні акти, наприклад, закони України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року, «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» від 23 березня 1996 року, «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 6 липня 1995 року, «Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 року, «Про архітектурну діяльність» від 20 травня і 999 року тощо.

Загальні правові норми, що регулюють відносини підряду, містяться в ЦК України (гл. 61). Джерела спеціального правового регулювання залежать від виду договору підряду.

Предметом договору підряду є робота, що виконується підрядником, а точніше – її результат. Предметом договору підряду є індивідуалізований результат роботи підрядника, який набуває тієї чи іншої матеріалізованої форми. Тобто роботи можна визнати такими, що здійснюються в межах договору підряду, якщо їх результатом є відповідні зміни матеріальних об'єктів.

Загальні положення ЦК України щодо договору підряду не обмежують суб'єктний склад відносин за договором підряду. Тобто сторонами договору підряду можуть бути юридичні й фізичні особи, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності. Особливості передбачені лише щодо договорів підряду на виконання окремих робіт і обумовлені специфікою останніх.

Юридичні особи можуть вступати в договори підряду, як і в будь-які інші договори, тільки в разі, якщо їх укладання і виконання відповідає їх установчим документам. Згідно зі ст. 839 ЦК України підрядник зобов'язаний виконати роботу, визначену договором підряду, із свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором, тобто сторони можуть встановити обов'язок замовника забезпечити підрядника матеріалами і засобами. До матеріалів (засобів), що використовуються підрядником на виконання договору підряду, належать як засоби виробництва, так і відповідна сировина, що споживається в процесі виконання договору.

Підрядник відповідає за неналежну якість наданих ним матеріалу і устаткування, а також за надання матеріалу або устаткування, обтяженого правами третіх осіб. Якщо робота виконується частково або в повному обсязі з матеріалу замовника, підрядник відповідає за неправильне використання цього матеріалу. Підрядник зобов'язаний надати замовникові звіт про використання матеріалу та повернути його залишок.

Згідно зі ст. 842 ЦК України ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження (псування) матеріалу до настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи несе сторона, яка надала матеріал, а після настання цього строку – сторона, яка пропустила строк, якщо інше не встановлено договором або законом.

Підрядник виконує роботу на власний ризик.

По-перше, це означає, що він відповідає за якість, власне, виконаних робіт. Згідно зі ст. 857 ЦК України робота, виконана підрядником, має відповідати умовам договору підряду, а в разі їх відсутності або неповноти – вимогам, що звичайно ставляться до роботи відповідного характеру, на момент передання її замовникові. Якщо робота виконана підрядником з відступами від умов договору підряду, які погіршили роботу, або з іншими недоліками, які роблять її непридатною для використання відповідно до договору або для звичайного використання роботи такого характеру, замовник має право, якщо інше не встановлено договором або законом, за своїм вибором вимагати від підрядника: безоплатного усунення недоліків у роботі в розумний строк; пропорційного зменшення ціни роботи; відшкодування своїх витрат на усунення недоліків, якщо право замовника усунути їх встановлено договором.

Підрядник має право замість усунення недоліків роботи, за які він відповідає, безоплатно виконати роботу заново з відшкодуванням замовникові збитків, завданих простроченням виконання. У цьому разі замовник зобов'язаний повернути раніше передану йому роботу підрядникові, якщо за характером роботи таке повернення можливе.

Якщо відступи у роботі від умов договору підряду або інші недоліки у роботі є істотними та такими, що не можуть бути усунені, або не були усунені у встановлений замовником розумний строк, замовник має право відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків. По-друге, ризиковий характер діяльності підрядника полягає в тому, що відповідно до ст. 855 ЦК України якщо предмет договору підряду до здачі його замовникові був випадково знищений або закінчення роботи стало неможливим без вини сторін, підрядник не має права вимагати плати за роботу, крім тих випадків, коли знищення предмета договору підряду або неможливість закінчення роботи сталися через недоліки матеріалу, переданого замовником, чи внаслідок його вказівок про спосіб виконання роботи або якщо таке знищення чи неможливість закінчення роботи сталися після пропущення замовником строку прийняття виконаної роботи.

По-третє, підрядник, як і будь-який інший суб'єкт підприємницької діяльності, самостійно несе ризики порушення ним або його контрагентами (замовником, субпідрядниками тощо) договірних зобов'язань та інших правил здійснення господарської діяльності. Проте навіть у разі належного виконання контрагентами своїх зобов'язань його діяльність в результаті може виявитися збитковою (наприклад, у разі зміни податкового законодавства і неврахування цього при визначенні ціни роботи; обставини неперекорної

сили). Тобто діяльність підрядника підпадає під категорію нормального господарського ризику.

Робота виконується підрядником за завданням замовника. Це означає, що замовник повинен ставити підряднику чітке завдання, за якісне та вчасне виконання якого той відповідає. Це завдання може ставитися як, власне, у тексті договору підряду, так і в інших документах, в яких разом з договором оформляють відносини замовник-підрядник. Наприклад, згідно зі ст. 877 ЦК України підрядник зобов'язаний здійснювати будівництво та пов'язані з ним будівельні роботи відповідно до окремо складеної проектно-кошторисної документації.

Замовник зобов'язується прийняти роботу, виконану підрядником.

Згідно зі ст. 853 ЦК України замовник зобов'язаний прийняти роботу, виконану підрядником відповідно до договору підряду, оглянути її і в разі виявлення допущених у роботі відступів від умов договору або інших недоліків негайно заявити про них підрядникові.

Якщо замовник не зробить такої заяви, він втрачає право у подальшому посилаючись на ці відступи від умов договору або недоліки у виконаній роботі.

Документом, що підтверджує приймання замовником наданих послуг, є акт приймання-передачі виконаних робіт.

Договір підряду являє собою документально оформлені наміри сторін про виконання робіт, результат яких складає предмет договору. Власне договір не відображає процесу та реальних результатів виконання робіт, зауваження сторін щодо їх якості тощо. Саме акт приймання-передачі виконаних робіт є документом, що підтверджує наявність певних матеріальних результатів, і своєрідним посвідченням передачі права власності на них від однієї сторони договору до іншої.

Замовник зобов'язаний оплатити виконану роботу. Така оплата відбувається на основі погодженої сторонами ціни роботи, що включає відшкодування витрат підрядника та плату за виконану ним роботу.

Згідно зі ст. 854 ЦК України якщо договором підряду не передбачена попередня оплата виконаної роботи або окремих її етапів, замовник зобов'язаний сплатити підрядникові обумовлену ціну після остаточної здачі роботи за умови, що роботу виконано належним чином і в погоджений строк або, за згодою Замовника, – достроково. Підрядник має право вимагати виплати йому авансу лише у випадку та в розмірі, встановлених договором.

Ціна у договорі підряду може бути визначена у кошторисі, який може бути приблизним та твердим. Кошторис є твердим, якщо інше не встановлено договором; зміни до нього можуть вноситися лише за погодженням сторін.

У разі перевищення твердого кошторису усі пов'язані з цим витрати несе підрядник, якщо інше не встановлено законом.

Якщо виникла необхідність проведення додаткових робіт і у зв'язку з цим істотного перевищення визначеного приблизного кошторису, підрядник зобов'язаний своєчасно попередити про це замовника. Замовник, який не погодився на перевищення кошторису, має право відмовитися від договору

підряду. У цьому разі підрядник може вимагати від замовника оплати виконаної частини роботи. Підрядник, який своєчасно не попередив замовника про необхідність перевищення приблизного кошторису, зобов'язаний виконати договір підряду за ціною, встановленою договором.

Підрядник не має права вимагати збільшення твердого кошторису, а замовник – його зменшення в разі, якщо на момент укладання договору підряду не можна було передбачити повний обсяг роботи або необхідні для цього витрати. У разі істотного зростання після укладання договору вартості матеріалу, устаткування, які мали бути надані підрядником, а також вартості послуг, що надавалися йому іншими особами, підрядник має право вимагати збільшення кошторису. У разі відмови замовника від збільшення кошторису підрядник має право вимагати розірвання договору.

ЦК України вказує на необхідність встановлення строків виконання робіт або їх окремих етапів у договорах підряду (ст. 846). Якщо у договорі підряду не встановлені строки виконання роботи, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання у розумні строки відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи та звичаїв ділового обороту.

Договір підряду є консенсуальним договором, тобто вважається укладеним, коли між сторонами в потрібній у належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов. Договір побутового підряду є публічним договором. Тому підприємець не має права відмовитися від укладання публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів (робіт, послуг) (ч. 4 ст. 633 ЦК України).

ЦК України не містить вказівки щодо форми, в якій повинні укладатися договори підряду. Щоправда ст. 866 вказує, що договір побутового підряду вважається укладеним у належній формі, якщо підрядник видав замовникові квитанцію або інший документ, що підтверджує укладання договору.

ГЛАВА 8. ДОГОВОРИ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ

71. Договір перевезення: поняття, види та юридична характеристика

Транспортні договори поділяються на основні і допоміжні. Основні транспортні договори опосередковують головну сферу взаємовідносин між транспортними організаціями і замовниками; до них, власне, і належить класичний договір перевезення вантажів, пасажирів і багажу. Допоміжні договори сприяють організації процесу перевезення; до них, зокрема, належать договори на організацію перевезень (термінологією ЦК України – довгостроковий договір – ст. 914), експлуатацію під'їзних колій, подачу і забирання вагонів, експедирування тощо. Ця класифікація має велике практичне значення, оскільки від правильного первісного розмежування цих договорів залежить вибір правових джерел, що до них застосовуються, момент набрання чинності цими договорами та інші чинники. Наприклад, якщо договір перевезення вантажів є реальним і вважається укладеним з моменту здачі вантажу транспортній організації, договір на організацію перевезень вже є консенсуальним, тобто, вважається укладеним з моменту досягнення його сторонами угоди з усіх істотних умов, оскільки він не є товарною угодою і не передбачає перевезення конкретних вантажів.

Предметом цих договорів є перевезення вантажу, пасажирів, їх багажу та пошти. Найбільш загальне визначення вантажу міститься в п. 1 Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні, за яким вантажем вважаються всі предмети з моменту прийняття їх для перевезень до здачі одержувачу вантажу. Згідно з п. 6 Статуту залізниць України вантажем вважаються матеріальні цінності, які перевозяться залізничним транспортом у спеціально призначеному для цього вантажному рухомому складі.

Багажем, за п. 3.5 Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів, вважаються особисті речі пасажирів або екіпажу, які перевозять на борту повітряного судна, за угодою з експлуатантом. Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту вже розрізняють поняття «багаж» – речі, вантаж, упаковані для відправлення транспортом, які перевозяться окремо від пасажирів, і «ручна поклажа» – упаковані для перевезення речі, що перевозяться пасажиром (п. 1). Поштою є кореспонденція та інші предмети, що відправляються поштовою адміністрацією та призначені для неї.

За договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довіреній їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Договір перевезення вантажу укладається у письмовій формі. Укладення договору перевезення вантажу підтверджується складенням транспортної накладної (коносаменту або

іншого документа, встановленого транспортними кодексами (статутами). Законом можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору перевезення вантажу (ст. 909 ЦК України).

Сторонами договору перевезення вантажів є відправник і перевізник вантажу. Крім того, у відносинах перевезення вантажу бере участь і його одержувач, не виступаючи, щоправда, стороною договору перевезення. Відносини одержувача з відправником та перевізником визначаються товарно-транспортною накладною (при перевезенні вантажів автомобільним транспортом), накладною та квитанцією (при річкових перевезеннях), коносаментом (при морських перевезеннях), накладною (при перевезенні вантажів залізницею).

Перевізник зобов'язаний повідомити одержувача про прибуття вантажу на його адресу. Одержувач зобов'язаний прийняти вантаж, який прибув. Він має право відмовитися від прийняття пошкодженого або зіпсованого вантажу, якщо буде встановлено, що внаслідок зміни якості виключається можливість повного або часткового використання його за первісним призначенням. Відправник зобов'язаний оплатити послуги з перевезення. Відповідні розрахунки формуються за угодою сторін, за винятком випадків встановлення державою регульованих тарифів.

Відповідальність за невиконання або неналежне виконання договору перевезення встановлена ст.ст. 920–924 ЦК України, ст.ст. 313–315 ГК України, а також у відповідних статутах і кодексах, присвячених конкретним видам транспорту; в останніх містяться і підстави звільнення сторін договору перевезення від відповідальності. У разі порушення зобов'язань, що випливають із договору перевезення, сторони несуть відповідальність, встановлену за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено відповідними актами транспортного законодавства. Так, наприклад, згідно зі ст. 921 ЦК України перевізник за ненадання транспортного засобу для перевезення вантажу, а відправник за ненадання вантажу або невикористання наданого транспортного засобу з інших причин несуть відповідальність, встановлену договором, якщо інше не встановлено транспортними кодексами (статутами). Пункт 106 Статуту залізниць України передбачає, що за незабезпечення залізницею подачі вагонів і контейнерів для виконання плану перевезень та за невикористання вантажівідправником поданих вагонів і контейнерів чи відмову від вагонів і контейнерів для виконання плану перевезень сплачується штраф у таких розмірах: за вантажі, перевезення яких планується у тоннах і вагонах, – з тонни по 5% ставки добової плати за користування вагонами; за вантажі, перевезення яких планується тільки у вагонах (контейнерах), за вагон (контейнер) по 2 добові ставки плати за користування вагонами (контейнерами). За затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, або запізнення у прибутті такого транспортного засобу до пункту призначення перевізник сплачує пасажиріві штраф у розмірі, встановленому за домовленістю сторін, транспортними кодексами (статутами), якщо перевізник не доведе, що ці

порушення сталися внаслідок непереборної сили, усунення несправності транспортного засобу, яка загрожувала життю або здоров'ю пасажирів, або інших обставин, що не залежали від перевізника (ст. 922 ЦК України).

У разі прострочення доставки вантажу перевізник зобов'язаний відшкодувати другій стороні збитки, завдані порушенням строку перевезення, якщо інші форми відповідальності не встановлені договором, транспортними кодексами (статутами) (ст. 923 ЦК України).

72. Договір перевезення пасажирів, багажу

За договором перевезення пасажирів одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення (ст. 910 ЦК України).

Укладення договору перевезення пасажирів та багажу підтверджується видачею відповідно квитка та багажної квитанції, форми яких встановлюються відповідно до транспортних кодексів (статутів).

Сторонами договору перевезення пасажирів та їх багажу виступають перевізник і пасажир (група пасажирів). Стаття 6 Закону України «Про транспорт» встановлює положення про те, що перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти здійснюються відповідними підприємствами та організаціями, якщо це передбачено їх статутами, на загальному рівні обмежуючи тим самим участь фізичних осіб у відповідних договорах як перевізників. Натомість ГК України і ЦК України не містять заборони фізичній особі бути перевізником. ГК України, містячи у ст. 306 положення про те, що перевезення вантажів є господарською діяльністю, опосередковано зобов'язує фізичну особу, що бажає стати перевізником, набути статус суб'єкта підприємницької діяльності.

За договором перевезення автомобільним транспортом, відповідно до Закону України «Про автомобільний транспорт», перевізником вважається особа, яка надає послуги з перевезення пасажирів чи (та) вантажу автомобільним транспортом загального користування (тобто юридична або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності) (ст. 1). Вантаж, пасажир та його багаж повинні бути доставлені перевізником до пункту призначення.

Перевізник зобов'язується вчасно доставити ввірений йому відправником вантаж або перевезти пасажирів та його багаж, а також видати одержувачеві та пасажирів вантаж та, відповідно, багаж. Згідно зі ст. 919 ЦК України перевізник зобов'язаний доставити вантаж, пасажирів, багаж, пошту до пункту призначення у строк, встановлений договором, якщо інший строк не встановлений транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-

правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них, а в разі відсутності таких строків – у розумний строк.

Перевезення пасажирів, належного їм багажу здійснюється автомобільним, залізничним, річковим, морським та повітряним транспортом, а також міським транспортом (трамваями, тролейбусами, метрополітеном) на підставі договору перевезення. Договір **перевезення пасажирів належить до консенсуальних договорів**, при цьому порядок укладення договору перевезення пасажирів відрізняється певною специфікою, яка полягає в тому, що **зазначений договір належить до публічних договорів**, у зв'язку з чим перевізник зобов'язаний вступити з пасажиром у договірні відносини та виконати таке перевезення. При цьому основні умови договору перевезення для всіх пасажирів, які придбали відповідні проїзні документи, повинні бути однаковими. За загальним правилом, зазначений договір є **оплатним**, однак є певна група громадян, яким законодавством надається право на безоплатний проїзд (періодично або постійно) (наприклад, дитина у віці до семи років слідує з пасажиром безоплатно, якщо не займає окремого місця) або право на пільговий проїзд (наприклад, студентам, учасникам аварії на ЧАЕС тощо). **Предметом договору перевезення пасажирів** (як окремого виду договору перевезення) є дії перевізника щодо доставки пасажирів в пункт призначення, а при здачі пасажиром багажу – багажу, який повинен бути виданий уповноваженій на його отримання особі, а також дії пасажирів по сплаті встановленої плати за проїзд та провіз багажу. **Багажем**, за п. 3.5 Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів, вважаються особисті речі пасажирів або екіпажу, які перевозяться на борту повітряного судна, за угодою з експлуатантом. Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту вже розрізняють поняття **«багаж»** – речі, вантаж, упаковані для відправлення транспортом, які перевозяться окремо від пасажирів, і **«ручна поклажа»** – упаковані для перевезення речі, що перевозяться пасажиром (п. 1). **Сторонами договору перевезення пасажирів та їх багажу виступають** перевізник і пасажир (група пасажирів).

Особливість суб'єктного складу зазначеного договору полягає в тому, що як пасажир виступає фізична особа, а як його контрагент – перевізник – виступає транспортна організація, яка за чинним законодавством визнається суб'єктом публічного права. Визначення перевізника за Законом України «Про транспортно-експедиторську діяльність»: **перевізник** – юридична або фізична особа, яка взяла на себе зобов'язання і відповідальність за договором перевезення вантажу за доставку до місця призначення довіреного їй вантажу, перевезення вантажів та їх видачу (передачу) вантажоодержувачу або іншій особі, зазначеній у документі.

За способом укладення договір перевезення пасажирів належить до договорів приєднання, тобто його умови визначаються в стандартних формах, які розробляються відповідним органом виконавчої влади на підставі правових актів, і можуть бути прийняті пасажиром не інакше, як шляхом

приєднання до вже існуючої форми. Відповідно до частини 2 коментованої статті укладання договору перевезення пасажирів і багажу підтверджується видачею, відповідно, квитка і багажної квитанції (містить відомості про кількість та місць та масу багажу), форми яких встановлюються відповідно до транспортних кодексів (статутів). У зв'язку з цим **доказом укладення договору є пасажирський квиток**. Однак його не можна розглядати як письмову форму договору, оскільки він не підписується сторонами. При здаванні пасажиром до перевезення багажу, речей, що належать особисто пасажирові, зміст договору пасажирського перевезення доповнюється умовами перевезення багажу, що у транспортному праві докладно регламентується. Детальні положення щодо порядку перевезення багажу містяться в правилах перевезень на окремих видах транспорту, якими встановлені переліки заборонених до перевезення багажем предметів, гранична вага і розмір перевезених багажем речей, особливості перевезень окремих видів багажу тощо. Відповідно до правил перевезення втрачений квиток не поновлюється, а при втраті багажної квитанції багаж видається на підставі письмової заяви пасажирів. Відносини сторін за договором перевезення пасажирів та багажу регулюється спеціальним законодавством (розділ VI Статуту залізниць України; розділ II Закону України «Про автомобільний транспорт»; Правилами перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України; Правилами надання послуг пасажирського автомобільного транспорту тощо).

Ст.911 ЦК України деталізує права пасажирів під час користування транспортним засобом, виокремлюючи такі:

- право одержати місце у транспортному засобі згідно з придбаним квитком;
- право провозити з собою безоплатно одну дитину віком до 6 років без права зайняття нею окремого місця;
- право купувати для дітей віком від 6 до 14 років дитячі квитки за пільговою ціною;
- право перевозити з собою безоплатно ручну поклажу у межах норм, встановлених транспортними кодексами (статутами);
- право зробити не більше однієї зупинки в дорозі з подовженням строку чинності проїзних документів (квитка) не більше ніж на 10 діб, а в разі хвороби – на весь час хвороби;
- право відмовитися від поїздки, повернути квиток і одержати назад повну або часткову вартість квитка – залежно від строку здавання квитка згідно з правилами, встановленими транспортними кодексами (статутами);
- право отримувати повну та своєчасну інформацію про час та місце відправлення транспортного засобу за вказаним у транспортному документі (квитку) маршрутом та інші права.

До договорів перевезення належить і договори чартеру (фрахтування) та транспортне експедирування.

За договором чартеру (фрахтування) одна сторона (фрахтівник) зобов'язується надати другій стороні (фрахтувальникові) за плату всю або частину місткості в одному чи кількох транспортних засобах на один або кілька рейсів для перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти або з іншою метою, якщо це не суперечить закону та іншим нормативно-правовим актам (ст.912 ЦК України). Порядок укладення договору чартеру (фрахтування), а також форма цього договору встановлюються транспортними кодексами (статутами).

За договором транспортного експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу (ст.929 ЦК України). Договором транспортного експедирування може бути встановлено обов'язок експедитора організувати перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраним експедитором або клієнтом, зобов'язання експедитора укласти від свого імені або від імені клієнта договір перевезення вантажу, забезпечити відправку і одержання вантажу, а також інші зобов'язання, пов'язані з перевезенням.

Договором транспортного експедирування може бути передбачено надання доаткових послуг, необхідних для доставки вантажу (перевірка кількості та стану вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних формальностей тощо).

Договір транспортного експедирування укладається в письмовій формі. Клієнт повинен видати експедиторові довіреність, якщо вона є необхідною для виконання його обов'язків.

Умови договору транспортного експедирування визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом, іншими нормативно-правовими актами.

73. Договір зберігання: поняття, види та юридична характеристика

За договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклаждавцем), і повернути її поклаждавцеві у схоронності. Договором зберігання, в якому зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності (професійний зберігач), може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому. Договір зберігання є публічним, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (у камерах, приміщеннях) загального користування.

Предметом договору зберігання є зберігання речі (майна). Проте на відміну від договору купівлі-продажу, де поняття «майно» тлумачиться розширено і включає як матеріальні, так і нематеріальні активи, предметом договору зберігання виступають лише матеріальні цінності (активи), тобто

основні фонди і оборотні засоби. Це впливає з правової природи договору зберігання і підтверджується вищенаведеним визначенням поняття «відповідальне зберігання». Винятком із цього загального правила є визнання ЦК України різновидом договору зберігання договору охорони, предметом якого, згідно зі ст. 978 ЦК України, є забезпечення недоторканності не тільки майна, а й особи.

Сторонами договору зберігання можуть бути юридичні і фізичні особи, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності. Це означає, що в загальному розумінні юридичні та фізичні особи можуть виступати як зберігачами, так і поклажодавцями в договорах зберігання.

Проте вже за договором складського зберігання зберігачем є організація (товарний склад), яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності (ст. 956 ЦК України), тобто має статус суб'єкта підприємницької діяльності. Статус суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності мають інші професійні зберігачі – ломбарди (ст. 967), банки (ст.ст. 969, 970, 971), підприємства транспорту, у віданні яких є камери схову (ст. 972), готелі (ст. 975 ЦК України), а також охоронці (ст. 978 ЦК України). Тому статус зберігачів договорів зберігання залежить від виду таких договорів.

Обов'язком зберігача за договором зберігання є збереження майна, а також його повернення в схоронності. Згідно зі ст. 942 ЦК України зберігач зобов'язаний вживати усіх заходів, встановлених договором, законом, іншими актами цивільного законодавства, для забезпечення схоронності речі. Якщо зберігання здійснюється безоплатно, зберігач зобов'язаний піклуватися про річ як про свою власну. Також зберігач не має права без згоди поклажодавця користуватися річчю, переданою йому на зберігання, а також передавати її у користування іншій особі. Особливості користування зберігачем речами поклажодавця передбачені лише щодо речей, визначених родовими ознаками. Так, згідно зі ст. 941 ЦК України за згодою поклажодавця зберігач має право змішати речі одного роду та однієї якості, які передані на зберігання. Крім того, ст. 958 ЦК України передбачає право товарного складу розпоряджатися речами, визначеними родовими ознаками. В такому разі до відносин сторін застосовуються положення про договір позики, а час та місце повернення товарів визначаються загальними положеннями про зберігання.

За загальними правилами строк не є істотною умовою договору зберігання. Згідно зі ст. 938 ЦК України зберігач зобов'язаний зберігати річ протягом строку, встановленого у договорі зберігання, а якщо він не встановлений і не може бути визначений виходячи з його умов – до пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення. Проте згідно зі ст. 180 ГК України при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити, зокрема, строк дії договору.

Законом України «Про державний матеріальний резерв» передбачено, що в разі невибрання з державного резерву матеріальних цінностей у передбачені договором строки одержувачі відшкодовують витрати, пов'язані

із додатковим зберіганням зазначених матеріальних цінностей понад ці строки, а також збитки, викликані зниженням якості матеріальних цінностей за період прострочення їх вибрання, і витрати на сплату штрафів за невикористання та простій транспортних засобів, наданих для відвантаження зазначених матеріальних цінностей (ч. 11 ст. 14).

Договір зберігання може бути оплатним і безоплатним. Характер договору обумовлюється як угодою сторін з цього приводу, так і вимогами законодавства до зберігання конкретного виду. Так, наприклад, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 956 ЦК України про те, що товарним складом є організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності, договір складського зберігання є оплатним. Проте установчими документами юридичної особи або договором може бути передбачено безоплатне зберігання речі. Згідно зі ст. 947 ЦК України витрати зберігача на зберігання речі можуть бути включені до плати за зберігання. Витрати, які сторони не могли передбачити при укладенні договору зберігання (надзвичайні витрати), відшкодовуються понад плату, яка належить зберігачеві. При безоплатному зберіганні поклажодавець зобов'язаний відшкодувати зберігачеві здійснені ним витрати на зберігання речі, якщо інше не встановлено договором або законом.

Поклажодавець зобов'язаний забрати річ від зберігача після закінчення строку зберігання, а, відповідно, зберігач – повернути поклажодавцеві річ, яка була передана на зберігання, або відповідну кількість речей такого самого роду та такої самої якості в такому стані, в якому вона була прийнята на зберігання, з урахуванням зміни її природних властивостей.

Із питанням про повернення речей, зданих на зберігання, тісно пов'язане питання оформлення первісного факту їх передачі зберігачу. Наприклад, договір зберігання речі, прийнятої ломбардом від фізичної особи, оформляється видачею іменної квитанції (ч. 1 ст. 967); укладення договору зберігання цінностей у банку засвідчується видачею банком поклажодавцеві іменного документа, пред'явлення якого є підставою для повернення цінностей поклажодавцеві (ст. 969); на підтвердження прийняття речі на зберігання до камери схову (крім автоматичних камер) поклажодавцеві видається квитанція або номерний жетон (ст. 972 ЦК України) та ін.

Згідно зі ст. 961 ЦК України товарний склад на підтвердження прийняття товару видає один із таких складських документів: складську квитанцію; просте складське свідоцтво; подвійне складське свідоцтво. Товар, прийнятий на зберігання за простим або подвійним складським свідоцтвом, може бути предметом застави протягом строку зберігання товару на підставі застави цього свідоцтва. Подвійне складське свідоцтво складається з двох частин – складського свідоцтва та заставного свідоцтва (варанта), які можуть бути відокремлені одне від одного. Володілець складського та заставного свідоцтва має право розпоряджатися товаром, що зберігається на товарному складі. Володілець лише складського свідоцтва має право розпоряджатися товаром, але цей товар не може бути взятий зі складу до погашення кредиту,

виданого за заставним свідоцтвом. Володільць лише заставного свідоцтва має право застави на товар на суму відповідно до суми кредиту та процентів за користування ним. У разі застави товару відмітка про це робиться на складському свідоцтві. Відповідно до ст. 966 ЦК України товарний склад видає товари володільцеві складського та заставного свідоцтва (подвійного складського свідоцтва) лише в обмін на обидва свідоцтва разом. Володільцеві складського свідоцтва, який не має заставного свідоцтва, але сплатив суму боргу за ним, склад видає товар лише в обмін на складське свідоцтво та за умови надання разом з ним квитанції про сплату всієї суми боргу за заставним свідоцтвом. Товарний склад, що видає товар володільцеві складського свідоцтва, який не має заставного свідоцтва та не сплатив суму боргу за ним, відповідає перед володільцем заставного свідоцтва за платіж усієї суми, забезпеченої за ним.

Договір зберігання може бути укладений як в усній, так і в письмовій формі у випадках, визначених законодавством. Письмова форма договору вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання посвідчене розпискою, квитанцією або іншим документом, підписаним зберігачем. За загальними правилами договір зберігання є реальним, оскільки вважається укладеним з моменту передачі речі, а не з часу досягнення про це згоди. Проте, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 936 ЦК України, згідно з якою договором зберігання, в якому зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності, може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому, у деяких випадках договір зберігання може бути консенсуальним.

Цивільний кодекс України визначає такі види зберігання: складське зберігання, а також спеціальних видів зберігання: зберігання у ломбарді; зберігання цінностей у банку; зберігання речей у камерах схову транспортних організацій; зберігання речей у гардеробах організацій; зберігання речей у готелях; зберігання речей, що є предметом спору (секвестр); зберігання транспортних засобів; договору охорони.

Товарним складом є організація, яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності. Товарний склад є складом загального користування, якщо відповідно до закону, інших нормативно-правових актів або дозволу (ліцензії) він зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якої особи.

За договором складського зберігання товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності. Договір складського зберігання, укладений складом загального користування, є публічним договором. Договір складського зберігання укладається у письмовій формі. Письмова форма договору складського зберігання вважається дотриманою, якщо прийняття товару на товарний склад посвідчене складським документом.

74. Спеціальні види зберігання

Зберігання речі у ломбарді (ст. 967 ЦК). Договір зберігання речі, прийнятої ломбардом від фізичної особи, оформляється видачею іменної квитанції. Ціна речі визначається за домовленістю сторін. Ломбард зобов'язаний страхувати на користь поклажодавця за свій рахунок речі, прийняті на зберігання, виходячи з повної суми їх оцінки.

Річ, яку поклажодавець не забрав із ломбарду після спливу трьох місяців від дня закінчення строку договору зберігання, може бути продана ломбардом у порядку, встановленому законом. Із суми виторгу, одержаної від продажу речі, вираховуються плата за зберігання та інші платежі, які належить зробити ломбардові. Залишок суми виторгу повертається поклажодавцеві.

Зберігання цінностей у банку (ст. 969 ЦК). Банк може прийняти на зберігання документи, цінні папери, дорогоцінні метали, каміння, інші коштовності та цінності. Банк може бути уповноважений поклажодавцем на вчинення правочинів з цінними паперами, прийнятими на зберігання. Укладення договору зберігання цінностей у банку засвідчується видачею банком поклажодавцеві іменного документа, пред'явлення якого є підставою для повернення цінностей поклажодавцеві.

Договір про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком (ст. 970 ЦК). Банк може передати поклажодавцеві індивідуальний банківський сейф (його частину або спеціальне приміщення) для зберігання у ньому цінностей та роботи з ними. Банк видає поклажодавцеві ключ від сейфа, картку, що ідентифікує поклажодавця, інший знак або документ, що посвідчує право його пред'явника на доступ до сейфа та одержання з нього цінностей. Банк приймає від поклажодавця цінності, контролює їх поміщення у сейф та одержання їх із сейфа.

Договір про надання індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком (ст. 971 ЦК). До договору про надання особі банківського сейфа без відповідальності банку за вміст сейфа застосовуються положення про майновий найм (оренду).

Зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту (ст. 972 ЦК). Камери схову загального користування, що перебувають у віданні організацій, підприємств транспорту, зобов'язані приймати на зберігання речі пасажирів та інших осіб незалежно від наявності у них проїзних документів. На підтвердження прийняття речі на зберігання до камери схову (крім автоматичних камер) поклажодавцеві видається квитанція або номерний жетон. Збитки, завдані поклажодавцеві внаслідок втрати, нестачі або пошкодження речі, зданої до камери схову, відшкодовуються протягом доби з моменту пред'явлення вимоги про їх відшкодування у розмірі суми оцінки речі, здійсненої при переданні її на зберігання. Строк, протягом якого камера схову зобов'язана зберігати річ, встановлюється правилами, що видаються відповідно до транспортних кодексів (статутів), або за домовленістю сторін. Якщо сторона не забрала річ у встановлені

строки, камера схову зобов'язана зберігати її протягом трьох місяців. Зі спливом цього строку річ може бути продана у порядку, встановленому законом. У разі втрати квитанції або номерного жетона річ, здана до камери схову, видається поклажадавцеві після надання доказів належності йому цієї речі. До договору про зберігання речі в автоматичних камерах схову застосовуються положення цього Кодексу про майновий найм (оренду).

Зберігання речей у гардеробі організації (ст. 973 ЦК). Якщо річ здана у гардероб організації, зберігачем є ця організація. Зберігач речі, зданої до гардеробу, незалежно від того, чи здійснюється зберігання за плату чи безоплатно, зобов'язаний вжити усіх необхідних заходів щодо забезпечення схоронності речі. Ці положення застосовуються і у разі зберігання верхнього одягу, головних уборів у місцях, спеціально відведених для цього, в закладах охорони здоров'я та інших закладах.

Зберігання речей пасажира під час його перевезення. Перевізник зобов'язаний забезпечити схоронність валізи (сумки), особистих речей пасажира (крім дорогоцінностей та грошей), які пасажир перевозить у відведеному місці.

Зберігання речей у готелі (ст. 975 ЦК). Готель відповідає за схоронність речей, внесених до готелю особою, яка проживає у ньому. Річ вважається такою, що внесена до готелю, якщо вона передана працівникам готелю або знаходиться у відведеному для особи приміщенні. Готель відповідає за втрату грошей, інших цінностей (цінних паперів, коштовностей) лише за умови, що вони були окремо передані готелю на зберігання. У разі втрати чи пошкодження речі особа зобов'язана негайно повідомити про це готель. Якщо до закінчення строку проживання особа не пред'явила свої вимоги до готелю, вважається, що її речі не були втрачені чи пошкоджені. Зазначені положення застосовуються і щодо зберігання речей фізичних осіб у гуртожитках, мотелях, будинках відпочинку, пансіонатах, санаторіях та інших організаціях, у приміщеннях яких особа тимчасово проживає.

Зберігання речей, що є предметом спору (ст. 976 ЦК України). Дві або більше осіб, між якими виник спір про право на річ, можуть передати цю річ третій особі, яка бере на себе обов'язок після вирішення спору повернути річ особі, визначеній за рішенням суду або за погодженням усіх осіб, між якими є спір. Річ, яка є предметом спору, може бути передана на зберігання за рішенням суду. Зберігачем у цьому разі може бути особа, призначена судом, або особа, визначена за домовленістю сторін, між якими є спір. Річ передається на зберігання іншій особі за її згодою, якщо інше не встановлено законом. Зберігач має право на плату за рахунок сторін, між якими є спір.

Зберігання автотранспортних засобів (ст. 977 ЦК). Якщо зберігання автотранспортних засобів здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності, такий договір є публічним. За договором зберігання транспортного засобу в боксах та гаражах, на спеціальних стоянках зберігач зобов'язується не допускати проникнення в них сторонніх осіб і видати транспортний засіб за першою вимогою поклажадавця. Договір зберігання

транспортного засобу поширюється також на відносини між гаражно-будівельним чи гаражним кооперативом та їх членами, якщо інше не встановлено законом або статутом кооперативу. Прийняття автотранспортного засобу на зберігання посвідчується квитанцією (номером, жетоном).

Договір охорони (ст. 978 ЦК). За договором охорони охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються. Володілець такого майна або особа, яку охороняють, зобов'язані виконувати передбачені договором правила особистої та майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату.

75. Договір страхування: поняття та юридична характеристика

За договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України).

Сторонами у договорі страхування є страховик та страхувальник. **Страховиком** є юридична особа, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності та одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. **Страхувальником** може бути фізична або юридична особа.

Договір страхування – договір двосторонній, оплатний.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з: життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності).

За договором страхування страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату відповідній особі. Ознака захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій є головною метою і призначенням інституту страхування.

Страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про страхування» страховим платежем (страховим внеском, страховою премією) вважається плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування. Особливістю договору страхування є те, що обов'язок страхувальника сплатити страховий платіж має місце завжди, а обов'язок страховика сплатити страхову суму – тільки в разі настання страхового випадку.

Договір страхування укладається в письмовій формі. Договір страхування може укладатись шляхом видачі страховиком страхувальникові страхового свідоцтва (поліса, сертифіката). У разі недодержання письмової форми договору страхування такий договір є нікчемним.

Договір страхування набирає чинності з моменту внесення страхувальником першого страхового платежу, якщо інше не встановлено договором. Тому, за своєю юридичною природою договір страхування є реальним. Проте якщо в договорі страхування застережене набрання ним чинності з моменту досягнення згоди з усіх істотних умов (наприклад, з моменту підписання договору сторонами), договір страхування може вважатися консенсуальним.

Істотними умовами договору страхування є: предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Ст. 988 ЦК України на страховика покладені такі обов'язки:

- Ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування;
- Протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати страхувальникові;
- У разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату у строк, встановлений договором;
- Відшкодувати витрати, понесені страхувальником у разі настання страхового випадку з метою запобігання або зменшення збитків, якщо інше не встановлено договором;
- За заявою страхувальника, у разі здійснення страховиком заходів, що зменшили страховий ризик, або у разі збільшення вартості майна, переукласти з ним договір страхування;
- Не розголошувати відомості про страхувальника та його майнове становище, крім випадків, встановлених законом.

Договором страхування можуть бути встановлені також інші обов'язки страховика.

До обов'язків страхувальника належать (ст.989 ЦК України):

- Своєчасно вносити страхові платежі (внески, премії) у розмірі, встановленому договором;
- При укладенні договору страхування повідомити страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, який страхується;
- При укладенні договору страхування надати страховикові інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризику;

- Вживати заходів щодо запобігання збиткам, завданям настанням страхового випадку, та їх зменшення;

- Повідомити страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором.

Договором страхування можуть бути встановлені також інші обов'язки страхувальника.

Договір страхування припиняється у випадках, встановлених договором та законом.

Договір страхування є нікчемним або визнається недійсним у випадках, встановлених ЦКУ. Договір страхування також визнається судом недійсним, якщо: його укладено після настання страхового випадку; об'єктом договору страхування є майно, яке підлягає конфіскації. Наслідки недійсності договору страхування визначаються відповідно до положень про недійсність правочинів.

76. Договір доручення

Договір доручення (лат. *mandatum*) походить з громадського обов'язку і дружби, в зв'язку з цим для нього характерна наявність взаємної довіри сторін. Учасники цивільних відносин для здійснення своїх прав та обов'язків часто доручають іншим особам здійснити для них юридичні дії, тобто такі дії, які тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин. **Доручення** – це документ, за яким приватна чи посадова особа, організація передає права (повноваження) іншій особі чи організації здійснювати від її імені зафіксовані в дорученні дії. **Доручення** – письмове повідомлення, за яким організація чи окрема особа надає право іншій особі від її імені здійснювати певні юридичні чинності або отримувати матеріальні цінності.

За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя.

Договором доручення може бути встановлено виключне право повіреного на вчинення від імені та за рахунок довірителя всіх або частини юридичних дій, передбачених договором. У договорі можуть бути встановлені строк дії такого доручення та (або) територія, у межах якої є чинним виключне право повіреного.

Функція договору доручення полягає в тому, що він покликаний врегулювати відношення між представником і тим, кого представляють, як внутрішню сторону представництва. Зовнішня ж сторона відносин представництва відображається в повноваженнях представника, зазначених у довіреності та /або договорі. **Предметом договору доручення** є надання нематеріальних посередницьких послуг. Повірений зобов'язується здійснити зазначені дії, що є юридично значущими, тобто тягнуть виникнення, зміну

або зупинення прав і обов'язків у довірителя. Однак ці дії повинні бути правомірними, а також не пов'язаними з діями суто особистого характеру. Доручені дії можуть бути як разовими одночасними, так і періодичними. Фактичні дії не включені законодавцем у предмет договору, оскільки вони не є його основною метою та носять супутній характер.

Доручення можуть бути **особистими** (приватними) і офіційними (службовими). Приватні доручення можуть бути написаними від руки. Для офіційних доручень виготовляються, як правило, відповідні бланки. Бланки доручень можуть мати захист від фальсифікації (водяні знаки тощо), такі бланки підлягають суворій звітності.

Доручення обов'язково мають бути засвідченими нотаріально або ж підписом посадової особи та печаткою установи. Доручення, що не виходять за межі установи (найчастіше це особисті доручення, пов'язані з одержанням заробітної плати, стипендії тощо), можуть засвідчуватися підписом керівника структурного підрозділу та печаткою цього підрозділу.

Залежно від обсягу та змісту повноважень доручення можуть бути:

- **разові** – це, як правило, одноразове отримання грошових чи матеріальних цінностей;

- **спеціальні** – передається право здійснювати в межах певного часу однотипні дії (певні господарські чи банківські операції, представництво в судових органах тощо);

- **генеральні** – на виконання розширених повноважень (управління й володіння рухомим і нерухомим майном, банківські операції, представницькі функції в судових органах тощо).

Доручення складається з таких реквізитів: назва документа, текст, дата, підпис довірителя, засвідчення підпису довірителя (дата засвідчення, посада, підпис, ініціали й прізвище особи, яка засвідчила доручення, печатка). Засвідчення здійснюється за місцем роботи чи проживання довірителя або в нотаріальній конторі.

Текст **особистого доручення** містить, як правило, такі дані: прізвище, ім'я, по батькові довірителя (повністю); прізвище, ім'я, по батькові особи, якій видається доручення, дані документа, що посвідчує особу; дії, обов'язки, права довіреної особи, її повноваження; термін дії доручення.

Текст **генерального (спеціального) доручення** складається з таких частин: місце, число, місяць, рік укладання документа (літерами й без скорочень); прізвище, ім'я, по батькові довірителя (повністю). Якщо довірителем виступає установа, то вказується посада, прізвище, ім'я, по батькові, назва установи, закладу довірителя або назва установи-довірителя.

Спеціальних норм стосовно форми договору доручення ЦК не встановлює, тому застосовуються загальні положення щодо форми правочину (ст.ст. 205-208 ЦК).

На підставі договору доручення довіритель, як правило, видає повіреному **довіреність**, у якій зазначено обсяг повноважень повіреного, і тим самим повірений легалізується як представник перед третіми особами.

Договором доручення може бути визначений строк, протягом якого повірений має право діяти від імені довірителя.

Оскільки договір доручення є консенсуальним, то він набирає чинності з моменту досягнення згоди сторонами по всіх умовах договору. Разом з тим, з урахуванням характеру доручення строк дії договору доручення може бути як визначений, так і невизначений сторонами в момент укладання договору.

Строк може визначатися в будь-якому періоді часу, протягом якого повірений повинен виконати надане йому доручення або визначитися конкретною датою. Строк дії договору доручення пов'язаний зі строком дії довіреності, що видається повіреному. Строк дії договору не може бути меншим за строк дії довіреності. Строк договору повинен або співпадати зі строком дії довіреності, або перевищувати його. В останньому випадку, якщо строк дії договору більший, ніж три роки, довіритель повинен після спливу строку дії першої довіреності видати нову довіреність. Укладення безстрокового договору означає, що сторони не визначили в договорі граничний строк його дії, але довіреність, яка видається, обов'язково повинна містити вказівку про строк. Якщо строк довіреності спливе, а нова довіреність не видана, то договір доручення припиняється.

Договір доручення припиняється на загальних підставах припинення договору, а також у разі: відмови довірителя або повіреного від договору; визнання довірителя або повіреного недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно відсутнім; смерті довірителя або повіреного.

Довіритель або повірений мають право відмовитися від договору доручення у будь-який час. Відмова від права на відмову від договору доручення є нікчемною. Якщо повірений діє як підприємець, сторона, яка відмовляється від договору, має повідомити другу сторону про відмову від договору не пізніше як за один місяць до його припинення, якщо триваліший строк не встановлений договором.

У разі припинення юридичної особи, яка є комерційним представником, довіритель має право відмовитися від договору доручення без попереднього повідомлення про це повіреному.

77. Договір комісії

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст.1011 ЦК).

Цей договір опосередковує, як правило, відносини торгового посередництва, тобто відносини із надання торговельних послуг шляхом вчинення правочинів однією особою для другої. Договір комісії має широку сферу застосування при здійсненні експортно-імпорتنих операцій, торгівлі, в галузі обігу цінних паперів, у біржовій торгівлі. Договір комісії має багато

спільного із договором доручення. Виконавець діє в інтересах і за рахунок довірителя як у договорі доручення, так і в договорі комісії, задача обох договорів, як правило, – в здійсненні правочинів для іншої особи. Однак зовнішня схожість договорів доручення і комісії вичерпується тим, що ці договори призначені врегулювати відносини з надання посередницьких послуг. Відмінності між цими договорами полягають у першу чергу в тому, ще договір доручення є договором про представництво, тобто повірений діє від імені довірителя на підставі доручення, у той час як договір комісії не породжує відносин представництва. Комісіонер діє хоча й в інтересах комітента, але від власного імені, що виключає можливість виникнення відносин представництва. Договір доручення може бути оплатним та безвідплатним, а договір комісії – завжди оплатним. Повірений, вступаючи у відносини з третьою особою, не стає стороною в правовідношенні між довірителем і третьою особою, не здобуває для себе яких-небудь прав і обов'язків; комісіонер же, навпаки, стає стороною в правочині із третьою особою, здобуває права та обов'язки. Особа, що укладає договір із комісіонером, сама не стає учасником договору комісії. Між нею і комісіонером існує самостійний договір, що підкоряється особливим правилам залежно від того, який саме договір укладений. Договір комісії має спільні риси із договором підряду. Основна їх відмінність полягає у тому, що договір комісії – це договір про надання послуг, а договір підряду – це договір на виконання робіт. Крім того, за договором комісії комітент виконує дії лише юридичного характеру, а підряд передбачає досягнення певного матеріального результату. Договір комісії є консесуальним, двостороннім, оплатним.

Предметом комісійного доручення є правочин чи правочини, що комісіонер укладає з третіми особами за рахунок комітента. Такими правочинами можуть бути будь-які правочини, що відповідають вимогам цивільного законодавства. Найчастіше предметом договору комісії бувають договори купівлі-продажу речей. На визначення предмета договору комісії впливає предмет та зміст правочину, що комісіонер повинен укласти. Однак не слід змішувати укладений правочин як результат діяльності комісіонера і власне дії комісіонера із укладання правочину. Предметом договору комісії є діяльність комісіонера, тобто посередницька послуга, а не сам правочин як результат діяльності комісіонера. Предметом договору можуть бути лише юридичні правочини, а не фактичні дії. **Не можуть бути предметом договору** комісії правочини, для здійснення яких необхідна особиста участь особи. На відміну від раніше діючого законодавства в чинному ЦК не міститься спеціальних правил про форму договору комісії, а тому застосуванню підлягають загальні правила про форму здійснення правочинів.

Сторонами договору комісії є комітент і комісіонер, якими можуть виступати будь-які суб'єкти цивільного права, що не є обмеженими у правоздатності та правосуб'єктності. **Комітент** – це особа, яка доручає в її інтересах і за її рахунок іншій особі вчинити певні правочини. **Комісіонер** –

це особа, яка вчиняє правочини або інші юридичні дії від свого імені за рахунок комітента.

Договір комісії може бути укладений на визначений строк або без визначення строку, з визначенням або без визначення території його виконання, з умовою чи без умови щодо асортименту товарів, які є предметом комісії. Комітент може бути зобов'язаний утримуватися від укладення договору комісії з іншими особами.

Істотними умовами договору комісії, за якими комісіонер зобов'язується продати або купити майно, є умови про це майно та його ціну. Майно, з приводу якого може бути вчинений комісійний договір, частіше точно визначається у нормативних актах. Не можуть бути передбачені в договорі комісії речі, які не підлягають прийняттю на комісію згідно з нормативними актами України. Наприклад, п. 2.4 Правил комісійної торгівлі непродовольчими товарами від 13.03.1995 № 37, не приймаються для комісійного продажу: зброя, боєприпаси (крім мисливської та спортивної зброї і боєприпасів до них, а також холодної зброї, спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої і подразнювальної дії, що продаються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка; вибухові речовини й засоби вибуху; отруйні речовини; наркотичні, психотропні і отруйні засоби; лікувальні засоби і вироби медичного призначення; державні еталони одиниць фізичних величин; армійське знаряддя, тканини та інші товари військового асортименту, формене обмундирування, білизна зі штампом закладів, організацій і підприємств; газові плити та балони до них без документа служби газового господарства, що підтверджує їх придатність до подальшого використання; товари побутової хімії; товари з простроченим терміном зберігання; товари від неповнолітніх віком до 18 років; протехнічні вироби; іграшки для дітей віком до 3-х років; іграшкова зброя з пластиковими кульками; примірники аудіовізуальних творів і фонограм, що були в користуванні, а також нові без наявності супровідних документів, визначених у п. 5 Правил роздрібною торгівлі примірниками аудіовізуальних творів і фонограм, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 04.11.97 № 1209. Ціна в договорі комісії залежить від ціни чиненого комісіонером правочину. При переданні товару на комісію комітент за домовленістю з комісіонером встановлюють ціну на комісійний товар на підставі ринкового попиту. Згідно з п. 4.1 Правил комісійної торгівлі непродовольчими товарами від 13.03.1995 р. № 37 ціна товару, який не реалізований протягом встановленого строку (60 календарних днів), може бути знижена за домовленістю з комітентом. Якщо комітент не з'явився для переоцінки товару за викликом, комісіонер знижує ціну на таких умовах: на 30% від встановленої сторонами первинної вартості товару, якщо товар не реалізовано в строк (60 календарних днів); на 40% від залишкової ціни після першого зниження вартості товару, якщо товар не реалізовано протягом наступних 15 календарних днів. Якщо товар не реалізовано після другої уцінки протягом

наступних 15 календарних днів, комісіонер знімає його з продажу без письмового попередження комітента. Не слід плутати ціну договору комісії та суму комісійної винагороди. Сума комісійної винагороди звичайно визначається у відсотках від ціни угоди, але не впливає на ціну договору комісії. Розмір комісійної винагороди не належить до числа істотних умов договору комісії і, при відсутності відповідних указівок у договорі, може бути визначена за правилами частини 3 ст. 1032 ЦК.

В силу ст. 1025 ЦК України, комітент має право відмовитися від договору комісії. Якщо договір комісії укладено без визначення строку, комітент повинен повідомити комісіонера про відмову від договору комісії не пізніше ніж за тридцять днів. У разі відмови комітента від договору комісії він повинен у строк, встановлений договором, а якщо такий строк не встановлений, – негайно розпорядитися своїм Майном, яке є у комісіонера. У разі невиконання комітентом цього обов'язку комісіонер має право передати це майно на зберігання за рахунок комітента або продати майно за найвигіднішою для комітента ціною. У разі відмови комітента від договору комісії комісіонер має право на відшкодування витрат, зроблених ним у зв'язку з виконанням договору.

Комісіонер за договором комісії може відмовитись від нього лише тоді, коли строк не встановлений договором. Комісіонер повинен повідомити комітента про відмову від договору не пізніше ніж за тридцять днів. Комісіонер, який відмовився від договору комісії, повинен вжити заходів, необхідних для збереження майна комітента. У разі відмови комісіонера від договору комісії комітент повинен розпорядитися своїм Майном, яке є комісіонера, протягом п'ятнадцяти днів від дня отримання повідомлення про відмову комісіонера від договору. У разі невиконання комітентом цього обов'язку комісіонер має право передати це майно на зберігання за рахунок комітента або продати майно за найвигіднішою для комітента ціною.

78. Договір управління майном

За договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління), а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача) (ст.1029 ЦК України).

Договір управління майном є, за загальним правилом **двостороннім, оплатним та реальним**. Він вважається укладеним з моменту передавання майна управителю. Якщо договір управління підлягає державній реєстрації, він вважається укладеним з моменту його реєстрації.

Сторонами договору є установник управління та управитель. **Установником управління** є власник майна. Якщо власником майна є фізична особа, місце перебування якої невідоме або її визнано безвісно

відсутньою, установником управління є орган опіки та піклування. Якщо власником майна є малолітня особа або фізична особа, яка визнана недієздатною, то установником управління може бути опікун або орган опіки та піклування. Якщо власником майна є неповнолітня особа, установником управління є ця особа за дозволом батьків (усиновлювачів) або піклувальника. Якщо власником майна є особа, цивільна дієздатність якої обмежена, установником управління є її піклувальник. **Управителем** може бути суб'єкт підприємницької діяльності. Управителем не може бути орган державної влади, орган влади АР Крим або орган місцевого самоврядування, якщо інше не встановлено законом. Управителем не може бути вигодонабувач.

Предметом договору управління майном відповідно до ст.1030 ЦК України може бути підприємство як цілісний майновий комплекс, нерухоме речі, цінні папери, майнові права та інше майно. Не можуть бути предметом договору грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом.

Договір управління майном укладається в **письмовій формі**. Якщо предметом договору виступає нерухоме майно, то такий договір підлягає **нотаріальному посвідченню і державній реєстрації**.

В силу ст.1035 ЦК України істотними умови цього договору є: перелік майна, що передається в управління та розмір і форма плати за управління майном. Якщо сторони не визначили строку договору, то він вважається укладеним на п'ять років. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення його строку, договір вважається продовженим на такий самий строк і таких самих умовах.

За договором, установник управління зобов'язаний: виплатити плату управителеві за управління майном, встановлену в договорі; відшкодувати витрати, зроблені у зв'язку з управління майном; забезпечити управителя відомостями та документами, необхідними для управління майном. Управитель зобов'язаний: підтримувати майно в належному стані, забезпечувати його схоронність; надавати установникові управління звіт щодо управління майном; повідомляти осіб, з якими він вчиняє правочини про те, що він є управителем майна, а не власником тощо.

Договір управління майном припиняється у таких випадках:

- загибелі майна, переданого в управління;
- припинення договору за заявою однієї із сторін у зв'язку із закінченням його строку;
- смерті фізичної особи – вигодонабувача або ліквідації юридичної особи-вигодонабувача, якщо інше не встановлено договором;
- відмови вигодонабувача від одержання вигоди за договором;
- визнання управителя недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності або смерті;

- відмови управителя або установника управління від договору управління майном у зв'язку з неможливістю управителя здійснювати управління майном;

- відмови установника управління від договору з інших причин, за умови виплати управителеві плати, передбаченої договором;

- визнання фізичної особи – установника управління банкрутом.

У разі відмови однієї сторони від договору управління майном вона повинна повідомити другу сторону про це за три місяці до припинення договору, якщо договором не встановлений інший строк. У разі припинення договору управління майном майно, що було передане в управління, передається установникові управління, якщо інше не встановлено договором.

79. Договір позики

За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (ст.1046 ЦК). Договір позики є укладеним з моменту передавання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Юридичні ознаки договору: односторонній, реальний, безвідплатний або відплатний.

Сторонами договору є позикодавець та позичальник. Це можуть бути будь-які суб'єкти цивільного права, однак позикодавцем може виступати лише власник відповідних грошових коштів або речей, що визначені родовими ознаками.

Істотною умовою договору позики є його предмет. **Предметом договору** позики можуть бути грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, причому позичальник, отримавши за договором позики грошові кошти, зобов'язаний повернути позикодавцеві таку саму суму, а якщо йшлося про зазначені вище речі – рівну кількість речей того самого роду та такої самої якості. Тобто в договорі позики не можна передбачити повернення замість грошей інших речей і навпаки, оскільки в такому разі матимуть місце фактичні правовідносини купівлі-продажу.

Форма договору: усна або письмова. Договір позики укладається у письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, – незалежно від суми. На підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передавання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей. Недодержання письмової форми договору позики не має наслідком його недійсності, але позбавляє сторони права у випадку

виникнення судового спору посилатися на підтвердження факту позики на свідчення свідків.

Момент переходу права власності на предмет позики залежить від того, що саме передається позичальникові за договором. Право власності на готівкові грошові кошти виникає у позичальника в момент фактичної передачі йому таких коштів позикодавцем. Якщо мова йде про безготівкові розрахунки, то право власності позичальника виникає з моменту зарахування таких коштів на його рахунок у банку. В разі, якщо предметом договору позики є речі, що визначені родовими ознаками, то право власності на них виникає в позичальника в момент фактичної передачі йому таких речей.

Договір позики може бути як відплатним, так і безоплатним. Позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлено розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки НБУ. Якщо немає іншої домовленості сторін, проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики (ч. 1 ст. 1048 ЦК). Безпроцентним вважається договір позики, якщо одночасно виконуються всі такі умови: в договорі позики не передбачено умов щодо розміру та порядку виплати процентів; сторонами договору є лише фізичні особи; сума договору позики не перевищує 50-тикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян; договір позики не пов'язаний зі здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін.

Зміст договору становлять його права та обов'язки. Основним обов'язком позичальника є повернення позикодавцеві позики (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що передав йому позикодавець) у строк та в порядку, встановлені договором. Якщо договором не встановлено строк повернення позики або цей строк визначено моментом пред'явлення вимоги, позику позичальник має повернути протягом 30 днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором. Вимогу про повернення позики може бути пред'явлено в усній або в письмовій формі, залежно від форми договору.

Позика, надану за договором безпроцентної позики, може бути повернено позичальником достроково, якщо інше не встановлено договором. Оскільки в разі дострокового повернення позики, що надано за договором процентної позики, позичальник втрачає відсотки, що мали б бути сплачені йому відповідно до домовленості, досягнутої з позичальником під час укладення договору, то за загальним правилом таке дострокове повернення є недопустимим.

Позика вважається повернутою в момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок.

У разі порушення договору позичальником настають певні наслідки, які залежать від того, що було предметом позики:

1) якщо предметом позики були грошові кошти, то позичальник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Позичальник, який прострочив виконання зобов'язання з повернення позики, на вимогу позикодавця зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлено договором або законом;

2) якщо предметом позики є речі, що визначені родовими ознаками, то незалежно від того, процентною чи безпроцентною була така позика, позичальник, що прострочив виконання свого зобов'язання, зобов'язаний також виплатити позикодавцеві неустойку.

Специфікою укладення договору позики є можливість його оспорювання позичальником за так званою «безгрошевістю». Причинами такого оспорювання можуть бути неодержання коштів від позикодавця або одержання їх у меншій кількості, ніж це встановлено договором. Позичальник має право оспорити договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі насправді він від позикодавця не одержав або одержав у меншій кількості, ніж встановлено договором.

Договір позики може супроводжуватися акцесорним щодо основного договором сторін про забезпечення виконання зобов'язання за основним договором позики, наприклад, забезпечення виконання позичальником зобов'язання за договором позики може бути здійснено шляхом укладення сторонами договору застави певного майна або майнових прав.

Якщо позичальник не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, що передбачено договором позики щодо забезпечення повернення позики, наприклад, не надає позикодавцеві передбачене в договорі позики забезпечення (предмет застави, поручительство третьої особи, банківську гарантію), то позикодавець може вимагати дострокового повернення позики. Аналогічне право виникає у позикодавця у разі втрати забезпечення виконання зобов'язання (наприклад, загибелі предмета застави, який було залишено у позичальника в силу договору), а також погіршення його умов (наприклад, різкого падіння ринкових цін на предмет застави) за обставин, за виникнення яких позикодавець не несе відповідальності.

Особливістю договору позики також є те, що позиковим зобов'язанням за домовленістю сторін може бути замінено борг, що виник із договорів купівлі-продажу, найму майна або з іншої підстави (новація боргу). Проте така новація боргу не передбачає заміну зобов'язання з купівлі-продажу, найму майна, оренди, підяду тощо позикою; йдеться лише про новацію боргу, що виник із таких договорів, позикою. Зміст новації для продавця, орендодавця чи підрядника полягає в такому: перетворивши відносини з контрагентом в частині боргу на процентну позику, вони отримують можливість вимагати від нього сплати відсотків як у силу позикового

зобов'язання, так і при простроченні повернення боргу на підставі ст. 625 ЦК. Заміна боргу договором позики не допускається щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, про сплату аліментів та в інших випадках, встановлених законом. У разі заміни боргу договором позики зміст і форма позикового зобов'язання мають відповідати вимогам, що пред'являються до договору позики.

80. Кредитний договір

За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст.1054 ЦК України). Особливості регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту встановлені законом.

Кредитний договір є **довстороннім, консенсуальним, оплатним** договором.

Сторонами договору є кредитодавець та позичальник. **Кредитовацем** може бути банк або інша фінансова установа; **позичальником** – будь-яка фізична чи юридична особа.

Предметом кредитного договору є виключно залучені гроші (грошові кошти);

Кредитний договір укладається виключно в **письмовій формі**.

Кредитний договір регулює кредитні відносини між різними учасниками цивільного обігу. Коло кредитодавців (кредиторів) за даним договором обмежується банківськими та іншими фінансовими установами. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансовою установою визнається юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи кілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди й компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

У ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». зазначено, що фінансовим кредитом є кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під певні проценти. Поняття банківського кредиту визначається як будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів

та інших зборів з такої суми (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.).

Кредитний договір є консенсуальним, він вважається укладеним з моменту досягнення згоди між сторонами за всіма істотними умовами, двостороннім (встановлює права та обов'язки як для кредитодавця, так і для позичальника) та відплатним (обов'язкова відплатність фінансових послуг з надання кредиту у вигляді процентів). При його укладенні кредитодавець бере на себе зобов'язання надати кредит і набуває право вимоги на повернення грошових коштів і сплати процентів, а позичальник має право вимагати надання кредиту й несе зобов'язання із своєчасного його повернення та сплати процентів. Істотними умовами кредитного договору, що визначені законом, є предмет, сума, строк її повернення та розмір процентів. Проценти за користування кредитними коштами нараховуються з моменту зарахування кредитних коштів на рахунок позичальника, а не з моменту укладення договору або дати, з якої кредитодавець зобов'язаний був надати грошові кошти. Це правило зумовлене тим, що проценти на суму кредиту сплачуються за час реального користування грошовою сумою. За згодою кредитодавця та позичальника в договорі можуть бути передбачені інші умови, наприклад, цільовий характер кредитування, договірне списання, право банку видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання у разі несвоечасного погашення кредиту або відсотків за його користування.

Особливі вимоги закон пред'являє до форми кредитного договору. Так, згідно зі ст. 1055 ЦК України, кредитний договір укладається в письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, нікчемний. Таким чином, кредитний договір, укладений усно, недійсний з моменту його укладення, не породжує жодних юридичних наслідків та не вимагає визнання недійсності в судовому порядку (ст. 215 ЦК України).

Кредитний договір, як правило, не є публічним договором, оскільки в кожному конкретному випадку банк може змінити умови договору під конкретні умови кредитування залежно від багатьох обставин, що на них впливають (кредитні ризики, репутація позичальника тощо).

Кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений. Позичальник має право відмовитись від оержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитовця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом. У разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту кредитодавець має право також відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором.

81. Договір банківського вкладу

За договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором (ст.1058 ЦК).

Договір банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа, є публічним договором.

До відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка (гл. 72 ЦК), якщо інше не встановлено цією главою або не впливає із суті договору банківського вкладу.

Поняття вкладу (депозиту) (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), визначається як кошти в готівковій або в безготівковій формі, у валюті України чи в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку й підлягають виплаті вкладникові відповідно до законодавства України та умов договору.

Банківські метали (відповідно до Закону України «Про Національний банк України» – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів) можуть бути предметом вкладу лише як монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Одною **стороною** в договорі банківського вкладу (депозиту) виступає виключно **банківська установа** (ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачає, що операції з приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб належать до виключно банківських операцій), **другою стороною (вкладником) може бути як фізична, так і юридична особа.**

Договір банківського вкладу є **реальним** і вважається укладеним з моменту прийняття банком від вкладника або третьої особи на користь вкладника грошової суми (вкладу). За договором банківського вкладу (депозиту) передані вкладником у готівковій або в безготівковій формі кошти стають власністю банку, який, у свою чергу, використовує їх при здійсненні так званих активних операцій (наприклад, кредитування суб'єктів цивільного обігу). Водночас у банку виникає зобов'язання щодо повернення вкладнику такої самої суми грошей та нарахованих на цю суму процентів або доходу в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. Сторони договору можуть передбачити виплату процентів у вигляді будь-яких банківських металів, цінних паперів тощо. За договором банківського вкладу не передбачається прийняття коштів на зберігання. З огляду на це слід враховувати, що п. 2.4. Положення про порядок здійснення банками України

вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 р., який передбачає, що договір банківського вкладу (депозиту) засвідчує зобов'язання банку зберігати залучені від юридичних і фізичних осіб грошові кошти або банківські метали, виплатити дохід у встановлений договором строк та право вкладників отримати у визначений договором строк суму вкладу (депозиту) і процентів за ним, не відповідає нормі – визначенню ЦК.

Договір банківського вкладу є **одностороннім** зобов'язанням, з моменту його укладення банк має обов'язок повернути суму вкладу та нараховані проценти, а вкладник набуває права вимагати виконання зазначених дій. Зобов'язання банку щодо нарахування і виплати процентів або доходу в іншій формі характеризує даний договір як **відплатний**.

Як уже зазначалось, що договір банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа, є публічним договором. Банк не має права відмовитися від укладення договору банківського вкладу з громадянином за наявності в нього можливостей надання фінансових послуг. Можливості банку зумовлені наявністю банківської ліцензії; технічного оснащення для прийняття вкладів; економічними нормативами, що встановлюються НБУ відповідно до вимог чинного законодавства; відсутністю інших причин, що позбавляють банк прийняти вклад. Банк не має права надавати перевагу одному вкладнику перед іншим щодо укладення договору, якщо інше не встановлено законом. Умови договору банківського вкладу встановлюються однаковими для всіх вкладників, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги. Проте слід зазначити, що це правило діє лише для вкладів, що приймаються на одних і тих самих умовах. Банк має можливість змінювати свої процентні ставки залежно від строку дії договорів, суми вкладів, видів вкладів, умов повернення вкладу та інших умов. У разі необгрунтованої відмови банку від прийняття вкладу громадянин має право звернутися до суду з позовом про відшкодування збитків, завданих такою відмовою. Умови договору банківського вкладу, що відрізняються від загальноновизначених банком умов з прийняття вкладів громадян, є нікчемними. Слід зазначити, що в разі неможливості одержання грошових коштів вкладником відповідно до умов договору банківського вкладу, нормами Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено порядок відшкодування вкладів.

Прийняття вкладу супроводжується відкриттям вкладного (депозитного) рахунку. Порядок відкриття клієнту або визначеній ним особі депозитних (вкладних) рахунків здійснюється відповідно до умов договору банківського вкладу, банківського рахунку та Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. При врегулюванні відносин банку із вкладником застосовуються норми про договір банківського рахунку (глава 72 ЦК), якщо

інше не впливає із суті договору банківського вкладу. Так, за депозитним рахунком не можуть проводитися розрахункові операції за поставлені товари, виконані роботи або надані послуги. Правила про розрахунки, що містяться у гл. 72 ЦК, не можуть застосовуватися у правовідносинах за договором банківського вкладу.

82. Договір факторингу

За договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (ст. 1077 ЦК України). Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором. Зобов'язання фактора за договором факторингу може передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право якої він відступає.

Договір факторингу двосторонній, може бути як консенсуальний (у випадку, коли фактор зобов'язується передати грошові кошти у розпорядження клієнта), так і реальний (у випадку, коли фактор передає клієнтові грошові кошти), оплатний.

Сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт. **Клієнтом** у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. **Фактором** може бути банк або фінансова установа, а також фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції. Третьою особою (боржником) визнається особа, яка перебуває в майнових правовідносинах з клієнтом, при цьому в основі їхніх правовідносин може бути будь-який платний цивільно-правовий договір.

В силу ст. 1078 ЦК України, **предметом договору факторингу** може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога). Майбутня вимога вважається переданою фактору з дня виникнення права вимоги до боржника. Якщо передання права грошової вимоги обумовлене певною подією, воно вважається переданим з моменту настання цієї події. У цих випадках додаткове оформлення відступлення права грошової вимоги не вимагається.

За договором факторингу на сторони покладаються певні обов'язки. Так, фактор передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження клієнта; надає клієнтові звіт і передає суму, що перевищує суму боргу клієнта, якщо відступлення права грошової вимоги факторові здійснюється з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором; здійснює інші фінансові послуги для клієнта, перелік яких

встановлюються в договорі. Обов'язками клієнта є: відступити право грошової вимоги; несення відповідальності за дійсність грошової вимоги, право якої відступається; письмово повідомити боржника про відступлення права грошової вимоги факторові з визначення грошової вимоги, яка підлягає виконання, і фактора, якому має бути здійснений платіж.

У разі порушення клієнтом своїх обов'язків за договором, укладеним з боржником, боржник не має права вимагати від фактора повернення сум, уже сплачених йому за відступленою грошовою вимогою, якщо боржник має право одержати ці суми безпосередньо від клієнта. Боржник, який має право одержати безпосередньо від клієнта суми, сплачені факторові за відступленою грошовою вимогою, має право вимагати повернення цих сум фактором, якщо фактор не виконав свого зобов'язання передати клієнтові грошові кошти, пов'язані з відступленням права грошової вимоги, або передав клієнтові грошові кошти, знаючи про порушення клієнтом зобов'язання перед боржником, пов'язаного з відступленням права грошової вимоги (ст. 1086 ЦК).

83. Договір комерційної концесії

За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг (ст. 1115 ЦК України).

Метою комерційної концесії є сприяння просуванню на ринку товарів, зокрема високотехнологічного устаткування, яке, як правило, є засобом виробництва інших товарів, виконання робіт чи надання послуг, а також створення нових комплексів зі збуту товарів та надання послуг. На підставі договору здійснюється оплатна передача виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності, комерційну інформацію (ноу-хау), знаки для товарів і послуг, фірмове найменування для використання іншим суб'єктом в його підприємницької діяльності. Оскільки договір пов'язаний зі здійсненням господарської, зокрема підприємницької діяльності, то майже аналогічне визначення комерційної концесії містить ст. 366 ГК України. Залежно від сфери, де використовується договір комерційної концесії, виділяють такі його види: виробничий, збутовий, в сфері обслуговування, торговий. Певні особливості має концесія державного та комунального майна.

Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери цивільного обороту.

Предмет договору комерційної концесії – це виключні права, що належать праволодільцю. До цих прав законом віднесені, зокрема, право на використання торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, право на фірмове найменування та ін. Іншими словами, мова йде про виключні права на результати інтелектуальної діяльності і, насамперед, про ті з них, що спрямовані на індивідуалізацію продукції (робіт, послуг). Перелік прав, передбачений ч. 1 ст. 1115 ЦК, не є вичерпним, однак загальною рисою їх є майновий характер та можливість відчуження. Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду праволодільця в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності. Комерційний досвід та ділова репутація виступають як доповнення до предмета договору і враховуються при визначенні вартості прав, які передаються за договором. Комерційне (фірмове) найменування – це найменування, яке може мати юридична особа, що є підприємницьким товариством. Комерційна інформація і комерційний досвід включають документацію по веденню бізнесу, а також професійне навчання персоналу, інструктаж під час дії договору. Комерційною інформацією за домовленістю сторін можуть бути визнані відомості економічного, технологічного, технічного характеру та ін., які стосуються різних сторін діяльності праволодільця. Таким чином, предмет договору комерційної концесії складає, по-перше, комплекс виключних прав, закріплених за праволодільцем і індивідуалізують його (право на комерційне (фірмове) найменування) або вироблені ним товари, роботи, які виконуються, або послуги, що надаються (право на товарну марку або знак обслуговування). Договором може бути передбачене надання користувачу інших об'єктів «інтелектуальної власності» – винаходів, промислових зразків та ін. По-друге, предметом договору є можливість використання комерційною інформацією (ноу-хау), яка належить праволодільцю і не підлягає спеціальній державній реєстрації, а також його ділової репутації і комерційного досвіду, у т.ч. у вигляді різної документації організації і ведення підприємницької діяльності. По-третє, договір припускає технічне і консультаційне сприяння користувачу з боку праволодільця з метою забезпечення необхідної якості вироблених (наданих) за договором товарів, робіт, послуг.

Оскільки мова йде про підприємницьку діяльність, договором комерційної концесії може бути передбачено використання предмета договору у певній сфері цивільного обігу, з зазначенням або без зазначення певної території використання. Внесення до тексту договору таких обмежень дозволяє праволодільцю за межами обумовленої договором сфери діяльності (території) користувача використовувати комплекс виключних прав самостійно або за допомогою укладеного з іншими суб'єктами договорів концесії. Особливості окремих видів концесій з точки зору їх предмета, порядку укладання та оформлення (реєстрації) можуть встановлюватися

окремими законами, наприклад, Законом України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» визначає особливості надання концесій на будівництво автомобільних (позаміських) доріг загального користування та їх подальшу експлуатацію в інтересах економіки України.

Сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності.

Договір комерційної концесії розрахований на застосування у сфері підприємницької діяльності, тому сторонами в договорі комерційної концесії можуть виступати тільки комерційні організації і фізичні особи, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності у встановленому законом порядку – праволоділець і користувач. Саме тому учасниками комерційної концесії не можуть бути некомерційні організації і держава.

Договір комерційної концесії укладається у **письмовій формі**. У разі недодержання письмової форми договору концесії такий договір є нікчемним. Договір комерційної концесії **підлягає державній реєстрації** органом, який здійснив державну реєстрацію праволоділця. Якщо праволоділець зареєстрований в іноземній державі, реєстрація договору комерційної концесії здійснюється органом, який здійснив державну реєстрацію користувача.

За договором комерційної концесії на праволоділця покладають такі обов'язки: передати користувачеві технічну та комерційну документацію, надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих за договором; проінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням переданих прав; надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників; контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) користувачем на підставі договору.

Обов'язки користувача: Використовувати торговельну марку та інші позначення праволоділця визначеним у договорі способом; забезпечити відповідність якості товарі (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) відповідно до договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) праволоділцем; дотримуватися інструкцій та вказівок праволоділця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав праволоділцем; надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товари (роботи, послуги) безпосередньо у праволоділця; інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним способом про використання ним торговельної марки та інших позначень праволоділця за договором комерційної концесії; не розголошувати секрети виробництва праволоділця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію.

Розірвання договору комерційної концесії можливе за ініціативою сторін шляхом односторонньої відмови від договору в повному обсязі.

Кожна із сторін договору, строк якого не встановлений, може у будь-який час відмовитись від договору, повідомивши про це другу сторону не менш як за шість місяців, якщо більш тривалий строк не встановлений самим договором. Припинення договору комерційної концесії підлягає державній реєстрації, після якої користувач позбавляється права використовувати передбачений договором комплекс виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Припинення договору комерційної концесії має місце у таких випадках:

- закінчення строку дії договору;
- односторонньої відмови від договору, якщо його укладено без зазначення строку;
- припинення права правоволодільця на торговельну марку чи інше позначення, визначене в договорі, без його заміни аналогічним правом;
- оголошення правоволодільця або користувача неплатоспроможним (банкрутом);
- смерті правоволодільця, якщо спадкоємці протягом шести місяців з дня відкриття спадщини не зареєструвалися як суб'єкти підприємницької діяльності або не передали свої права та обов'язки особі, яка має право займатися підприємницькою діяльністю;
- односторонньої відмови користувача від договору в разі зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця, права на використання яких входять до комплексу прав, наданих користувачеві за договором комерційної концесії;
- в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

ГЛАВА 9. НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

84. Поняття та види недоговірних зобов'язань

Зобов'язання можуть виникати не лише з договорів, а й з інших правових підстав, наприклад, односторонніх правочинів, завдання шкоди та безпідставного набуття, збереження майна. В юридичній літературі їх визначають як недоговірні зобов'язання.

Недоговірні зобов'язання слід відмежовувати від договірних:

- договірні зобов'язання виникають у разі укладення цивільно-правового договору (зокрема, договірна відповідальність настає за невиконання або неналежне виконання умов договору), а **недоговірні** – в тому разі, якщо суб'єкти не перебували в договірних правовідносинах (однак правила про деліктну відповідальність поширюються й на завдання шкоди особою, з якою у потерпілого укладено договір, наприклад, відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) (ст.ст. 1209–1211 ЦК);

- договірні зобов'язання – це зобов'язання, що завжди існують між сторонами, а **недоговірні** – це завжди новий юридичний обов'язок, а в деліктних зобов'язаннях він покладається на правопорушника замість невиконаного;

- договірні зобов'язання є відносними, а **недоговірні виникають** з порушення абсолютних прав;

- договірні зобов'язання регулюється як імперативними, так і диспозитивними нормами, а **недоговірні** – суто імперативними;

- у разі невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язання можлива відповідальність як у формі відшкодування збитків, так і у формі сплати неустойки, штрафу, а **недоговірних зобов'язання** – тільки у формі відшкодування шкоди;

- у договірних зобов'язаннях на розмір відповідальності впливає вина кредитора, а для зобов'язань із відшкодування шкоди має значення тільки умисел і груба необережність потерпілого та матеріальний стан заподіювача шкоди – фізичної особи.

Законодавець розрізняє такі види недоговірних зобов'язань:

- зобов'язання із публічної обіцянки винагороди;
- зобов'язання із вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення;

- зобов'язання із рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи;

- зобов'язання із створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи;

- зобов'язання із відшкодування шкоди;

- зобов'язання із набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

В юридичній літературі зобов'язання із публічної обіцянки винагороди, із вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення та із рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи називають **зобов'язаннями із односторонніх дій**. Особливість таких односторонніх дій полягає в тому, що при їх здійсненні однією особою права, а іноді й обов'язки, виникають у іншої особи, внаслідок чого і формуються зобов'язальні правовідносини.

85. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу

За зобов'язанням із публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо) (ч. 1 ст. 1144 ЦК).

Обіцянка винагороди має юридичне значення лише за наявності таких ознак:

- обіцянка винагороди має бути публічною, тобто бути сповіщеною у засобах масової інформації або іншим чином невизначеному колу осіб;
- обіцянка винагороди повинна мати майновий характер, наприклад, сплата грошової суми, надання речі, туристичної путівки тощо;
- умовою одержання винагороди є вказівка на результат, якого слід досягти для одержання винагороди (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо);
- обіцянка винагороди повинна дати можливість встановити, хто її обіцяв.

Отже, публічна обіцянка винагороди – це звернена до невизначеного кола осіб обіцянка майнової винагороди за досягнення обумовленого результату тому, хто досягне цього результату.

За своєю юридичною природою публічна обіцянка винагороди є одностороннім умовним правочином, підставою виникнення якого є складний юридичний склад, що містить елементи двох односторонніх правочинів – публічної обіцянки винагороди та відклику на нього у вигляді досягнення обумовленого результату. Вони мають зустрічний характер і повинні відповідати один одному, однак їх здійснення не означає укладення договору.

Суб'єктами зобов'язання можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Особа, яка обіцяє винагороду, є боржником, а той, хто відізвався на таку обіцянку, – кредитором.

До умов сповіщення публічної обіцянки винагороди відносяться:

- зміст завдання;
- строк виконання;
- місце виконання;
- форма та розмір винагороди.

Зміст завдання полягає у здійсненні правомірної разової дії або необмеженої кількості дій одного виду, які можуть вчинити різні особи.

Строк виконання завдання може бути встановлено безпосередньо в оголошенні. Якщо його не встановлено, то завдання вважається чинним протягом розумного часу відповідно до змісту завдання.

Особа, яка публічно обіцяла винагороду, має право змінити завдання та умови надання винагороди. Причому особа, яка приступила до виконання завдання, має право вимагати відшкодування збитків, завданих їй у зв'язку зі зміною завдання. Якщо у зв'язку зі зміною умов надання винагороди виконання завдання вже не становить інтересу для особи, яка приступила до його виконання до зміни умов, то ця особа має право на відшкодування витрат, яких вона зазнала (ст. 1147 ЦК).

У разі виконання завдання і передавання його результату особа, яка публічно обіцяла винагороду (нагороду), зобов'язана виплатити її. Якщо завдання стосується разової дії, винагорода виплачується особі, яка виконала завдання першою, а якщо таке завдання було виконано кількома особами одночасно – винагорода розподіляється між ними порівну.

Зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди припиняється у разі:

- 1) закінчення строку для передавання результату;
- 2) передавання результату особою, яка першою виконала завдання.

Особа, яка публічно обіцяла винагороду, згідно з ч. 2 ст. 1149 ЦК має право публічно оголосити про припинення завдання (право відступу). Однак така відміна не повинна порушувати інтереси потенційних пошукачів. Тому законодавець передбачає положення, за яким особа, яка зазнала реальних витрат на підготовку до виконання завдання, має право на їх відшкодування.

86. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу

За зобов'язанням із публічної обіцянки винагороди з оголошенням конкурсу особа (замовник конкурсу) має право оголосити конкурс (змагання) для необмеженого кола осіб для визначення кращого з виплатою йому винагороди.

Зобов'язання з публічної обіцянки винагороди з оголошенням конкурсу має такі ознаки:

- обіцянка винагороди за досягнення визначеного засновником конкурсу результату має бути публічною, тобто зверненою до необмеженого кола осіб через засоби масової інформації або іншим чином. За цією ознакою конкурси поділяють на відкриті (запрошують до участі всіх, хто бажає) та закриті (запрошують до участі персональних учасників);

• **обіцяна винагорода – премія**, яка виплачується переможцю конкурсу за досягнутий результат незалежно від його права на одержання інших видів винагороди за працю;

• **винагороду обіцяють лише за найкращий досягнутий результат**. Тому змагання має бути визнано недійсним, якщо подано лише один результат (робота) або одна особа подала декілька робіт.

Предметом конкурсу може бути результат інтелектуальної, творчої діяльності, вчинення певної дії, виконання роботи тощо.

Суб'єктами зобов'язання є засновники конкурсу та учасники конкурсу. Засновник конкурсу зобов'язаний:

- 1) повідомити про умови конкурсу одночасно з оголошенням про конкурс або персонально кожному, хто виявив бажання брати участь у ньому;
- 2) прийняти та розглянути подані учасниками конкурсу роботи;
- 3) виплатити переможцеві конкурсу винагороду.

Умови конкурсу можна умовно поділити на обов'язкові та факультативні. **До обов'язкових законодавець відносить:** а) предмет конкурсу; б) вид винагороди (суму премії) за кожне призове місце.

Предметом конкурсу може бути результат інтелектуальної, творчої діяльності, вчинення певної дії, виконання роботи тощо. Причому засновник конкурсу повинен описати завдання з визначенням вимог до результату, певної дії, роботи, які він бажає одержати. Винагороду може бути визначено як у грошовій сумі, так і в іншій матеріальній цінності. Крім того, засновник може передбачити в умовах конкурсу надання переможцеві лише морального заохочення.

В умовах конкурсу (**факультативні вимоги**) може бути зазначено також: а) кількість призових місць; б) строк подання творів на конкурс чи виконання певної дії тощо. Щодо строку подання творів на конкурс чи виконання певної роботи, то він повинен бути визначений з урахуванням можливості реально виконати конкурсне завдання. Причому засновники можуть визначати як остаточні, так і проміжні строки. Однак строк подання творів на конкурс чи виконання роботи не є істотною умовою оголошення конкурсу, тому визнати недійсним таке оголошення неможливо.

У процесі проведення конкурсу може виникнути потреба внести зміни до оголошених умов конкурсу або навіть його відмінити. Законодавець наділяє засновника конкурсу такими правами (ст.ст. 1152–1153 ЦК), однак за умови дотримання певних вимог.

Внесення зміни до умов конкурсу можливо: лише до початку конкурсу; про це має бути оголошено в тому самому порядку, в якому було оголошено конкурс. Якщо через зміну умов конкурсу участь у ньому для особи не становить інтерес або є неможливою, то ця особа має право на відшкодування засновником витрат, яких вона зазнала для підготовки до участі в конкурсі.

Засновник конкурсу має право відмовитися від його проведення, якщо проведення конкурсу стало неможливим за обставин, що від нього не

залежать. А в разі відмови засновника від проведення конкурсу з інших підстав учасник конкурсу має право на відшкодування витрат, яких він зазнав для підготовки до участі в конкурсі.

Право на одержання винагороди (премії) виникає лише в переможця конкурсу.

Переможцем конкурсу є особа, яка досягла найкращого результату. Процедура визначення переможця встановлює засновник конкурсу. Причому проводити оцінку переданих на конкурс результатів може засновник конкурсу як самостійно, так і спеціально створивши для цієї мети конкурсну комісію.

За результатами конкурсу приймається рішення. Якщо рішення приймає конкурсна комісія, журі, то його повинен затвердити засновник конкурсу. Наприклад, за наслідками оцінювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які подано на конкурс, засновник конкурсу (конкурсна комісія, журі) може прийняти рішення про:

- присудження усіх призових місць та нагород (премій), які було визначено умовами конкурсу;
- присудження окремих призових місць, якщо їх було встановлено декілька, та нагород (премій);
- відмову в присудженні призових місць, якщо жодна із робіт, поданих на конкурс, не відповідає його вимогам;
- присудження заохочувального призу та (або) нагороди (премії) (ст. 1155 ЦК).

Про результат конкурсу його засновник повинен оголосити в тому самому порядку, в якому було оголошено конкурс.

Учасники конкурсу можуть оскаржити до суду прийняте рішення про результати конкурсу на загальних підставах.

Після визначення переможця конкурсу засновник зобов'язаний видати йому у встановлені строки, передбачену умовами конкурсу винагороду (премію), а переможець має право вимагати виконання свого обов'язку від засновника конкурсу (ч. 1 ст. 1156 ЦК).

Результати поданих на конкурс робіт, крім того, що вони були предметом конкурсного змагання, мають товарну цінність (або естетичну цінність для автора певної роботи). Тому законодавець врегулював відносини щодо результатів конкурсу в ст. 1156 ЦК. Наприклад, якщо предметом конкурсу був результат інтелектуальної, творчої діяльності, то засновник конкурсу має право подальшого його використання лише за згодою переможця конкурсу. Причому засновник конкурсу має переважне право перед іншими особами на укладення з переможцем конкурсу договору про використання предмета конкурсу.

Відповідно до ст. 1157 ЦК засновник конкурсу повинен повернути речі, подані на конкурс, їх власникам. Причому умова конкурсу, за якою засновник конкурсу не повертає його учаснику річ, подану на конкурс, є нікчемною.

Засновник конкурсу може залишити у себе річ, подану на конкурс, лише: а) за згодою учасника конкурсу; б) якщо учасник конкурсу протягом

місяця від дня оголошення його результатів не пред'явив вимогу про її повернення; при цьому учасник конкурсу має право у будь-який час пред'явити вимогу про повернення йому речі, поданої на конкурс. Крім того, засновник конкурсу може набути право власності на річ, подану на конкурс, якщо її не було подаровано засновникові конкурсу або придбано ним, за набувальною давністю.

87. Загальні положення про відшкодування шкоди

Зобов'язання із відшкодування шкоди (деліктні зобов'язання) – це недоговірні зобов'язання, що виникають внаслідок порушення майнових і особистих немайнових прав потерпілого, мають абсолютний характер, спрямовані на забезпечення найбільш повного поновлення порушених прав за рахунок заподіювача шкоди або інших осіб, на яких законом покладено обов'язок відшкодування шкоди.

В силу ст. 1166 ЦК України, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини. Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок непереборної сили, відшкодовується у випадках, встановлених законом. Шкода, завдана правомірними діями, відшкодовується у випадках, встановлених ЦК України, іншими законами.

Законодавством встановлено, що для настання деліктної відповідальності необхідна наявність складу правопорушення, а саме: наявність шкоди, протиправна поведінка заподіювача шкоди, причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою заподіювача шкоди, вина. Перераховані підстави визнаються загальними, оскільки їх наявність необхідна для всіх випадків відшкодування шкоди, якщо ієше не передбачено законом. Якщо закон змінює, обмежує або розширює коло підстав, необхідних для покладення відповідальності за завдану шкоду, то мова йде про спеціальні підстави відповідальності, що характеризують особливості тих чи інших правопорушень.

Шкода полягає у будь-якому знеціненні блага, що охороняється правом, а майнова шкода – у зменшенні майново сфери потерпілого, що в свою чергу тягне за собою негативні майнові наслідки для правопорушника. За загальним правилом шкода підлягає відшкодуванню у повному обсязі особою, яка безпосередньо завдала шкоду. Однак, обов'язок відшкодувати шкоду може бути покладено на особу, яка її не завдала (ст. 1178 ЦК); розмір відшкодування може бути зменшеним (ст. 1193 ЦК); розмір відшкодування може бути збільшеним (ст.ст. 1203, 1208 ЦК).

Протиправна поведінка в цивільних правовідносинах означає порушення особою вимог правової норми, що полягає в здійсненні заборонених дій, або в утриманні від здійснення наказів правової норми діяти певним чином (бездіяльність). Деліктні зобов'язання ґрунтуються на принципі генерального делікту, згідно з яким кожному заборонено завдавати шкоду майну чи особі та будь-яке завдання шкоди іншому вважається протиправним.

Причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою, характеризують наступні положення: причинний зв'язок існує там, де є тимчасова послідовність явищ; причина з необхідністю породжує свій наслідок; причина і наслідок завжди мають значення відносно конкретного випадку.

Вина – психічне ставлення осудної особи, яка досягла певного віку, до вчиненого нею протиправного діяння, а також до наслідків цього діяння.

Система деліктних зобов'язань побудована, як уже підкреслювалось, на поєднання загального (генерального делікту) із спеціальним. Спеціальні делікти відрізняються способом заподіяння шкоди, особою заподіювача шкоди, особою потерпілого, відповідальною особою, об'єктом, якому заподіюється шкода, умова заподіяння шкоди. До спеціальних деліктів віднесено: шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки; шкода, завдана представниками і працівниками юридичної особи; шкода, завдана особами з пороками волі; шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого; шкода, завдана правомірними діями; шкода, завдана доквіллю; моральна шкода та інші спеціальні випадки завдання шкоди.

88. Відшкодування шкоди завданої джерелом підвищеної небезпеки

Відповідно до ст. 1187 ЦК України джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.

Основні ознаки джерела підвищеної небезпеки також містяться у визначенні, яке на рівні керівних роз'яснень запропонував Пленум Верховного Суду України в постанові № 6 від 27 березня 1992 року «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди»: «Джерелом підвищеної небезпеки слід вважати діяльність, здійснення якої створює підвищену ймовірність завдання шкоди через неможливість повного контролю за нею людиною, а також діяльність по використанню, транспортуванню, збереженню предметів, речовин та інших об'єктів виробничого, господарського або іншого призначення, які мають такі ж самі властивості» (п. 4).

Джерело підвищеної небезпеки має місце там, де діяльність людини може заподіяти шкоду оточуючим за звичайних умов, коли шкідливість речі не може бути усунена повністю, незважаючи на найбільшу непередбачуваність з боку її власника. Тобто найбільш характерними ознаками джерела підвищеної небезпеки є: а) неможливість повного контролю з боку людини; б) наявність шкідливих властивостей; в) велика ймовірність завдання шкоди.

В ч. 1 ст. 1187 закріплено тільки приблизний перелік джерел підвищеної небезпеки: транспортні засоби, механізми та обладнання, хімічні, радіоактивні, вибухо- і вогненебезпечні та інші речовини, дикі звірі, службові собаки та собаки бійцівських порід тощо. (Вичерпний їх перелік навести неможливо у зв'язку із постійним розвитком науки та техніки).

Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Особа, яка неправомірно заволоділа транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, завдала шкоди діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, зобов'язана відшкодувати її на загальних підставах.

Якщо неправомірному заволодінню іншою особою транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом сприяла недбалість її власника (володільця), шкода, завдана діяльністю щодо його використання, зберігання або утримання, відшкодовується ними спільно, у частці, яка визначається за рішенням суду з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Особливість правил відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, полягає в наявності лише трьох підстав для виникнення відповідальності:

- а) наявність шкоди;
- б) протиправна дія заподіювана шкоди;
- в) наявність причинного зв'язку між протиправною дією та шкодою.

Вина заподіювана шкоди не вимагається для виникнення зобов'язання. Тобто, особа, яка завдала шкоди джерелом підвищеної небезпеки відповідає й за випадкове її завдання (без вини). Відповідальність такої особи поширюється до межі непереборної сили. Тому її називають підвищеною.

Обов'язок відшкодувати завдану шкоду джерелом підвищеної небезпеки покладається на володільця джерела. Правила ч. 2 ст. 1187 ЦК передбачають, що володільцем джерела підвищеної небезпеки є «особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим

об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку». Тобто, вказується на дві ознаки володільця джерела підвищеної небезпеки – юридичну і матеріальну.

89. Відшкодування шкоди завданої малолітньою та неповнолітньою особою

Стаття 1178 ЦК України визначає що шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, – якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою.

Правила даної статті ґрунтуються на ст. 31 ЦК, яка визначає їх дієздатність. Зміст даних правил становить психічна нездатність дітей цього віку, у зв'язку з чим, за незначним винятком, правочини за них укладають їх батьки або особи, які їх замінюють. Малолітні особи визнаються неделіктоздатними і, відповідно, не можуть бути суб'єктами цивільної відповідальності.

В ст. 1178 мова йде про завдання малолітніми шкоди майну, зокрема упущену вигоду; шкоду здоров'ю; моральну шкоду. Вона може бути завдана як одній, так і кільком особам; як одним, так і групою малолітніх осіб. Майнова шкода може бути завдана і юридичній особі. Особливість відповідальності за шкоду, завдану малолітніми, полягає в тому, що відповідальність за них покладається повністю на батьків або осіб, які їх заміняють у встановленому законом порядку. Вони несуть відповідальність за неналежне виконання своїх батьківських прав та обов'язків особистого характеру, які закріплені в главі 13 Сімейного кодексу України. Проте родичі дитини незалежно від ступеня спорідненості, які не мають права брати участь у її вихованні, відповідальності за завдану шкоду не несуть. Обов'язок відшкодувати завдану шкоду малолітнім може покладатися також на усиновлювача, оскільки, згідно зі ст. 207 Сімейного кодексу України, вони після усиновлення набувають батьківських прав і обов'язків у повному обсязі незалежно від наявності запису їх як батьків у свідоцтві про народження. Ст. 243 Сімейного кодексу України та ст. 58 ЦК передбачають можливість встановлення над дітьми, які залишилися без батьківського піклування, опіки. Права та обов'язки опікуна щодо малолітнього повністю збігаються з правами і обов'язками батьків (ст. 249 Сімейного кодексу України), тому на них покладається обов'язок відшкодувати завдану малолітнім шкоду. Проте у разі встановлення опіки за життя батьків, не позбавлених батьківських прав, відповідальність за завдану підопічним шкоду можуть нести солідарно як батьки малолітнього, так і його опікун. Законні представники малолітнього притягуються до відповідальності, якщо не доведуть, що шкода виникла не з їх вини.

Якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом навчального закладу, закладу охорони здоров'я чи іншого закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, а також під наглядом особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, ці заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини.

Навчальні заклади, заклади охорони здоров'я чи інші заклади, зокрема приватні школи, спеціальні (кореляційні) навчальні заклади несуть відповідальність за шкоду, завдану малолітніми, якщо не доведуть відсутність своєї вини. Установа, яка відшкодувала шкоду, має право пред'явити зворотну вимогу до особи, винної у її завданні, яка порушила вимоги педагогічного характеру, наслідком чого стала неправомірна поведінка дитини. До осіб, зобов'язаних відповідати за шкоду, завдану малолітнім, відносять також осіб, які здійснюють виховання дитини на підставі патронажного договору (ст. 252 Сімейного кодексу України).

Якщо малолітня особа перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану нею, якщо не доведе, що шкоди було завдано не з його вини.

Згідно зі ст. 248 Сімейного кодексу України функції опікуна – вихователя малолітнього, який залишився без піклування батьків (унаслідок смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, визнання батьків недієздатними), можуть покладатися на дитячий заклад, зокрема адміністрацію, який зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану його підопічним. У раз неможливості влаштувати малолітнього ні у сім'ю, ні у дитячий заклад, виконання обов'язків його опікуна покладається на органи опіки та піклування. Останні несуть відповідальність за шкоду, завдану такими малолітніми.

Якщо малолітня особа завдала шкоди як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, такі заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду у частці, яка визначена за домовленістю між ними або за рішенням суду. Принцип часткової відповідальності також повинен застосовуватися у разі завдання шкоди кількома малолітніми, які походять від різних батьків і (або) знаходяться під опікою різних осіб

Обов'язок осіб, визначених частиною першою ст. 1178 ЦК, відшкодувати шкоду, завдану малолітньою особою, не припиняється у разі досягнення нею повноліття. Після досягнення повноліття особа може бути зобов'язана судом частково або в повному обсязі відшкодувати шкоду, завдану нею у віці до чотирнадцяти років життя або здоров'ю потерпілого, якщо вона має достатні для цього кошти, а особи, які визначені частиною першою цієї статті, є неплатоспроможними або померли.

Правила ч. 5 ст. 1178 ЦК передбачають як виняток з метою захисту інтересів потерпілого можливість перенесення обов'язку відшкодувати шкоду на безпосереднього її заподіювача за наявності наступних обставин:

- а) шкода завдана життю або здоров'ю потерпілого;

б) відповідальними за завдану шкоду є не юридичні особи, а батьки (усиновлювачі), опікуни та ін. громадяни;

в) останні є неплатеспроможними або померли;

г) особа, що завдала шкоди, має достатні для цього кошти.

З позовом про покладення такої відповідальності може звернутися як потерпілий, так і громадянин, відповідальний за дії малолітнього. Суд має право відступити від загальних правил відшкодування шкоди, прийнявши рішення про її відшкодування як у повному обсязі, так і частково за рахунок особи, діями якої її завдано.

Відповідно до ст. 1179 ЦК – **неповнолітня особа** (у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років) відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах.

Дієздатність неповнолітніх віком від 14 до 18 років визначається ст. 32 ЦК, яка дещо обмежує їх можливості щодо здійснення прав і виконання обов'язків. Проте підлітки, які досягли 14 років, самостійно відповідають за завдану ними шкоду – є повністю деліктоздатними (ст. 33 ЦК), що тягне за собою можливість застосування до них повністю загальних положень ЦК щодо її відшкодування. Правила про можливість притягнення неповнолітнього до цивільної відповідальності також закріплені у чинному кримінальному законодавстві. Так, згідно з ч. 2 п. 4 ст. 105 КК до неповнолітньої особи, яка досягла 15 років, має майно, кошти або заробіток, і скоїла злочин, можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, зокрема покладення на нього обов'язку відшкодування завданих майнових збитків.

У разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини.

Загальне правило про самостійну відповідальність неповнолітнього віком від 14 до 18 років за завдану ним шкоду має виняток – обов'язок батьків (усиновлювачів) або піклувальника відшкодувати завдану шкоду у разі відсутності у підлітка майна, достатнього для відшкодування. Їх відповідальність має додатковий (субсидіарний) характер. Тобто потерпілий спочатку пред'являє вимогу про відшкодування завданої шкоди до основного боржника – особи, яка завдала шкоди, а у разі незадоволення вимог у повному обсязі чи частково – до батьків (усиновлювачів) або піклувальника неповнолітнього. Субсидіарна відповідальність за неповнолітнього віком від 14 до 18 років покладається на обох батьків за принципом рівної дольової відповідальності незалежно від того, проживають вони разом чи окремо. Самостійний дохід неповнолітнього може складатися із заробітної плати при постійній чи тимчасовій роботі, що регулюється положеннями трудового

законодавства, доходу від підприємницької діяльності, відсотків від акцій, пенсії у разі втрати годувальника, аліментів тощо; власними коштами неповнолітнього можуть бути кошти на вкладах у банки, подаровані неповнолітньому чи одержані ним у спадок тощо; власне майно – те, власником якого є неповнолітній (куплене ним, подароване чи залишене йому у спадок), в тому числі майно, що перебуває у спільній власності. Щодо поняття «достатнє» відносно майна неповнолітнього, то можливі наступні варіанти: а) у неповнолітнього взагалі нічого немає; б) він одержує так мало, що про самостійне відшкодування завданої ним шкоди мова йти не може. Тому ч. 2 ст. 1179 ЦК передбачає обов'язок батьків (усиновлювачів) або піклувальників відшкодувати завдану шкоду (майну, здоров'ю, моральну шкоду) або повністю, або у частці, якої не вистачає. Вибір одного з двох варіантів погашення боргу залежить від ступеня матеріального забезпечення неповнолітнього, а також від розміру завданої шкоди, мотиву поведінки, що спричинила завдання шкоди, ступеня вини як батьків (усиновлювачів) або піклувальників, так і самого заповдіювана шкоди та потерпілого. У разі відшкодування шкоди, завданої неповнолітнім віком від 14 до 18 років, батьками (усиновлювачами) або піклувальником як у повному обсязі, так і у частці, якої не вистачає, останнім надається право довести, що шкоду було завдано не з їхньої вини (див. коментар до ч. 1 ст. 1178 ЦК). Дещо інакше регламентує ч. 2 ст. 1179 ЦК обов'язок відшкодувати шкоду, завдану підлітком, позбавленого батьківського піклування, у зв'язку з чим він перебуває у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника. Саме цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини. Надання закладу можливості відшкодувати шкоду не лише у повному обсязі, а й частково свідчить про те, що вихованець бере участь у витратах. Відносно можливості закладу довести свою невинність, то вона визначається за правилами ч. 3 ст. 1178 ЦК. Заклад має право зворотної вимоги (регресу) до особи, безпосереднім і професійним обов'язком якої було здійснення виховання неповнолітнього (педагога, вихователя та ін.). Проте й тут діє правило, закріплене ч. 5 ст. 1191 ЦК, що виключає можливість пред'явлення регресного позову до особи, яка завдала шкоди. Якщо у разі завдання шкоди малолітнім про його вину мови взагалі не було, то вина підлітка не може не братися до уваги.

Якщо обов'язок відшкодувати шкоду, завдану малолітнім, не припиняється ні з досягненням ним повноліття, ні після того, як він став власником майна, достатнього для погашення боргу, то інакше регулюється це питання у разі завдання шкоди неповнолітнім віком від 14 до 18 років. Так, обов'язок батьків (усиновлювачів), піклувальника, закладу, який за законом здійснює щодо неповнолітньої особи функції піклувальника, відшкодувати шкоду припиняється: а) після досягнення особою, яка завдала шкоди, повноліття; б) коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди.

90. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною особою, особою дієздатністю якої обмежена та особою, яка не усвідомлювала своїх дій

Порядок відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою визначається ст. 1180 ЦК України і вказує, що шкода, завдана недієздатною фізичною особою, відшкодовується опікуном або закладом, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, якщо він не доведе, що шкода була завдана не з його вини. Обов'язок цих осіб відшкодувати шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, не припиняється в разі поновлення її цивільної дієздатності.

Фізична особа може бути визнана судом недієздатною у порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством за наявності підстав, що встановлені в цивільному законодавстві. Оскільки такими підставами є хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого фізична особа нездатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, то у неї відсутні такі психічні якості як воля і вина. Тому фізична особа, яка визнана недієздатною, втрачає деліктоздатність, тобто здатність відповідати за завдану шкоду.

Згідно зі ст. 41 ЦК правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє опікун. Тому обов'язок відшкодувати шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, покладається законом на його опікуна або заклад, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею. Опікун та такий заклад відповідають за завдану шкоду за наявності своєї вини, що припускається. Тобто за неналежне виконання своїх обов'язків щодо здійснення нагляду за недієздатним, що спричинило завдання шкоди (див. розділ III Закону України від 22 лютого 2000 року «Про психіатричну допомогу»). Тому, особи, які відшкодували шкоду, завдану недієздатним, не мають права звернутися із регресною вимогою до безпосереднього заподіювача шкоди. Якщо зобов'язання із відшкодування шкоди мають тривалий характер, то поновлення цивільної дієздатності фізичної особи не є підставою для заміни боржника в деліктному зобов'язанні, оскільки шкоди було завдано в момент, коли особа була недієздатною

Якщо опікун недієздатної особи, яка завдала шкоди, помер або у нього відсутнє майно, достатнє для відшкодування шкоди, а сама недієздатна особа має таке майно, суд може постановити рішення про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, частково або в повному обсязі за рахунок майна цієї недієздатної особи.

Для захисту інтересів потерпілого суд може постановити рішення про відшкодування шкоди за рахунок недієздатного заподіювача шкоди за наявності наступних обставин:

- а) смерть опікуна або відсутність у нього майна, достатнього для відшкодування шкоди;
- б) наявність такого майна у недієздатної особи;

в) відшкодування шкоди за рахунок недієздатного заподіювача шкоди не погіршує його майнового становища, проте покриває нужду потерпілого.

Мова про відшкодування шкоди за рахунок майна недієздатного заподіювача шкоди може йти лише у разі її завдання каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого. Із позовом до суду, згідно з ч. 2 ст. 1184 ЦК, можуть звернутися як потерпілий, так і опікун. Суд має право з урахуванням конкретних обставин покласти обов'язок відшкодувати шкоду частково або в повному обсязі за рахунок майна недієздатного заподіювача шкоди.

Шкода, завдана фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, відшкодовується нею на загальних підставах, та у відповідності зі ст. 1185 ЦК.

Обмеження дієздатності фізичної особи має місце у випадках, передбачених ст. 36 ЦК: а) якщо особа страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; б) якщо особа зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Метою такого обмеження є охорона законних прав та інтересів осіб, про яких громадянин зобов'язаний турбуватися згідно з нормами Сімейного кодексу України. Тому обмеження дієздатності фізичної особи спрямоване лише на здатність укладати правочини, проте ніяким чином не впливає на її деліктоздатність. Правила ст. 1185 ЦК про відшкодування шкоди, завданою фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, повторюють зміст загальної норми ст. 37 ЦК, згідно з якою особа, цивільна дієздатність якої обмежена, самостійно несе відповідальність за шкоду, завдану іншій особі.

Аналізуючи зміст ст. 1185 ЦК слід враховувати наступне:

а) обмежити в цивільній дієздатності можна як повнолітніх осіб, так і неповнолітніх віком від 14 до 18 років, якщо вони працюють і зловживають спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами ;

б) у разі завдання шкоди фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, суд не враховує чи шкоду завдано у стані алкогольного сп'яніння, чи ні: у будь-якому випадку мають місце наслідки, передбачені ст. 1185 ЦК.

в) якщо особа, цивільна дієздатність якої обмежена, завдала шкоду спільно з іншими особами (дієздатними), то вони спільно несуть перед потерпілим солідарну відповідальність за правилами ст. 1190 ЦК.

Шкода, завдана фізичною особою, яка в момент її завдання не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, не відшкодовується (ст. 1186 ЦК). З урахуванням матеріального становища потерпілого та особи, яка завдала шкоди, суд може постановити рішення про відшкодування нею цієї шкоди частково або в повному обсязі.

Нездатність фізичної особи усвідомлювати характер і значення своїх дій або керувати ними свідчить про відсутність його вини у завданні шкоди,

тому згідно з загальним правилом відшкодування шкоди деліктоздатна особа за даної обставини не несе відповідальності за завдану шкоду. Було б цілком несправедливо перекласти повністю ризик настання шкідливих наслідків на потерпілого, тому з урахуванням матеріального становища потерпілого та особи, яка завдала шкоди, суд може постановити рішення про відшкодування нею цієї шкоди частково або в повному обсязі.

Проте із загального правила є винятки- завдання шкоди фізичною особою, яка сама довела себе до стану, в якому вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними в результаті вживання нею спиртних напоїв, наркотичних засобів, токсичних речовин тощо. Тобто дані обставини не свідчать про відсутність вини заподіювача шкоди, а, навпаки, є обтяжуючою обставиною. Тому у даному випадку особа, яка завдала шкоди, зобов'язана її відшкодувати на загальних підставах..

Якщо шкоди було завдано особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, суд може постановити рішення про відшкодування цієї шкоди її чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми, якщо вони проживали разом з цією особою, знали про її психічний розлад або недоумство, але не вжили заходів щодо запобігання шкоді.

Спеціальне врегулювання даної обставини ґрунтується на бездіяльності осіб, які зобов'язані були, згідно з Законом України «Про психіатричну допомогу», вимагати у судовому порядку визнання такої особи недієздатною. Тому суду надається право постановити рішення про відшкодування шкоди, завданої такою особою, на її чоловіка (дружину), батьків, повнолітніх дітей. Проте правила даної норми передбачають вимоги, яким повинні відповідати дані особи на момент завдання шкоди: а) бути повнолітніми та працездатними; б) проживати разом з цією особою; в) знати про її психічний розлад або недоумство. У разі завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК) має місце відповідальність без вини, тому правила ст. 1186 ЦК не поширюються на випадки завдання шкоди таким джерелом.

91. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду

Відповідно до ст. 1176 ЦК шкода, завдана фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.

Відносини, що регулюються данною статтею містять спеціальний склад і розраховані на випадки завдання шкоди незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади та їх посадових осіб. У них зосереджується увага на таких випадках, коли фізична особа найбільш уразлива і, відповідно, ризик завдання шкоди органами влади та їх посадовими особами найбільш вірогідний. У ч. 1 ст. 1176 ЦК міститься виключний перелік органів державної влади, а також виключний перелік їх незаконних рішень, дій чи бездіяльності, що спричинили завдання шкоди. Так, до таких органів влади належать: а) органи дізнання; б) попереднього (досудового) слідства; в) прокуратура; г) суд. Підлягає відшкодуванню тільки шкода, завдана фізичній особі внаслідок: незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт. Правила даної статті застосовуються у разі завдання шкоди лише фізичній особі, зокрема як особистої шкоди (обмеження волі, приниження честі, гідності людини згаданими незаконними діями), так і майнової (наприклад, при незаконній конфіскації). У разі смерті потерпілого право на відшкодування шкоди за правилами загального правонаступництва переходить до спадкоємців. Якщо в результаті дій, зазначених в даній статті, шкоди завдано юридичній особі, наприклад, внаслідок арешту керівника підприємства, то вина юридичній особі відшкодовується згідно зі ст. 1173 ЦК.

Згідно з Законом України від 1 грудня 1994 року «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду», фізичній особі – потерпілому відшкодовується:

а) заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій;

б) майно (в тому числі гроші, грошові вклади і відсотки по них, цінні папери та відсотки по них, частка у статутному фонді господарського товариства, учасником якого був громадянин, та прибуток; який він не отримав відповідно до цієї частки, інші цінності), конфісковане або звернене в дохід держави судом, вилучене органами дізнання чи попереднього слідства, органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також майно, на яке накладено арешт;

в) штрафи, стягнуті на виконання вироку суду, судові витрати та інші витрати, сплачені громадянином;

г) суми, сплачені громадянином у зв'язку з поданням йому юридичної допомоги;

д) моральна шкода.

Особа, звільнена з роботи (посади) має бути поновлена на колишній роботі (посаді), а в разі неможливості цього (ліквідація підприємства, установи, організації, скорочення посади, а також наявність інших передбачених

законом підстав, що перешкоджають поновленню на роботі (посаді) – йому має бути надано державною службою зайнятості іншу підходящу роботу. Термін перебування під вартою, термін відбування покарання, а також час, протягом якого особа не працювала у зв'язку з незаконним відстороненням від роботи (посади), зараховується як до загального трудового стажу, так і до стажу роботи за спеціальністю, стажу державної служби, безперервного стажу. Місцеві органи влади і самоврядування зобов'язані повернути фізичній особі, яка втратила право користування жилим приміщенням внаслідок незаконного засудження, жиле приміщення, яке вона займала раніше, а якщо воно не збереглося в натурі, то позачергово надають йому в тому ж населеному пункті рівноцінне впорядковане жиле приміщення з урахуванням складу сім'ї та діючих норм жилої площі. Якщо особа у зв'язку з незаконним засудженням була позбавлена військових або інших звань, а також державних нагород, їй поновлюються звання і повертаються нагороди. Право на відшкодування шкоди у сфері правосуддя виникає за наявності наступних підстав: постанови суду виправдувального вироку, скасування незаконного вироку суду, закриття кримінальної справи органом попереднього (досудового) слідства, закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Тобто право на відшкодування виникає лише у разі повної реабілітації особи. Припинення справи на підставі нереабілітуючих обставин: амністія або акт про помилування не дає права на відшкодування шкоди, згідно з ч. 3 ст. 1176 ЦК. Прийняття закону про амністію належить до компетенції Верховної Ради України (ч. 3 ст. 92 Конституції України). Так, за Законом України від 1 жовтня 1996 року «Про застосування амністії в Україні», амністія є повним або частковим звільненням від кримінальної відповідальності і покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів. Порядок здійснення помилування встановлений Указом Президента України від 12 квітня 2000 року. Помилування – це акт глави держави, за яким певна особа (чи кількість осіб) повністю або частково звільняється від покарання, або до неї застосовується більш м'яке покарання, або ж з особи знімається судимість. Відсутні підстави для відшкодування шкоди у сфері правосуддя також у наступних випадках: у разі дійового каяття (ст. 45 КК), примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК), передачі особи на поруки (ст. 47 КК), у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК) та при наявності обставин, що виключають злочинність діяння (розділ VIII КК) та пом'якшують покарання (ст. 66 КК). До підстав, за яких фізична особа втрачає право на відшкодування шкоди, ч. 4 ст. 1176 ЦК відносить: здійснення у процесі дізнання, попереднього (досудового) слідства або судового розгляду самообмови, що перешкоджала з'ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконному затриманню, незаконному накладенню адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт. Особливий порядок відшкодування шкоди

закріплений у ч. 5 ст. 1176 ЦК відносно шкоди, завданої фізичній або юридичній особі внаслідок винесення судом незаконного рішення в цивільній справі. Для настання відповідальності за даною нормою необхідно встановити наявність у діяч судді (суддів), які вплинули на винесення незаконного рішення, складу злочину за обвинувальним вирокком суду. Тобто обов'язковою підставою деліктної відповідальності є наявність вини. Правила ч. 5 ст. 1176 ЦК застосовуються у разі завдання шкоди як фізичній особі, так і юридичній особі. Відповідно до загальних правил відшкодування шкоди у даному випадку (ст. 1173 ЦК) шкода відшкодовується у повному обсязі державою. Правила, передбачені ч. 1 ст. 1176 ЦК, не застосовуються до інших незаконних дій або бездіяльності чи незаконного рішення органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду. Тобто шкода, завдана за інших обставин, відшкодовується згідно з ч. 6 ст. 1176 ЦК на загальних підставах. Наприклад, відшкодування шкоди жертвам політичних репресій здійснюється на підставі Закону України від 17 квітня 1991 року «Про реабілітацію жертв репресій в Україні».

Порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, встановлюється Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду», Наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Міністерства фінансів України від 6 березня 1996 року «Про затвердження положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду».

92. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я

Фізична або юридична особа, яка завдала шкоди каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі, зобов'язана відшкодувати потерпілому заробіток (дохід), втрачений ним внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також відшкодувати додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо (ст. 1195 ЦК).

У разі каліцтва або іншого ушкодження здоров'я фізичної особи, яка в момент завдання шкоди не працювала, розмір відшкодування визначається виходячи з розміру мінімальної заробітної плати.

Розмір втраченого фізичною особою внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, визначається у відсотках від середнього місячного заробітку (доходу), який

потерпілий мав до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, з урахуванням ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, а за її відсутності – загальної працездатності.

Середньомісячний заробіток (дохід) обчислюється за бажанням потерпілого за дванадцять або за три останні календарні місяці роботи, що передували ушкодженню здоров'я або втраті працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я. Якщо середньомісячний заробіток (дохід) потерпілого є меншим від п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, розмір втраченого заробітку (доходу) обчислюється виходячи з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати. До втраченого заробітку (доходу) включаються всі види оплати праці за трудовим договором за місцем основної роботи і за сумісництвом, з яких сплачується податок на доходи громадян, у сумах, нарахованих до вирахування податку, але до втраченого заробітку (доходу) не включаються одноразові виплати, компенсація за невикористану відпустку, вихідна допомога, допомога по вагітності та пологах тощо.

Шкода, завдана фізичній особі каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, відшкодовується без урахування пенсії, призначеної у зв'язку з втратою здоров'я, або пенсії, яку вона одержувала до цього, а також інших доходів.

У разі каліцтва або іншого ушкодження здоров'я малолітньої особи фізична або юридична особа, яка завдала цієї шкоди, зобов'язана відшкодувати витрати на її лікування, протезування, постійний догляд, посилене харчування тощо.

Після досягнення потерпілим чотирнадцяти років (учнем – вісімнадцяти років) юридична або фізична особа, яка завдала шкоди, зобов'язана відшкодувати потерпілому також шкоду, пов'язану із втратою або зменшенням його працездатності, виходячи з розміру встановленої законом мінімальної заробітної плати. Якщо на момент ушкодження здоров'я неповнолітня особа мала заробіток, шкода має бути відшкодована їй виходячи з розміру її заробітку, але не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

Після початку трудової діяльності відповідно до одержаної кваліфікації потерпілий має право вимагати збільшення розміру відшкодування шкоди, пов'язаної із зменшенням його професійної працездатності внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, виходячи з розміру заробітної плати працівників його кваліфікації, але не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

Якщо потерпілий не має професійної кваліфікації і після досягнення повноліття продовжує залишатися непрацездатним внаслідок каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, завданого йому до повноліття, він має право вимагати відшкодування шкоди в обсязі не нижче встановленого законом розміру мінімальної заробітної плати.

Договором або законом може бути збільшений обсяг і розмір відшкодування шкоди, завданої потерпілому каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

93. Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого

Цивільним кодексом України визначений особливий порядок відшкодування шкоди у разі смерті потерпілого – право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина потерпілого, народжена після його смерті.

Шкода відшкодовується:

1) дитині – до досягнення нею вісімнадцяти років (учню, студенту – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ним двадцяти трьох років);

2) чоловікові, дружині, батькам (усиновлювачам), які досягли пенсійного віку, встановленого законом, – довічно;

3) інвалідам – на строк їх інвалідності;

4) одному з батьків (усиновлювачів) або другому з подружжя чи іншому членові сім'ї незалежно від віку і працездатності, якщо вони не працюють і здійснюють догляд за: дітьми, братами, сестрами, внуками померлого, – до досягнення ними чотирнадцяти років;

5) іншим непрацездатним особам, які були на утриманні потерпілого, – протягом п'яти років після його смерті.

Даним особам шкода відшкодовується у розмірі середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого з вирахуванням частки, яка припадала на нього самого та працездатних осіб, які перебували на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди. До складу доходів потерпілого також включаються пенсія, суми, що належали йому за договором довічного утримання (догляду), та інші аналогічні виплати, які він одержував.

Особам, які втратили годувальника, шкода відшкодовується в повному обсязі без урахування пенсії, призначеної їм внаслідок втрати годувальника, та інших доходів.

Розмір відшкодування, обчислений для кожного з осіб, які мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю годувальника, не підлягає подальшому перерахунку, крім таких випадків: народження дитини, зачатої за життя і народженої після смерті годувальника; призначення (припинення) виплати відшкодування особам, що здійснюють догляд за дітьми, братами, сестрами, внуками померлого.

Розмір відшкодування може бути збільшений законом.

Ст. 1201 ЦК України визначає порядок відшкодування витрат на поховання. Особа, яка завдала шкоди смертю потерпілого, зобов'язана відшкодувати особі, яка зробила необхідні витрати на поховання та на спорудження надгробного пам'ятника, ці витрати. Допомога на поховання, одержана фізичною особою, яка зробила ці витрати, до суми відшкодування шкоди не зараховується.

Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами. За

навантаженості обставин, які мають істотне значення, та з урахуванням матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди, сума відшкодування може бути виплачена одноразово, але не більш як за три роки наперед.

Стягнення додаткових витрат, передбачених частиною першою статті 1195 цього Кодексу, може бути здійснене наперед у межах строків, встановлених на основі висновку відповідної лікарської експертизи, а також у разі необхідності попередньої оплати послуг і майна (придбання путівки, оплата проїзду, оплата спеціальних транспортних засобів тощо).

Потерпілий має право на збільшення розміру відшкодування шкоди, якщо його працездатність знизилася порівняно з тією, яка була у нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди.

Особа, на яку покладено обов'язок відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я потерпілого, має право вимагати зменшення розміру відшкодування шкоди, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була в нього на момент вирішення питання про відшкодування шкоди.

Стаття 1206 ЦК України визначає порядок відшкодування витрат на лікування особи, яка потерпіла від злочину. Особа, яка вчинила злочин, зобов'язана відшкодувати витрати закладові охорони здоров'я на лікування потерпілого від цього злочину, крім випадку завдання шкоди при перевищенні меж необхідної оборони або у стані сильного душевного хвилювання, що виникло раптово внаслідок насильства або тяжкої образи з боку потерпілого. Якщо злочин вчинено малолітньою або неповнолітньою особою, витрати на лікування потерпілого відшкодовуються особами, визначеними статтями 1178 і 1179 ЦК. Якщо лікування проводилося закладом охорони здоров'я, що є у державній власності, у власності Автономної Республіки Крим або територіальної громади, кошти на відшкодування витрат на лікування зараховуються до відповідного бюджету.

Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, відшкодовується потерпілому або особам, визначеним статтею 1200 ЦК, державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною. Умови та порядок відшкодування державою шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, встановлюються законом.

За заявою потерпілого у разі підвищення вартості життя розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, підлягає індексації на підставі рішення суду. За заявою потерпілого у разі збільшення розміру мінімальної заробітної плати розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, підлягає відповідному збільшенню на підставі рішення суду.

94. Моральна шкода та порядок її відшкодування

Відповідно до чинного цивільного законодавства одночасно з відшкодуванням майнової шкоди, особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Моральна шкода полягає:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової шкоди)» від 31.03.95 р. (зі змінами та доповненнями) під моральною шкодою потрібно розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями чи бездіяльністю інших осіб.

У п. 3 вищезгаданої постанови зазначено, що під немайною шкодою, заподіяною юридичній особі потрібно розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошення комерційної таємниці, також вчинення дій спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності.

Моральна шкода відшкодовується винною особою добровільно або за рішенням суду. При цьому не має значення чи була заподіяна потерпілому майнова шкода та чи вона відшкодована. При цьому також не враховується розмір такого відшкодування.

Відповідно до ст. 119 ЦПК у позовній заяві про відшкодування моральної (немайнової) шкоди має бути зазначено, в чому полягає ця шкода, якими неправомірними діями чи бездіяльністю її заподіяно позивачеві, з яких міркувань він виходив, визначаючи розмір шкоди, та якими доказами це підтверджується.

Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб. За загальним правилом така шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не передбачено законом чи договором.

При відшкодуванні моральної шкоди в судовому порядку її розмір визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з

урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Також при визначенні розміру завданої моральної шкоди враховуються вимоги розумності та справедливості. У своєму рішенні суд повинен навести мотиви визначення відповідного розміру такої моральної шкоди. Суд у своєму рішенні повинен навести мотиви визначення саме такого розміру моральної шкоди.

Відповідно до п. 5 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.95 р. (зі змінами та доповненнями) при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди з'ясуванню підлягають: Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні.

Суд, зокрема, повинен з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

На осіб, які заподіяли моральну шкоду спільно (взаємопов'язаними, сукупними діями або діями з єдиним наміром), відповідно до статей 174, 451 ЦК покладається солідарна відповідальність по її відшкодуванню.

Право на відшкодування моральної шкоди має фізична особа, честь, гідність та ділову репутацію якої принижено, або юридична особа у зв'язку з приниженням її ділової репутації.

Проте у ст. 49 Закону України «Про інформацію» зазначено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати в суді лише спростування недостовірної інформації та не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Однак це не позбавляє посадову особу органу державної влади чи органу місцевого самоврядування права на захист честі, гідності та ділової репутації у суді.

За загальним правилом моральну шкоду відшкодовує особа, яка її завдала, за наявності її вини. Згідно з ст. 1167 ЦК України підставами відшкодування моральної шкоди є:

1. Моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті.

2. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала:

1) якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;

2) якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт;

3) в інших випадках, встановлених законом.

ГЛАВА 10. СПАДКОВЕ ПРАВО

95. Загальні положення про спадкування

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Види спадкування – за заповітом або за законом.

До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема: особисті немайнові права; право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами; право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом; права та обов'язки особи як кредитора або боржника.

Спадкоємці – спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини.

Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин.

Право на спадкування мають особи, визначені у заповіті.

У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування за законом одержують особи, визначені у ст.ст. 1261–1265 ЦК України.

Право на спадкування виникає у день відкриття спадщини.

Спадкування права на земельну ділянку – право власності на земельну ділянку переходить до спадкоємців на загальних підставах, із збереженням її цільового призначення. До спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені. До спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, яка необхідна для їх обслуговування, якщо інший її розмір не визначений заповітом.

Спадкування частки у праві спільної сумісної власності – частка у праві спільної сумісної власності спадкується на загальних підставах. Суб'єкт права спільної сумісної власності має право заповідати свою частку у праві спільної сумісної власності до її визначення та виділу в натурі.

Право на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві – суми заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, допомог у зв'язку з тимчасовою

непрацездатністю, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї, а у разі їх відсутності – входять до складу спадщини.

Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі) – вкладник має право розпорядитися правом на вклад у банку (фінансовій установі) на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку (фінансовій установі). Право на вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним. Заповіт, складений після того, як було зроблене розпорядження банку (фінансовій установі), повністю або частково скасовує його, якщо у заповіті змінено особу, до якої має перейти право на вклад, або якщо заповіт стосується усього майна спадкодавця.

Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування) – страхові виплати (страхове відшкодування) спадкуються на загальних підставах. Якщо страхувальник у договорі особистого страхування призначив особу, до якої має перейти право на одержання страхової виплати у разі його смерті, це право не входить до складу спадщини.

Спадкування права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки – до спадкоємця переходить право на відшкодування збитків, завданих спадкодавцеві у договірних зобов'язаннях. До спадкоємця переходить право на стягнення неустойки (штрафу, пені) у зв'язку з невиконанням боржником спадкодавця своїх договірних обов'язків, яка була присуджена судом спадкодавцеві за його життя. До спадкоємця переходить право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджено судом спадкодавцеві за його життя.

Спадкування обов'язку відшкодувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка була завдана спадкодавцем – до спадкоємця переходить обов'язок відшкодувати майнову шкоду (збитки), яка була завдана спадкодавцем. До спадкоємця переходить обов'язок відшкодування моральної шкоди, завданої спадкодавцем, яке було присуджено судом зі спадкодавця за його життя.

До спадкоємця переходить обов'язок сплатити неустойку (штраф, пеню), яка була присуджена судом кредиторів із спадкодавця за життя спадкодавця.

Майнова та моральна шкода, яка була завдана спадкодавцем, відшкодовується спадкоємцями у межах вартості рухомого чи нерухомого майна, яке було одержане ними у спадщину. За позовом спадкоємця суд може зменшити розмір неустойки (штрафу, пені), розмір відшкодування майнової шкоди (збитків) та моральної шкоди, якщо вони є непропорційно великими порівняно з вартістю рухомого чи нерухомого майна, яке було одержане ним у спадщину.

Обов'язок спадкоємців відшкодувати витрати на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця – спадкоємці зобов'язані відшкодувати розумні витрати, які були зроблені одним із них або іншою особою на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця. Витрати

на утримання, догляд, лікування спадкодавця можуть бути стягнені не більше як за три роки до його смерті.

Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом – До спадкоємців переходять усі права та обов'язки за договором оренди житла з викупом, які мав спадкодавець. Відмова спадкоємців від договору оренди житла з викупом здійснюється у порядку, встановленому ст. 1273 ЦКУ.

Дострокове припинення договору оренди житла з викупом за ініціативою спадкоємців здійснюється у порядку, визначеному законом.

96. Відкриття спадщини. Час та місце відкриття спадщини

Відкриття спадщини – спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них. Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб.

Місце відкриття спадщини – місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна.

97. Усунення від спадщини

Не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя. Проте, дане положення не застосовується до особи, яка вчинила такий замах, якщо спадкодавець, знаючи про це, все ж призначив її своїм спадкоємцем за заповітом.

Не мають права на спадкування особи, які умисно перешкождали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи в інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині.

Не мають права на спадкування за законом батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав і їхні права не були поновлені на час відкриття спадщини.

Не мають права на спадкування за законом батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), а також інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом.

Не мають права на спадкування за законом одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду. Якщо шлюб визнаний недійсним після смерті одного з подружжя, то за другим із подружжя, який його пережив і не знав та не міг знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, суд може визнати право на спадкування частки того з подружжя, хто помер, у майні, яке було набуто ними за час цього шлюбу.

За рішенням суду особа може бути усунена від права на спадкування за законом, якщо буде встановлено, що вона ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Зазначені положення поширюються на всіх спадкоємців, у тому числі й на тих, хто має право на обов'язкову частку у спадщині, а також на осіб, на користь яких зроблено заповідальний відказ.

Особи, які усуваються від спадкування на підставі закону, називаються «негідними спадкоємцями».

98. Спадкування за заповітом

Заповіт – це особисте розпорядження особи (заповідача) щодо майна, яке їй належить, майнових прав та обов'язків на випадок своєї смерті.

Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на заповіт здійснюється особисто, а отже вчинення заповіту через представника не допускається.

Спадкоємцями можуть бути одна або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у заповідача з цими особами сімейних, родинних відносин. Спадкоємцями можуть бути інші учасники цивільних відносин.

Потрібно зазначити, що заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. У цьому разі ця особа не може одержати право на спадкування. Водночас заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому. Важливим є те, що заповідач має право скласти заповіт щодо усієї спадщини або її частини. Якщо заповідач розподілив між спадкоємцями у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав.

Частина спадщини, що не охоплена заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. До числа цих спадкоємців входять

також спадкоємці за законом, яким інша частина спадщини була передана за заповітом.

Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або в окремих випадках іншими посадовими, службовими особами.

Потрібно зазначити, що всі заповіти підлягають державній реєстрації у Спадковому реєстрі. Важливо знати що у деяких випадках заповіт посвідчується при присутності не менше двох свідків, зокрема коли особа має певні фізичні вади і не може самостійно підписати заповіт, а також у випадках коли заповіт посвідчується не нотаріусом, а іншими посадовими, службовими особами.

99. Форма заповіту та порядок його посвідчення

Заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Якщо особа не може особисто підписати заповіт, він підписується відповідно до ч. 4 ст. 207 ЦК України, а саме, якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа. Підпис іншої особи на тексті правочину, що посвідчується нотаріально, засвідчується нотаріусом або посадовою особою, яка має право на вчинення такої нотаріальної дії, із зазначенням причин, з яких текст правочину не може бути підписаний особою, яка його вчиняє.

Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у ст.ст. 1251–1252 ЦК України.

Якщо у населеному пункті немає нотаріуса, заповіт, крім секретного, може бути посвідчений повноваженою на це посадовою особою відповідного органу місцевого самоврядування.

Заповіт особи, яка перебуває на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також особи, яка проживає в будинку для осіб похилого віку та інвалідів, може бути посвідчений головним лікарем, його заступником з медичної частини або черговим лікарем цієї лікарні, госпіталю, іншого стаціонарного закладу охорони здоров'я, а також начальником госпіталю, директором або головним лікарем будинку для осіб похилого віку та інвалідів.

Заповіт особи, яка перебуває під час плавання на морському, річковому судні, що ходить під прапором України, може бути посвідчений капітаном цього судна.

Заповіт особи, яка перебуває у пошуковій або іншій експедиції, може бути посвідчений начальником цієї експедиції.

Заповіт військовослужбовця, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, також заповіт працівника, члена його сім'ї і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчений командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу.

Заповіт особи, яка тримається в установі виконання покарань, може бути посвідчений начальником такої установи.

Заповіт особи, яка тримається у слідчому ізоляторі, може бути посвідчений начальником слідчого ізолятора.

Такі заповіти посвідчуються при свідках.

100. Види заповітів. Зміна та скасування заповіту

Заповіт з умовою. Заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо). Умова, визначена у заповіті, має існувати на час відкриття спадщини. Потрібно зазначити, що умова, визначена у заповіті, є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства. Важливо також сказати, що особа, призначена у заповіті, не має права вимагати визнання умови недійсною на тій підставі, що вона не знала про неї, або якщо настання умови від неї не залежало.

Заповіт подружжя. Подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. У разі складання спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

Секретний заповіт. Це заповіт, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Особа, яка склала секретний заповіт, подає його в заклеєному конверті нотаріусові. На конверті має бути підпис заповідача. Нотаріус ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує.

Заповідач має право у будь-який час внести до заповіту зміни. Крім того, заповідач має право у будь-який час скасувати заповіт. Також заповідач має право у будь-який час скласти новий заповіт. Заповіт, який було складено пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або у тій частині, в якій він йому суперечить. Скасування заповіту, внесення до нього змін провадяться заповідачем особисто. Важливо, що кожний новий заповіт скасовує попередній і не відновлює заповіту, який заповідач склав перед ним.

Для виконання заповіту визначається його виконавець. Він може бути визначений самим заповідачем, призначений нотаріусом або призначений за

ініціативою спадкоємців. Виконавець заповіту здійснює всі необхідні дії з метою здійснення волі заповідача, записаної у заповіті. Повноваження виконавця заповіту тривають до повного здійснення волі спадкодавця, яка виражена у заповіті. Чинність повноважень виконавця заповіту припиняється нотаріусом за місцем відкриття спадщини за погодженням із спадкоємцями та відказоодержувачами.

101. Право на обов'язкову частку у спадщині

Цивільним законодавством передбачено право на обов'язкову частку у спадщині. Зокрема, малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення. До обов'язкової частки у спадщині зараховується вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця. Будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку.

Незалежно від умов заповіту, заповідач не може позбавити спадщини певні категорії осіб, які є його найближчими родичами. Такими особами є малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки. Малолітніми є особи, які не досягають 14 років. Неповнолітніми є особи від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Непрацездатними вважаються жінки, що досягають 55 років та чоловіки 60 років; інваліди I, II, III груп незалежно від того, чи призначена їм пенсія. Спадкоємці інших черг, навіть за відсутності спадкоємців першої черги, а також внуки та правнуки спадкодавця право на обов'язкову частку не мають. Малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки у разі незазначення їх як спадкоємців у заповіті мають право на половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Перелічені особи мають право також на збільшення належної їм частки, що визначена заповідачем у заповіті, до розмірів обов'язкової частки. Якщо спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку, в майні спадкодавця припадає частка, рівна обов'язковій або більша, то правила ст. 1241 ЦК не застосовуються. Право на отримання обов'язкової частки не залежить від згоди інших спадкоємців. Однак якщо інші спадкоємці заперечують проти видачі свідоцтва про право на спадщину на обов'язкову частку, то вони мають право

звернутися з позовом до суду. Право на звернення до суду з питань визначення розміру обов'язкової частки мають спадкоємці за заповітом, особи, які мають право на обов'язкову частку, або їх законні представники, а також виконавець заповіту. Встановлений законом розмір обов'язкової частки може бути зменшений тільки в судовому порядку за позовом зацікавленої особи з урахування відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, які існували за життя останнього, а також інших обставин, що мають істотне значення (наприклад, може бути врахований майновий стан спадкоємця, що має право на обов'язкову частку, спадкоємець, який має право на обов'язкову частку, не підтримував зв'язків із заповідачем, вдова (вдівець) чи батьки заповідача після досягнення пенсійного віку продовжують працювати та отримують значну платню тощо). При розрахунку розміру обов'язкової частки у спадщині розмір всієї спадщини береться умовно за одиницю. Якщо взяти кількість усіх спадкоємців за законом за k , то розмір частки кожного спадкоємця за законом визначається шляхом поділу всієї спадщини (1) на кількість спадкоємців за законом. Тобто розмір частки кожного спадкоємця за законом дорівнює $1 / k$. У такому разі обов'язкова частка буде дорівнювати: $1 / k \times 1 / 2 = 1 / 2k$. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом, які б спадкували, коли б такий порядок не був змінений заповітом. При цьому враховується вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця. Якщо заповідачем для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, в заповіті встановлені обмеження та обтяження, зокрема виплата боргу, заповідальний від-каз тощо, то вони є дійсними лише у тій частині, яка перевищує його обов'язкову частку.

102. Спадкування за законом

Спадкування за законом означає, що право на спадщину після смерті людини переходить до тих осіб, які визначені в законі (Цивільному кодексі України).

Спадкування за законом відбувається у таких випадках:

- померла особа (спадкодавець) не склала заповіту;
- спадкодавець скасував раніше складений заповіт і не залишив нового;
- у заповіті не зазначено все майно, яке належало цій особі (тоді спадкування за законом застосовується лише до того майна, якого нема у заповіті);
- заповіт в судовому порядку визнано недійсним;
- спадкоємці за заповітом померли раніше спадкодавця, а інших він не призначив;
- спадкоємці за заповітом усунуті від права спадкування.

Спадкування за законом здійснюється по чергово залежно від близькості родинних стосунків між померлою особою та спадкоємцем.

Кожна наступна черга спадкоємців може спадкувати лише у тому випадку, якщо немає спадкоємців попередньої черги, або ж якщо вони відмовились від спадщини, не прийняли її, усунуті від спадкування.

103. Черговість спадкування за законом

Закон визначає 5 черг спадкоємців за законом.

Перша черга – діти, чоловік/дружина та батьки.

Діти спадкодавця є спадкоємцями незалежно від їх віку. До спадкоємців першої черги відносять не лише дітей, які були живі на момент відкриття спадщини, але і дітей, які народилися живими після смерті спадкодавця. Відносять до першої черги і дітей, які народилися у не зареєстрованому шлюбі. В той же час чоловік/дружина є спадкоємцями першої черги лише у тому разі, якщо вони перебували у зареєстрованому шлюбі.

Друга черга – рідні брати та сестри, баба та дід.

До рідних братів і сестер відносять як тих, що мають обох спільних батьків, так і тих, що мають спільну матір або спільного батька.

Третя черга – рідні дядько та тітка.

Четверта черга – ті, хто проживав з померлим однією сім'єю не менше п'яти років до відкриття спадщини.

Для того, щоб встановити, що особи проживали однією сім'єю, необхідно довести, що вони спільно проживали, були пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки. Такими доказами спільного проживання можуть бути: довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, відповідного органу місцевого самоврядування, про те, що спадкоємець фактично перед смертю проживав із спадкодавцем. Також доказами можуть бути реєстраційний запис у паспорті спадкоємця або у будинковій книзі, та інші документи, які підтверджують факт спільного проживання.

П'ята черга – інші родичі до шостого ступеня споріднення, а також утриманці, які не були членами сім'ї спадкодавця.

Ступінь споріднення означає кількість народжень, що пов'язують між собою двох осіб, які перебувають в родинних відносинах.

Наприклад, батьки та діти належать до **першого ступеня споріднення**, баба/дід та внуки – до **другого**, рідні дядько та тітка – до **третього**.

До родичів **четвертого** ступеня споріднення належать діти рідних племінників померлого (двоюрідні онуки), а також двоюрідні дід та баба.

До **п'ятого** ступеня споріднення – діти двоюрідних братів і сестер, діти двоюрідних діда та баби, діти двоюрідних онуків та онучок спадкодавця (двоюрідні племінники та племінниці, двоюрідні дядьки і тітки, двоюрідні правнуки і правнучки)

До **шостого** – діти двоюрідних правнуків і правнучок, діти двоюрідних племінників і племінниць, діти двоюрідних дядька і тітки спадкодавця (двоюрідні праправнуки та праправнучки, троюрідні онуки та онучки, троюрідні брати та сестри).

Зміна черговості спадкування. За взаємною згодою між собою спадкоємці можуть змінити черговість спадкування. Для цього їм необхідно укласти між собою нотаріально засвідчений договір. Такий договір має бути укладений не пізніше закінчення строку, призначеного для прийняття спадщини (6 місяців з дня смерті спадкодавця). Також спадкоємцям необхідно подбати про те, щоб такий договір не впливав на інтереси інших спадкоємців, які не беруть у ньому участі. Наприклад, не можна, щоб в результаті укладення такого договору була зменшена частка спадщини спадкоємця, який не бере у ньому участі, або збільшено обсяг обов'язків, які він успадковує. Також черговість спадкоємців може бути змінена і за рішенням суду. Це можливо у тому випадку, якщо встановлять, що найближчі родичі спадкодавця ухилялися від своїх обов'язків по догляду за ним. В такому разі суд може надати право на спадкування іншій особі, яка належить до спадкоємців за законом, але до спадщини не закликала, за умови якщо ця особа тривалий час опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який перебував у безпорадному стані. Спадкоємці однієї черги спадкують після померлого у рівних частках. Наприклад, помер чоловік, у якого залишились дружина, син, та мати. В цьому разі кожен з них отримує по 1/3 частині від майна, яке належало чоловіку.

104. Спадковий договір

За ст. 1302 ЦК України. Спадковий договір – це договір, за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконати розпорядження другої сторони (відчужувача) і у випадку його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

За юридичною характеристикою цей договір двосторонній, може бути реальним чи консенсуальним, оплатний.

Предмет договору – майно, яке переходить у власність набувача у випадку смерті відчужувача. Предметом договору можуть бути індивідуально визначені речі (колекція картин, цінна бібліотека) і визначені родовими ознаками, рухоме і нерухоме майно (квартира, будинок, дача, земельна ділянка, автомобіль).

Суб'єктами спадкового договору є відчужувач і набувач. Відчужувачем та набувачем може бути повністю дієздатна фізична особа.

Спадковий договір укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. У спадковому договорі зазначається дата його укладення.

Набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майного або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття (ст. 1305 ЦК України).

На майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус, який посвідчив цей договір, накладає заборону відчуження. Заповіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним. Відчужувач має право призначити особу, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті. У разі відсутності такої особи контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільне право України. Загальна частина: Навч. посіб. для юрид. вузів / І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка, В.М. Співак. – К.: Наукова думка, 2000. – 304 с.
2. Цивільне право. Частина перша: Курс лекцій / МВС України, НАВСУ І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка, О.О. Підпригора. – К., 2001. – 158 с.
3. Цивільне право України: Навч. посіб. / МОН України. Л.О. Доліненко, В.О. Доліненко, С.О. Сарновська. – К.: Кондор, 2006. – 354 с.
4. Цивільне право України: Навч. посіб. – 2-ге вид. стереотип. – К.: Знання, 2006. – 583 с.
5. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 2-ге перероб. і доп. – К.: Істина, 2007. – 815 с.
6. Цивільне право України: Навч. посіб. / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубева; Одеська нац. юрид. акад.. – К.: Істина, 2009. – 274 с.
7. Цивільне право України: Навч. посіб. / За ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Правова єдність. – 2009. – 532 с.
8. Цивільне право України. Навч. посіб. / За ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Прецедент, 2007. – 448 с.
9. Цивільне право України: Посіб. для підготовки до іспитів / О.Г. Братель, В.П. Мироненко, Н.В. Павловська, С.А. Пилипенко. – К.: Текст, 2006. – 240 с.
10. Цивільне право України: Підручник у 2-х кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн.1 – 735 с.; Кн.2. – 639 с.
11. Цивільне право України. Особлива част. Недоговірні зобов'язання: навч. посіб. / За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: НАВСУ, 2005. – 105 с.
12. Цивільне право України. Особлива част. Договірні зобов'язання: Навч. посіб. / За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: НАВСУ, 2005. – 346 с.
13. Цивільне право України: навч. посіб. для ВНЗ / В.Д. Поніларов, С.М. Попова, Д.В. Назаренко. – К.: ЦНЛ, 2007. – 196 с.
14. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання. Підручник / За заг. ред. С.С. Бичкової. – К.: КНТ, 2006. – 497 с.
15. Цивільне право України: Договірні та недоговірні зобов'язання. Підручник / За заг. ред. С.С. Бичкової. – 2-ге вид. змін. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 497 с.
16. Цивільні правовідносини: навч. посіб. / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова. – К.: Істина, 2008. – 303 с.
17. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. В 4-х т. / А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань; Академія суддів України. – К.: А.С.К., 2004. – Т. 1. – 927 с.; Т. 2. – 863 с.; Т. 3. – 927 с.
18. Цивільне та сімейне право України: Навч.-практ. посіб. – Вид 2-е, перероб. і доп. – Харків: Одісей, 2004. – 640 с.

19. Українське цивільне право. Навч. посіб. / Ю.О. Заїка; КНУВС. – К.: Істина, 2005. – 311 с.
20. Українське цивільне право : Навч. посіб. / Ю.О. Заїка; КНУВС. – 2-е вид., змін. і доп. – К.: Правова єдність, 2008. – 367 с.
21. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В.М. Косака; Львів. Нац. ун-т. – Вид 2-е змін. і доп. – К.: Істина, 2008. – 990 с.
22. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2-х т. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1 – 831 с.; Т.2 – 1087 с.
23. Цивільний кодекс України. Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2004. – 1112 с.
24. Цивільне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – К.: Істина, 2004. – 224 с.
25. Цивільне право України. Загальна частина. Загальні положення. Особисті немайнові права фізичної особи. Речове право. Спадкове право. Загальні положення про зобов'язання і договори: Підручник / За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – 2-е вид., змін. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 478 с.
26. Цивільне право України (в запитаннях та відповідях) : Навч. посіб. / За ред. Є.О. Харитонова, А.І. Дрішлюка, О.М. Калітенко. – Харків: Одісей, 2005. – 575 с.

ТЕСТОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ. Доберіть правильні відповіді; зверніть увагу на правильність та повноту формулювання відповідей; при необхідності вкажіть на можливу варіантність відповідей.

1. Цивільне право може розглядатися:

- 1) як галузь права;
- 2) як галузь, як наука, як навчальна дисципліна;
- 3) як наука.

2. Цивільним законодавством регулюються:

- 1) особисті немайнові відносини;
- 2) майнові відносини;
- 3) бюджетні відносини.

3. Відносини, урегульовані цивільним законодавством засновані на:

- 1) розумності;
- 2) справедливості;
- 3) добросовісності;
- 4) юридичній рівності учасників;
- 5) вільному волевиявленню учасників;
- 6) майновій самостійності учасників.

4. До предмета цивільного права належать:

- 1) майнові та сімейні відносини;
- 2) особисті немайнові та майнові відносини;
- 3) майнові відносини;
- 4) особисті немайнові відносини.

5. Метод цивільно-правового регулювання суспільних відносин:

- 1) імперативно-диспозитивний;
- 2) регулюючий метод;
- 3) суспільні відносини приватного характеру;
- 4) активні відносини/

6. Метод цивільного права це:

- 1) засоби та способи впливу на фізичних осіб;
- 2) сукупність прийомів та засобів впливу на учасників цивільних правовідносин;
- 3) сукупність цивільно-правових норм;
- 4) вплив за допомогою цивільно-правової відповідальності.

7. Характерними рисами методу цивільного права є:

- 1) організаційна єдність;
- 2) диспозитивність норм;
- 3) юридична рівність сторін;
- 4) судовий засіб вирішення спорів між учасниками цивільно-правових відносин;
- 5) імперативність норм;
- 6) застосування цивільно-правових санкцій;
- 7) вплив за допомогою державно-владних повноважень.

8. Функції цивільного права:

- 1) регулятивна, охоронна, компенсаційна;
- 2) карана функція;
- 3) виховна функція;
- 4) абсолютна та пасивна функції;
- 5) каральну;
- 6) регулятивну;
- 7) компенсаційну;
- 8) охоронну;
- 9) превентивну;
- 10) управлінську.

9. Структура Цивільного кодексу України:

- 1) Загальна та Особлива частини;
- 2) 5 книг;
- 3) 6 книг;
- 4) Загальна частина, Особлива частина та сімейне право України.

10. Засадами цивільного права є:

- 1) свобода договору;
- 2) свобода особистості;
- 3) невідчужуваність;
- 4) підзвітність і підконтрольність юридичних осіб перед реєстраційними органами державної влади;
- 5) юридична рівність сторін;
- 6) свобода підприємницької діяльності;
- 7) презумпція невинуватості;
- 8) сполучення місцевих і державних інтересів;
- 9) презумпція винуватості;
- 10) всебічна охорона власності;
- 11) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- 12) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
- 13) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;

- 14) судовий захист цивільного права та інтересу;
- 15) справедливість, добросовісність та розумність;
- 16) змінюваність посадових осіб органів місцевого самоврядування.

11. До джерел цивільного права відносять:

- 1) Конституцію України;
- 2) закони України;
- 3) естетичні норми;
- 4) Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах;
- 5) акти місцевого самоврядування;
- 6) моральні норми;
- 7) релігійні норми;
- 8) Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах;
- 9) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

12. Загальними засадами цивільного законодавства є:

- а) свобода договору;
- б) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- в) судовий захист цивільного права та інтересу;
- г) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини.

13. Система цивільного права:

- 1) Внутрішнє розташування норм права в основних нормативних актах;
- 2) Загальне розташування норм в нормативному акті;
- 3) Окремі норми цивільного права;
- 4) Система нормативних актів;

14. Поняття цивільних правовідносин:

- 1) це суспільні відносини, що врегульовані нормами цивільного права;
- 2) це відносини, що регулюються законодавством України;
- 3) це відносини, що засновані на підпорядкуванні сторін в суспільних відносинах;
- 4) це відносини майнового характеру;

15. Види цивільно-правових відносин:

- 1) абсолютні та відносні;
- 2) майнового та немайнового характеру;
- 3) заперечні та активні відносини;
- 4) абсолютні, відносні, активні, пасивні, майнові, немайнові/

16. Підставами виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є:

- 1) настання певних життєвих обставин;

- 2) юридичні факти;
- 3) події;
- 4) дії (правомірні та неправомірні);
- 5) настання життєвих обставин, з якими норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків.

17. Елементами цивільних правовідносин є:

- 1) суб'єкти, об'єкти, фактичний зміст;
- 2) суб'єкти, об'єкти, фактичний та юридичний зміст (суб'єктивне право та суб'єктивний обов'язок);
- 3) суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона;
- 4) суб'єкт, об'єкт, шкода, причинний зв'язок;
- 5) суб'єкти, об'єкти, суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок.

18. Суб'єктивний обов'язок це:

- 1) необхідність належної поведінки зобов'язаної особи перед уповноваженою особою;
- 2) абсолютне право суб'єкта;
- 3) можливість суб'єкта мати правоздатність;
- 4) можливість суб'єкта цивільного права використовувати права, які забезпечуються та гарантуються державою.

19. Визначення нормою права обсягу межі здійснення і захисту цивільних прав та інтересів особи адекватно її ставленню до правових норм це:

- 1) добросовісність;
- 2) справедливість;
- 3) розумність.

20. Прагнення сумлінно захистити цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків це:

- 1) розумність;
- 2) справедливість;
- 3) добросовісність;
- 4) пунктуальність.

21. Зважене вирішення питань регулювання цивільних відносин з урахуванням інтересів усіх учасників, а також інтересів громадян це:

- 1) толерантність;
- 2) справедливість;
- 3) розумність;
- 4) добросовісність.

22. Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків є:

- 1) договори та інші правочини;

- 2) дії фізичних осіб;
- 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі;
- 4) створення літературних творів;
- 5) усиновлення;
- 6) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- 7) трудові договори;
- 8) заповіт;
- 9) прийняття спадщини;
- 10) укладення шлюбу.

23. Здійснення суб'єктивного цивільного права може відбуватися шляхом вчинення:

- 1) тільки фактичних дій;
- 2) тільки юридичних дій;
- 3) як фактичних так і юридичних дій.

24. Виконання цивільного обов'язку:

- 1) не може бути юридичним фактом;
- 2) інколи є юридичним фактом;
- 3) завжди є юридичним фактом.

25. Суб'єктивне право це:

- 1) належна міра поведінки зобов'язаної особи;
- 2) можливість суб'єкта цивільного права використовувати права, які забезпечуються та гарантуються державою;
- 3) необхідність належної поведінки зобов'язаної особи перед уповноваженою особою;
- 4) можливість мати деліктоздатність;
- 5) можливість створювати для себе обов'язки.

26. Учасники цивільних правовідносин це:

- 1) люди;
- 2) підприємства;
- 3) люди, держава та підприємства чи організації, іноземні громадяни;
- 4) фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1.

Проведіть розмежування між предметом регулювання майнових відносин цивільним законодавством та господарським законодавством.

Наведіть приклади цивільно-правових інститутів та підгалузей цивільного права.

На прикладі будь-якого закону, який регулює особисті немайнові чи майнові відносини покажіть дію його у часі, у просторі та за колом осіб.

Проведіть порівняльний аналіз положень Книги 1 «Загальні положення» ЦК України та Розділу I «Загальні положення» УК УРСР. Відобразіть відповідь схематично.

Наведіть приклади застосування аналогії права та аналогії закону в цивільному праві.

Задача № 2.

1. В яких значеннях може застосовуватись термін «цивільне право»?
2. Назвіть характерні ознаки методу цивільного права.
3. Як Ви розумієте терміни «приватне право», «публічне право»? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Як Ви розумієте терміни «аналогія закону» і «аналогія права»?
4. В чому полягає значення роз'яснень Вишого Господарського Суду України і чи є ці роз'яснення джерелами цивільного права?
5. Структура Цивільного кодексу України.
6. Визначте співвідношення цивільного права та цивільного законодавства?

Задача № 3.

Виберіть з наведених юридичних фактів ті, на які розповсюджуються норми цивільного законодавства:

- 1) укладення договору підряду між фізичною та юридичною особами;
- 2) отримання страхової суми у разі настання страхового випадку;
- 3) прийняття спадщини;
- 4) укладення трудового договору між роботодавцем та робітником;
- 5) надання довіреності на представництво особи в суді;
- 6) відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями органами суду;
- 7) отримання авторського гонорару;
- 8) обрання народних депутатів сільської ради;
- 9) сплата штрафу за порушення правил дорожнього руху;
- 10) несплата податків фізичними та юридичними особами.

Задача № 4.

Змоделуйте правову ситуацію із складанням заповіту таким чином, щоб послідовно мало місце набуття, зміна і припинення цивільних прав і обов'язків, при умові, що учасниками ситуації будуть батько (спадкодавець) і дві дочки (спадкоємці).

Задача № 5.

Про який вид юридичних фактів іде мова у нижченаведених ситуаціях. Свою відповідь обґрунтуйте.

Ситуація 1 – Анатолій уклав договір купівлі-продажу будинку із Миколою.

Ситуація 2 – Суд визнав право власності Павла на самовільно збудований дачний будинок.

Ситуація 3 – Анастасія знайшла годинника і здала знахідку у міліцію.

Ситуація 4 – Іван склав заповіт, у якому все своє майно заповів дружині Ірині.

Ситуація 5 – Орган опіки і піклування видав дозвіл опікуну на продаж квартири підопічного.

Ситуація 6 – Громадянин Андрейченко написав книгу (у рукописному варіанті) про історію своєї сім'ї.

Ситуація 7 – Виконком Дарницького р-ну м. Києва видав ордер на жиле приміщення громадянину Михайличенку.

Задача № 6.

Наведіть приклади складного юридичного факту. Наведіть приклади суб'єктивного права та суб'єктивного обов'язку. Наведіть приклади абсолютних та відносних цивільних правовідносин; речових та зобов'язальних цивільних правовідносин.

Задача № 7.

1. Якщо мати на увазі учасників цивільних відносин, то що зайве і чому: «Юридичні особи, держава, фізичні особи».

2. Вони є суб'єктами не приватного, а публічного права, участь у цивільних відносинах для них є не головним призначенням, а може зумовлюватися певною ситуацією. Назвіть їх.

3. Якщо мати на увазі рішення суду як одну з можливих підстав виникнення цивільних прав і обов'язків, то чого не вистачає у списку: правостановлююче, правозмінююче, правоприпиняюче.

4. Що зайве і чому: тестаментоздатність, деліктоздатність, правочиноздатність?

5. Здійснення особою своїх цивільних прав на власний розсуд означає по-перше, здійснення суб'єктивного права, по-друге, не використання його, а що по-третє?

6. Позбутися майнового права можна передавши його іншій особі за безвідплатним договором. Це по-перше. Позбутися майнового права можна за відплатним договором. Це по-друге. А як по-третє?

7. Розшифруйте запис: «Цивільний обов'язок, особа, поведінка, відповідальність, договір, закон, інше».

8. Чого і чому не вистачає у списку: притримання, необхідна оборона...

9. Що зайве і чому: «Необхідна оборона, притримання, завдання шкоди у стані крайньої необхідності»?

10. Воно має характер універсального засобу захисту цивільних прав і одночасно воно є мірою відповідальності. Назвіть його.

Задача № 8.

1. Чим відрізняються цивільні правовідносини від конституційних, фінансових, адміністративних та інших правовідносин?

2. Поясніть терміни «правовстановлюючий юридичний факт», «правозмінюючий юридичний факт», «правоприпиняючий юридичний факт».

3. Поясніть термін «складний юридичний факт».

4. Чим відрізняється фактичний зміст цивільних правовідносин від юридичного змісту цивільних правовідносин?

ГЛАВА 2. ФІЗИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.

1. Цивільна правоздатність фізичної особи це:

- 1) Здатність фізичної особи мати цивільні права та обов'язки;
- 2) Здатність фізичної особи набувати цивільні обов'язки;
- 3) Здатність фізичної особи здійснювати цивільні обов'язки;
- 4) Здатність фізичної особи розпоряджатися своїми правами.

2. Момент виникнення та припинення цивільної правоздатності фізичних осіб:

- 1) Виникає з моменту повноліття фізичної особи та припиняється з її смертю;
- 2) Виникає з моменту народження фізичної особи та припиняється з її смертю;
- 3) Виникає з 15 років та припиняється зі смертю фізичної особи;
- 4) Виникає в процесі життя та припиняється зі смертю фізичної особи.

3. Цивільна дієздатність фізичної особи це:

- 1) Здатність фізичної особи створювати для себе цивільні права;
- 2) Здатність фізичної особи набувати цивільні права;
- 3) Здатність фізичної особи своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки;
- 4) Здатність фізичної особи усвідомлювати свої права.

4. Момент виникнення повної цивільної дієздатності фізичних осіб:

- 1) Повна дієздатність настає з 18 років або з моменту укладення шлюбу;
- 2) Повна дієздатність настає з моменту укладення шлюбу;
- 3) Повна дієздатність настає з 17 років або з моменту укладення шлюбу;
- 4) Повна дієздатність настає з моменту отримання паспорта.

5. Види дієздатності фізичних осіб:

- 1) Повна, мінімальна, неповна, обмежена, визнання фізичної особи недієздатною;
- 2) Повна, часткова, неповна, обмежена, визнання фізичної особи недієздатною;
- 3) Часткова, мінімальна, неповна, обмежена;
- 4) Мінімальна, максимальна, повна, обмежена.

6. Часткова цивільна дієздатність це:

- 1) Коли фізична особа досягла 15 років;
- 2) Коли фізична особа не досягла 15 років (неповнолітня особа);
- 3) Коли фізична особа не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа);
- 4) Коли фізична особа не досягла тринадцяти років (малолітня особа);

7. Неповна цивільна дієздатність:

- 1) Фізична особа у віці від 15 до 18 років (неповнолітня особа);
- 2) Фізична особа у віці від чотирнадцяти років до вісімнадцяти років (неповнолітня особа);
- 3) Фізична особа у віці від 13 до 18 років;
- 4) Фізична особа у віці від 16 до 18 років.

8. Цивільна відповідальність неповнолітньої особи:

- 1) Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону;
- 2) Неповнолітня особа не несе відповідальності за порушення договору;
- 3) За неповнолітню особу у разі порушення нею договору несуть відповідальність її батьки;
- 4) За неповнолітню особу у разі порушення нею договору несуть субсидіарну відповідальність її батьки, усиновителі, піклувальники.

9. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи відбувається за:

- 1) Рішенням суду;
- 2) Наказом керівника підприємства;
- 3) Рішенням профспілок;
- 4) Рішенням правоохоронних органів.

10. Підстави визнання фізичної особи недієздатною:

- 1) Якщо фізична особа вживає алкоголь та психотропні речовини;
- 2) Якщо фізична особа ставить в скрутне матеріальне становище себе і свою сім'ю;
- 3) Якщо фізична особа тяжко захворіла;
- 4) Якщо фізична особа внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або керувати ними).

11. Строк, протягом якого відбувається визнання фізичної особи безвісно відсутньою та умови такого визнання:

- 1) Якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування;
- 2) Якщо протягом трьох років в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування;
- 3) Якщо протягом трьох років в місці її постійної роботи немає відомостей про місце її перебування;
- 4) Як що є підстави вважати, що особа померла.

12. Умови оголошення фізичної особи померлою:

- 1) Якщо умісті її постійного проживання немає відомостей про її перебування протягом трьох років;

- 2) Якщо умісті її постійного проживання немає відомостей про її перебування протягом шести місяців;
- 3) Якщо особа відсутня протягом двох років в місті свого постійного проживання;
- 4) Якщо особа постійно не з'являється в місті свого постійного проживання.

13. Безпосереднє ведення справ щодо опіки і піклування покладається на:

- а) відділи економіки;
- б) відділ освіти;
- в) відділи соціального захисту населення;
- г) відділи охорони здоров'я.

14. Суд встановлює:

- а) опіку над фізичною особою, в разі визнання її недієздатною;
- б) піклування над фізичною особою в разі обмеження її цивільної дієздатності;
- в) опіку над малолітньою особою та піклування над неповнолітньою особою, якщо при розгляді справи буде встановлено, що вони позбавлені батьківського піклування.

15. Опікуном або піклувальником не може бути фізична особа:

- а) яка була усиновлювачем, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з їхньої вини;
- б) яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;
- в) поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування;
- г) яка має судимість за скоєння умисного злочину.

16. Опікун може укласти з підопічним:

- а) договір дарування;
- б) договір позики;
- в) договір майнового найму;
- г) договір доручення.

17. Опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування:

- а) відмовитися від майнових прав підопічного;
- б) видавати письмові зобов'язання від імені підопічного;
- в) укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державним реєстрації;
- г) укладати договори щодо іншого цінного майна.

18. Опіка припиняється у разі:

- а) передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам);;
- б) досягнення підопічним 14-ти років;
- в) поновлення цивільної дієздатності особи, яка була визнана недієздатною;

г) направлення малолітнього у школу соціальної реабілітації, при умові, що він раніше перебував під опікою.

19. Піклування припиняється у разі:

- а) засудження неповнолітнього до позбавлення волі;
- б) досягнення неповнолітньою особою повноліття;
- в) реєстрації шлюбу неповнолітньої особи;
- г) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- д) поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена.

20. Поняття та ознаки юридичної особи:

- 1) Це люди з вищою юридичною освітою;
- 2) Це фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю;
- 3) Це фізичні та юридичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю та мають відокремлене майно;
- 4) Це організація, створена і зареєстрована в установленому порядку, наділена цивільною правоздатністю та дієздатністю, яка має організаційну єдність, відокремлене майно та можливість самостійно виступати в цивільному обороті.

21. Виникнення правоздатності юридичних осіб:

- 1) Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення;
- 2) Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її реєстрації в ДПА;
- 3) Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту підписання документів;
- 4) Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту відкриття рахунку в банку.

22. Види юридичних осіб в залежності від мети створення:

- 1) Комерційні та представницькі;
- 2) Комерційні та некомерційні;
- 3) Іноземні та змішані;
- 4) Міжнародні організації та концерни;

23. Види юридичних осіб в залежності від порядку їх створення:

- 1) Концерни, консорціуми, благодійні фонди;
- 2) Благодійні фонди, об'єднання громадян;
- 3) Юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права;
- 4) Приватні та публічні організації.

24. Види юридичних осіб в залежності від форм власності:

- 1) Державні та колективні юридичні особи;
- 2) Приватні та державні юридичні особи;

- 3) Державні та комунальні юридичні особи;
- 4) Загальнодержавні та приватні юридичні особи.

25. Види юридичних осіб в залежності від сфери діяльності:

- 1) Підприємства, установи, організації;
- 2) Командитні товариства;
- 3) Змішані підприємства;
- 4) міжнародні організації та об'єднання.

26. Юридична особа публічного права створюється:

- 1) Наказом керівника юридичної особи;
- 2) Розпорядчим актом президента України, органу державної влади, органу влади Автономної республіки Крим або органу місцевого самоврядування;
- 3) Рішенням Конституційного суду України;
- 4) Постановою пленуму Верховного суду України;

27. Правоздатність юридичних осіб виникає з моменту:

- 1) державної реєстрації;
- 2) затвердження статуту або положення;
- 3) видання указу про створення;
- 4) відкриття рахунку у банку.

28. Способи утворення юридичних осіб:

- 1) розпорядчий;
- 2) указний;
- 3) нормативний;
- 4) нормативно-явочний;
- 5) договірний;
- 6) дозвільний;
- 7) законний;
- 8) судовий;
- 9) реєстраційний.

29. Цивільна правоздатність юридичної особи це:

- 1) дієздатність юридичної особи;
- 2) здатність діяти у межах свого статуту або положення;
- 3) здатність мати цивільні права та обов'язки;
- 4) здатність нести майнову відповідальність.

30. Господарським товариством визнаються:

- 1) юридичні особи публічного права;
- 2) юридичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку;
- 3) юридичні особи, які мають цінні папери;
- 4) юридичні особи, з поділенням на частки учасників статутним (складеним) капіталом.

31. Види господарських товариств:

- 1) акціонерне товариство;
- 2) командитне товариство;
- 3) релігійне товариство;
- 4) повне товариство;
- 5) творча спілка;
- 6) політична партія;
- 7) селянське господарство;
- 8) товариство з обмеженою відповідальністю;
- 9) товариство з додатковою відповідальністю;
- 10) закрите акціонерне товариство;
- 11) відкрите акціонерне товариство.

32. Товариство з обмеженою відповідальністю це:

- 1) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть відповідальність по боргам товариства в повному обсязі;
- 2) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть відповідальність по боргам товариства в межах своїх часток.
- 3) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть додаткову відповідальність по боргам товариства в межах своїх часток.
- 4) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть субсидіарну відповідальність по боргам товариства.

33. Товариство з додатковою відповідальністю це:

- 1) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть колегіальну відповідальність;
- 2) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть субсидіарну відповідальність;
- 3) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть додаткову відповідальність в кратному розмірі своїх часток, які визначаються установчими документами;
- 4) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть солідарну відповідальність по боргам товариства в повному обсязі.

34. Повне товариство це:

- 1) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть повну, солідарну відповідальність по боргам товариства всім належним їм майном;
- 2) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть повну, субсидіарну відповідальність по боргам товариства в межах їх часток;
- 3) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть повну відповідальність по боргам товариства;
- 4) товариство, яке має статутний фонд, поділений на частки і засновники несуть відповідальність по боргам товариства в межах їх часток.

35. Акціонерне товариство це:

- 1) товариство, яке має статутний фонд, поділений на певну кількість акцій однакової номінальної вартості;
- 2) товариство, яке має статутний фонд, поділений на певну кількість часток;
- 3) товариство, яке має статутний фонд, поділений на певну кількість акцій різної вартості;
- 4) товариство, яке має дві групи засновників.

36. Види акціонерних товариств:

- 1) Підприємницькі та непідприємницькі;
- 2) Командитні та закриті товариства;
- 3) Відкриті та повні товариства;
- 4) Відкритого та закритого типу.

37. Ліквідація юридичної особи це:

- 1) припинення діяльності юридичної особи без переходу прав і обов'язків шляхом правонаступництва;
- 2) припинення діяльності юридичної особи з переходом прав і обов'язків до інших осіб;
- 3) реорганізація;
- 4) виділ.

38. Правоздатність юридичної особи:

- 1) загальна;
- 2) спеціальна;
- 3) рівна;
- 4) персоніфікована;
- 5) особлива.

39. В зміст правоздатності юридичних осіб входять:

- 1) право на честь, гідність;
- 2) право на товарний знак;
- 3) місцезнаходження;
- 4) найменування;
- 5) рахунок у банку;
- 6) юридична адреса;
- 7) знаки для товарів і послуг.

40. До видів реорганізації відносять:

- 1) ліквідацію;
- 2) злиття;
- 3) виділ;
- 4) злиття, приєднання; поділ, перетворення;
- 5) злиття, виділ, приєднання, поділ, перетворення, ліквідацію;
- 6) ліквідацію (примусову та добровільну), виділ, поділ, перетворення, злиття.

41. Ознаками юридичної особи є:

- а) наявність відокремленого майна;
- б) самостійна відповідальність за зобов'язаннями;
- в) придбання і реалізація цивільних прав від свого імені;
- г) організаційна єдність.

42. Можливість від свого імені набувати майнових та особистих прав і мати обов'язки полягає в тому, що юридична особа має право від свого імені:

- а) укладати договори;
- б) виступати в зобов'язаннях;
- в) нести самостійну відповідальність;
- г) висувати кандидатів у депутати.

43. У цивільному обороті юридична особа виступає:

- а) від свого імені;
- б) від імені своїх засновників;
- в) від імені учасників.

44. Залежно від форми участі органів державної влади у створенні юридичної особи розрізняються:

- а) розпорядчий порядок утворення юридичних осіб;
- б) дозвільний порядок утворення юридичних осіб;
- в) договірний порядок утворення юридичних осіб;
- г) нормативно-явочний порядок утворення юридичних осіб.

45. Ознаками підприємницького товариства є:

- а) мета отримання прибутку;
- б) можливість розподілу прибутку між учасниками товариства;
- в) організація господарського товариства;
- г) організація установи, яка надає платні послуги;
- д) організація виробничого кооперативу.

46. Непідприємницькими організаціями є:

- а) релігійні громади;
- б) політичні партії;
- в) громадські організації;
- г) благодійні організації

47. Юридична особа може діяти:

- а) тільки на підставі статуту;
- б) тільки на підставі засновницького договору;
- в) як на підставі одного з цих документів так і на підставі обох.

48. У статуті товариства вказуються:

- а) найменування юридичної особи;
- б) органи управління товариством;
- в) компетенція органів управління;
- г) порядок вступу до товариства та виходу з нього;
- д) порядок спільної діяльності засновників товариства.

49. У засновницькому договорі товариства визначаються:

- а) зобов'язання учасників створити товариство;
- б) порядок їх спільної діяльності щодо його створення;
- в) умови передання товариству майна його учасників.

50. Створюються і діють на підставі установчого договору:

- а) акціонерне товариство;
- б) товариство з обмеженою відповідальністю;
- в) товариство з додатковою відповідальністю;
- г) повне товариство;
- д) командитне товариство.

51. Створюються і діють на підставі установчого договору і статуту:

- а) акціонерне товариство;
- б) товариство з обмеженою відповідальністю;
- в) товариство з додатковою відповідальністю;
- г) повне товариство;
- д) командитне товариство.

52. Юридична особа припиняється в результаті:

- а) злиття;
- б) виділу;
- в) поділу;
- г) приєднання;
- д) перетворення;
- е) санації.

53. При перетворенні юридичної особи одного виду в юридичну особу іншого виду відбувається:

- а) зміна виду діяльності;
- б) зміна організаційно-правової форми;
- в) зміна як виду діяльності так і організаційно-правової форми.

54. У разі ліквідації платоспроможної юридичної особи у першу чергу задовольняють:

- а) вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами;
- б) вимоги щодо податків;

- в) вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;
- г) вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

55. Цивільне право:

- а) тільки регулює особисті немайнові відносини;
- б) тільки охороняє особисті немайнові відносини;
- в) регулює і охороняє особисті майнові відносини.

56. Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі:

- а) від народження;
- б) за договором;
- в) за адміністративним актом;
- г) за законом.

57. До ознак особистих немайнових прав відносять:

- 1) відсутність економічного змісту;
- 2) тісний зв'язок з фізичною особою;
- 3) належать фізичній особі довічно;
- 4) зв'язок з майновими відносинами;
- 5) залежність від віку фізичної особи;
- 6) належать кожній фізичній особі від народження або за законом;
- 7) мають абсолютний характер;
- 8) нетоварність;
- 9) виникають з приводу майнових благ;
- 10) мають відносний характер;
- 11) мають абсолютний (відносний) характер.

58. До особистих немайнових прав фізичних осіб належать:

- 1) честь, гідність;
- 2) особиста недоторканість;
- 3) всі конституційні права нематеріального характеру;
- 4) честь, гідність, особиста недоторканість та права на результати інтелектуальної творчості.

59. Відповідно до ЦК України особисті немайнові права класифікують:

- а) залежно від їх предмета;
- б) залежно від їх суті;
- в) залежно від ступеня їх важливості;
- г) залежно від їх цільового призначення.

60. До особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи відносять право на:

- 1) донорство
- 2) медичну допомогу;
- 3) свободу;
- 4) недоторканність житла;
- 5) сім'ю;
- 6) свободу пересування;
- 7) місце проживання;
- 8) мирні зібрання;
- 9) життя;
- 10) опіку або піклування;
- 11) інформацію;
- 12) ім'я;
- 13) особисту недоторканність;
- 14) особисті папери;
- 15) мирні зібрання;
- 16) таємницю про стан здоров'я;
- 17) охорону здоров'я.

61. До особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи відносять право на:

- 1) мирні зібрання;
- 2) повагу до гідності та честі;
- 3) недоторканність житла;
- 4) свободу пересування;
- 5) місце проживання;
- 6) особисте життя та його таємницю.
- 7) вибір роду занять;
- 8) усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю;
- 9) інформацію про стан свого здоров'я;
- 10) сім'ю;
- 11) безпечно для життя і здоров'я довкілля;
- 12) медичну допомогу;
- 13) опіку або піклування;
- 14) свободу об'єднання;
- 15) зміну імені;
- 16) повагу до людини, яка померла;
- 17) свободу;

62. ЦК України передбачено можливість обмеження особистих немайнових прав фізичної особи за:

- а) предметом;
- б) обсягом;

- в) змістом;
- г) суттю.

63. Межі реалізації особистих немайнових прав можуть бути:

- а) особливими;
- б) винятковими;
- в) загальними.
- г) спеціальними.

64. Змістом права на захист особистих немайнових прав є такі повноваження:

- а) вимагати не порушення цих прав;
- б) вимагати припинення всіх діянь, якими порушуються ці права;
- в) вимагати відновлення вказаних особистих прав у випадку їх порушення.

65. До особистих немайнових прав, які індивідуалізують фізичну особу як особистість, відносять право на:

- 1) індивідуальність;
- 2) зміну імені;
- 3) честь;
- 4) гідність;
- 5) ім'я;
- 6) життя;
- 7) особисту недоторканність;
- 8) особисте життя та його таємницю.

66. До особистих немайнових прав, що забезпечують особисту свободу фізичної особи відносять право на:

- 1) таємницю листування;
- 2) мирні зібрання;
- 3) особисті папери;
- 4) свободу;
- 5) таємницю кореспонденції;
- 6) недоторканність ділової репутації;
- 7) особисте життя та його таємницю;
- 8) особисту недоторканність;
- 9) недоторканність житла;
- 10) свободу об'єднання;
- 11) інформацію;
- 12) свободу пересування;

67. Застосування штучного запліднення й імплантації ембріона проводяться:

- а) тільки за згодою дієздатної жінки за умови згоди подружжя;

- б) при забезпеченні анонімності донора;
- в) при збереженні лікарської таємниці.

68. Складовими частинами права громадян на охорону здоров'я є:

- а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд і соціальне обслуговування і забезпечення, необхідні для підтримки здоров'я;
- б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище;
- в) безпечні умови праці;
- г) кваліфікована медико-санітарна допомога, включаючи вільний вибір лікаря і лікувальної установи.

69. Умовами відмови лікаря від подальшого лікування пацієнта, якщо той не виконує медичні призначення, правила внутрішнього розпорядку лікувальної установи є:

- а) згода керівника лікувального закладу;
- б) відсутність загрози здоров'ю населення;
- в) відсутність загрози здоров'ю хворого;
- г) згода самого хворого.

70. Евтаназія це:

- 1) можливість проведення стерилізації;
- 2) репродуктивне відтворення;
- 3) навмисне умертвіння невиліковного хворого з метою припинення його страждань;
- 4) задоволення прохання фізичної особи про припинення її смерті;
- 5) легка смерть;
- 6) будь-яка дія, спрямована на те, щоб покласти край життю людини;
- 7) трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів;
- 8) задоволення прохання фізичної особи про припинення її смерті або навмисне умертвіння невиліковного хворого з метою припинення його страждань.

71. Повнолітній дієздатний фізичній особі:

- а) належить тільки право відмови від медичного втручання;
- б) належить тільки право відмови від продовження медичного втручання;
- в) належать обидва ці права.

72. Фізична особа має право на таємницю про:

- а) стан свого здоров'я;
- б) факт звернення за медичною допомогою;
- в) діагноз;
- г) відомості, одержані при її фізичному обстеженні.

73. Забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про:

- а) результати медичного втручання;
- б) діагноз;
- в) методи лікування;
- г) перспективи розвитку захворювання.

74. Право на ім'я фізичної особи включає в себе такі права:

- а) право володіти, користуватись і розпоряджатись своїм іменем;
- б) право вимагати від інших осіб звертатись до особи у відповідності із її іменем;
- в) право на псевдонім;
- г) право вимагати зупинення незаконного використання свого імені, а також будь-які інші його порушення.

75. Право на повагу до гідності та честі складається з таких складових частин:

- а) право на гідність та честь;
- б) право на розвиток і покращення честі і гідності;
- в) право на недоторканність гідності та честі;
- г) право на захист гідності та честі у випадках порушення.

76. До структури індивідуальності входять:

- а) зовнішній вигляд фізичної особи;
- б) голос фізичної особи;
- в) манера поведінки фізичної особи;
- г) інтелектуальний, культурний та освітній рівень фізичної особи.

77. Право на індивідуальність полягає в можливості особи:

- а) володіти певною індивідуальністю;
- б) використовувати свою індивідуальність;
- в) створювати та змінювати свою індивідуальність;
- г) вимагати захисту у випадку будь-якого порушення права на індивідуальність.

78. Збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди допускається в інтересах:

- а) здоров'я населення;
- б) громадської безпеки;
- в) національної безпеки;
- г) економічного добробуту.

79. Не допускається збирання інформації, яка є:

- а) такою, що містить державну таємницю;
- б) конфіденційною інформацією юридичної особи;
- в) інформацією про стан довкілля на режимних об'єктах.

80. Право на особисте життя включає:

- а) право визначати своє особисте життя;
- в) право на ознайомлення з обставинами особистого життя;
- в) право зберігати в таємниці обставини свого особистого життя;
- г) право вимагати захисту права на особисте життя.

81. Здійснення права на особисті папери може бути обмежено у таких випадках:

- а) коли особисті папери стосуються особистого життя іншої фізичної особи;
- б) коли особисті папери стосуються діяльності юридичної особи;
- в) коли особисті папери передані до фонду бібліотек з дотриманням усіх прав заінтересованих осіб.

82. Право на місце проживання включає в себе такі основні повноваження:

- а) володіння місцем проживання;
- б) використання місця проживання;
- в) захист місця проживання;
- г) вільний вибір та зміна місця проживання.

83. Законом можуть бути встановлені особливі правила доступу на окремі території, якщо цього потребують інтереси:

- а) громадської безпеки;
- б) державної безпеки;
- в) охорони громадського порядку;
- г) охорони життя і здоров'я людей.

84. Випадками законного обмеження свободи є:

- а) виправні роботи;
- б) адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення;
- в) громадські роботи;
- г) взяття під варту як запобіжний захід;
- д) адміністративний арешт;
- е) позбавлення волі, як вид кримінального покарання;
- є) затримання органом дізнання особи, підозрюваної у вчиненні злочину.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1.

Головний інженер заводу «Укрмаш» Онищенко під час відпустки перебував на судні «Україна», яке здійснювало маршрут «Кипр-Одеса» через Чорне море. Його бачили на судні 4 серпня 2003 року, а вранці в каюті пасажирів Онищенко не було. Капітан при підході у порт «Одеса» зробив заяву про те, що в ніч з 4 на 5 серпня 2003 року, коли зник пасажир Онищенко, був шторм.

Дружина Онищенко 22 жовтня 2002 року звернулася до суду із заявою про встановлення факту смерті її чоловіка, оскільки їй та її дітям повинна бути призначена пенсія у випадку втрати утриманця.

1. Яке повинно бути рішення суду за поданням позову громадянки Онищенко?

2. Яке рішення постановив би суд у випадку, якщо б громадянка Онищенко звернулася з подібною заявою у січні 2004 року? Обґрунтуйте свою відповідь.

Задача № 2.

7 вересня 2002 року гр.-н Н. пішов вранці до магазину за хлібом і не повернувся. 1 лютого 2003 року його дружина звернулася до суду з вимогою визнати її чоловіка безвісно відсутнім. При цьому вона вказала в заяві причину, по якій вона вимагає такого рішення суду, а саме вона бажає розлучитися зі своїм чоловіком щоб мати можливість одружитися з іншим.

1. Чи задовольнить суд вимоги дружини гр.-на Н.?

2. За яких підстав суд може визнати фізичну особу безвісно відсутньою?

Задача № 3.

Дмитро та Катерина (надалі Д. і К.), яким виповнилося по 17 років, одружилися. Під час шлюбу подружжя придбало будинок за гроші, які їм подарували на весілля. Через 3 місяці після одруження за бажанням обох одружених Д. і К. органи РАЦСу їх розлучили. Питання про розподіл спільного майна у них не виникло. Ще через 2 місяці Д., який залишився жити в будинку (колишня дружина К. пішла жити до батьків), вирішив продати будинок. Він звернувся до нотаріуса, щоб посвідчити договір купівлі-продажу будинку. У нотаріальному посвідченні договору купівлі-продажу Д. було відмовлено, при цьому нотаріус керувався тим, що Д. неповнолітній і на даний момент вже не перебуває у шлюбі, тому укласти такий правочин може лише за згодою батьків. В свою чергу, колишня дружина К., дізнавшись, що її колишній чоловік бажає продати будинок, який був придбаний за їх спільні кошти, звернулася до суду з позовною заявою про розподіл будинку як спільної сумісної власності.

1. Чи є вірним відповідь нотаріуса?

2. Сформулюйте правові питання, які втикають у справі

3. Вирішіть задачу.

Задача № 4.

16-річному Борису на день народження його сестра Олена подарувала мотоцикл. Через деякий час Борис обміняв подарований мотоцикл на інший мотоцикл іншої марки у свого друга Сашка. Через 5 днів придбаний у Сашка мотоцикл було викрадено. Мати Бориса звернулася до Сашка з вимогою про повернення подарованого сину мотоциклу, на що одержала відмову, після чого звернулася з позовом до суду про витребування мотоциклу, який був подарований Борису.

1. Яке рішення повинен постановити суд?
2. Дайте юридичну оцінку діям учасників відносин.

Задача № 5.

У зв'язку з тяжким захворюванням рішенням суду 40-а річного Хоменка було визнано недієздатним. На протязі 6 місяців він проходив стаціонарне лікування. Після виходу з лікарні Хоменко став почувати себе набагато краще. У зв'язку з цим опікун Хоменка, його двоюрідний брат Микола, звернувся до місцевого управління юстиції з проханням подати від його імені (опікуна) позов до суду про надання обмеженої цивільної дієздатності Хоменку.

1. Виправте юридичні помилки допущені у тексті.
2. Вирішіть питання по суті.

Задача № 6.

1. Що єднає встановлення підсудності цивільних справ, відкриття спадщини і виконання зобов'язань?

2. Чого і чому не вистачає у списку: вступ у шлюб, запис матір'ю або батьком дитини, бажання зайнятися підприємницькою діяльністю...

3. Що зайве і чому: відносини пов'язані з вихованням дітей-сиріт, охорона майнових прав неповнолітніх, встановлення опіки над майном безвісно відсутнього.

4. Інститут опіки і піклування є міжгалузевим. Він містить по-перше, норми цивільного права, по-друге, норми сімейного права, а які по-третє?

5. Визначте різновид дієздатності у нижченаведених ситуаціях. Свою відповідь обгрунтуйте:

Ситуація 1 – Андрій, якому нещодавно виповнилося 14 років, на зароблені ним гроші купив велосипед.

Ситуація 2 – 15-ти річна Ганна, яка навчалася у педучилищі і отримувала стипендію, заплатила за розбите нею вікно у цьому навчальному закладі.

Ситуація 3 – 79-и річний Остап Іванович склав заповіт на користь своєї доньки.

Ситуація 4 – Олена за дорученням Ірини отримала її зарплатню.

Ситуація 5 – Приватний підприємець Ігор С. уклав договір поставки із пивзаводом.

Задача № 7.

Назвіть відмінності:

- Між обмеженням правоздатності і обмеженням дієздатності
- Між цивільною правоздатністю і цивільною дієздатністю
- Між неповною дієздатністю і обмеженою дієздатністю.
- Між визнанням фізичної особи безвісно відсутньою та оголошенням фізичної особи померлою.
 - Між оголошення фізичної особи померлою та фактичною смертю.
 - Між піклувальником та помічником дієздатної особи.

Задача № 8.

1. Визначте особливості змісту правоздатності іноземців та осіб без громадянства.
2. Які критерії дрібного побутового правочину?
3. Як визначається місце проживання фізичної особи і яке це має правове значення?
4. Чи є тотожними терміни: «місце проживання» і «місце реєстрації» фізичної особи?
5. Чим відрізняється оголошення фізичної особи померлою від встановлення факту смерті фізичної особи?
6. З якою метою запроваджені цивільно-правові інститути опіки та піклування?
7. Назвіть випадки встановлення опіки та піклування судом.

Задача № 9.

Фірма «ВЕЛКО» спеціалізувалася на наданні посередницьких послуг у сфері укладання деяких видів цивільно-правових договорів. Офіс фірми знаходився в орендованому приміщенні. Власністю фірми була тільки оргтехніка та грошові внески на банківських рахунках. Студент-юрист Андрій Д. стверджував, що фірма «ВЕЛКО» не є юридичною особою, оскільки вона по-перше, не має відокремленого майна, а по-друге, оскільки її офіс знаходиться в орендованому приміщенні, то неможливо визначити місцезнаходження юридичної особи, бо кімнати, які займає фірма «ВЕЛКО» є місцезнаходженням тієї юридичної особи, якій вони належать на праві власності, а дві юридичні особи не можуть мати одне місцезнаходження. Заперечуючи йому, студент-юрист Григорій С. твердив, що у ст. 80 ЦК, де дано поняття юридичної особи, взагалі не йде мова про те, що юридична особа повинна мати відокремлене майно і чітко визначене місцезнаходження. Тому фірму «ВЕЛКО» можна вважати юридичною особою.

1. Чи вірними є твердження Андрія Д. та Григорія С.? Свою відповідь обґрунтуйте.
2. Вирішить задачу по суті.

Задача № 10.

Гаврилову належало 68% акцій АТ «Діалог». Будучи одним із членів правління товариства він уклав договір на поставку товарів, які виробляються товариством, Дніпропетровському універмагу. Голова правління товариства відмовився виконувати договір як такий, що укладений без згоди правління. Гаврилов заявив, що він як акціонер, що володіє контрольним пакетом акцій, не повинен був погоджувати умови договору із правлінням.

1. Чи правильним є твердження Гаврилова та дії Голови правління товариства?
2. Вирішіть задачу по суті.

Задача № 11.

Юридична особа «Дантист» уклала договір із заводом медичного устаткування на придбання обладнання для стоматологічного кабінету. Після відвантаження обладнання заводом-виготовлювачем, було з'ясовано, що в договорі не зазначені найменування відділення банку і номер банківського рахунку юридичної особи «Дантист». У відповіді на вимогу правління заводу повідомити свої платіжні реквізити, уповноважена особа юридичної особи «Дантист» повідомила, що не має взагалі рахунку, а її фінансове обслуговування здійснює районний відділ охорони здоров'я. На той час обладнання для стоматологічного кабінету було вже доставлено в лікарню, змонтоване в стаціонарному приміщенні і використовувалось для лікування хворих.

1. Вирішіть справу по суті.

Задача № 12.

Гр-ни П., Г. та Д. заснували закрите акціонерне товариство. Через рік Д. заявив про вихід з числа акціонерів і виступив на загальних зборах із заявою про виділ йому в натурі вкладу, який він вніс до уставного фонду товариства. Загальні збори відмовили Д. в задоволенні його вимог, мотивуючи це тим, що акціонер не має права вимагати виділу вкладу. Вони порадили йому передати свій вклад іншій особі, яка сплатить йому вартість вкладу. Д. не погодився з таким рішенням і звернувся з позовом до суду.

1. Сформулюйте правові питання.
2. Вирішіть питання по суті.

Задача № 13.

1. Генеральний директор виробничого об'єднання хлібопекарної промисловості «АНТЕЙ» виніс на засіданні правління питання про перетворення об'єднання в акціонерне товариство і звернувся до фірми по наданню юридичних послуг із завданням проаналізувати всі можливі варіанти, переваги і недоліки перетворення об'єднання хлібопекарної промисловості «АНТЕЙ» на акціонерне товариство. До складу об'єднання входять 5 хлібо-заводів, 2 кондитерських цехи по виготовленню тортів та ремонтно-монтажний

комбінат, балансова оцінка основних і оборотних засобів яких складає 7 мільйонів гривень. В програму приватизації включено 5 хлібозаводів.

Генеральний директор юридичної фірми дав своїм юристам такі завдання:

1) з'ясувати порядок створення акціонерних товариств на базі державного майна;

2) виявити переваги акціонерних товариств перед державним виробничим об'єднанням;

3) яким чином до складу акціонерного товариства можуть увійти хлібозаводи;

4) як необхідно провести перетворення об'єднання;

5) яким чином зможе акціонерне товариство ввести до складу підприємства, трудові колективи яких не виявляють бажання акціо-нуватися;

6) яка різниця між акціонерним товариством відкритого і закритого типу;

7) чи зможе акціонерне товариство в майбутньому створити спільне підприємство;

8) яке правове значення контрольного пакету акцій і яким чином здійснюється їх емісія.

2. Закінчіть фразу: «Непідприємницькі товариства, як і підприємницькі, можуть у передбачених законом випадках здійснювати підприємницьку діяльність і отримувати прибуток, але на відміну від підприємницьких вони не можуть розподіляти...»

3. Вставте пропущені слова: «Якщо засновницьким договором, статутом юридичної особи визначений вичерпний перелік можливих видів діяльності – вона наділена..., виходити за межі якої неприпустимо».

4. Цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена поперше, статутом, по-друге, судом, а як по-третє?

5. Що єднає рішення про внесення змін до статуту товариства, відчуження майна товариства на суму, що становить 50 і більше відсотків майна товариства та рішення про ліквідацію товариства?

6. Що зайве і чому: поділ, приєднання, виділ?

7. Це право учасника товариства носить одночасно майновий і немайновий характер. Назвіть його і поясніть.

Задача № 14.

1. Назвіть організаційно-правові форми юридичних осіб.

2. Який порядок утворення юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права?

3. Чи є тотожними терміни «правоздатність юридичної особи» і «дієздатність юридичної особи»?

4. Розкрийте зміст правоздатності юридичних осіб.

5. В чому полягає загальна правоздатність юридичних осіб?

6. В чому схожість та відмінність правоздатності юридичних осіб та правоздатності фізичних осіб?

7. Порядок реєстрації юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності. Суб'єкти реєстрації.
8. Установчі документи юридичних осіб.
9. Органи юридичної особи.
10. Назвіть способи утворення юридичних осіб.

Задача № 15.

1. Яке майно може переходити у власність держави?
2. Чи можуть фізичні особи бути представниками держави Україна, Автономної Республіки Крим і територіальних громад? Якщо так, то в яких випадках і на основі якого документу?
3. Які способи набуття права власності притаманні лише державі?
4. До якої форми власності належить власність Автономної Республіки Крим?
5. Як Ви розумієте термін «державна скарбниця»?
6. Чи може держава виступати в якості боржника?
7. В які цивільні відносини можуть вступати територіальні громади?
8. В чому виражається особливе місце держави Україна серед суб'єктів цивільного права?
9. В особі яких органів держава Україна може виступати як суб'єкт цивільного права?
10. Дайте визначення територіальній громаді?

Задача № 16.

1. Вони не можуть бути відчужені як примусово, так і добровільно, як постійно, так і тимчасово. Назвіть їх.
2. Закінчіть фразу: «Здійснення особистих немайнових прав – це одна із стадій їх реалізації, під час якої фізична особа, вчиняючи юридичне значимі діяння безпосередньо або через інших осіб, трансформує об'єктивно існуюче право, у вигляді норми права, в право суб'єктивне...»
3. Знайдіть помилку у тексті: «Якщо особисте немайнове право, встановлене у Конституції, згодом відтворене в законі, то воно може бути обмежене у випадках, які визначені у відповідному законі».
4. Знайдіть помилку у тексті: «Перелік особистих немайнових прав, які встановлені законодавством України, є невичерпним».
5. Загальні способи захисту цивільних прав можна застосувати щодо захисту особистих немайнових прав з врахуванням по-перше, специфіки відповідного права, по-друге, способів його порушення, а що по-третє?
6. Що зайве і чому; відновлення порушеного особистого немайнового права; можливість вимагати виправлення імені у випадку його порушення; спростування недостовірної інформації.
7. Якщо мати на увазі способи захисту порушених прав, то що єднає загрозу порушення права, оспорення права та невизнання права?

8. У ч. III ст. 277 ЦК міститься правова норма про те, що вважається, що негативна інформація поширена про особу, є недостовірною. Це положення можна вважати презумпцією. Презумпцією чого?

9. Що єднає життя, житло та особу?

10. Що єднає призначення покарання за рішенням суду, призов на військову службу та примусове поміщення в стаціонарну лікувальну установу?

11. Розшифруйте запис: потерпілий; ім'я; правопорушення; згода.

12. Воно є найдавнішим засобом індивідуалізації людини у суспільстві, визнається особистим немайновим благом фізичної особи, може використовуватися як за її згодою так і без згоди. Назвіть його.

13. Реалізація права на володіння власним іменем можлива тільки у випадку реалізації батьками і іншого особистого немайнового права. Якого саме?

14. Якщо говорити про особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, то слід зазначити, що існують два поняття, які є доволі близькими, взаємозалежними, але не тотожними. Назвіть їх

15. Що єднає примусові медичні дослідження, поширення недостовірної інформації про особу та катування?

16. Вона є сукупністю психічних властивостей, характерних рис і досвіду кожної особистості, що відрізняють її від інших індивідуумів. Назвіть її. 17. Закінчіть фразу: «Він близько межує з діловою репутацією, його іноді називають стилем, але найчастіше словом іноземного походження...»

18. Що єднає викуп житла у зв'язку з викупом земельної ділянки для суспільних потреб, викуп житла, яке є пам'яткою історії і культури та конфіскацію будинку за вироком суду у зв'язку із вчиненням злочину?

19. Що зайве і чому: право на вибір місця проживання; право на ім'я; право на ділову репутацію?

20. У першій редакції ЦК України право на життя було сформульовано таким чином, що штучне переривання вагітності могло б вважатися вбивством. Чому?

21. Чого і чому не вистачає у списку: «таємниця про стан здоров'я; медична таємниця...

22. Що єднає право розпорядитися собою, своїми вчинками та часом?

23. Це право, охороняючи особисту безпеку, є універсальною юридичною гарантією, яка забезпечує громадянину реалізацію всіх інших прав та обов'язків. Назвіть його.

Задача № 17.

Назвіть відмінності:

- Між особистими немайновими правами фізичної особи та майновими правами фізичної особи.
- Між правом на відповідь і правом на спростування інформації у
- випадку поширення недостовірної інформації

- Між спростуванням недостовірної інформації та визнанням інформації такою, що не відповідає дійсності.
- Між заборонаю поширення інформації, якою порушуються
- особисті немайнові права та спростуванням
- недостовірної інформації
- Між честю та діловою репутацією.

Задача № 18.

1. Якими нормативно-правовими актами регулюються відносини донорства?
2. Які види донорства Ви знаєте?
3. Якими гарантіями забезпечується реалізація права на донорство?
4. Розкрийте зміст права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я.
5. Дайте визначення терміну «донорство».
6. Які суб'єкти можуть бути донорами?
7. В чому полягає сутність активної та пасивної евтаназії?
8. Дайте визначення терміну «стерилізація».
9. Назвіть перелік обставин, за яких може бути проведене штучне переривання вагітності від дванадцяти до двадцяти восьми тижнів.
10. Розмежуйте поняття «смерть особи», «оголошення фізичної особи померлою», «встановлення факту смерті особи».
11. Виконання яких умов є обов'язковими при штучному заплідненні та імплантації ембріона в організм жінки?
12. Назвіть складові права на таємницю про стан здоров'я. Дайте визначення терміну «трансплантація».
13. Які сторони виділяють при трансплантації?
14. Розкрийте зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Задача № 19.

Гр-н Г. уже 6-ий місяць знаходився у лікарні. Йому довго не могли встановити діагноз, але в кінцевому випадку зупинилися на туберкульозі легенів. У щомісячному лікарняному листку у графі діагноз був запис «захворювання легенів». Керівництво підприємства, на якому працював Г., вважало, що є підстави для звільнення його з роботи відповідно до п. 5 ст. 40 КЗпП (не з'явлення на роботу протягом більш як 4-ох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності). Директор мотивував це тим, що у листку тимчасової непрацездатності не було вказано діагнозу, який дає право перебувати на лікуванні 12 місяців із збереженням місця

1. Чи вірним було рішення керівництва про звільнення?
2. Врешіть питання по суті.

Задача № 20.

12-ти річну Марину доставили у лікарню із нападом апендициту. Після медичного втручання стан хворої дещо покращився, але після додаткового обстеження лікарі почали наполягати на оперативному втручанні. Батьки Марини на це не погоджувались і вирішили забрати дитину додому. Завідувач хірургічним відділенням дав на це згоду. Через 2 дні у Марини лопнув апендицит, її зробили дуже складну операцію і вона довго лікувалася у лікарні.

1. Чи вірними були дії бітків та завідувача? Дайте юридичний аналіз ситуації.
2. Вирішіть питання по суті.

Задача № 21.

На вечірці у сімейному клубі, у присутності понад 100 осіб Андрейченко заявив 20-и річному Петренку про те, що його справжній батько недавно нагороджений орденом і запропонував йому привітати свого батька. Петренко поставив вимогу перед Андрейченком спростувати цю інформацію як недостовірну, оскільки вона порушує право на повагу до честі та гідності батька.

1. Вирішіть питання по суті.

Задача № 22.

У газеті «ЗОРЯ» була надрукована стаття «Громадське харчування міста Н.: вчора, сьогодні, завтра». У ній зокрема йшлося про те, що в бістро «ЛАГУНА», де працює всього троє працівників, систематично обраховують покупців і до того ж варять низькоякісну каву. Всі троє працівників (вони працювали за трудовим договором) звернулися до суду з вимогою про спростування недостовірної інформації. Суд відмовив у розгляді позовної заяви, мотивуючи відмову тим, що оскільки у статті жодного прізвища названо не було, то до суду може звертатися тільки власник кав'ярні.

1. Дайте відповідь, чи правомірна відмова суду? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 23.

Під час проходження медичного огляду вчителем молодших класів Манковим, дільничний терапевт Ганова, виявила у нього серцеву недостатність. Про це вона повідомила керівника навчального закладу та чимало батьків учнів, яких навчав Петричко. Це привело до того, що учителям виділили меншу кількість навчальних годин, деякі учні і батьки почали вимагати заміни вчителя, мотивуючи свою вимогу тим, що хворий педагог мало чого може навчити школярів. Манков звернувся з позовом до суду, у якому просив зобов'язати Ганову через засоби масової інформації спростувати інформацію про свою хворобу.

1. Вирішіть питання по суті.

Задача № 24.

Андрій вирішив одружитися із Тамарою. Через тиждень після заручин Ганна, яка раніше була подругою Андрія, з метою недопущення шлюбу між ним і Тамарою, повідомила останній те, що в Андрія є позашлюбна дитина. Тобто Ганна порушила право Андрія на таємницю особистого життя.

1. Який спосіб захисту цивільних прав повинен бути обраний Андрієм у цій ситуації і чому? Вирішіть питання по суті.

Задача № 25.

За один місяць до виборів міського голови м. Залучанська по місту були розповсюджені листівки, у яких один із кандидатів на посаду міського голови був названий лідером злочинного угруповання. У листівці навіть містилася його кличка, якою нібито його називали у злочинних колах. Під листівкою був підпис «Патріоти міста». Оскільки поширювачів інформації встановлено не було, то цей кандидат звернувся з проханням до прокуратури дати офіційне спростування цієї інформації як недостовірної у місцевих ЗМІ. Прокуратура йому відмовила.

1. Вирішіть питання, чи правомірна відмова прокуратури?

Задача № 26

Виступаючи на педагогічній раді школи, учитель Марков поширив про свого колегу Гельфмана неправдиву інформацію, яку той сприйняв дуже боляче. Після педради Гельфман пролежав 2 тижні у лікарні з мікроінфарктом. За цей час Марков помер від запалення легенів. Після виходу з лікарні Гельфман звернувся з позовом до суду, у якому вимагав зобов'язати спадкоємців Маркова спростувати недостовірну інформацію і відшкодувати йому моральну шкоду. Суд позов задовольнив.

1. Чи правомірним є рішення суду?
2. Вирішіть питання по суті.

Задача № 27.

В. із серцевим нападом було доставлено у кардіологічне відділення лікарні. Йому було поставлено діагноз «передінфарктний стан». Після тижневого лікування В. виявив бажання припинити медичне втручання і виписатися з лікарні у зв'язку з початком весняно – польових робіт. Лікар Барков попередив В. про небезпечність переривання медичного втручання, але це не допомогло. В. було виписано з лікарні. Через тиждень, працюючи в полі, він помер від інфаркту. Його жінка після поховання чоловіка звернулася з позовом до суду де відповідачем по справі був лікар Барков, і просила з відповідача стягнути моральну та матеріальну шкоду в сумі 25 000 грн.

1. Чи правомірним є позов до лікаря Баркова? Дайте юридичний аналіз ситуації.

ГЛАВА 3. ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ. ПРАВОЧИННИ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ. Доберіть правильні відповіді; зверніть увагу на правильність та повноту формулювання відповідей; при необхідності вкажіть на можливу варіантність відповідей.

1. Об'єктами цивільних прав є:

- 1) матеріальні і нематеріальні блага;
- 2) речі, гроші, цінні папери, майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація;
- 3) цивільні правопорушення;
- 4) об'єкти, вилучені з цивільного обороту;
- 5) особисті немайнові блага;
- 6) інформація;
- 7) відшкодування збитків.

2. Річчю в цивільному праві визнається:

- 1) предмет матеріального світу, який задовольняє потреби людей, і щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки;
- 2) майнові відносини;
- 3) засоби регулювання цивільних правовідносин;
- 4) цивільно-правові норми;

3. Споживною є річ, яка:

- 1) внаслідок одноразового її використання знищується або припиняє існувати у первісному вигляді;
- 2) призначена для одноразового використання;
- 3) призначена для неодноразового використання і зберігає при цьому первісний вигляд протягом тривалого часу;
- 4) наділена тільки властивими їй ознаками;
- 5) призначена для обслуговування іншої речі;
- 6) виконує роль загального еквіваленту.

4. За критерієм оборотоздатності об'єкти цивільних прав поділяються на:

- 1) об'єкти подільні і неподільні;
- 2) об'єкти рухомі та нерухомі;
- 3) об'єкти, що обертаються вільно, об'єкти, обмежені в цивільному обороті, об'єкти вилучені з цивільного обігу;
- 4) всі вище перераховані;

5. Види речей:

- 1) рухомі та нерухомі;
- 2) подільні та неподільні, рухомі та основні, родові та невизначені;

- 3) головні та приналежні, споживні та неспоживні, подільні та неподільні, речі, визначені індивідуальними або родовими ознаками складні речі, складні, плоди і доходи;
- 4) тварини, майно, цілісний майновий комплекс;

6. Цінний папір це:

- 1) грошовий документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила і власником та передбачає виконання зобов'язань;
- 2) документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує особу;
- 3) договір;
- 4) довіреність;

7. Гроші це:

- 1) грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет;
- 2) документи встановленої форми з відповідними реквізитами;
- 3) види майна, що вважаються валютними цінностями;
- 4) законний платіжний засіб, обов'язковий до приймання за номінальною вартістю на всій території України;
- 5) грошова одиниця, яка виконує роль загального еквіваленту.

8. Групи цінних паперів:

- 1) рухомі та нерухомі;
- 2) привілейовані та на пред'явника;
- 3) пайові, боргові та казначейські;
- 4) пайові, боргові, похідні, товаророзпорядчі;

9. Види акцій:

- 1) прості та похідні;
- 2) векселі, деривативи, товаророзпорядчі, привілейовані;
- 3) іменні та на пред'явника;
- 4) прості, привілейовані, іменні, на пред'явника;

10. Облігація це:

- 1) цінний папір, якій підтверджує відносини позики і дає право власнику на отримання % і повернення грошей;
- 2) документ, що посвідчує боргові зобов'язання;
- 3) документ, що посвідчує договірні відносини між особами;
- 4) казначейське зобов'язання;

11. Вексель це:

- 1) іменний цінний папір, вилучений з обороту;
- 2) документ, що дає право на отримання прибутку;

- 3) цінний папір, який підтверджує безумовне грошове зобов'язання однієї особи перед іншою;
- 4) ощадний сертифікат;

12. Види векселів:

- 1) іменний та не пред'явника;
- 2) короткостроковий та довгостроковий;
- 3) простий та іменний;
- 4) простий та переказний;

13. Послуги можуть бути:

- 1) фактичні;
- 2) юридичні;
- 3) вольові;
- 4) змішані;
- 5) відокремлені від особи, яка їх надає;
- 6) нерозривно пов'язані з особою, яка їх надає;
- 7) родові;
- 8) індивідуально визначені.

14. До об'єктів, обмежено оборотоздатних відносяться:

- 1) об'єкти, які належать лише певним учасникам цивільного обороту;
- 2) об'єкти, які належать всім учасникам цивільного обороту;
- 3) речі, визначені індивідуальними ознаками;
- 4) тварини;
- 5) об'єкти, придбання або відчуження яких може здійснюватися на підставі відповідного дозволу;
- 6) тютюнові вироби та алкогольні напої;
- 7) нерухоме майно;
- 8) бойова зброя;
- 9) мисливська та спортивна зброя.

15. Правочин це:

- 1) відносини з приводу особистих немайнових благ;
- 2) набуття особою права власності;
- 3) дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;
- 4) відносини з приводу авторського права;

16. Форма правочину:

- 1) Зареєстровані, незареєстровані;
- 2) Конклюдентні та казуальні;
- 3) Усні, письмові, нотаріально посвідчені;
- 4) Абстрактні та реальні;

17. При визнанні правочину недійсним застосовуються:

- 1) одностороння реституція;
- 2) двостороння реституція;
- 3) недопущення реституції;
- 4) ваші варіанти, якщо вони є, вкажіть, які саме.

18. Загальними вимогами закону щодо чинності правочину є:

- 1) відповідність правочину закону, дієздатність учасників правочину, відповідність волі та волевиявлення учасників правочину, визначена законом форма правочину;
- 2) дієздатність учасників правочину, відповідність волі та волевиявлення учасників правочину, визначена законом форма правочину;
- 3) відповідність правочину закону, відповідність волі та волевиявлення учасників правочину, визначена законом форма правочину;
- 4) відповідність правочину закону, дієздатність учасників правочину, відповідність волі та волевиявлення учасників правочину, визначена законом форма (вербальна, письмова – проста або нотаріальна) правочину;
- 5) укладення правочину в простій письмовій або нотаріальній формі;
- 6) зміст правочину не суперечить ЦК України, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства; наявність необхідного обсягу цивільної дієздатності особи, яка вчиняє правочин; відповідність волевиявлення учасника правочину його внутрішній волі; форма, встановлена законом; правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

19. Недійсність право чину визнається за:

- 1) домовленістю між сторонами;
- 2) рішенням суду;
- 3) рішенням профспілкового органу;
- 4) наказом керівника підприємства;

20. Консенсуальний правочин це правочин:

- 1) для вчинення якого достатньо досягнення згоди між сторонами про його вчинення;
- 2) для вчинення якого необхідна згода сторін і передача речей, майна тощо;
- 3) в якому вбачається правова мета;
- 4) який вчиняється на довірчих відносинах між сторонами.

21. Правочин визнається відплатним, якщо:

- 1) зобов'язання однієї сторони вчинити ту чи іншу дію відповідає зустрічному зобов'язанню іншої сторони щодо надання матеріального або іншого блага;
- 2) зустрічне зобов'язання відсутнє;
- 3) відплатність правочину встановлена законом;
- 4) відплатність правочину встановлена договором.

22. Удаваний правочин це правочин:

- 1) укладений з метою приховати інший правочин, який насправді був укладений;
- 2) укладений лише про людське око;
- 3) відносно недійсний правочин;
- 4) заперечний;
- 5) укладений внаслідок обману, насильства, погрози;
- 6) укладений без наміру створити юридичні наслідки.

23. Фіктивний правочин це:

- 1) абсолютно недійсний правочин;
- 2) правочин, укладений без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином.
- 3) правочин, укладений внаслідок обману;
- 4) нікчемний правочин;
- 5) правочин, укладений з метою приховати інший правочин.

24. Довіреність – це:

- 1) письмовий односторонній правочин;
- 2) двосторонній договір;
- 3) документ, що посвідчує боргові зобов'язання;
- 4) цінний папір..

25. Види довіреності:

- 1) одноразова та багаторазова;
- 2) разова, спеціальна, генеральна;
- 3) зареєстрована та незареєстрована;
- 4) генеральна;

26. Представництво це:

- 1) право відношення, в якому одна сторона зобов'язується повернути іншій стороні грошову суму;
- 2) правовідношення, в якому одна сторона зобов'язана або має право вчинити від імені правочин від імені другої сторони, яку вона представляє;
- 3) правовідносини з приводу права власності;
- 4) правовідносини, коли одна особа, яка має широке коло повноважень по відношенню до іншої;

27. Представництво є системою, що включає правовідносини:

- а) між тим, кого представляють і представником;
- б) між тим кого представляють, і третьою особою;
- в) між представником і третьою особою;
- г) між тим кого представляють і особою, яка посвідчує документ, що засвідчує право на представництво.

28. Для внутрішніх відносин представництва характерним є:

- а) спрямованість на упорядкування правових зв'язків між тим, кого представляють і третьою особою;
- б) службовий (допоміжний) характер щодо зв'язків між тим кого представляють і третьою особою;
- в) виникнення і реалізація не в інтересах того, хто вчиняє дії (представника) а з метою здійснення інтересу того, кого представляють.

29. Перевищення повноважень представником вважається кількісним, якщо має місце перевищення:

- а) числа, ваги, міри речей;
- б) строку договору, який треба укласти;
- в) розміру плати або покупної ціни;
- г) номенклатури продукції.

30. Якісне перевищення повноважень представника може стосуватися:

- а) виду оплати;
- б) властивості і специфіки предмета угоди;
- в) вибору контрагента, з яким має бути укладена угода;
- г) характеру самої угоди, вчинення дій, не передбачених довіреністю.

31. Схвалення дій представника, який перевищив свої повноваження можливе у формах:

- а) схвалення шляхом заяви про це;
- б) схвалення мовчазною згодою;
- в) схвалення шляхом здійснення конклюдентних дій.

32. Піклувальник може виступати представником підопічного у наступних випадках:

- а) за дорученням підопічного;
- б) за рішенням органу опіки і піклування;
- в) у разі хвороби неповнолітнього, яка сприяє особистому укладенню правочину;
- г) при веденні справ неповнолітнього у суді чи інших установах.

33. До особливостей комерційного представництва слід віднести:

- а) предмет;
- б) системний характер дій комерційного представника;
- в) надання посередницьких послуг;
- г) право комерційного представника одночасно представляти різні сторони у правочині.

34. Комерційний представник може:

- а) приймати на себе зобов'язання здійснювати визначені юридичні дії від імені і за рахунок особи, що представляється;
- б) приймати на себе зобов'язання здійснювати визначені юридичні дії від свого імені, але за рахунок особи, що представляється;
- в) приймати на себе зобов'язання здійснювати визначені фактичні дії.

35. Підставою комерційного представництва може бути:

- а) тільки цивільно-правовий договір;
- б) тільки трудовий договір;
- в) як цивільно-правовий так і трудовий договір.

36. Представництво за довіреністю припиняється у разі:

- а) відмови третіх осіб від співробітництва із представником;
- б) визнання довіреності недійсною;
- в) відмови представника від вчинення дій, що були визначені довіреністю;
- г) припинення юридичної особи, яка видала довіреність;
- д) смерть особи, якій видано довіреність.

37. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі:

- а) якщо його зміст зафіксований в одному або в кількох документах;
- б) якщо його зміст зафіксований у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони;
- в) якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку;
- г) якщо він підписаний його сторонами.

38. У письмовій формі належить вчиняти:

- а) правочини між юридичними особами;
- б) усі правочини між фізичною та юридичною особою;
- в) правочини між фізичною особою та державою.

39. Схвалення правочину, укладеного малолітньою особою можливе:

- а) тільки у активній формі;
- б) тільки у пасивній формі;
- в) як в активній так і в пасивній формі.

40. Для визнання недійсним правочину укладеного малолітньою особою за межами її дієздатності необхідно:

- а) щоб хоч однією із сторін виступала особа, яка не досягла 14 років;
- б) щоб правочин виходив за межі дрібного побутового;
- в) щоб було відсутнє схвалення дій малолітнього з боку його законних представників;
- г) щоб правочин суперечив інтересам держави і суспільства.

41. Правочин, який вчинила фізична особа, дієдатність якої обмежена, за межами її цивільної дієдатності без згоди піклувальника може бути визнаний судом недійсним якщо буде встановлено наявність таких умов:

- а) правочин суперечить інтересам самого підопічного;
- б) правочин суперечить інтересам членів його сім'ї;
- в) правочин суперечить інтересам членів сім'ї, яких підопічний повинен утримувати;
- г) відсутня згода піклувальника на вчинення такого правочину.

42. Для дійсності правочину, укладеного без дозволу органу опіки і піклування необхідні такі умови:

- а) особиста заінтересованість третіх осіб у укладенні такого правочину;
- б) відповідальність правочину інтересам фізичної особи, над якою встановлено опіку або піклування;
- в) звернення заінтересованої особи до суду з позовом про визнання такого правочину дійсним;
- г) рішення суду про визнання правочину дійсним.

43. У випадку вчинення правочину без дозволу органу опіки і піклування заінтересованою особою може бути:

- а) опікун, який уклав правочин за дієдатну особу;
- б) піклувальник, котрий дав згоду на укладення правочину;
- в) неповнолітня або обмежена у дієдатності особа;
- г) третя особа, з якою укладено правочин без дозволу органу опіки і піклування.

44. Стан, при якому особа не усвідомлює своїх дій, може мати одну з таких форм:

- а) результативну;
- б) охоронну;
- в) кумулятивну;
- г) вольову;
- д) абстрактну;
- е) інтелектуальну.

45. Істотне значення має помилка щодо:

- а) мети правочину;
- б) природи правочину;
- в) прав та обов'язків сторін;
- г) відповідальності сторін;
- д) таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1.

У громадянина України Юхименка було два сини Микола і Богдан. Після смерті за складеним ним заповітом, дача заповідалась Миколі, а гараж і автомобіль Богдану. Микола, який прийняв у спадщину дачу, звернувся до брата Богдана з вимогою віддати йому деякі частини автомобілю (колеса, мотор), щоб урівняти вартість їхніх часток, але Богдан не погодився, мотивуючи тим, що в такому разі вартість автомобілю значно зменшиться. З метою досягнення справедливості Микола звернувся до суду.

1. Чи правий у своїх діях Микола ?
2. Вирішіть задачу по суті.

Задача № 2.

Гр-н Малашенко протягом тривалого часу колекціонував старовинні годинники. Після смерті Малашенка, було оголошено складений ним заповіт, за яким все майно, в тому числі і колекція старовинних годинників повинна перейти у рівних частках до дружини і дочки та до його рідного брата Андрія. Дружина Малашенка заперечувала проти поділу колекції годинників, вважаючи, що колекція є неподільною і пропонувала рідному брату Андрію його частку в колекції замінити іншим майном із своєї частки або відшкодувати вартість цієї частини спадку грошми. Брат Малашенка не погоджувався з жодним із варіантів і вимагав передачі відповідної частини колекції в натурі. Дружина Малашенка звернулася до суду за захистом своїх прав.

1. Чи праві у своїх судженнях сторони?
2. Вирішіть спір по суті.

Задача № 3.

ЗАТ «АТОН» випустило акції і розподілило між своїми працівниками.

Представники ЗАТ «КОЛХІДА» почали укладати договори купівлі-продажу акцій у пенсіонерів (колишніх працівників товариства «АТОН»). ЗАТ «АТОН» звернулося до суду з позовом про визнання вчинених правочинів представниками ЗАТ «КОЛХІДА» недійсними.

1. Дайте визначення поняття закритого акціонерного товариства.
2. Чи мали право колишні працівники ЗАТ «Нова заря» продавати акції товариства ?
3. Яке рішення повинен винести суд по даній справі?

Задача № 4.

1. Чого і чому не вистачає у списку: відсутність вилучення із цивільного обороту; відсутність обмеження у цивільному обороті...

2. У цивільному праві ці два поняття є близькими, але все-таки різними, а в трудовому праві про них говорять як про єдине поняття. Назвіть їх.

3. По-перше це може бути окрема річ, по-друге – сукупність речей, а що по-третє? Назвіть його.

4. Вставте пропущені слова: «Предмети..... перестають бути речами у цивільно-правовому захисті».

5. Вам треба розмістити по нижченаведеним групам цінні папери: чек, ощадний сертифікат, облігація, акція, казначейські зобов'язання, ощадний сертифікат, інвестиційний сертифікат, вексель, приватизаційні папери, коносамент.

1 група: можуть видаватися лише як цінні папери на пред'явника.

2 група: можуть видаватися лише як іменні цінні папери.

3 група: можуть видаватися лише як ордерні цінні папери.

4 група: можуть видаватися лише як іменні та ордерні цінні папери.

5 група: можуть видаватися лише як цінні папери на пред'явника та як іменні.

Задача № 5.

Назвіть відмінності:

- Між роботами і послугами.
- Між правовим режимом нерухомості та правовим режимом рухомих речей.
- Між правовим режимом індивідуально визначених речей та речей визначених родовими ознаками.
- Між правочином та іншими юридичними фактами.

Задача № 6.

1. Назвіть ознаки особистих немайнових благ.
2. Метали якої групи відносять до монетарних металів?
3. Назвіть види цінних паперів за Цивільним кодексом України.
4. Чим відрізняються іменні цінні папери від цінних паперів на пред'явника?
5. Чим відрізняються іменні папери від ордерних цінних паперів?
6. Чи відноситься чек і коносамент до цінних паперів відповідно до Закону України «Про цінні папери і фондовий біржу»?
7. Які види облігацій Ви знаєте?
8. Назвіть особливі об'єкти цивільних прав.
9. Назвіть об'єкти цивільних прав, щодо яких встановлюються спеціальні правила оборотоздатності.
10. Які існують теорії юридичної природи грошей?
11. Які суб'єкти можуть випускати (видавати) цінні папери?

Задача № 7.

Комерційний банк «ДАНКО» уклав кредитний договір з представником фірми «ЕДЕЛЬВЕЙС» Грязновим. Кредит не був повернутий у строк, зазначений в кредитному договорі, після чого банк звернувся з претензією до

фірми «ЕДЕЛЬВЕЙС». У відповіді на претензію комерційного банку «ДАНКО» генеральний директор фірми «ЕДЕЛЬВЕЙС» пояснив, що Грязнов не мав повноважень на укладення такого договору, а тому вимоги банку фірма не задовольнить. У своєму позові до суду комерційний банк «ДАНКО» вимагав повернення кредиту фірмою «ЕДЕЛЬВЕЙС», посилаючись на те, що кредитні кошти були перераховані на розрахунковий рахунок фірми «ЕДЕЛЬВЕЙС» і використані нею. В свою чергу, фірма «ЕДЕЛЬВЕЙС» подала зустрічний позов про визнання правочину, укладеного між Грязновим та комерційним банком «ЕДЕЛЬВЕЙС», недійсним.

1. Вирішить справу по суті, аргументуючи свою відповідь і посилаючись на цивільне законодавство України.

Задача № 8.

Хохлов шляхом обману та погрози укладав договори купівлі-продажу предметів антикваріату за ціною, значно меншою їх реальної вартості. Невдовзі гр-ка Новак звернулася до правоохоронних органів і повідомила, що її ввели в оману і примусили укласти договір купівлі-продажу старовинної картини. Відносно Хохлова було порушено кримінальну справу, всі придбані у такий же спосіб речі антикваріату були вилучені у нього на квартирі під час обшуку. Невдовзі Хохлов помер до закінчення розслідування. Слідчий, керуючись поясненнями потерпілих, повернув їм предмети антикваріату. Спадкоємці Хохлова заявили позов про визначення права власності на вилучені предмети антикваріату, мотивуючи тим, що вина Хохлова в судовому порядку не встановлена, а кримінальна справа у зв'язку із його смертю припинена.

1. Чи правомірні в даному випадку дії спадкоємців померлого Хохлові?
2. Вирішіть справу по суті.

Задача № 9.

Професор права Ткачук вирішив подарувати своєму аспірантові Фельдману, до дня захисту ним дисертаційного дослідження, колекцію філософської літератури. Про своє рішення Ткачук повідомив рідних: дружину і дочку, а також написав листа аспірантові. До передачі колекції дарувальник помер. Дочка останнього відмовилась передати колекцію Фельдману і вимагала сплатити за неї 10 000 гривень. Фельдман не погодився сплачувати гроші, пославшись на лист, в якому вказувалось, що колекцію йому подаровано, тим більш що він захистив дисертацію до смерті свого наукового керівника і лише не встиг забрати колекцію. В свою чергу, дочка Ткачука послалась на заповіт свого батька, в якому було вказано, що вона є спадкоємцем всього майна. Фельдман звернувся з позовом до суду про вилучення колекції книг у дочки Ткачука.

1. Хто зі сторін в даному випадку правий?
2. Чи буде прийнято позов до розгляду судом?
3. Яка форма встановлена для укладення договору дарування?

Задача № 10.

Гр-ном Д. 15 травня 2002 року було укладено договір купівлі-продажу двоповерхового будинку з гр-ном Н. Договір був посвідчений нотаріально. В договорі було обумовлено те, що Н. звільнить будинок через 2 місяці. Гр.-н Д. не здійснив державної реєстрації цього будинку за браком часу. Після спливу двох місяців, Д. приїхав до свого нового будинку, але виявилось, що в ньому вже проживають зовсім інші особи, які йому пред'явили договір купівлі-продажу, який був ними укладений з Н. 12 червня 2002 року. Попов звернувся до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу від 12 червня 2002 року недійсним і визнання за ним права власності на будинок.

1. Яке рішення повинен винести суд по даній справі?
2. Який порядок набрання чинності правочину, який потребує державної реєстрації?
3. Який порядок державної реєстрації правочину і якими нормативно-правовими актами регулюються ці відносини ?

Задача № 11.

Гр.-н І. знаходився на стаціонарному лікуванні у шпиталі. Коли І. відчув, що хвороба прогресує, він викликав медичну сестру до палати і при інших хворих П. та А. попросив її скласти заповіт від його імені, в якому він заповідав все своє майно державі. Заповіт було складено і підписано медичною сестрою шпиталю, а також підписано хворими П. та А. а також самим І. Невдовзі І. помер. Його дружина, дізнавшись, що існує заповіт, в якому все майно І. заповідав державі, звернулася з позовом до суду про визнання заповіту недійсним.

1. Яке рішення повинен винести суд?
2. Яка форма вчинення заповіту передбачена в ЦК України ?
3. Які особи мають право посвідчувати заповіт, окрім нотаріусів?

Задача № 12.

Пан Ковач, громадянин Чехії, вирішив продати будинок, який належав йому на праві власності. При допомозі перекладача продавець домовився із покупцем Гнатенко про продаж будинку за 150 000 грн. На другий день продавець і покупець прийшли у нотаріальну контору, де обоє поставили свої підписи під текстом договору купівлі-продажу. У тексті договору було вказано, що продавець отримав готівкою 150 000 грн. Оскільки пан Ковач українською мовою не володів, а при нотаріальному посвідченні договору купівлі-продажу будинку перекладач був відсутній через хворобу, то продавець поставив свій підпис під договором, його не читаючи. Наступного дня Гнатенко прибув у «куплений» ним будинок і попросив пана Ковача звільнити приміщення і віддати ключі. При допомозі сусіда Ковач сказав, що хай спочатку пан Гнатенко заплатить за річ, а потім вселяється в будинок. Покупець заявив, що пан Ковач у письмовій формі підтвердив факт отримання грошей і тому його претензії безпідставні. Адвокат пана Ковача

порадив звернутися до суду з позовом про визнання правочину недійсним як такого, що укладений під впливом обману. Суд позов задовольнив.

1. Чи правильно суд виніс рішення по справі? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 13.

1. Наведіть приклади нікчемних односторонніх правочинів, коли вони можуть бути визнані дійсними за рішенням суду.

2. Які обставини мають істотне значення для визнання правочину недійсним, який вчинено під впливом помилки? Наведіть приклади.

3. Наведіть приклади правочинів з відкладальною та скасувальною обставинами.

4. Знайдіть помилку у тексті: «Правочин може бути водночас і підставою припинення одних правовідносин та підставою виникнення або поновлення інших правових відносин».

5. Закінчіть фразу: «Для усних правочинів характерною рисою є **збіг** у часі двох стадій їх розвитку-виникнення і припинення...»

6. Що єднає шлюбний договір, заповіт та договір купівлі-продажу нерухомості?

7. Що єднає правочин, який вчинено під впливом помилки, правочин, який вчинено під впливом обману та правочин, який вчинено під впливом насильства?

8. Якщо правочин вчинено під впливом помилки, то суд вирішуючи питання про те, чи є помилка істотною, має виходити з того, наскільки помилка є істотною взагалі, і... Закінчіть фразу.

9. Який правочин зайвий і чому, якщо виходити із визнання їх недійсності: правочин укладений юридичною особою, яка не мала права його вчиняти, правочин укладений під впливом помилки, право чин укладений під впливом обману?

10. Що єднає поруку, правочин, який вчинено у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною та взаємодію кількох джерел підвищеної небезпеки?

11. Знайдіть помилку у тексті: «Представництво, яке ґрунтується на довіреності, може здійснюватися за договором».

12. Що зайве і чому: генеральна, спеціальна, розова?

13. Що зайве і чому: закінчення строку довіреності, скасування довіреності особою, яка її видала, смерть особи, яка видала довіреність.

14. Закінчіть фразу: «Скасування довіреності має юридичне значення для представника і третіх осіб тільки в тому випадку, якщо...»

Задача № 14.

Назвіть відмінності:

- Між правочином та іншими юридичними фактами.
- Між правочином вчиненим під впливом помилки та правочином вчиненим під впливом обману.
- Між законним представництвом та договірним представництвом.

Задача № 15.

1. В чому різниця між фіктивними та удаваними правочинами?
2. Перерахуйте правочини, які законодавець відносить до оспорюваних.
3. Назвіть підстави недійсності правочину.
4. Які Ви знаєте форми укладення правочинів?
5. Який порядок визначення місця вчинення правочину?
6. До яких правочинів закон встановлює письмову форму з обов'язковим нотаріальним посвідченням?
7. Дайте тлумачення термінів «двостороння реституція» і «одностороння реституція».
8. Які правові наслідки наступають при визнанні правочину недійсним, його частини?
9. Яка основна відмінність нікчемних правочинів від оспорюваних правочинів?
10. Чи може бути стороною в правочині з множинністю осіб?

ГЛАВА 4. СТРОКИ ТА ТЕРМІНИ. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ. Доберіть правильні відповіді; зверніть увагу на правильність та повноту формулювання відповідей; при необхідності вкажіть на можливу варіантність відповідей.

1. Строками у цивільному праві є :

- 1) строки позовної давності;
- 2) строки визначені угодою, судом, адміністративним актом;
- 3) тільки строки, визначені законом;
- 4) усі перелічені вище.

2. Строк і термін це:

- 1) тотожні поняття;
- 2) різні за змістом поняття;
- 3) певний момент у часі.

3. Строки здійснення цивільних прав та виконання обоє 'язків це:

- 1) диспозитивні строки;
- 2) строки існування цивільних прав;
- 3) строки, протягом яких суб'єкт цивільних прав може реалізовувати належне йому суб'єктивне право та виконувати покладені на нього обов'язки;
- 4) імперативні строки;
- 5) строки захисту цивільних прав;
- 6) позовна давність;
- 7) договірні строки.

4. Позовна давність в один рік застосовується до вимог:

- а) про стягнення неустойки;
- б) про спростування недостовірної інформації у засобах масової інформації;
- в) про оскарження дій виконавця заповіту;
- г) про розірвання договору дарування;
- д) у зв'язку з недоліками проданого товару.

5. Перебіг позовної давності зупиняється:

- а) якщо пред'явленню позову перешкоджала непереборна сила;
- б) у разі відстрочення виконання зобов'язання на підставах, встановлених законом;
- в) у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини;
- г) якщо позивач або відповідач перебувають у складі Збройних сил України.

6. Позовна давність не поширюється:

- а) на вимогу про розірвання договору купівлі-продажу нерухомості;
- б) на вимогу вкладника до банку про видачу вкладу;
- в) на вимогу про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю;
- г) на вимогу страхувальника до страховика, про здійснення страхової виплати;
- д) на вимогу про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності.

7. Позовна давність це:

- 1) строк, у межах якого особа може звернутись до суду з вимогою про захист порушеного свого права або інтересу;
- 2) строк, який не обмежує особу щодо звернення до суду за захистом своїх прав та інтересів;
- 3) позовна заява;
- 4) строк, у межах якого особа може вирішити питання про право власності на річ;

8. Види позовної давності:

- 1) скорочена та тривала;
- 2) збільшена та скорочена;
- 3) строкова та безстрокова;
- 4) загальна та спеціальна;

9. Початок перебігу строку позовної давності починається:

- 1) 3 дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав, або про особу яка їх порушила;
- 2) 3 дня, коли особа подала позов до суду;
- 3) 3 дня, коли порушені права особи;
- 4) 3 дня, коли особа звернулася з претензією до іншої особи з приводу порушення її прав;

10. Присікальні (преклюзивні) строки це:

- 1) строки, протягом яких суб'єкт цивільного права може реалізувати належне йому суб'єктивне право;
- 2) строки для реалізації суб'єктивних прав;
- 3) строки невиконання обов'язків;
- 4) гарантійні строки;
- 5) строки служби товару;
- 6) претензійні строки.

11. Позовна давність це строк:

- 1) у межах якого особа, чіє суб'єктивне право порушено, має право вимагати його примусового захисту;
- 2) у межах якого особа може реалізувати свої суб'єктивні права;
- 3) протягом якого боржник зобов'язаний передати річ тощо;
- 4) існування цивільних прав;
- 5) у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права та інтересу.

12. Підстави зупинення перебігу позовної давності:

- 1) відстрочення виконання зобов'язання на підставах, встановлених законом;
- 2) пред'явлення позову до суду;
- 3) непереборна сила;
- 4) перебування позивача у складі Збройних Сил України, переведених на воєнний стан;
- 5) припинення нормативно-правового акту, який регулює дані відносини;
- 6) перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан;
- 7) надзвичайна або невідворотна за даних умов подія.

13. Підстави переривання перебігу позовної давності:

- 1) непереборна сила;
- 2) пред'явлення позову до суду, який не залишився без розгляду;
- 3) вчинення зобов'язаною особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку;
- 4) мораторій;
- 5) визнання боргу;
- 6) вчинення зобов'язаною особою дій, що свідчать про визнання боргу, в спорах, в яких однією або обома сторонами є фізичні особи;
- 7) вчинення зобов'язаною особою дій, що свідчать про визнання боргу, в спорах, в яких обома сторонами є фізичні особи;
- 8) пред'явлення позову до суду, який був залишений без розгляду;
- 9) пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги» право на яку має позивач.

14. Позовна давність може бути:

- 1) загальна;
- 2) спеціальна;
- 3) скорочена;
- 4) скорочена або спеціальна;
- 5) особлива;
- 6) виключна.

15. Загальна позовна давність встановлюється у:

- 1) три роки;
- 2) п'ять років;
- 3) один рік;
- 4) десять років;
- 5) шість місяців.

16. Імперативність норм про позовну давність полягає у:

- 1) можливості зменшити строк позовної давності;
- 2) неможливості змінити строк позовної давності;
- 3) недійсності правочинів про зміну строків позовної давності і порядку їх обчислення;
- 4) обов'язковості застосування строків позовної давності судами незалежно від заяви сторін; .
- 5) можливості збільшити строк позовної давності.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1

5 вересня 2000 року Людмила передала своїй подрузі Катерині вечірню сукню, для того, щоб остання вдягнула її у театр і через 3 дні повернула. 9 вересня 2000 року Катерина повернула вечірню сукню Людмилі і остання, не перевіряючи стану сукні, помістила її до шафи. Деякий час Людмила не вдягала сукню, потім, доставши її із шафи, виявила, що сукня пошкоджена на стегнах. Пошкодження були виявлені 14 січня 2003 року. Лише через деякий час, а саме 15 червня 2003 року, Людмилі вдалося розшукати Катерину, яка виїздила за кордон у відрадження. При з'ясуванні обставин пошкодження сукні, К. зізналася, що в день, коли ходила до театру, вона пошкодила сукню, тому що вона їй була трохи тісна. Проте, відшкодувати вартість сукні вона відмовилася. Людмила одразу ж після відмови звернулася до суду з позовною заявою про відшкодування збитків, які їй було заподіяно Катериною.

1. З якого моменту почався перебіг позовної давності по цій справі?
2. Чи закінчився строк позовної давності в даному випадку?
3. Чи має значення для з'ясування початку перебігу позовної давності визнання Катериною факту пошкодження речі і відсутність Катерини певний час у місті?

Задача № 2.

Пан Т. уклав з Н. і Л. договір підряду на побудову будинку. В договорі підряду було зазначено, що у разі неналежної якості роботи, виконаної за договором, позов замовником може бути пред'явлений протягом одного року від дня прийняття роботи.

1. Встановіть, чи є в даному випадку порушення норм, які встановлюють застосування позовної давності, що застосовується до вимог щодо неналежної якості роботи ?

Задача № 3.

Б. скоїв вбивство А. Дружина вбитого гр-на А. звернулася із заявою до органів попереднього слідства про визнання її цивільним позивачем у кримінальній справі, яку було порушено проти Б. Постановою слідчого від 11 липня 1999 р. дружину вбитого А. було визнано цивільним позивачем по справі. Рішенням суду, що набрало сили 15 вересня 2003 р., цивільний позов дружини вбитого А. про відшкодування моральної шкоди, завданої діями Б. залишено без розгляду. Суд мотивував тим, що строки позовної давності, які застосовуються до таких видів вимог уже сплинули.

1. Чи правомірним є рішення суду?
2. На які вимоги позовна давність не поширюється ?

Задача № 4.

Представник ТОВ «МАГНОЛІЯ» звернувся до суду з позовом про стягнення неустойки (штрафу) за несвоєчасну оплату фабрикою хутряних виробів «АНТА», поставлених ТОВ «МАГНОЛІЯ». У зв'язку з тим, що в результаті збоїв у роботі автоматизованої системи обліку розрахунків ТОВ «МАГНОЛІЯ» пропустило строки позовної давності, господарський суд відновив позовну давність по своїй ініціативі, але виніс рішення про те, що неустойка (штраф), яка повинна бути сплачена фабрикою хутряних виробів «АНТА» товариству «МАГНОЛІЯ», стягується на користь держави.

1. Чи правомірним є рішення суду? Аргументуйте свою відповідь, посилаючись на цивільне законодавство України.

Задача № 5.

Завдання 1. Знайдіть чотири основних відмінності між строкком і терміном.

Завдання 2. Складіть таблицю «Види строків і термінів в цивільному праві». **Завдання 3.** Складіть таблицю «Види позовної давності».

Завдання 4. Наведіть приклади обставин, що є підставами зупинення перебігу позовної давності.

Завдання 5. Наведіть приклади вимог, на які не поширюється позовна давність.

Задача № 6.

1. Проведіть класифікацію строків (термінів).

2. В чому полягає особливість початку перебігу позовної давності по безстрокових зобов'язаннях?

3. Чим відрізняються імперативні строки від диспозитивних? Який з цих видів строків є більш поширений у цивільному праві?

4. Поняття і значення претензійних строків.

5. Чим відрізняється строк від терміну?

6. Поняття і значення гарантійних строків.

7. Який державний орган встановлює гарантійний строк на сезонні товари?

8. Які наслідки зупинення та переривання позовної давності?

9. Назвіть вимоги, на які позовна давність не поширюється.

ГЛАВА 5. ПРАВО ВЛАСНОСТІ. РЕЧОВІ ПРАВА

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ. Доберіть правильні відповіді; зверніть увагу на правильність та повноту формулювання відповідей; при необхідності вкажіть на можливу варіантність відповідей.

1. Право власності це:

- 1) право володіння і користування;
- 2) право володіння;
- 3) право розпорядження;
- 4) право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб;
- 5) сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини власності;
- 6) право особи володіти, користуватися і розпоряджатися річчю своєю владою;
- 7) юридична можливість фізичного впливу на річ (майно);
- 8) юридична можливість видобування власником споживчих властивостей речі.

2. Характерними ознаками права власності як суб'єктивного права є:

- 1) його зміст охоплює три правомочності власника(право володіння, право користування і право розпорядження);
- 2) суб'єктом права власності може бути будь-який суб'єкт права;
- 3) об'єктом правовідносин власності може бути будь-яка індивідуально визначена річ;
- 4) об'єктом права власності може бути будь-яка родова річ;
- 5) своє право на річ власник здійснює завжди своєю владою і у своєму інтересі.

3. Власник не може використовувати право власності на шкоду:

- 1) правам, свободам та гідності громадян;
- 2) інтересам суб'єктів політичної системи;
- 3) інтересам суспільства.

4. Набуття права власності на річ за набувальною давністю є:

- 1) першопочатковим;
- 2) змішаним;
- 3) похідним;
- 4) проміжним.

5. Право власності на житло може виникнути у громадянина з наступних підстав:

- 1) приватизація будинку (квартири), який входить до державного житлового фонду;
- 2) отримання житла на підставі цивільно-правових правочинів;
- 3) в порядку спадкування;

- 4) в порядку новостворення;
- 5) за набувальною давністю.

6. Суб'єкти права власності це:

- 1) фізичні особи;
- 2) фізичні та юридичні особи;
- 3) фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади;
- 4) фізичні та юридичні особи, держава Україна, Український народ, Автономна Республіка Крим, територіальні громади;
- 5) Український народ, фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, інші суб'єкти права;
- 6) Український народ, фізичні та юридичні особи, держава, іноземні держави, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, інші суб'єкти публічного права.

7. Право власності складається з таких правомочностей як:

- 1) право володіння;
- 2) право володіння та користування;
- 3) право володіння, користування та розпорядження.

8. Тягар утримання майна лежить на:

- 1) на власникові;
- 2) на державі;
- 3) на володільцях;
- 4) на власникові або володільцеві;
- 5) на власникові, якщо інше не встановлено договором або законом;
- 6) на власникові або володільцеві, якщо інше не встановлено договором або законом.

9. ЦК України закріплює такі форми власності як:

- 1) право власності юридичних осіб;
- 2) право власності Українського народу;
- 3) право приватної власності;
- 4) право республіканської власності;
- 5) право комунальної власності;
- 6) право державної власності;
- 7) право колективної власності;
- 8) право загальнодержавної власності.

10. Право власності в суб'єктивному значенні це:

- 1) право особи володіти, користуватися, розпоряджатися своїм майном;
- 2) право особи володіти і розпоряджатися своїм майном на свій власний розсуд;
- 3) сукупність правових норм, що регулюють відносини власності;

- 4) сукупність цивільно-правових норм, що регулюють відносини власності;
- 5) право особи володіти, користуватися, розпоряджатися своїм майном на свій власний розсуд і в своїх інтересах, не порушуючи прав та інтересів інших осіб.

11. Суб'єктами приватної власності є:

- 1) юридичні особи приватного права;
- 2) фізичні особи;
- 3) юридичні особи;
- 4) жителі села, селища або міста.

12. Недобросовісний незаконний володілець це:

- 1) особа, яка незаконно володіє річчю;
- 2) особа, яка знає або повинна знати про незаконність свого володіння;
- 3) особа, яка не знає і не повинна знати про незаконність свого володіння;
- 4) особа, яка не повинна знати про незаконність свого володіння;
- 5) особа, яка повинна знати про незаконність свого володіння;
- 6) особа, яка володіє майном без законних підстав.

13. Право власності в об'єктивному значенні це:

- 1) сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини власності;
- 2) право особи володіти та користуватися майном;
- 3) право особи володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном у своїх власних інтересах;
- 4) сукупність правових норм, які регулюють відносини власності.

14. Суб'єктами права комунальної власності є:

- 1) Автономна Республіка Крим;
- 2) держава Україна;
- 3) територіальні громади;
- 4) органи місцевого самоврядування;
- 5) сільські, селищні, міські ради.

15. Право володіння це:

- 1) правомочність визначати юридичну та фактичну долю майна;
- 2) можливість вилучати з майна корисні властивості речі;
- 3) можливість вилучати з майна корисні властивості речі для задоволення потреб власника;
- 4) можливість вилучати з майна корисні властивості речі для задоволення потреб власника чи інших осіб;
- 5) фактичне перебування речі у господарюванні власника;
- 6) можливість впливати на річ;
- 7) право фактичного, фізичного та господарського впливу на річ.

16. Добросовісний незаконний володілець це:

- 1) фактичний власник майна;
- 2) особа, яка фактично володіє майном і не знає про незаконність свого володіння;
- 3) особа, яка фактично володіє майном і не знає і не повинна знати про незаконність свого володіння;
- 4) особа, яка знає або повинна знати про незаконність свого володіння;
- 5) особа, яка не знає і не повинна знати про незаконність свого володіння;
- 6) особа, яка знає про незаконність свого володіння.

17. Право користування це:

- 1) вилучення власником з речі її корисних властивостей;
- 2) вилучення власником або володільцем з речі її корисних властивостей;
- 3) право власника знищувати річ (майно);
- 4) право власника визначати долю речі;
- 5) право власника або володільця фактично впливати на річ.

18. Суб'єктами права державної власності є:

- 1) Український народ;
- 2) держава Україна;
- 3) казенні підприємства;
- 4) Автономна Республіка Крим;
- 5) юридичні особи публічного права;
- 6) територіальні громади.

19. Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження майна несе:

- 1) володілець майна;
- 2) власник майна;
- 3) власник майна, якщо інше не встановлено законом;
- 4) власник майна, якщо інше не встановлено договором;
- 5) володілець майна, якщо інше не встановлено законом; ,
- 6) власник майна, якщо інше не встановлено законом або договором.

20. Право розпорядження це право власника:

- 1) визначати фактичну долю речі;
- 2) визначати юридичну долю речі;
- 3) відчужувати, дарувати, знищувати річ тощо;
- 4) визначати фактичну та юридичну долю речі.

21. Форми права власності в Україні:

- 1) Приватна та державна;
- 2) Приватна, державна та колективна;
- 3) Комунальна, приватна та інтелектуальна;
- 4) Державна, комунальна, колективна та приватна.

22. Якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно у разі, якщо:

- 1) воно було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння;
- 2) воно було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння;
- 3) воно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

23. У первісний спосіб набуття права власності виникає:

- 1) на річ вперше;
- 2) на річ вперше або незалежно від попередніх власників;
- 3) внаслідок волевиявлення попереднього власника;
- 4) внаслідок прийняття адміністративних актів;
- 5) внаслідок підстав, що не заборонені законом.

24. Переробкою є:

- 1) використання однієї речі, в результаті чого створюється нова річ;
- 2) використання однієї речі (матеріалу), в результаті чого створюється нова річ;
- 3) виготовлення особою нової речі;
- 4) створення нової речі.

25. Набувальною давністю вважається набуття права власності на майно:

- 1) коли особа, добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито володіти нерухомим майном протягом п'ятнадцяти років або рухомим майном – протягом десяти років;
- 2) коли особа, добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років;
- 3) коли особа, недобросовісно заволоділа чужим майном і продовжує володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років;
- 4) коли особа, добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років;
- 5) коли особа, добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом п'ятнадцяти років або рухомим майном – протягом десяти років.

26. Підставами припинення права власності є:

- 1) відчуження власником свого майна;
- 2) пошкодження майна;
- 3) знищення майна;
- 4) виявлення скарбу;

- 5) набувальна давність;
- 6) відмова власника від права власника;
- 7) реквізиція;
- 8) конфіскація;
- 9) назвіть свої варіанти.

27. У такі способи як реквізиція та конфіскація набувають права власності:

- 1) фізичні особи;
- 2) держава Україна;
- 3) юридичні особи;
- 4) Автономна Республіка Крим;
- 5) територіальні громади;
- 6) іноземні держави.

28. Безхазяйні нерухомі речі беруться на облік:

- 1) органами міліції;
- 2) органом, ідо здійснює реєстрацію прав на нерухоме майно;
- 3) органами місцевого самоврядування;
- 4) органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно;
- 5) місцевими державними адміністраціями;
- 6) відділами по приватизації державного майна.

29. Похідними способами набуття права власності є:

- 1) приватизація;
- 2) спадкування за законом;
- 3) реквізиція;
- 4) конфіскація;
- 5) правочини про відчуження;
- 6) договір позички;
- 7) договір оренди;
- 8) реорганізація юридичних осіб;
- 9) знахідка;
- 10) скарб;
- 11) специфікація;
- 12) володіння плодами і доходами.

30. Фізичні особи набувають права приватної власності у такі способи

- 1) спадкування за законом;
- 2) спадкування за заповітом;
- 3) укладення правочинів;
- 4) конфіскація;
- 5) реквізиція;
- 6) приватизація;
- 7) створення нової речі;
- 8) специфікація;

- 9) набувальна давність;
- 10) отримання доходів від участі у виробництві;
- 11) отримання доходів внаслідок підприємницької діяльності;
- 12) привласнення знахідки.

31. Набуття права власності на знахідку наступає, якщо:

- 1) не буде встановлено власника або іншу особу, яка має право вимагати повернення загубленої речі;
- 2) не буде встановлено власника;
- 3) власник або інша особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, не заявить про своє право на річ;
- 4) власник або інша особа, яка має право вимагати повернення загубленої речі, не заявить про своє право на річ особі, яка її знайшла, міліції або органів місцевого самоврядування;
- 5) власник не заявить про своє право річ особі, яка її знайшла;
- 6) власник не заявить про своє право на річ міліції або органів місцевого самоврядування.

32. Територіальні громади набувають права комунальної власності шляхом:

- 1) приватизації;
- 2) конфіскації;
- 3) набуття права власності на знахідку;
- 4) набуття права власності на скарб;
- 5) реквізиції;
- 6) конфіскації;
- 7) спадкування за заповітом;
- 8) спадкування за законом;
- 9) викупу пам'яток історії та культури;
- 10) набуття права власності на бездоглядну домашню тварину.

33. Поняття права спільної власності:

- 1) Це колективна власність;
- 2) Це власність трудового колективу;
- 3) Це форма приватної власності;
- 4) Це часткова та сумісна власність.

34. Право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо:

- 1) частка є незначною і не може бути виділена у натурі;
- 2) річ є неподільною;
- 3) річ є особливо цінною;
- 4) спільне володіння і користування майном є неможливим;
- 5) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членів його сім'ї.

35. Припинення права спільної часткової власності може бути:

- 1) при відчуженні частки одним із двох співвласників іншому;
- 2) при відчуженні часток всіма співвласниками одному з них;
- 3) при переході до одного із двох співвласників частки іншого у спадщину;
- 4) при реалізації майна, що знаходиться у спільній частковій власності.

36. Специфічними підставами припинення спільної власності є:

- 1) поділ;
- 2) приєднання;
- 3) виділ.

37. Право спільної власності це право:

- 1) особи на річ (майно);
- 2) декількох осіб на одну ту ж саму річ (майно);
- 3) особи на декілька речей;
- 4) двох осіб на одну ту ж саму річ (майно);
- 5) двох або більше осіб на одну ту ж саму річ (майно).

38. До суб'єктів права спільної часткової власності відносять:

- 1) фізичних та юридичних осіб;
- 2) фізичних осіб;
- 3) юридичних осіб;
- 4) державу;
- 5) територіальні громади;
- 6) фізичних, юридичних осіб, державу, інші утворення.

39. Спільна сумісна власність виникає у:

- 1) подружжя на майно, нажите під час шлюбу;
- 2) фізичних осіб;
- 3) осіб, які ведуть фермерське господарство;
- 4) членів сім'ї на майно, набуте в результаті спільного проживання;
- 5) членів сім'ї на майно, набуте в результаті спільної праці;
- 6) подружжя на майно, набуте в результаті спільної праці;
- 7) юридичних осіб;
- 8) засновників господарських товариств.

40. Спільна часткова власність відрізняється від спільної сумісної власності тим, що:

- 1) право спільної часткової власності може виникати у будь-яких суб'єктів;
- 2) право спільної часткової власності може виникати лише у подружжя;
- 3) право спільної часткової власності може виникати лише у подружжя, членів фермерського господарства та членів сім'ї;
- 4) у праві спільної часткової власності частки завжди визначені;
- 5) у праві спільної часткової власності частки визначаються при її припиненні;
- 6) у праві спільної часткової власності частки завжди рівні.

41. Роздільною власністю подружжя вважається майно:

- 1) нажите під час шлюбу;
- 2) належне кожному з них до одруження;
- 3) одержане під час шлюбу в порядку спадкування;
- 4) віднесене до предметів розкоші;
- 5) віднесене до цінностей;
- 6) одержане під час шлюбу за договорами дарування;
- 7) речі індивідуального користування.

42. Яка ознака відрізняє суперфіцій від емфітевзису:

- 1) довготривалість;
- 2) успадковуваність;
- 3) цільове призначення;
- 4) відчужуваність.

43. Сервітут це право щодо:

- 1) користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб;
- 2) користування чужою земельною ділянкою для забудови;
- 3) користування;
- 4) володіння.

44. Змістом сервітуту є:

- 1) права щодо користування особою чужим майном;
- 2) підлягання відчуженню;
- 3) позбавлення власника майна прав володіння, користування та розпорядження цим майном;
- 4) незбереження чинності у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого сервітут встановлений;
- 5) не підлягання відчуженню;
- 6) обов'язок вносити плату за користування майном;
- 7) не позбавлення власника майна, щодо якого він встановлений, права володіння, користування та розпорядження цим майном;
- 8) встановлення на певний строк або без визначення строку;
- 9) зберігання чинності у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого він встановлений;
- 10) обов'язок вносити плату за користування майном, якщо інше не встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду;
- 11) встановлення лише на певний строк.

45. Сервітут відрізняється від емфітевзису та суперфіція тим, що:

- 1) не підлягає відчуженню;
- 2) є безстроковим;
- 3) зберігає чинність у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого він встановлений;
- 4) може бути встановлений лише договором.

46. Емфітевзис це право на:

- 1) користування чужою земельною ділянкою для будь-яких потреб;
- 2) користування чужою земельною ділянкою для забудови;
- 3) користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб;
- 4) володіння;
- 5) користування чужим майном;
- 6) користування нерухомим майном.

47. Встановлення емфітевзису виникає на підставі:

- 1) закону;
- 2) договору;
- 3) заповіту;
- 4) різних правочинів;
- 5) рішення суду.

48. До підстав про припинення сервітуту відносять:

- 1) одноосібне поєднання особи, в інтересах якої встановлений сервітут, і власника майна, обтяженого сервітутом;
- 2) невикористання сервітуту протягом трьох років;
- 3) невикористання сервітуту протягом одного року;
- 4) загибель земельної ділянки;
- 5) спливу строку, на який було встановлено сервітут;
- 6) відчуження майна, щодо якого встановлено сервітут.

49. Право володіння припиняється у разі:

- 1) спливу строку, на який встановлено право **володіння**;
- 2) відмови володільця від володіння майном;
- 3) відмови володільця від користування майном;
- 4) вимоги майна від володільця власником майна або іншою особою;
- 5) спливу строків позовної давності;
- 6) знищення майна;
- 7) пред'явлення негативного позову до володільця;
- 8) пред'явлення віндикаційного позову до володільця.

50. До речових прав на чуже майно відносять право:

- 1) власності;
- 2) володіння;
- 3) розпорядження;
- 4) користування чужим майном;
- 5) користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб;
- 6) користування чужою земельною ділянкою для забудови;
- 7) застави;
- 8) притримання;
- 9) оперативного управління;
- 10) повного господарського відання.

51. До видів сервітутів відносять:

- 1) особисті;
- 2) земельні;
- 3) предіальні;
- 4) персональні;
- 5) спеціальні;
- 6) узус;
- 7) узуфруктус.

52. Речовими правами на чуже майно є:

- 1) право володіння;
- 2) сервітут;
- 3) емфітевзис;
- 4) суперфіцій.

53. Для прав на чуже майно характерними є такі ознаки:

- 1) їх відносний характер;
- 2) їх абсолютний характер;
- 3) реалізація принципу переваги, який надає суб'єкту зобов'язального права перевагу перед суб'єктом речового права реалізувати своє право;
- 4) перехід права власності на майно до іншої особи не є підставою для припинення речових прав інших уповноважених осіб на це майно.

54. Особа, яка володіє знайденою річчю протягом шестимісячного строку на розшук її власника є:

- 1) титульним володільцем;
- 2) умовним володільцем;
- 3) фактичним володільцем.

55. Способи захисту права власності:

- 1) судовий;
- 2) через правоохоронні органи;
- 3) самозахист;
- 4) усі перелічені способи.

56. До речових засобів захисту права власності відносяться:

- 1) вимоги власника про визнання права власності;
- 2) позов про повернення речей, наданих у користування за договором;
- 3) вимоги власника про відшкодування шкоди;
- 4) позов про повернення безпідставно отриманого майна.
- 5) вимоги власника про визнання права власності;
- 6) позов про відшкодування шкоди;
- 7) позов про повернення речей, наданих у користування за договором;

57. До зобов'язально-правових засобів захисту права власності відносяться:

- 1) вимоги власника про визнання права власності;
- 2) позов про відшкодування шкоди;
- 3) позов про повернення речей, наданих у користування за договором;

- 4) позов про повернення речей, наданих у користування за договором;
- 5) вимоги власника про визнання права власності;
- 6) позов про повернення безпідставно отриманого майна.

58. Якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добро-совісний набувач), власник має право витребувати це майно у разі, якщо:

- 1) воно було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння;
- 3) воно було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння;
- 4) воно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

59. Право інтелектуальної власності це право особи на:

- 1) свій власний розсуд володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном;
- 2) результат інтелектуальної діяльності, визначений ЦК України;
- 3) результат інтелектуальної, творчої діяльності;
- 4) результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК України та іншим законом;
- 5) об'єкти цивільних прав;
- 6) об'єкти права інтелектуальної власності;
- 7) використання об'єктів права інтелектуальної власності;
- 8) особисті немайнові та майнові права на об'єкти промислової власності.

60. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності:

- 1) 50 років;
- 2) 70 років;
- 3) протягом всього життя творця об'єкта права інтелектуальної власності;
- 4) безстрокове;
- 5) протягом строків, встановлених ЦК України;
- 6) протягом строків, встановлених ЦК України, іншим законом чи договором;
- 7) протягом строків, встановлених в договорі.

61. До об'єктів права інтелектуальної власності відносяться:

- 1) гроші;
- 2) твори літератури та мистецтва;
- 3) наукові відкриття;
- 4) цінні папери;
- 5) речі;
- 6) особисті немайнові права;
- 7) честь, гідність, репутація;
- 8) винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- 9) сорти рослин, породи тварин;
- 10) географічні зазначення;

- 11) послуги;
- 12) комерційні тасмниці;
- 13) ноу-хау;
- 14) інформація;
- 15) виконання;
- 16) фонограми, відеограми, передачі (програми) організації мовлення;
- 17) компонування інтегральних мікросхем;
- 18) музеї;
- 19) бібліотеки;
- 20) картинні галереї;
- 21) комп'ютерні програми;
- 22) зібрання творів літератури;
- 23) компіляції даних (бази даних);
- 24) музичні диски;
- 25) раціоналізаторські пропозиції;
- 26) комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг).

62. Суб'єктом права інтелектуальної власності може бути:

- 1) фізична особа з неповною дієздатністю;
- 2) фізична особа, яка досягла 16 річного віку;
- 3) будь-яка фізична особа;
- 4) фізична особа з повною дієздатністю;
- 5) недієздатна фізична особа;
- 6) малолітня особа;
- 7) юридична особа.

63. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать:

- 1) фізичним та юридичним особам;
- 2) творцю (творцям) об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) творцю (творцям) об'єкта права інтелектуальної власності та іншим особам на підставі закону чи договору;
- 4) правонаступникам;
- 5) особі, яка має виключне право дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

64. Інтелектуальна діяльність:

- 1) це весь комплекс складових (розвиток наук, техніки, літератури, культури, мистецтва), що складають основу соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства;
- 2) це комплекс складових, що стосується розвитку науки і техніки і на цій основі виробництва;
- 3) це комплекс складових, що стосується розвитку літератури, селекційних досягнень у рослинництві або у тваринництві.

65. Науково-технічний прогрес:

- 1) це весь комплекс складових (розвиток науки, мистецтва та техніки), на основі яких розвивається виробництво;
- 2) це весь комплекс (розвиток літератури, науки, техніки) на основі яких ґрунтується виробництво;
- 3) це поступальний рух у розвитку науки і техніки, який складається із певних стадій (виявлення, формування і формулювання суспільних потреб у тих чи інших засобах і знаряддях праці, матеріалах і технологіях, у новій продукції тощо; фундаментальні дослідження, результатом яких є встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, тобто наукові відкриття, які стають основою винаходу, а винахід – це лише ідеальне розв’язання практичного завдання, яке ще не може бути безпосередньо використане у виробництві; матеріалізація, втілення в певну конструкцію, технологію, речовину винаходу – перетворення ідеального розв’язання в оречевлений предмет – техніку; оречевлену силу знання, тобто створення і впровадження у виробництво нової техніки).

66. Творча діяльність (твочість):

- 1) це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що визначається неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю (яка властива лише людині, усвідомлений, цілеспрямований і, як правило, передбачуваний процес);
- 2) це створені природою унікальні шедеври;
- 3) це створені за допомогою техніки нові зразки техніки.

67. Відмінність творчої діяльності від інтелектуальної діяльності:

- 1) відрізняється творча діяльність від інтелектуальної діяльності тим, що перша є творчою, більш широким поняттям, результати творчої діяльності значно переважають результати інтелектуальної діяльності, результати творчої діяльності не завжди стають інтелектуальною власністю;
- 2) відрізняється творча діяльність від інтелектуальної діяльності тим, що перша є більш широким поняттям, результати творчої діяльності значно переважають результати інтелектуальної діяльності, результати творчої діяльності не завжди стають інтелектуальною власністю;
- 3) творча діяльність більш вужче поняття ніж інтелектуальна діяльність.

68. Значення інтелектуальної діяльності для соціально-економічного розвитку суспільства:

- 1) це основа соціально-економічного розвитку суспільства;
- 2) охоплює розвиток науки і техніки і на цій основі виробництво;
- 3) визначає стратегію і тактику соціально-економічного розвитку будь-якої країни.

69. Види інтелектуальної діяльності:

- 1) літературно-художня творчість (діяльність), науково-технічна творчість (діяльність);
- 2) літературно-художня творчість (власність) діяльність, промислова творчість (власність) діяльність, творчість (діяльність) на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг;
- 3) науково-літературно-художня (творчість) діяльність, науково-технічна діяльність, творчість на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

70. Особливості літературної діяльності:

- 1) об'єктом правової охорони є твір, який носить творчий характер і виражений у такій об'єктивній формі, яка дозволяє його відтворювати (тобто твір має бути результатом творчості, а не механічною копією уже створеного твору). Іншими словами, твір має бути оригінальним, відрізнитися від інших подібних творів певною новизною. З цього положення випливає основна особливість літературної діяльності – у творі захищається його форма, а не зміст. Це означає, що коли в опублікованій науковій статті викладена сутність певного винаходу настільки повно, що цим винаходом може скористатися будь-яка третя особа, то таке використання винаходу не буде порушенням права на твір (тобто запозичений зміст. Але викладений своїми словами, коли не буде дослівного співпадіння з текстом раніше опублікованим, то це не буде порушенням авторського права), результат літературної творчості стає об'єктом правової охорони незалежно від науково-теоретичного чи художньо-естетичного рівня самого твору; літературна діяльність та її результати не підлягають будь-якій обов'язковій державній реєстрації та ліцензуванню; результати літературної діяльності як право автора може бути зареєстровано автором;
- 2) об'єктом правової охорони є твір і охороняється правом зміст цього твору;
- 3) твір підлягає обов'язковому ліцензуванню та реєстрації.

71. Особливість науково-технічної діяльності:

- 1) є її спрямованість на матеріальне забезпечення потреб суспільства; на її основі мають бути створені необхідні засоби і знаряддя виробництва тощо; це поняття набагато ширше від поняття «промислова власність»; не всі об'єкти науково-технічної діяльності стають об'єктами правової охорони; вона охоплює науково-дослідну діяльність стосовно техніки або технологій; ним охоплюються проектно-конструкторські, проектно-технологічні роботи, раціоналізм-торська або винахідницька діяльність, види творчої діяльності, спрямовані на створення різних промислових зразків, топографій різноманітних інтегральних мікросхем, засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг тощо; відповідність умовам охороноздатності; встановлена обов'язкова законом перевірка, експертиза, атестація, видається охоронний документт;
- 2) не підлягає перевірці і обов'язковій реєстрації та охороні;
- 3) є завжди об'єктом промислової власності і підлягає завжди правовій охороні.

72. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг:

- 1) це фірмове найменування, знаки для товарів і послуг і зазначення походження товарів (цей вид творчості не відноситься ні до літературно-художніх, ні до технічних);
- 2) це засоби, що підлягають обов'язковій експертизі і державній реєстрації, захищаються свідоцтвом, а не патентом, строки правової охорони визначаються законом і є об'єктами авторського права;
- 3) є об'єктами промислової власності.

73. Становлення системи правової охорони результатів інтелектуальної власності:

- а) складає шість періодів;
- б) складає вісім періодів;
- в) чотири етапи.

74. Поняття права інтелектуальної власності:

- 1) сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання і охорони результатів інтелектуальної діяльності людей;
- 2) право суб'єкта на володіння, користування і розпорядження належних йому відповідно до закону результатів інтелектуальної діяльності;
- 3) право інтелектуальної власності – це речове право і характеризується рисами абсолютності і виключності.

75. Становлення і розвиток законодавства України про інтелектуальну власність:

- 1) становлення і розвиток законодавства України про інтелектуальну власність проходило вісім історичних періодів;
- 2) становлення і розвиток законодавства України про право інтелектуальної власності відповідає становленню державності;
- 3) становлення і розвиток законодавства України про інтелектуальну власність відповідає тесту історичним періодам.

77. Загальні положення законодавства України про інтелектуальну власність:

- 1) до об'єктів інтелектуальної діяльності відносяться: результати інтелектуальної діяльності (виготи науки, літератури і мистецтва; виконання фонограми і передачі організацій мовлення; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; селекційні досягнення; типології інтегральних схем; нерозкрита інформація, в тому числі секрети виробництва (ноу-хау); засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг (фірмове найменування; знаки для товарів і послуг; зазначення походження товарів); інші результати інтелектуальної діяльності і засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у випадках, передбачених чинним законодавством; підставами

виникнення прав на об'єкти інтелектуальної власності і є факт їх створення; факт надання їм правової охорони у порядку, передбаченому законодавством; засобами і формами захисту;

2) не стосується об'єктів інтелектуальної діяльності; не мають різноманітних засобів, форм і порядку захисту;

3) інтелектуальна власність не передбачає законодавчого закріплення форм, засобів захисту.

78. Державне управління інтелектуальною власністю:

1) Верховна Рада України затверджує програми науково-технічного розвитку в державі; Кабінет Міністрів України розробляє і здійснює загально-державні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; Кабінет Міністрів України здійснює безпосереднє керівництво інтелектуальною діяльністю (визначає державну політику в цій сфері діяльності, створює державні органи управління інтелектуальною діяльністю); Президент України визначає найбільш оптимальну структуру державного управління інтелектуальною діяльністю;

2) здійснюють: Верховна Рада України; Президент України; громадські організації України;

3) здійснює Кабінет Міністрів України. Органи місцевого самоврядування.

79. Кому можуть належати особисті немайнові права автору твору:

1) виключно автору твору;

2) автору твору;

3) автору твору або іншим особам, якщо це встановлено законом;

4) автору твору або іншим особа, якщо це передбачено договором;

5) автору твору та його правонаступникам;

6) автору твору або іншим особам, якщо це передбачено законом або договором.

80. Винагорода за використання твору може виплачуватись у таких формах:

1) у грошовому виразі;

2) одноразовий (паушальний) платіж;

3) комбіновані платежі;

4) у відсотках;

5) платіж або відрахування за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті);

6) внаслідок права слідування.

81. Види договорів на використання твору:

1) ліцензійний договір;

2) договір простого товариства;

3) договір найму;

4) договір про створення за замовленням і використання твору;

- 5) договір купівлі-продажу;
- 6) договір про передачу виключних майнових прав на твір;
- 7) договір на створення твору за замовленням;
- 8) ліцензія на використання твору;
- 9) установчий договір.

82. За загальним правилом, авторське право чинне:

- 1) протягом всього життя автора;
- 2) протягом всього життя автора та 50 років після його смерті;
- 3) протягом всього життя автора та 70 років після його смерті;
- 4) протягом всього життя автора та 30 років після його смерті;
- 5) безстрокове;
- 6) протягом 50 років.

83. Після закінчення строку чинності авторського права це право переходить до:

- 1) спадкоємців автора твору;
- 2) держави;
- 3) територіальної громади, де проживав автор твору;
- 4) стає суспільним надбанням;
- 5) інших осіб, уповноважених автором твору.

84. Виробники фонограм (відеограм) мають виключні права на дозвіл або заборону на використання цих об'єктів шляхом:

- 1) оренди оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;
- 2) запису (фіксування) фонограми, відеограми;
- 3) прямого відтворення будь-яким способом фонограми, відеограми,
- 4) прямого або опосередкованого відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі відеограми, фонограми;
- 5) забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до фонограми, відеограми з місця та в час, обраних нею;
- 6) доведення виконання фонограми, відеограми до відома публіки під час його здійснення;
- 7) продажу та іншого відчуження оригіналу чи примірника фонограми, відеограми;
- 8) відтворення запису фонограми, відеограми;
- 9) представлення фонограми, відеограми публіці у місці, де встановлено вхідну плату.

85. Строки чинності суміжних майнових прав:

- 1) 70 років з моменту здійснення першого запису виконання;
- 2) 50 років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком здійснення першого запису виконання;

- 3) 50 років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком першого здійснення передачі (програми) організації мовлення;
- 4) 30 років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком здійснення виконання, здійснення передачі (програми) організації мовлення, опублікування фонограми, відеограми;
- 5) 50 років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком опублікування фонограми, відеограми;
- 6) 50 років, що відраховуються з 1 січня року, наступного за роком першого здійснення передачі (програми) організації мовлення;
- 7) 50 років, що відраховуються від дати вироблення фонограми, відеограми у разі відсутності їх опублікування.

86. Публічне виконання це:

- 1) будь-яка демонстрація оригіналу твору;
- 2) подання творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, танцю, гри, співу тощо різними способами;
- 3) передача в ефір чи по проводах творів, відеограм, фонограм тощо;
- 4) демонстрація окремих кадрів творів без дотримання їх послідовності;
- 5) відтворення твору будь-яким способом та у будь-якій формі.

87. Публічне сповіщення це:

- 1) демонстрація твору безпосередньо;
- 2) демонстрація твору за допомогою слайдів, плівки тощо;
- 3) передача творів в ефір чи по проводах;
- 4) використання знаку охорони суміжних прав;
- 5) використання знаку охорони авторського права.

88. До об'єктів суміжних прав відносять:

- 1) виконання;
- 2) повідомлення про новини або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації;
- 3) романи;
- 4) програми (передачі) організацій мовлення;
- 5) поеми;
- 6) комп'ютерні програми;
- 7) музичні твори;
- 8) фонограми;
- 9) відеограми.

89. Авторське право охоплює собою відносини:

- 1) організаційні;
- 2) стосовно об'єктів науково-технічної творчості;
- 3) стосовно створення і використання творів науки, літератури і мистецтва;
- 4) лише особисті немайнові права авторів.

90. Авторське право і патентне право: спільне і відмінність:

1) спільне є: що всі результати чинним законодавством визнані товаром; що всі результати можуть бути об'єктом будь-яких цивільних правочинів (угод); всі результати є об'єктом цивільного обороту і створюють ринок духовної і науково-технічної продукції; всі вони є результатом творчої діяльності людини; ці два види творчої діяльності завершуються певним результатом; простір дії авторського і патентного права – це територія України; спільність в правовому регулюванні відносин, що пов'язані з творчою діяльністю, є однакова дієздатність суб'єктів творчого процесу; право авторства і право на ім'я виникає як і у автора будь-якого твору, так і у автора винаходу чи будь-якого іншого об'єкта промислової власності незалежно від віку; є прао на винагороду і підстави її виплати; суб'єктом авторських і патентних прав може стати у випадках, зазначених законодавством; істотною відмінністю є: різні об'єкти цих відносин; ці два інститути мають особливість правової охорони;

існують різні строки дії авторського і патентного права;

2) спільним є те, що авторське і патентне право мають однакові строки дії охорони цих прав; мають однакові об'єкти правової охорони; право авторства і право на ім'я виникає як у автора будь-якого твору, так і у автора винаходу; відмінним є: що результати авторського права не є товаром, що суб'єктом авторського права не може стати держава, а суб'єктом патентного права може стати держава.

91. Управління майновими правами у авторському праві можуть здійснювати:

- а) уповноважені державні організації;
- б) Державне агенство з авторських і суміжних прав;
- в) повірені у справах інтелектуальної власності.;
- г) володільці цих прав особисто або через повіреного чи організацію колективного мовлення.

92. Організації колективного управління майновими правами повинні:

- а) отримати ліцензію на свою діяльність;
- б) реєструватися як учасники зовнішньоекономічної діяльності;
- в) після державної реєстрації стати на облік в установі в 30-ти денний строк;
- г) публічно сповістити зацікавлених суб'єктів про свою діяльність.

93. Організації колективного мовлення виконують функції:

- а) збирання винагороди за використання об'єктів авторського права і суміжних прав, якими вони управляють;
- б) контролю можливих місць використання авторських прав і накладання на порушників штрафів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1.

Данилов повертався додому пізно ввечері. Його зупинив незнайомий чоловік і запропонував придбати у нього новий магнітофон. Ціна пропонувалася значно нижча за реальну ціну. Данилов подумав про те, що схожий магнітофон бачив у свого сусіда Щіткова. Окрім того, він знав, що нещодавно квартиру його сусіда пограбували. Але купити магнітофон не відмовився. На наступний день до Данилова зайшов Щітков, побачив у нього магнітофон. В ньому він впізнав свій магнітофон, сказав Данилову, що він належить йому і вимагав його повернення. Проте Данилова відповів, що придбав його на ринку і повертати його не збирається.

1. Визначте вид права володіння Данилова. Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Чи може Щітков витребувати свій магнітофон із володіння Данилова?

Задача № 2.

Виконавчий комітет міської ради народних депутатів прийняв рішення про передачу у комунальну власність скульптури відомого скульптора на підставі того, що власник належним чином не утримує цю скульптуру, яка є пам'яткою культури та історії і потребує реставрації, власник же відмовляється оплачувати витрати, пов'язані з реставрацією. Жученко звернувся до Голови міської ради з вимогою повернути йому скульптуру, яка є його приватною власністю. Йому пояснили, що з дня винесення рішення про примусове вилучення скульптури ця річ перейшла у комунальну власність територіальної громади і тепер йому не належить.

Жученко звернувся до суду з позовною заявою про витребування скульптури, яку в нього вилучили незаконно і передали у власність територіальної громади.

1. В якому порядку може відбуватися викуп пам'ятки Історії та культури?
2. Чи всі дії виконавчого комітету були законними ?
3. Чи задовольнить суд вимоги Жученка?

Задача № 3.

Після завершення будівництва житлового будинку Антон вирішив продати його. Але у нотаріальній конторі відмовилися посвідчити договір купівлі-продажу, оскільки на думку нотаріуса у Антона не виникло право власності на цей будинок. Антон з цим висловив свою незгоду посилаючись на абзац 1 ч. 2 ст. 331 ЦК, відповідно до якого право власності на новостворене нерухоме майно виникає з моменту завершення будівництва. Вирішіть спір.

Задача № 4.

Хома багато років дружив із Семеном. До дня народження перший вирішив другому зробити дещо несподіваного подарунка. Хома без відома Семена використав належні йому (Семенові) матеріали з дерева і виготовив крісло-качалку. Після того як іменинник отримав подарунок, з'ясувалося, що з цих матеріалів йому мали виготовити кухонний стіл. Семен поставив вимогу перед Хомою відшкодувати вартість матеріалів, які той використав для виготовлення крісла. Хома у свою чергу вимагав оплату своєї праці, оскільки річ, яку він виготовив, може бути використана Семеном.

1. Вирішить питання по суті.

Задача № 5.

Валентин з матеріалу свого сусіда Тараса, без відома останнього, виготовив ринви. Як з'ясувалося пізніше, Тарас цей матеріал хотів використати для обладнання підвіконників із зовнішньої сторони, а на ринви він прагнув використати інший матеріал. Від ринв Тарас відмовився. Завдану йому шкоду Валентин компенсував, а ринви вирішив забрати собі. Студент-юрист Олександр вважає, що у Валентина може виникнути право власності на ці ринви, оскільки у ст. 332 ЦК ніде не зазначено, що, якщо власник матеріалу, який незаконно використаний специфікатором, відмовиться від нової (переробленої) речі, то право власності на цю річ виникає у специфікатора.

1. Чи правий у своїх висновках Олександр?
2. Обґрунтуйте свої висновки по цьому питанню.

Задача № 6.

Дід Панько залишив у спадок онуку Данилі і онуці Яринці будинок з присадибною ділянкою. За заповітом будинок і присадибна ділянка ділилися між ними порівну. Данило через деякий час на своїй ділянці знайшов скарб і залишив його собі. Ярина, дізнавшись про це, почала вимагати від нього поділити скарб, але Данило відмовив їй. Ярина звернулася з позовом до суду.

1. Чи є правомірним такий позов?
2. Вирішить справу по суті.

Задача № 7.

Борисова і Яненко володіли цілісним майновим комплексом у рівних частках. Яненко вирішила укласти договір міни, за яким обмінити свою частку на житловий будинок із Галиною. Борисова, посилаючись на ст. 302 ЦК, наполягала на тому, що вона має переважне право купівлі частки Яненко, і запропонувала останній ціну житлового будинку. Яненко відповіла, що у Борисової є переважне право купівлі частки у спільній частковій власності, а не переважне право міни. Борисова, заперечуючи Яненко, посилалася на ст. 716 ЦК, відповідно до якої до договору міни застосовуються загальні положення про купівлю-продаж.

1. Хто правий у цій ситуації?
2. Вирішить питання по суті.

Задача № 8.

Володимиров пред'явив позов до Кариченко про поділ будинку. Позивач зазначав, що під час шлюбу з відповідачкою вони побудували будинок, який є їх спільною сумісною власністю, тому просив визнати за ним право власності на 1/8 будинку. Заперечуючи проти позову, Кариченко пояснювала, що половина будинку була збудована тоді, коли у них фактично припинилися шлюбні відносини, а друга половина уже після встановлення для них режиму окремого проживання. Відповідачка зазначила також, що будинок повністю збудований за її кошти, а після завершення будівництва будинку вона розірвала шлюб із позивачем. У зв'язку з цим Кариченко вважала, що будинок має належати їй на праві особистої приватної власності.

1. Вирішіть спір.

Задача № 9.

Після смерті батьків до їх трьох повнолітніх дітей, які були забезпечені житлом і проживали окремо від батьків, перейшов у спадок житловий будинок у рівних частках. Двоє спадкоємців вирішили продати будинок, а виручену суму розділити між собою. Третій спадкоємець з цим не згоден, оскільки свою частку хоче здавати в оренду наймачам житла. Від пропозиції купівлі 2/3 будинку він відмовився. Після цього двоє других співвласників будинку звернулися до суду з позовом про примусовий продаж будинку.

1. Вирішіть спір.

Задача № 10.

Василь купив земельну ділянку, яку відповідно до отриманого дозволу вирішив використати під забудову. За усною домовленістю між Василем та його братом Іваном будинок зводився спільними зусиллями із використанням будівельних матеріалів на пропорційній основі. Після зведення будинку сім'ї братів мали у ньому проживати разом. Після завершення будівництва Василь відмовився впустити сім'ю Івана для проживання у будинку.

1. Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача № 11.

Давидов поставив вимогу перед власником сусідньої земельної ділянки про встановлення земельного сервітуту. Сусід йому відмовив. У зв'язку з відмовою Давидов звернувся з позовом до суду. У судовому засіданні йому була поставлена вимога обґрунтувати позов. Що у зв'язку з цим мав зробити Давидов?

Задача № 12.

Змодельуйте ситуацію, у якій особа, якій належить речове право на чуже майно, своєю дією може припинити існування цього права таким чином, що чуже майно стане її власним. При цьому речове право на чуже майно має виникнути в силу прямої вказівки закону.

Задача № 13.

Змодельуйте ситуацію, при якій підставою для встановлення сервітутного права є заповіт.

Задача № 14.

На вимогу Петренка за рішенням суду було встановлено земельний сервітут строком на 5 років. Через рік Петренко свою земельну ділянку продав Владиславу. Власник сусідньої земельної ділянки вважав, що оскільки припинилися обставини, які були підставою для встановлення сервітуту, то має відбутися і припинення сервітуту, оскільки змінився власник земельної ділянки, на вимогу якого було встановлено сервітут. Владислав з цим не згоден. Проаналізуйте ситуацію.

Задача № 15.

Святенко безвідплатно набув емфітевзис від Онищенка. Договір про встановлення емфітевзису було укладено на невизначений строк. Через 5 років Онищенко попередив Святенка про відмову від договору. Через тиждень Святенко продав емфітевзис Валерію, без відома Онищенка. Через рік після цього Онищенко вирішив сам користуватися земельною ділянкою, але застав там Валерія, який готував ріллю для оранки. Валерій відмовився передати землю Онищенку посилаючись на те, що емфітевзис придбаний на невизначений строк.

1. Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача № 16.

Серед підстав припинення емфітевзису виберіть таку, яка може бути реалізована двома протилежними способами.

1. Змодельуйте відповідні варіанти.

Задача № 17.

Євген надав у користування Микиті земельну ділянку для будівництва кемпінгу строком на 40 років. Через рік кемпінг було збудовано, а ще через рік було знищено пожежею. Євген вважав, що це означає припинення суперфіцію. Микита твердив, що у цьому випадку суперфіції може бути припинено тільки у разі невиконання суперфіціарієм обов'язку.

1. Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача № 18.

Р. уклав договір майнового найму велосипеду з Т. строком на один рік. Через півроку Т., який користувався велосипедом, вирішив подарувати його своїй сестрі (вона не знала про те, що брат не є власником цього майна) при умові, що один раз на тиждень сестра буде на 3 години передавати річ у користування синові Т. під першого шлюбу, який мешкав поруч із своєю тіткою. Після закінчення строку договору Р., дізнавшись про те, що Т. подару-

вав велосипед сестрі, поставив вимогу перед останньою про повернення речі. При цьому Р. стверджував, що якщо майно, набуте безвідплатно в особи, яка не мала право його відчужувати, то власник має право витребувати його від добросовісного набувача у всіх випадках. Сестра, дізнавшись про те, що отримала від брата в подарунок річ, яку він не мав право відчужувати, заперечувала проти повернення велосипеда, стверджуючи, що вона отримала його не як подарунок, оскільки не є договором дарування такий договір, який передбачає виконання обдаровуваним дій майнового характеру. Тому сестра Т. запропонувала Р. вимагати відшкодування збитків пов'язаних із втратою предмета найму від наймача речі.

1. Вирішіть питання по суті по силаючись на відповідні статті ЦК.

Задача № 19.

У якій із нижченаведених ситуацій, який спосіб захисту права власності слід використати. Свою відповідь обґрунтуйте.

Ситуація 1. Над дахом будинку Никифора нависала гілка старого трухлявого дерева, яке належало його сусідові Омеляну.

Ситуація 2. Валентиніві необхідно було провести через сусідню земельну ділянку водопровід, але власник ділянки Терентій на це не погоджувався.

Ситуація 3. Харитон виклав бетонні плити біля гаража Михайла, чим різко ускладнив в'їзд і виїзд автомобіля у це приміщення.

Ситуація 4. Ярослав сплатив податок за земельну ділянку, яка знаходилася у спільній сумісній власності співвласників житлового будинку, що розташований на цій ділянці, а інші співвласники не погодились повернути йому кошти, які він за них сплатив.

Задача № 20.

Л. здала у ремонт велосипед, але через два дні їй довелося терміново виїхати у сусідню область. Повернувшись вона аж через 3 місяці. Ідучи на другий день у велоремонтну майстерню, вона несподівано побачила як К. їде на її велосипеді. Вона зупинила К. і поставила умову про повернення речі, заявивши володільцю велосипеда, що може показати документи, які підтверджують її право власності. К. відмовилась, мотивуючи свою відмову тим, що вона велосипед купила на ринку.

1. Вирішіть питання по суті.

Задача № 21.

Віктор здав у ремонтну майстерню старовинного настінного годинника. Із майстерні годинник було викрадено. Через місяць Віктор побачив свого годинника в офісі фірми, де працював його сусід. З'ясувалося, що фірма купила річ на ринку. Працівник фірми, який здійснив покупку, не знав нічого, про те, що річ продає особа, яка не є її власником. Віктор вважає, що він має право на витребування речі у зв'язку з тим, що вона була викрадена із

ремонтної майстерні. Новий володілець годинника з цим не погоджувався, бо в цій статті іде мова про те, що власник може витребувати майно у добросовісного наймача, який придбав його за відплатним договором у особи, яка не мала права його відчужувати, якщо майно було викрадене у особи, якій власник передав майно у володіння. А майстерня, отримала майно не у володіння, а для проведення ремонту. Тому Віктору порадили пред'явити претензію майстерні, з приводу відшкодування збитків.

1. Хто правий у цій ситуації? Свою відповідь обґрунтуйте.
2. Який вид позову повинен подати Віктор до суду, як що він правий?

Задача № 22.

Миколаєнко, який орендував автомобіль у Остапенка, за дозволом останнього передав річ у піднайм Борисенку строком на 6 місяців. При цьому слід зауважити, що з моменту укладення договору піднайму до кінця строку дії договору найму залишилося всього 4 місяці. Після закінчення строку договору піднайму Борисенко відмовився повернути автомобіль Миколаєнку, мотивуючи відмову тим, що той не є власником автомобіля. Борисенко відмовився також повернути автомобіль Остапенку, оскільки з ним у правові відносини не вступав.

1. Вирішить питання по суті.

Задача № 23.

5 січня 2004 року Денисенко, продавець будинку, разом із Феофановим, покупцем будинку, прийшов у нотаріальну контору, щоб посвідчити договір купівлі-продажу речі. 8 січня вони мали здійснити державну реєстрацію переходу права власності на будинок до нового власника. Гроші продавець отримав у нотаріальній конторі, 6 січня під час риття траншеї ковшем екскаватора було пошкоджено передню стіну будинку.

1. Хто може пред'явити вимогу про відшкодування шкоди? Свою відповідь обґрунтуйте.

Зача № 24.

Р. написав художній твір під назвою «Жива вода». Він уклав договір із видавництвом «Антей» про видання цього твору, але випадково дізнався про те, що друк його твору відбувається одночасно і у видавництві «Пегас». Коли він звернувся до директора видавництва «Пегас» з вимогою про припинення друкування книги, той заявив, що у нього укладений відповідний договір із видавництвом «Антей». У цьому видавництві автору пояснили, що у них нема технічної можливості видати книгу у тій кількості примірників, яка передбачена договором і тому звернулися по допомогу до іншого видавництва.

1. Чи має місце порушення прав автора у даній ситуації? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 25.

На замовлення музею Т. виготовив скульптуру. За договором між замовником і виконавцем замовлення, доходи від показу скульптури на виставках мали ділитися порівну. Так і відбувалося на протязі 5 років до смерті автора. Після смерті скульптора скульптуру продовжували виставляти па виставках, але весь дохід від цього отримував музей. Син громадянина Т., посилаючись на ст. 446 ЦК, у якій міститься положення про те, що строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через 70 років після смерті автора, заявив свої права на частку від доходу, який отримував музей, виставляючи скульптуру. У музеї йому відмовили, вважаючи його вимоги безпідставними.

1. Вирішіть спір.

Задача № 26.

За попередньою домовленістю між кореспондентом газети «Новини» Філіпенко та головою громадської організації «Просвіта» Леонідовим, газета мала надрукувати інтерв'ю останнього. За тиждень до публікації Леонідов дав інтерв'ю, яке було записано Філіпенко і погодився на його публікацію У зв'язку з тим, що у місті, в якому виходила газета, за цей час було скоєно ряд резонансних злочинів, значна частина площі номера була відведена цій темі. Наслідком цього стало скорочення інтерв'ю більше ніж у два рази. Леонідов заявив, що його права як автора грубо порушені. Філіпенко з цим не погодився, твердячи, що ці питання не врегульовані законодавством про інтелектуальну власність.

1. Хто правий у цій ситуації? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 27.

Обмежений у дієздатності Н. написав книгу «Дидактичні матеріали із цивільної оборони». З метою її видання він уклав договір із видавництвом «Наша планета». Піклувальник громадянина Н., дізнавшись про укладення цього договору, почав наполягати на визнанні його недійсним. Він стверджував, що Н. міг здійснювати свої авторські права тільки за його (піклувальника) згодою, оскільки особа, обмежена у дієздатності не може самостійно здійснювати авторські права. Н. з цим не погоджувався, оскільки про це у законі ніде прямо не вказано, а на його думку все, що не заборонено, є дозволено.

1. Вирішіть спір.

Задача № 28.

Художник Юхненко продав намальовану ним картину «Рання весна» Приватбанку, який помістив її у вестибулі. У зв'язку з тим, що одне з видавництв запропонувало Юхненку видати книгу із репродукціями його картин, йому необхідно було виготовити слайди із цієї картини. Однак власник картини це йому заборонив, мотивуючи свою відмову посиланням на

ст. 317 ЦК, відповідно до якої власнику належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном.

1. Дайте правову оцінку ситуації.

Задача № 29.

При заснуванні товариства з обмеженою відповідальністю «Поліс» Шевченко в якості статутного внеску вніс свої права інтелектуальної власності – рукопис книг «Типові форми договорів у підприємницькій діяльності», свої знання та професійні якості по організації та легалізації господарських товариств, оцінивши їх у 25 відсотків статутного доходу. Інші 75 відсотків були внесені іншими засновниками товариства з обмеженою відповідальністю «Поліс». При цьому це було закріплено установчим договором та статутом. Товариство було у встановленому порядку зареєстровано і здійснювало свою статутну діяльність на протязі трьох років, після чого припинило діяльність. За той час вищезгадана книга хоча і була видана, але внаслідок її низького змістовного рівня та суттєвих помилок не реалізовувалась. Співзасновники вимагали повернення їм їх внесків відповідно до внесених грошових та майнових внесків, їх розміру та форм. Шевченко також претендував на частину майнова і стверджував, що на основі його інтелектуального потенціалу ТОВ успішно здійснювало свою діяльність, не мало боргів, співзасновникам виплачувались вчасно дивіденди. Але загальні збори відмовили в його вимозі, і він передав спір на розгляд суду.

1. Яке рішення повинен винести суд?

2. Які особливості інтелектуальних прав?

3. На цьому прикладі поясніть природу права інтелектуальної власності та їх види.

4. Чи можна в якості статутних внесків вносити права інтелектуальної власності?

Задача № 30.

Багрій, як правонаступниця авторських прав свого батька відомого письменника, подала позов до спільного підприємства «Флора» про незаконне використання її права інтелектуальної власності, що виразилось у виданні СП книги батька тиражом 100 тис. примірників. В процесі підготовки справи до слухання було встановлено, що за своє життя її батько передав рукопис засновнику СП для ознайомлення і між ними велась підготовка проекту виключної ліцензійної угоди, але смерть автора перешкодила їїкладенню. За заповітом автор передав усі свої права дочці, яка після вступу в права спадкоємниці їх уступила Московському видавництву «Максим». Відповідач також пояснив, що в період підготовки договору на підставі попередньої домовленості переказав на рахунок автора обумовлену частину авторської винагороди і представив копію відповідного платіжного документа. Позивачка наполягала на тому, що договір її батьком не був

підписаний і про одержання ним сум за платіжним документом їй нічого не відомо.

1. Яке рішення повинен винести суд?
2. Чи є порушення прав інтелектуальної власності позивачки?
3. Якщо є, то які заходи їх захисту передбачає чинне законодавство?

Задача № 31.

Тищенко звернувся в 1994 р. до видавництва «Тетрис» з позовом, у якому просив припинити розповсюдження та вилучити всі примірники опублікованого видавництвом роману «Шлях у небуття», а також про відшкодування завданої матеріальної та компенсацію моральної шкоди. Свої вимоги він мотивував тим, що написаний батьком в 1952 р. роман в 1955 р. був опублікований в журналі «Вітчизна» і відтоді не публікувався. Після смерті в 1964 р. батька він успадкував право, яке видавництво проігнорувало. Представник видавництва заперечував позовні вимоги і вказав, що строк дії авторського права спадкоємця закінчився в 1980 р. – тобто через 25 років після смерті. Крім того, видавництво почало підготовку до видання роману та випустило в світ першу партію тиражу до вступу Закону України «Про авторське право та суміжні права» в силу і не могло передбачити лібералізації прав спадкоємців. Заслухавши аргументи сторін, суд виніс рішення на користь позивача.

1. Проаналізуйте ситуацію та рішення суду.
2. Підготуйте варіант свого власного рішення справи.

Задача № 32.

Засуха звернулася до суду з позовом до Червоного про захист її прав на курсову роботу. В процесі розгляду справи суд вияснив тотожність обох курсових робіт, які при пререверіці були повернені викладачем на повторне виконання як такі, що не мають самостійного характеру і є плагіатом. Курсова робота позивачки надійшла поштою в деканат 10 жовтня 1998 р. з Львівської області, а на перевірку була представлена 16 жовтня цього ж року. Курсова робота Червоного жителя Харкова, подана 15 жовтня і надійшла на кафедру 17 жовтня. Цього ж дня обидві роботи були передані на перевірку та рецензування. Відповідач стверджував, що роботу він писав навчального посібника, це стверджувала і позивачка. Суддя призначив літературознавчу експертизу, яка дала висновок, що обидві роботи списані з одного навчального посібника і виконані незалежно. В роботах є незначні тотожні відхилення від тексту першоджерела.

1. Визначити, що в даному випадку є об'єктом авторського права?
2. В яких випадках дозволяється вільне використання авторських прав?
3. Чи виникає авторське право на курсову роботу?
4. Яке рішення слід винести по справі?

Задача № 33.

Продюсерський центр «Супер-нова» звернувся з позовами про захист авторських прав до ряду студій звукозапису та продавців аудіо касет із записами популярних шлягерів. У них вказувалось, що вказаними суб'єктами без дозволу позивача відтворюються та продаються копії створених у центрі записів. Внаслідок неякісного піратського перезапису порушується ділова репутація центру. В позовах вимагалось відшкодувати заподіяну шкоду в розмірі 300 000 гривнів солідарне, вилучити та знищити всю контрафактну продукцію, компенсувати заподіяну моральну шкоду та припинити діяльність відповідачів.

1. Яке рішення повинен винести суд?
2. Чи правомірні вимоги позивача?

Задача № 34.

Видавництво «Центрінформ» випустило серію брошур з тостами і піснями від Олексія Балдакова, куди без згоди авторів та їх правонаступників включено їхні твори без виплати авторської винагороди. Дочка та внучка поета Льва Ошаніна заявила видавництву претензію, а коли конфлікт не вдалося владнати, то звернулася з позовом про компенсацію морального збитку на суму 2200 мінімальних зарплат.

1. Проведіть юридичний аналіз наведеної ситуації.
2. Яке рішення повинен винести суд?
3. Підготуйте проект судового рішення.

Задача № 35.

Видавництво «Нове слово» замовило письменнику Кириленкові написання роману «Велика земля». Твір мало бути передано видавництву до друку через 6 місяців. Про майбутній випуск твору видавництво дало інформацію до преси, уклало договір з деякими установами про продаж цього твору у надрукованому варіанті до Міжнародного жіночого дня. Однак через хворобу у відведений строк автор роботу над твором не закінчив. У зв'язку з цим видавництво звернулося до суду з позовом про відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду. Кириленко проти цього заперечував, твердячи, що написання роману є складною творчою працею і не піддається плануванню у часі. До того ж норми зобов'язального права не поширюються на авторське право.

1. Вирішіть спір.

Задача № 36.

У березні 2002 року видавництво «Персей» видало книгу Андроніна «Брейн-ринг. 2800 запитань і відповідей. Історія. Географія. Біологія. Правознавство», Через півроку автор книги випадково побачив у книжковому магазині в іншій області книгу «Завдання до правознавчих олімпіад», у якій було повністю відтворено текст четвертого розділу книги. Михайлов був

названий упорядником, а видавництво «Арістон» виконавцем робіт щодо верстки і набору. При цьому слід зазначити, що текст із книги Андроніна було відтворено з усіма помилками. Однак знак охорони авторського права стояв і навпроти прізвища Михайлова і навпроти назви видавництва. Михайлов вважав, що він авторського права не порушив, бо себе автором не назвав, а твір було розповсюджено тільки в межах однієї області.

1. Дайте правову оцінку ситуації.

Задача № 37.

На протязі двох років власник патенту Пантелеймонов відмовлявся від неодноразових пропозицій надати дозвіл на використання винаходу. Зацікавлений у використанні винаходу машинобудівний завод звернувся в суд із заявою про надання йому примусової ліцензії на використання винаходу.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача № 38.

До місцевого суду Дарницького р-ну м. Києва звернувся Олесенко з позовом до механічного заводу. Олесенко просив стягнути із заводу 15 тис. грн. за використання його винаходу, на який він отримав патент два роки тому. Завод позовних вимог не визнав, посилаючись на те, що продукцію він виготовляє на основі технічної документації, яку він придбав у СКБ «Квант», що знаходиться у м. Ужгороді.

1. Вирішіть спір.

Задача № 39.

Краснова звернулася до видавництва «Юридична практика» з позовом, в якому просила стягнути авторську винагороду та відшкодувати заподіяну моральну шкоду. В позові вона вказала, що у виданому CD-ROM дипломні, курсові роботи і реферати без її відома була вміщена написана нею дипломна робота. Як доказ вона представила дискету із записом своєї роботи. Як потім було встановлено, запис роботи на дискету був зроблений за рік до випуску у продаж згаданого диску. Вітік інформації з її домашнього персонального комп'ютера виключався. Копію дискети із записом дипломної роботи на вимогу вищого навчального закладу, у якому вона навчалась, позивачка дала до матеріалів самої дипломної роботи.

1. Як слід вирішити справу?

2. Які факти мають значення для її вирішення?

Задача № 40.

У березні 1994 року співробітниками юридичного відділу страхової компанії «Ризик» розроблено ініціативний проект Закону України «Про страхову справу» і розповсюджений для обговорення серед страхових компаній м. Харкова, а один примірник направлено у верховну Раду України. Через деякий час з'ясувалось, що окремі його реї були використані в роботі та

локальних нормативних актах Страхової компанії «Поліс», зокрема у її Правилах добровільного рахування кредитів. Вважаючи порушення належне СК «Ризик» авторське право, у господарський суд Харківської області було подано Позов про відшкодування заподіяних збитків, у тому числі втраченої вигоди. А також вилучення та спрямування на її користь незаконно утриманих в результаті порушення прибутків.

1. Проаналізуйте ситуацію і підготуйте письмові відповіді на питання: що є об'єктом авторського права і які об'єкти цим правом не охороняються?
2. Чи вправі господарський суд розглядати вказаний позов?
3. Чи підлягають задоволенню вимоги позивача?
4. Яке рішення повинен прийняти арбітражний суд?

Задача № 41.

У 1992 році видавництво «Обрій» опублікувало повість Зотова «Випадок у горах». В червні 1994 року автору стали відомі факти використання його твору без згоди, а саме: невеликий уривок з повісті був зачитаний в літературній програмі по обласному радіо; повість додатково видана тиражем 800 примірників рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та іншим видавництвом; за сюжетом повісті написана п'єса і відбувалася вистава в Харківському театрі юного глядача; уривок з повісті опублікований у одному із літературних журналів та хрестоматії сучасної української літератури для школярів; видавництво «Новий час» опублікувало повість у перекладі на російську мову і частину тиражу імпортувало до Росії; один з інститутів виготовив 50 примірників твору для використання в навчальному процесі. При цьому в деяких місцях твір переривався коментарями стосовно літературних прийомів та образів, якими користувався автор.

1. Підготуйте письмові відповіді на поставлені питання і поясніть на цьому прикладі межі дії авторського права.

Задача № 42.

Програміст за фахом Мороз розробив комп'ютерну програму для ведення автоматизованого бухгалтерського обліку на підприємствах. Програма була створена за трудовим договором, укладеним гр. Морозом (автором) з приватним підприємством «Альтаір». Після закінчення роботи над програмою автор передав її роботодавцю, за що той сплатив йому обумовлену договором грошову винагороду. Через деякий час (приблизно півроку) автору програми стало відомо, що приватне підприємство «Альтаір» уклало декілька авторських договорів, згідно з якими право на використання вищевказаної програми було передано іншим підприємствам. Гр. Мороз, вважаючи себе автором програми, звернувся до суду з позовом на приватне підприємство «Альтаір», в якому прохав суд винести рішення про припинення розповсюдження програми і відшкодування йому завданих збитків. Свої вимоги позивач мотивував тим, що згідно з чинним законодавством саме йому, а не відповідачу, належить авторське право на створену програму та що

умовами трудового договору не було передбачено право відповідача на розповсюдження програми.

1. Яке рішення повинен прийняти суд?
2. Що таке комп'ютерна програма і які особливості регулювання відносин по її створенню та використанню?
3. Які особливості режиму службових комп'ютерних програм?

Задача № 43.

У квітні 1994 року під час проведення в Харкові чергового туру колективів КВК приватна телекомпанія «Оріон» зняла відеофільм і продемонструвала в одній із своїх програм, а ще пізніше близько ста відео копій, виготовлених цією ж телекомпанією, надійшло в торгівельну мережу міста. Таку ж програму, але на підставі угоди з керівництвом Харківської ліги КВК дещо раніше зняла і показала телекомпанія «Харків». Члени однієї з команд, яка брала участь у змаганнях, звернулися до телекомпанії з вимогою сплати їм винагороду за використання запису їх виступу та припинити розповсюдження відеокасет. Керівництво телекомпанії відмовилась задовольнити вимоги виконавців, мотивуючи тим, що авторська винагорода була сплачена творцям відеофільму: режисеру, оператору, відео інженеру. Останні, в свою чергу, не виявили бажання розділити винагороду з виконавцями. Телекомпанія «Харків» теж заявила вимоги до ТК «Оріон» стосовно порушення її суміжних прав.

1. Проаналізуйте наведену ситуацію та зверніть увагу на такі питання: що таке аудіовізуальний твір і хто визнається його автором?
2. Які особливості суміжних прав?

Задача № 44.

В пародії на стиль відомого поета пародист вказав деякі відомості з його особистого життя, а при її публічному виконанні кривлявся та гримасничав. Вбачаючи порушення своїх прав, поет подав позов до суду.

1. Проаналізуйте наведену ситуацію. Які відносини виникли?
2. Чи порушені права поета?

Задача № 45.

Леоненко звернувся з позовом, в якому заперечував авторство його керівника Трухіна на винахід «Спосіб автоматичного регулювання процесу ректифікації» і стверджував, що останній не вніс у винахід творчого внеску, а був включений за те, що допоміг розробити креслення, підготувати та оформити заявку, оформити інші документи та їх копії. При розгляді справи у суді було встановлено, що у довідці про творчу участь співавтора вказано конкретний внесок відповідача – функціональну схему реалізації способу регулювання процесу ректифікації, в тому числі нові вузли, що і підтвердив експерт. При цьому в заявці, що підписав Леоненко, Трухін вказаний як співавтор. Останній, заперечуючи позов, вказав, що позивач став оспорювати

його авторство після того, як ним була висловлена негативна оцінка дисертаційного дослідження позивача.

1. Які обставини повинен в'яснити суд і яке необхідно прийняти рішення?

2. Хто вважається співавтором винаходу і як це відображається в заявочних документах?

3. Які права співавторів винаходу?

4. Як здійснюється користування патентом, що належить декільком співволодільцям?

ГЛАВА 6. ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ. ВИДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.

1. Підставами для виникнення зобов'язань можуть бути:

- а) правочини;
- б) створення літературних творів;
- в) завдання майнової та моральної шкоди іншій особі;
- г) адміністративні акти;
- д) акти цивільного законодавства;
- е) рішення суду.

2. Кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок:

- а) вибуття із зобов'язання;
- б) правонаступництва;
- в) виконання обов'язку майновим поручителем;
- г) виконання обов'язку боржника третьою особою.

3. Не допускається:

- а) тільки одностороння відмова від зобов'язання;
- б) тільки одностороння зміна умов зобов'язання;
- в) як одностороння відмова від зобов'язання так і одностороння зміна його умов.

4. Нерухоме майно може бути предметом:

- а) застави;
- б) неустойки;
- в) завдатку.

5. Порука припиняється у разі:

- а) припинення забезпечуваного нею зобов'язання;
- б) відмова боржника від послуг поручителя;
- в) переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника;
- г) закінчення строку виконання зобов'язання;
- д) закінчення строку встановленого в договорі поруки.

6. Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняється у разі:

- а) сплати кредитором суми, на яку видано гарантію;
- б) закінчення строку дії гарантії;
- в) відмова кредитора від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові.

7. Право застави виникає:

- а) з моменту передачі предмета застави заставодержателю;
- б) з моменту нотаріального посвідчення договору застави, якщо договір підлягає такому посвідченню;
- в) з моменту укладення договору застави.

8. Право застави припиняється у разі:

- а) визнання недійсним зобов'язання забезпеченого заставою;
- б) припинення зобов'язання забезпеченого заставою;
- в) визнання банкрутом юридичної особи заставодержателя;
- г) втрати предмета застави, якщо заставодавець не змінив предмет застави;
- д) реалізація предмета застави;
- в) набуття заставодержателем права власності на предмет застави.

9. Залежно від послідовності досягнення цілей, які ставлять перед собою сторони, вступаючи у договірні зв'язки, договори можуть бути:

- 1) попередніми;
- 2) основними;
- 3) заключними;
- 4) остаточними.

10. Солідарний порядок виконання зобов'язання має місце:

- 1) коли законом прямо передбачене солідарне виконання зобов'язання;
- 2) якщо солідарний спосіб виконання зобов'язання передбачений угодою сторін;
- 3) коли предмет зобов'язання є неподільним;
- 4) коли предмет зобов'язання становить особливу культурну цінність.

11. Позикодавець має право вимагати розірвання договору і повернення речі у разі, якщо:

- 1) у зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібна йому самому;
- 2) користування річчю не відповідає її призначенню та умовам договору;
- 3) річ самочинно передана у користування іншій особі;
- 4) в результаті недбалого поводження з річчю вона може бути знищена або пошкоджена.

12. Шкода завдана третім особам у зв'язку з користуванням річчю, переданою у найм відшкодовується наймачем:

- 1) на умовах визначених договором;
- 2) за домовленістю із наймодавцем;
- 3) на загальних підставах.

13. Якщо наймодавець не провів капітального ремонту речі, що перешкоджає її використанню відповідно до призначення та умов договору, наймач має право:

- 1) відремонтувати річ, зарахувавши вартість ремонту в рахунок плати за користування річчю;

- 2) вимагати відшкодування вартості зробленого ним ремонту;
- 3) вимагати розірвання договору та відшкодування збитків;
- 4) вимагати заміни речі.

14. Якщо наймодавець не попередив наймача про всі права третіх осіб на річ, що передається в найм, наймач має право:

- а) вимагати заміни речі;
- б) вимагати зменшення розміру плати за користування річчю;
- в) вимагати розірвання договору;
- г) вимагати відшкодування моральної шкоди;
- д) вимагати відшкодування збитків.

15. Договір купівлі – продажу є:

- 1) реальним;
- 2) консесуальним;
- 3) змішаним.

16. Договір купівлі продажу укладається в письмовій формі:

- 1) тільки щодо нерухомого майна;
- 2) тільки щодо рухомого майна;
- 3) як щодо нерухомого майна так і щодо деяких видів рухомого майна.

17. У разі, якщо продавець не попередив покупця про всі права третіх осіб на товар, що продається, покупець має право:

- 1) відшкодування моральної шкоди;
- 2) виплати неустойки;
- 3) зниження ціни;
- 4) розірвання договору.

18. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження товару переходить до покупця:

- 1) з моменту укладення договору;
- 2) з моменту передачі товару;
- 3) з моменту передачі супроводжуючих документів на товар;

19. Покупець, якому переданий товар неналежної якості, має право, незалежно від можливості використання товару за призначенням, вимагати від продавця за своїм вибором:

- 1) заміни товару;
- 2) пропорційного зменшення ціни;
- 3) безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк;
- 4) відшкодування витрат на усунення недоліків товару.

20. У разі істотного порушення вимог щодо якості товару (виявлення недоліків, які не можна усунути, недоліків, усунення яких пов'язано з непропорційними витратами часу, недоліків, які виявлялися неодноразово чи з'явилися знову після їх усунення) покупець має право за своїм вибором:

- 1) відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар суми;
- 2) вимагати заміни товару;
- 3) вимагати пропорційного зменшення ціни.

21. Договір дарування може бути:

- 1) реальним;
- 2) консесуальним;
- 3) як реальним так і консесуальним.

22. Спільним для договорів дарування, купівлі–продажу і міни є те що:

- 1) вони спрямовані на безповоротне припинення права власності на майно у тих осіб, від яких майно переходить до інших;
- 2) вони є двосторонніми;
- 3) при певних обставинах вони можуть бути розірвані.

23. Дарунком можуть бути:

- 1) тільки майнові права, якими дарувальник володіє;
- 2) тільки майнові права, які можуть виникнути у дарувальника в майбутньому;
- 3) як майнові права, якими дарувальник володіє, так і майнові права, які можуть виникнути у дарувальника в майбутньому.

24. У письмовій нотаріальній формі укладається договір дарування:

- 1) майнового права;
- 2) з обов'язком передати дарунок у майбутньому;
- 3) нерухомої речі;
- 4) предметів особистого користування;
- 5) предметів побутового призначення.

25. Право власності обдарованого на дарунок виникає:

- 1) з моменту прийняття дарунка;
- 2) з моменту укладення договору;
- 3) з моменту нотаріального посвідчення договору;

26. Якщо дарунок направлено обдарованому без його попередньої згоди, дарунок є прийнятним, якщо:

- 1) обдарований письмово підтвердив його прийняття;
- 2) негайно заявив про його прийняття;
- 3) негайно не заявить про відмову від його прийняття.

27. Договором дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдарованому у майбутньому:

- 1) через певний строк;
- 2) у певний термін;
- 3) у разі настання відкладальної обставини.

28. У разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених договором дарування, з обов'язком передати дарунок в майбутньому, обдарований має право вимагати віддарувальника:

- 1) сплати неустойки;
- 2) відшкодування збитків;
- 3) передання дарунка;
- 4) відшкодування моральної шкоди;
- 5) відшкодування вартості дарунка.

29. Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо:

- 1) обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я дарувальника;
- 2) обдарований умисно вчинив злочин проти власності дарувальника;
- 3) обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей.

30. Якщо безоплатний договір поруки укладений як реальний, то він:

- 1) є одностороннім;
- 2) є двостороннім;
- 3) може бути як одностороннім так і двостороннім.

31. Якщо безоплатний договір поруки укладений як консесуальний він:

- 1) є одностороннім;
- 2) є двостороннім;
- 3) може бути як одностороннім так і двостороннім.

32. За характером або ознакою забезпечення порука може бути:

- 1) особистою;
- 2) заставною;
- 3) реальною;

33. Договір майнового найму може бути:

- 1) тільки реальним;
- 2) тільки консесуальним;
- 3) як реальним так і консесуальним.

34. До майнових прав, що можуть передаватися в оренду, можна віднести:

- 1) майнові права автора;
- 2) майнові права володільця об'єкта промислової власності;
- 3) права на чужі речі.

35. Боржник який взяв гроші в борг надає розписку:

- 1) тільки на підтвердження укладення договору позики;
- 2) тільки на підтвердження умов договору позики;
- 3) як на підтвердження укладення договору так і підтвердження його умов.

36. Позичальник повинен повернути позикодавцеві речі, визначені родовими ознаками:

- 1) у такій самій кількості;
- 2) того самого роду;
- 3) та кої самої якості;
- 4) тієї самої вартості.

37. Позика вважається повернутою:

- 1) у момент пред'явлення позичальником боргової розписки, повернутої йому позикодавцем;
- 2) у момент передання позикодавцеві грошей, визначених родовими ознаками;
- 3) у момент зарахування грошової суми, що позичалася, на банківський рахунок позикодавця.

38. Якщо договір позики має бути укладений у письмовій формі, рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків для підтвердження того, що гроші або речі насправді не були одержані позичальником від позикодавця або були одержані у меншій кількості ніж встановлено договором, за винятком тих випадків, коли договір був укладений під впливом:

- 1) обману;
- 2) насильства;
- 3) зловмисної домовленості представника з позикодавцем;
- 4) тяжкої обставини.

39. Відповідно до цивільного законодавства предметом договору майнового найму можуть бути речі, які обов'язково:

- 1) мають бути подільними;
- 2) складними;
- 3) індивідуально визначеними;
- 4) неспоживними.

40. Якщо наймодавець не передає наймачеві майно, наймач має право за своїм вибором:

- 1) вимагати від наймодавця передання майна і відшкодування збитків, завданих затримкою;
- 2) відмовитися від договору найму і вимагати відшкодування завданих йому збитків;
- 3) вимагати передачі майна у безоплатне користування на частину строку дії договору майнового найму.

41. Договір позики може бути:

- 1) тільки реальним;
- 2) тільки консесуальним;
- 3) як реальним так і консесуальним.

42. У разі не усунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної' особи або майну юридичної особи заінтересована особа має право вимагати:

- 1) вжиття невідкладних заходів щодо усунення загрози;
- 2) відшкодування завданої шкоди;
- 3) заборони діяльності, яка створює загрозу;
- 4) притягнення винних до юридичної відповідальності.

43. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала, якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок:

- 1) незаконного притягнення до адміністративної відповідальності;
- 2) незаконного засудження;
- 3) незаконного притягнення до кримінальної відповідальності;
- 4) незаконного затримання;
- 5) незаконного притягнення до дисциплінарної відповідальності.

44. Моральна шкода завдана каліцтвом, або іншим ушкодженням здоров'я, може бути відшкодована:

- 1) тільки одноразово;
- 2) тільки шляхом здійснення щомісячних платежів;
- 3) обома вищевказаними способами.

45. Моральна шкода завдана смертю фізичної особи, відшкодовується:

- 1) братам і сестрам цієї особи;
- 2) батькам (усиновлювачам) цієї особи;
- 3) дітям (усиновленим) цієї особою;
- 4) особам, які проживали з нею однією сім'єю.

46. Майнова шкода завдана майну фізичної особи внаслідок злочину відшкодовується державою якщо:

- 1) не встановлено особу, яка скоїла злочин;
- 2) особа, яка скоїла злочин є неплатоспроможною;
- 3) особі, яка скоїла злочин, призначено покарання у вигляді конфіскації майна.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1.

Громадянин Г. вирішив узяти кредит у банку в сумі 20 тис. грн. строком на 18 місяців під 20 % річних. Кредит він мав бажання взяти під заставу жилого будинку. Замість укладання договорів кредитного і застави банк запропонував Г. укласти договори кредитний і купівлі – продажу будинку. Представник банку таку незвичайну пропозицію пояснив тим, що у випадку неповернення кредиту звернення стягнення на заставлене майно є дуже складною і довготривалою процедурою. До того ж покупця на будинок може не знайтися, а банку він не потрібен. До договору купівлі – продажу пропонувалося включити положення про те, що банк зобов'язується продати будинок Гегедошу після повернення ним кредиту.

1. Вирішить питання по суті.

Задача № 2.

Абстрагуйтеся від діючого в Україні цивільного законодавства і уявіть собі, що банки можуть надавати громадянам тільки безвідсоткову позику, але при цьому застава використовується як спосіб забезпечення зобов'язань. Звісно, що банк не може з економічних причин надавати безвідсоткову позику, але ж стягнення з боржника (позичальника) відсотків закон не дозволяє. Громадянин Зайчук хоче взяти з банку позику під заставу свого жилого будинку. Як можна через укладання двох договорів (жоден із них не повинен бути договором позики) зробити так, щоб банк періодично отримував від боржника певну суму грошей, яка була б відсотками у завуальованій (прихованій) формі?

Задача № 3.

Громадянка В. була власником приватного магазину «Магнолія», який працював цілодобово, і в якому вона сама інколи торгувала. Біля 20 години до неї в магазин завітала громадянка К., щоб купити мінеральної води, якої вона хотіла випити у зв'язку з тим, що її шлунок погано перетравлював м'ясо, яким вона повечеряла. Інших магазинів, які б працювали у таку пізню годину поблизу не було. В. і К. були між собою в дуже неприязних стосунках і тому друга ніколи не купувала товар у першої. Коли на цей раз К. попросила В. продати їй пляшку мінеральної води, то отримала грубу відмову. Кучерова вважала, що порушені її права як покупця, а В. вважала, що вона поступила згідно законодавства, оскільки цивільні відносини засновані на вільному волевиявленні.

1. Хто правий у цій ситуації? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 4.

Громадянин В. виявив бажання придбати у громадянина Г. мотоцикл «Ява». Не маючи 1,5 тис. грн., необхідних для купівлі речі, він уклав із

власником мотоцикла угоду про завдаток у письмовій формі і у якості завдатку передав Г. золоту обручку вартістю 400 грн. Згідно досягнутої домовленості через 5 днів В. приніс 1100 грн. і хотів отримати мотоцикл, а Генюта попросив 1,5 тис. грн. через те, що під час пожежі, яка спалахнула у будинку, обручка була сильно пошкоджена і знецінилася до рівня металевого брухту. Пошкоджену обручку Г. був готовий В. повернути. Свої вимоги Г. обгрунтував, посилаючись на статтю 323 ЦК відповідно до якої ризик випадкового пошкодження речі несе її власник, а до сплати 1100 грн. і отримання мотоцикла власником обручки був В.

1. Чи згодні ви з такою аргументацією? Свою відповідь обгрунтуйте.

Задача № 5.

Громадянин К. уклав у письмовій формі угоду про завдаток із громадянином Ф. У якості завдатку було передано Ф. відеомагнітофон. Суб'єктами цивільне – правових відносин було укладено договір купівлі – продажу меблевого гарнітуру. На другий день після передачі відеомагнітофона через несправність водопроводу кімнату, де перебував відеомагнітофон, залило водою і він вийшов з ладу, ремонту не підлягав. Роздратований цим фактом Ф. відмовився продати меблевий гарнітур К. Тоді К. виставив вимогу сплатити йому суму подвійної вартості відеомагнітофона і все – таки продати меблевий гарнітур. Ф. погодився повернути зіпсований відеомагнітофон і додатково сплатити суму його вартості.

1. Вирішіть питання по суті.

Задача № 6.

Громадянин К. домовився із громадянином Х. про купівлю в нього велосипеда за 480 грн. У якості завдатку Х. одразу отримав 120 грн. Через 2 дні згідно домовленості покупець мав принести решту суми, але за день до цього він придбав такий самий велосипед за 350 грн. в іншого продавця.

1. Вирішіть питання по суті.

Задача № 7.

Громадянин Таранов взяв кредит у банку «АТЛАНТ» у розмірі 10 тис. грн. строком на один рік. Через місяць після того, як було взято кредит, позичальник загинув в автомобільній катастрофі. Кредит був забезпечений поручителем Володимировим. За померлим майно успадкував його син, схильний до пияцтва. Він швидко розтратив спадкове майно і не зміг повернути кредит, взятий його батьком. Тоді кредитор звернувся з вимогою про повернення кредиту до поручителя Володимирова, який навідріз відмовився виконати обов'язок поручителя, оскільки вважав, що порука припинилася із смертю особи, зобов'язання якої було забезпечено порукою, оскільки борг перейшов до іншої особи.

1. Чи можна погодитися із таким твердженням Володимирова? Свою відповідь обгрунтуйте.

Задача № 8.

Пані Коновалова уклала договір позики із громадянином Телешко на суму 2000 грн. У день настання строку виконання боржником зобов'язання Телешко попросив відстрочити виконання у зв'язку з відсутністю у нього коштів. Коновалова згадавши про те, що через тиждень Телешко буде відмічати свій День народження сказала: «Вважай ці 2000 грн. моїм подарунком на день народження». Телешко не заперечував. Але через місяць після святкування дня народження Коновалова почала витребувати від Телешка борг.

1. Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача № 9.

Пан Домашенко 28 липня придбав у магазині «ТОВАРИ ДЛЯ ДОМУ» холодильник, отримавши технічного паспорта на виріб. 17 вересня холодильник перестав працювати. На другий день Домашенко звернувся до магазину з вимогою замінити виріб на аналогічний товар належної якості, оскільки на холодильник був встановлений гарантійний строк тривалістю три роки. Але як з'ясувалося, у паспорті до виробу було вказано, що цей строк мав обчислюватися з дня продажу товару при умові його реалізації на протязі року з дня виготовлення. Під час купівлі товару покупець на цю деталь уваги не звернув. Домашенко придбав холодильник, який простояв у торговому закладі 1,5 року. Тому у заміні товару йому було відмовлено.

1. Чи правий у цьому випадку Домашенко?

2. З якого часу повинен обчислюватися гарантійний строк товару? Вирішіть питання по суті.

Задача № 10.

Приватбанк видав річну гарантію на виконання обов'язку фірмою «АНТАЛІЯ» перед фірмою «АСТ», Після спливу 10 місяців, коли настав строк виконання зобов'язання боржником, кредитор поставив вимогу перед гарантом про виконання обов'язку боржника у зв'язку з тим, що сам боржник свого зобов'язання не виконав. Приватбанк не тільки не виконав обов'язки боржника, а й не сплатив суму, на яку було видано гарантію.

Дайте юридичний аналіз ситуації.

Задача № 11.

За домовленістю між громадянами Ш. та Г. перший мав виконати ремонтні роботи у чотирьох кімнатах житлового будинку другого. Оскільки Ш. мав дуже велику потребу у грошах, то ще до виконання робіт отримав усю суму заробітку, що було належним чином оформлено. Після того, як 50 % робіт було виконано, Ш. раптово помер. Через день після похорону Грицик поставив вимогу перед сином Ш., який був єдиним спадкоємцем і теж виконував замовлення на проведення ремонтних робіт, виконати ті роботи, які не встиг виконати спадкодавець. Син Ш. відмовився не тільки завершити розпочату батьком роботу, а й повернути гроші за невиконану частину

замовлення. При цьому він посилався нач. 1 ст. 608 ЦК, відповідно до якої зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою. У свою чергу Г. посилався на ч. 1 ст. 1231 ЦК, відповідно до якої до спадкоємця переходить обов'язок відшкодувати майнову шкоду (збитки), яка була завдана спадкоємцем.

1. Оцініть аргументи обох сторін.
2. Вирішіть справу по суті.

Задача № 12.

Громадянин Терещенко прочитав в газеті оголошення про те, що громадянка Величко продає старовинний меблевий гарнітур, причому недорого. Зателефонувавши їй, він домовився, що наступного дня прийде оглянути меблі. Але коли у визначений час Терещенко завітав до Величко, меблевий гарнітур уже було продано. Терещенко поставив вимогу перед Величко відшкодувати йому завдані збитки і моральну шкоду. Величко вважає, що ці вимоги є безпідставними. А як вважаєте ви?

Задача № 13.

Лаврів, який проживав у Дрогобичі, надіслав своєму знайомому Балозі, який проживав у Стрию, листа, в якому запропонував придбати у нього піаніно за 450 грн. Знаючи про те, що листи від Дрогобича до Стрия доходять 3-4 дні, Лаврів встановив 15-ти денний строк відповіді на свою пропозицію. Отримавши 12 січня листа, уже 13 січня Балоба надіслав відповідь, що приймає пропозицію. Однак лист через погану роботу пошти дійшов аж через 18 днів. Вважаючи відповідь такою, що

прийшла із запізненням Лаврів не відреагував на неї і продав піаніно іншому покупцеві. Через 2 дні після продажу речі Балоба приїхав із спеціально найнятою вантажівкою за піаніно, але, як виявилось, даремно. У зв'язку з цим він звернувся із позовом до суду про відшкодування йому збитків заподіяних невиконанням договору.

1. Чи підлягає позов задоволенню?

Задача № 14.

Фірма «МЕЛІЯ» надіслала фірмі «АНТА» листа, у якому запропонувала укласти договір купівлі – продажу 50 т. цементу. Для відповіді було визначено строк 10 днів, який закінчувався 20 травня. На другий день після отримання офери, 11 травня, фірма «АНТА» відвантажила цемент і надіслала телеграму про термін прибуття вантажу. Через годину після надіслання телеграми фірмою «АНТА», але до моменту, коли телеграма була отримана фірмою «МЕЛІЯ», від останньої надійшла телеграма про відкликання пропозиції. На той момент вагон із вантажем уже був у дорозі.

Чи вільним є оферент від тих обов'язків, що пов'язані з раніше зробленою ним пропозицією?

Задача № 15.

Пан Кумко 20.04.2001 р. уклав договір купівлі-продажу з магазином «М. Байт» відеомагнітофону зі строком гарантії 1 рік. З 25.07.2001 р. по 4.08. тогож року відеомагнітофон перебував у ремонті. 30.04 2004 р. відеомагнітофон знову вийшов з ладу. З 05.2004 р. Кумко звернувся до магазину з вимогою про заміну відеомагнітофона на такий же, але кращої моделі. Йому відмовили, посилаючись на те, що строк гарантії уже закінчився.

1. Чи правомірна відмова? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 16.

Гр.-н Кушко 19 травня 2004 року придбав у магазині «ЕЛЕКТРА» телевізор «АРІСТОН». З 20 червня 2004 року телевізор перестав працювати. Оскільки завод-виготівник знаходився поруч, а магазин у другому кінці міста, Кушко звернувся з вимогою до заводу про заміну телевізора на аналогічний товар належної якості. Однак, на заводі йому у цьому відмовили, оскільки Кушко у договірні відносини із заводом не вступав. Йому порадили звернутися до магазину.

1. Чи правомірна відмова? Свою відповідь обґрунтуйте.

ГЛАВА 10. СПАДКОВЕ ПРАВО

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.

1. Не входять до складу спадщини:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом;
- 3) обов'язки боржника, які нерозривно пов'язані з його особою і у зв'язку з цим не можуть бути виконані іншою особою;
- 4) подарунки, отримані за особливі заслуги.

2. Часом відкриття спадщини є:

- 1) день смерті особи;
- 2) день, коли суд оголосив її померлою;
- 3) день, коли вступило в законну силу рішення суду про оголошення померлою цієї особи.

3. Місцем відкриття спадщини є:

- 1) місце знаходження основної частини рухомого майна;
- 2) місце знаходження нерухомого майна;
- 3) останнє місце проживання спадкодавця.

4. Спадкоємцями за законом і за заповітом можуть бути фізичні особи:

- 1) які є живими на час відкриття спадщини;
- 2) особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені після відкриття спадщини;
- 3) особи, які померли на протязі однієї доби із спадкодавцем, але після його смерті.

5. Спадкування відбувається за законом у разі:

- 1) відсутності заповіту;
- 2) скасування заповіту судом;
- 3) визнання заповіту недійсним;
- 4) неприйняття спадщини спадкоємцями за заповітом;
- 5) відмови від спадщини спадкоємців за заповітом;
- 6) не охоплення заповітом усієї спадщини.

6. Не мають права спадкування особи, які:

- 1) заподіяли спадкодавцю тяжкі тілесні ушкодження, які спричинили його смерть;
- 2) умисно позбавили життя спадкодавця;
- 3) позбавили життя спадкодавця з необережності.

7. Не мають права на спадкування особи, які сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи в інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині через:

- 1) умисне перешкоджання спадкодавцеві скласти заповіт;
- 2) умисне перешкоджання спадкодавцеві внести зміни до заповіту;
- 3) умисне перешкоджання спадкодавцеві скасувати заповіт.

8. Якщо буде встановлено, що спадкоємець ухилявся від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані, то за рішенням суду така особа може бути усунена від права на спадкування:

- 1) тільки за заповітом;
- 2) тільки за законом;
- 3) як за законом, так і за заповітом.

9. Заповіт складений після того, як було зроблено розпорядження банку, повністю або частково скасовує його якщо:

- 1) у заповіті змінено особу, до якої має перейти право на вклад;
- 2) заповіт стосується всього майна спадкодавця;
- 3) у заповіті зазначається, що вклад не входить до спадкового майна.

10. Якщо страхувальник у договорі особистого страхування призначив особу, до якої має перейти право на одержання страхової виплати, це право:

- 1) входить до складу спадщини;
- 2) входить до складу спадщини, якщо це зазначено у заповіті;
- 3) не входить до складу спадщини.

11. До спадкоємця переходить право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджене судом спадкодавцеві:

- 1) за його життя;
- 2) після його смерті;
- 3) незалежно від того, коли було прийняте рішення суду.

12. До спадкоємця переходить обов'язок відшкодувати майнову шкоду, яка була завдана спадкодавцем:

- 1) якщо її відшкодування було присуджене судом кредиторів із спадкодавця за життя спадкодавця;
- 2) незалежно від того, чи була вона присуджена судом кредиторів із спадкодавця за життя спадкодавця;
- 3) при умові, що спадкоємець визнає наявність такої шкоди.

13. Заповіт це:

- 1) односторонній договір;
- 2) одностороння угода;
- 3) особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

14. Заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом, за винятком:

- 1) осіб, у яких він перебував на утриманні не менше 5 років до своєї смерті;
- 2) осіб, у яких він перебував на утриманні не менше 1 року до своєї смерті;
- 3) осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

15. Заповідач має право скласти заповіт:

- 1) тільки щодо частини спадщини;
- 2) як щодо усієї спадщини так і до її частини;
- 3) тільки щодо усієї спадщини.

16. Заповідач у заповіті може розподілити між спадкоємцями:

- 1) тільки свої права;
- 2) тільки свої обов'язки;
- 3) як права так і обов'язки.

17. Відказоодержувачами можуть бути:

- 1) тільки особи, які входять до числа спадкоємців за законом;
- 2) тільки особи, які не входять до числа спадкоємців за законом;
- 3) як особи, які входять до числа спадкоємців за законом, так і особи, які не входять.

18. Право на обов'язкову частку у спадщині мають:

- 1) неповнолітні діти спадкодавця;
- 2) повнолітні непрацездатні діти спадкодавця;
- 3) непрацездатна вдова (вдівець) спадкодавця;
- 4) непрацездатні батьки спадкодавця.

19. До обов'язкової частки у спадщині зараховується:

- 1) вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку;
- 2) вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку;
- 3) вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкомця.

20. Заповідач має право призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений у заповіті:

- 1) помре до відкриття спадщини;
- 2) не прийме спадщину;
- 3) відмовиться від спадщини;
- 4) буде усунений від права на спадкування;
- 5) буде визнаний недієздатним.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.

Задача № 1.

Після смерті громадянина Вовченка залишилося спадкове майно у складі будинку вартістю 18 тис. грн., речей звичайної домашньої обстановки і вжитку вартістю 6 тис. грн. та вклад у банку у розмірі 3 тис. грн. Будинок і речі звичайної домашньої обстановки та вжитку Вовченко заповів релігійній громаді, а вклад у банку – своєму братові. Після відкриття спадщини залишилися працездатна вдова, 25-ти річна дочка – інвалід і 30-ти річний син, який працював вантажником у порту.

Назвіть суб'єктів цивільних відносин, які мають право, на спадкування і визначить частку кожного із них. Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 2.

20 січня 2004 року помер громадянин Руденко, який заповіту не залишив. За час перебування у шлюбі з дружиною Катериною вони збудували будинок вартістю 50 тис. грн., придбали речей звичайної домашньої обстановки і вжитку на суму 15 тис. грн. та автомобіль вартістю 24 тис. грн. Крім вдови у Руденка ще було двоє синів. Один із них був умисно вбитий своїм братом ще за життя батька і залишив напівсиротами дочок Ольгу і Вікторію. Незадовго до смерті Руденко у письмовій формі із нотаріальним посвідченням уклав договір дарування із своїм братом Василем з обов'язком передати у дарунок автомобіль 21 лютого 2002 р., у день Василю 50-ти річчя. Про цей договір дружина Руденка нічого не знала. Василь вважав, що з 21 лютого автомобіль має стати його власністю, оскільки ще не закінчився строк прийняття спадщини і цю річ ніхто не успадкував із спадкоємців першої черги. Свої права на спадщину заявили вдова і син, який відбував кримінальне покарання. Заяву про прийняття спадщини подали також 14-ти річна Ольга і 15-ти річна Вікторія.

Як має відбутися спадкування? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 3.

29 січня 2004 року в автомобільній катастрофі загинув громадянин Щупко. Із спадкоємців першої черги у нього залишився тільки син Андрій, а з другої черги – рідна сестра. Заповіту складено не було. Сестра вважала, що спадкоємцем має стати вона, оскільки за тиждень до загибелі Щупка його син намагався отруїти батька, але побачивши муки останнього, після випитої отрути, не витримав і відвіз його до лікарні. У зв'язку з цим сестра твердила, що син не може отримати право на спадкування як особа, яка скоїла замах на життя спадкодавця. Чи згодні ви з нею? Свою відповідь обґрунтуйте.

Задача № 4.

2 лютого 2004 року громадянин Тараненко склав заповіт на користь своїх синів Андрія та Севастьяна. Своє майно він заповів їм у рівних частках. 5 лютого за пропозицією батька Андрій ознайомився з текстом заповіту і був дуже обурений, бо сподівався, що все майно батько заповість йому. 6 лютого Андрій здійснив замах на життя Севастьяна, який (замах) виявився невдалим. Брат отримав середньої тяжкості тілесне ушкодження. Андрія було засуджено до позбавлення волі, Через місяць після вступу у законну силу вироку суду Тараненко раптово помер. Севастьян вважав, що він є єдиним спадкоємцем, оскільки згідно ч. 1 ст. 1224 ЦК не мають права на спадкування особи, які вчинили замах на життя можливих спадкоємців. В свою чергу Андрій твердив, що йому належить право на спадкування, оскільки його батько знав про замах на життя Севастьяна, але заповіту після цього не змінив, не скасував і не склав нового.

1. Хто з братів правий у цій ситуації?

2. Втрітьте питання, як повинно відбутися спадкування у цьому випадку.

Задача № 5.

Людмила, яка вийшла заміж за Тараса, приховала від нього свою тяжку хворобу, яка була небезпечна для чоловіка. Разом вони прожили один рік. Дізнавшись про цю хворобу Тарас домігся через суд визнання шлюбу недійсним, але через місяць він раптово помер. Людмила вважає, що вона має право на спадкування, оскільки згідно ст. 41 Сімейного кодексу її шлюб із Тарасом відносився до тих шлюбів, який міг бути визнаний недійсним за рішенням суду, в той час як у ч. 4 ст. 1224 ЦК вказано, що не мають права на спадкування за законом одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду. Тобто, визнаний, а не такий, що може бути визнаний.

1. Чи права Людмила в даній ситуації?

Задача № 6.

У одній із своїх публікацій газета «Новий Світ» поширила недостовірну інформацію про громадянина Гошина. З приводу спростування цієї інформації і відшкодування моральної шкоди Гошин звернувся до суду. Рішенням суду позов було задоволене. Крім спростування недостовірної інформації редакцію було зобов'язано виплатити позивачу 3 тис. грн. на відшкодування моральної шкоди. Спростування було надруковано, а рішення про виплату відшкодування моральної шкоди не було виконане через несподівану смерть позивача. Його спадкоємці звернулися до редакції з вимогою про виконання судового рішення. Відповідач відмовився відшкодувати моральну шкоду, посилаючись на ст. 1219 ЦК відповідно до якої не входять до складу спадщини особисті немайнові права. Чи згодні ви з такою думкою редакції?

Задача № 7.

13 січня 2004 року громадянин Дорожин склав секретний заповіт, який був посвідчений нотаріусом згідно з нормами цивільного законодавства. У цьому заповіті він позбавив права на спадкування свого сина Віталія, який мав 16-ти річну дочку Ольгу. 20 лютого 2004 року Дорожин з сином, їдучи в одному автомобілі, потрапили в автомобільну катастрофу і обоє були тяжко травмовані. Віталій помер у лікарні о 13 годині 22 лютого, а його батько о 23 годині того ж дня. Після смерті Дорожина залишилася вдова, на користь якої і був складений заповіт. Вона вважала, що оскільки її покійний син був позбавлений права на спадкування, то його дочка не має на спадщину ніяких прав, і, таким чином, все майно має перейти до неї (вдови). Ольга наполягала на тому, що оскільки її батько помер раніше від діда, то згідно ч. IV ст. 1235 ЦК позбавлення Віталія права на спадкування втрачає чинність і вона (Ольга) має право на спадкування на загальних підставах. Вирішіть спір.

Задача № 8.

2 січня 2004 року громадянин Ващенко, який був самотнім, але мав рідного брата Петра, склав заповіт на користь Петрової дочки Марії. У заповіті зазначалося, що все майно має перейти Марії, при умові народження нею дитини на час відкриття спадщини. В іншому випадку майно мало перейти у власність територіальної громади. У день складання заповіту Ващенко ознайомив Марію із його змістом. Спадщина відкрилася через 4 місяці після складання заповіту. Марія на цей час була на 2-му місяці вагітності, про що була подана у нотаріальну контору відповідна медична довідка разом із заявою про прийняття спадщини. Однак нотаріус відмовився видати свідоцтво про право на спадщину у зв'язку з тим, що не була виконана умова заповіту, а саме – народження дитини на момент відкриття спадщини. На твердження Марії про те, що вона фізіологічне за такий короткий строк не могла народити дитини, він не реагував, оскільки у заповіті було чітко вказано, що право на спадкування виникне тільки при умові народження дитини на момент відкриття спадщини. Хто правий у цій ситуації?

Задача № 9.

У березні 2004 року подружжя Васильєвих склало спільний заповіт, у якому майно було заповідано їх 30-ти річній дочці-інваліду. Через місяць після складання заповіту чоловік помер. Дочка вважала, що половину майна за батьком вона мала право спадкувати. Її мати твердила, що дочка зможе успадкувати все майно за своїми батьками, але тільки після смерті матері. Хто правий у цій ситуації?

Задача № 10.

Подружжя Лавриненко склали спільний заповіт щодо майна, яке належало їм на праві спільної сумісної власності. Заповіт було зроблено на користь племінника Ігоря. З часом подружжя прийшло до висновку, що цей

заповіт не дуже зручний. Це пояснюється тим, що той з подружжя, який переживе другого з подружжя у разі потреби не може продати майно, що було спільною власністю подружжя, а зараз належить тільки йому, не може скасувати спільний заповіт. Особлива незручність була для Ігоря, який отримав би право на спадкування спільного майна подружжя після смерті того із подружжя, який пережив іншого. Щоб ви запропонували подружжю Лавриненко, щоб з одного боку уникнути цих незручностей, а з другого – забезпечити спадкування частки у спільному майні одним із подружжя за іншим при умові, що в кінцевому випадку право на спадкування майна, що є спільною сумісною власністю подружжя перейде до Ігоря?

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

• Виконання контрольної роботи є однією з форм самостійної роботи студента.

• Контрольна робота складається з двох завдань – казусів, до кожного з яких додаються Теоретичні питання, як пов'язаних так і не пов'язаних з темою завдання – казусу.

• Виконання роботи доцільно починати з висвітлення теоретичного питання. Для цього необхідно вивчити матеріали підручника та інших навчальних посібників, а також відповідні нормативні акти, керівні вказівки Пленуму Верховного Суду України.

• При вирішенні завдань рекомендується:

– дати правильну оцінку спірного правовідношення;

– в залежності від юридичної оцінки правовідношення підібрати норми, що регулюють ці правовідносини;

– рішення казусу повинно мати теоретичне і правове обґрунтування з посиланням на конкретні норми права (статті, пункти).

• Умову завдання переписувати не варто, достатньо лише зазначити варіант роботи, що має відповідати останній цифрі залікової книжки студента (Варіант 10 виконується студентом, номер залікової книжки якого закінчується нулем).

• Обсяг роботи має бути в межах 8-10 аркушів, формату А-4.

• Сторінки необхідно пронумерувати, залишивши на них поля – 2-3 сантиметра.

• В кінці роботи повинен бути поданий перелік використаної літератури і нормативних актів. В списку літератури необхідно зазначити автора роботи, її назву, видавництво та рік видання.

• При використанні нормативних актів, необхідно посилатись на джерела опублікування акту.

• При повторному використанні відповідних нормативних актів посилатись на джерела їх опублікування не потрібно.

ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

ВАРІАНТ 1.

Завдання № 1.

Які з названих суспільних відносин складають предмет цивільного права:

1. Відношення між ощадним банком і Тимченко, який вніс вклад в банк.
2. Відношення між підприємством і робітником цього підприємства, що виникли у зв'язку з заподіянням шкоди здоров'ю робітника.
3. Відношення між магазином і громадянами, які купують речі в цьому магазині.
4. Відношення між виконкомом місцевої Ради народних депутатів і Івановим у зв'язку з видачею йому ордера на квартиру.
5. Відношення між підприємствами, які уклали між собою договір поставки.
6. Відношення між фінансовим органом і громадянином щодо сплати податку з одержаних доходів.

Теоретичні питання:

1. Поняття предмету цивільного права і методу цивільно-правового регулювання.
2. Дія цивільного законодавства у часі, у просторі і за колом осіб.

Завдання № 2.

У Сіренка були украдені цінні речі. Про крадіжку він заявив в орган міліції. Проте розшукати вкрадені речі не вдалось. Через чотири роки після крадіжки Сіренко побачив свій костюм у комісійному магазині. Як виявилось, костюм був зданий у комісію Лугутіним. Сіренко подав позов до магазину і Лугутіна про повернення йому костюма. Лугутін пояснив, що рік тому він купив костюм у незнайомого громадянина.

Суд відмовив в позові Сіренку на тій підставі, що останній пропустив строк позовної давності, бо з часу, коли Сіренкові стало відомо про порушення його прав, пройшло більше трьох років.

Чи правильним є рішення суду?

Теоретичні питання:

1. Зупинення і перерив строків позовної давності. Поновлення строку позовної давності.
2. Поняття та значення позовної давності. Види строків позовної давності.

ВАРІАНТ 2.

Завдання № 1.

Від'їжджаючи в довгострокове відрядження Лукіна зажадала, щоб чоловік видав їй розписку про те, що за час її відсутності він не буде продавати належне їм спільне майно.

Така розписка була написана чоловіком Лукіної і завірена нотаріусом.

Повернувшись через пів року додому Лукіна встановила, що чоловік продав телевізор своєму приятелю. Лукіна подала до чоловіка позов про визнання договору купівлі-продажу телевізора недійсним. До позовної заяви була додана розписка чоловіка.

Яке рішення має постановити суд?

Теоретичні питання:

1. Поняття цивільної дієздатності фізичної особи. Обмеження дієздатності фізичної особи.

2. Виникнення цивільних правовідносин. Юридичні факти.

Завдання № 2.

1 січня 1998р. Кулько здав в оренду на 5 років свій будинок Лозенку. Орендна плата була передбачена в розмірі 200грн. в рік з внесенням цієї суми щорічно в січні наперед за рік. Оскільки Лозенко на протязі всього строку дії договору орендної плати не вносив, Кулько 25 лютого 2003 року подав позов до Лозенка про стягнення орендної плати за чотири роки в сумі 800грн. Лозенко просив в позові відмовити, оскільки позивач пропустив строк позовної давності.

Вирішіть справу.

Теоретичні питання:

1. Початок перебігу строків позовної давності.

2. Наслідки закінчення строку позовної давності.

ВАРІАНТ 3.

Завдання № 1.

Сімнадцятилітній Михайло Кириченко на першу свою заробітну плату купив у Семена Міщенко куртку. Батьки Михайла стали вимагати щоб він повернув куртку приятелю і забрав у нього свої гроші. Михайло не послухав батьків і на наступний день уклав договір купівлі-продажу з Селюковим, за яким Михайло передав Селюкову куртку, а взамін одержав від нього годинник. Батьки Михайла зажадали розірвання цього договору.

Оскільки контрагенти за обома угодами відмовились виконати вимоги його батьків, батько Михайла звернувся з позовом до суду про визнання договорів купівлі-продажу і міни недійсними.

Чи підлягають ці позови задоволенню?

Теоретичні питання:

1. Поділ фізичних осіб на групи в залежності від ступеня їх дієздатності і обсяг їх дієздатності.
2. Види суб'єктів цивільного права.

Завдання № 2.

Бригада електромонтерів з 5 осіб уклала договір з ЖБК «Молодіжний», за яким зобов'язалась в парадних та інших підсобних приміщеннях будинку замінити електропроводку. Оскільки роботи виконані недоброякісно, правління ЖБК відмовилось їх сплатити.

Адвокат, до якого бригада звернулася за роз'ясненням сказав, що вона може захистити свої інтереси звернувшись з позовом до арбітражу, оскільки за думкою адвоката бригада є юридичною особою, а відповідно до закону спори між організаціями вирішують органи арбітражу.

Чи правильним є роз'яснення адвоката?

Теоретичні питання:

1. Поняття та ознаки юридичної особи. Правоздатність і дієздатність юридичної особи.
2. Зміст правоздатності фізичних осіб та обмеження їх правоздатності.

ВАРІАНТ 4.

Завдання № 1.

Коли Григорію Долону виповнилось 14 років, бабуня на день народження подарувала йому 100 грн. Григорій наступного дня пішов в ощадбанк і поклав ці гроші на ощадкнижку. Через три місяці він зняв з книжки 20 грн. і купив у батька свого товариша Чернова песика.

Мати стала вимагати, щоб Чернов забрав песика і повернув гроші. Оскільки Чернов відмовився це зробити, мати Григорія звернулася з позовом до суду про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

Чи підлягає цей позов задоволенню?

Чи правильно вчинили працівники ощадбанку видавши гроші Григорію без згоди на це його батьків?

Теоретичні питання:

1. Обсяг дієздатності фізичних осіб віком до 14 років і від 14 до 18 років.
2. Відмінність строків позовної давності від інших строків цивільного права.

Завдання № 2.

Смірнов на озері ловив рибу. Човен перевернувся і він утопився. Все це сталося на очах чотирьох мешканців сусіднього села, які ловили рибу з берега. Тіло Смірнова не знайшли.

Дружина Смірнова через шість місяців після нещасного випадку звернулася з заявою до суду про оголошення чоловіка померлим.

Теоретичні питання:

1. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою і оголошення її померлою.
2. Утворення юридичних осіб. Установчі документи.

ВАРІАНТ 5.**Завдання № 1.**

Лукомський був оголошений померлим відповідно до вимоги закону. Його майно перейшло до його дружини, як єдиній спадкоємиці першої черги. Через рік вона продала будинок Сучкову, автомашину – Анохіну, бібліотеку Жаркову. Всі вони знали, що купують речі, які належать особі, оголошеною померлою. Декілька цінних картин, а також ряд інших речей були продані невідомим особам.

Скрипку, фотоапарат, телевізор дружина залишила собі. Частину грошей, одержаних від продажу картин вона витратила на купівлю меблів.

Через два роки після оголошення Лукомського померлим, він повернувся. На цей час дружина вступила в повторний шлюб з Мілько і відмовилась повернутись до Лукомського, а також відмовилась віддати йому речі що зберіглися і гроші, одержані за продане майно.

Тоді Лукомський звернувся до суду з позовом до своєї дружини і тих осіб, що купили речі. Від останніх він вимагав повернення будинку, автомашини і бібліотеки, а від дружини скрипку, фотоапарат, телевізор, а також меблі, оскільки вони були куплені на гроші, одержані від реалізації картин. Він вимагав також повернення грошей, виручених від реалізації іншого майна що належало йому. Лукомський просить суд визнати недійсним шлюб його дружини з Мілько.

Які вимоги Лукомського є обґрунтованими?

Теоретичні питання:

1. Наслідки явки фізичної особи оголошеної померлою.
2. Види юридичних осіб.

Завдання № 2.

Завод, що входив до складу виробничого об'єднання, уклав договір поставки з текстильним комбінатом. Оскільки завод поставив недоброякісну продукцію комбінат звернувся в арбітражний суд з позовом до заводу про сплату неустойки і відшкодування заподіяних збитків неналежним виконанням договору.

Арбітраж притягнув до участі в справі виробниче об'єднання, в яке входив завод і стягнув з об'єднання неустойку і збитки на користь позивача.

Чи є рішення арбітражу правильним?

Теоретичні питання:

1. Майнова відповідальність юридичних осіб.
2. Поняття і види правочинів.

ВАРІАНТ 6.

Завдання № 1.

Після смерті Чудновського залишилось майно: житловий будинок, предмети домашньої обстановки, вжитку і вклад в ощадному банку.

Оскільки Чудновський проживав один, нотаріус вжив заходи про охорону майна, призначив охоронця спадкового майна, попередньо склавши його опис. Нотаріус виявив в числі інших речей золоті брошку, годинник, серги з діамантами, вінчальну каблучку, срібні ложки, злиток золота вагою 72 гр. і злиток срібла вагою 224 гр. Через два місяці після відкриття спадщини в нотаріальну контору звернулась дочка Чудновського з заявою про прийняття спадщини, а через чотири місяці вона звернулась до нотаріуса з заявою про видачу їй свідоцтва про право на спадщину. Нотаріус видав свідоцтво про право на спадщину на будинок, предмети домашньої обстановки і вжитку і вклад в ощадному банку. У видачі свідоцтва на право спадщини на золото, срібло і виробів з них відмовив, пояснив, що ці речі не можуть переходити за спадщиною, а передаються державі.

Чи правильні дії, роз'яснення нотаріуса?

Теоретичні питання:

1. Поняття речі в цивільному праві. Класифікація речей і її правове значення.
2. Поняття і значення представництва. Види представництва.

Завдання № 2.

В газеті було оголошено про ліквідацію одного з підприємств побутового обслуговування. В цьому оголошенні був зазначений строк, на протязі якого кредитори підприємства можуть звернутись до нього з претензіями. Строк ліквідації справ та майна підприємства був встановлений до 1 листопада 1995 р. В зазначений строк до підприємства було подано ряд вимог, в тім числі вимога раціоналізаторів за втілення на підприємстві раціоналізаторські пропозиції, вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної підприємством своїм робітникам, вимоги державних підприємств, що впливали із різних договорів (зокрема з договору поставки), вимоги громадян щодо неналежного виконання підприємством договору побутового підяду. Оскільки коштів для повного задоволення усіх претензій не вистачило, підприємство задовольнило вимоги кредиторів пропорційно сумі боргу підприємства кожному з них.

Чи правильне рішення прийняла ліквідаційна комісія?

Теоретичні питання:

1. Порядок і правові наслідки ліквідації юридичної особи. Задоволення вимог кредиторів підприємства, що ліквідується.
2. Дії і послуги як об'єкти цивільних прав.

ВАРІАНТ 7.

Завдання № 1.

Соченко позичила Хілько 500 грн. В розписці Хілько зобов'язувався одержати гроші повернути через два місяці. Через три місяці після укладання договору Соченко звернулась до суду з позовом до Хілько про стягнення 500 грн. В позовній заяві вона зазначила, що оскільки відповідач грошей в строк не повернув, вона просить стягнути з нього 500 грн. До позовної заяви була подана розписка Хілько. Заперечуючи проти позову Хілько заявив, що борг в сумі 500 грн. він повернув Соченко вчасно, що можуть засвідчити Томенко і Ручко, але він забув забрати свою розписку у Соченко.

Вирішіть справу.

Теоретичні питання:

1. Форма правочину. Наслідки порушення форми правочину.
2. Поняття повноважень представника і їх особливості.

ВАРІАНТ 8.

Завдання № 1.

Савічев зайшов до свого знайомого Тулько і застав того в стані сильного сп'яніння. Тулько запропонував Савічеву випити горілки і продовжував пити сам. Потім Тулько зняв свій годинник, який був куплений за кілька днів до цього за 600 грн. і подарував його Савічеву. Наступного дня Тулько зажадав від Савічева, щоб той повернув йому годинник. Оскільки Савічев відмовився це зробити, Тулько звернувся до суду з позовом про визнання договору дарування недійсним. Заперечуючи проти позову, Савічев зазначав, що Тулько добровільно, без будь-якого тиску з його боку, уклад цей договір, а стан сп'яніння не є підставою для визнання договору недійсним.

Вирішіть справу.

Теоретичні питання:

1. Умови дійсності правочину. Наслідки визнання правочину недійсним.
2. Довіреність поняття, види, форма, строк дії.

Завдання № 2.

Директор автотранспортного підприємства видав наказ, яким заборонив бухгалтерії виплачувати слюсарю Сидорову заробітну плату і розпорядився видавати заробітну плату його дружині. Застосування такого заходу в наказі мотивувалося тим, що Сидоров зловживає спиртними напоями.

Чи правомірний такий наказ?

Теоретичні питання:

1. Обмеження дієздатності фізичних осіб, хто в праві обмежити фізичну особу в дієздатності.
2. Поняття місця проживання фізичної особи і його правове значення.

ВАРІАНТ 9.

Завдання № 1.

Подружжя Коваленків зібрали цінну колекцію китайського фарфору. Після смерті Коваленка спадщину, в яку входила і половина колекції, прийняли три спадкоємці: його дружина, син і непрацездатний племінник, що був на утриманні більше року. Племінник виявив бажання одержати поряд з іншим майном одну третину колекції фарфору, що переходила за спадщиною. Дружина Коваленка заперечувала, щоб колекцію ділили між спадкоємцями, бо колекція втратить від цього свою цінність. Дружина Коваленка просила залишити всю колекцію їй, оскільки половина колекції належить їй, як сумісно нажите з чоловіком майно, а, одержавши другу половину, вона відмовиться від своєї частини у вартості інших речей на відповідну суму.

Як слід розділити майно між спадкоємцями?

Теоретичні питання:

1. Поняття подільних та неподільних речей.
2. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Завдання № 2.

Восьмирічний Сергій Юрченко, що мешкав разом з батьками в м.Харкові, одержав за заповітом від свого діда будинок. Цей будинок знаходився в м. Полтаві, тому використати його для проживання Сергій і його батьки не могли.

Між іншим батьки Сергія жили з сином в гуртожитку. Батьки Сергія вирішили будинок, одержаний Сергієм за спадщиною, продати, а на виручені кошти купити інший будинок в Харкові. В зв'язку з цим вони звернулись до юридичної консультації і просили роз'яснити, як необхідно діяти, щоб продати будинок Сергія.

Теоретичні питання:

1. Види представництва. Повноваження законних представників.
2. Види особистих немайнових прав фізичних осіб.

ВАРІАНТ 10.

Завдання № 1.

Батько уклав договір купівлі-продажу жилого будинку з Маровим. Договір був нотаріально посвідчений. Вальков одержав гроші, звільнив будинок і передав його Марову, Але після передачі будинку Вальков почав розбирати повітку і літню кухню, які знаходились на тій же земельній ділянці. У зв'язку з цим між Маровим і Вальковим виник спір. Маров стверджував, що купляючи будинок, він набуває і право на повітку і літню кухню, хоча про це сторони не домовлялись. Вальков доводив, що оскільки в договорі купівлі-продажу не було обумовлено, що предметом договору крім будинку є також і повітка, і літня кухня, вони не перейшли у власність на

покупця. Отже він (Вальков) може розпоряджатися цими об'єктами за своїм розсудом як власник.

Хто з них правий?

Теоретичні питання:

1. Правовий режим головної речі і її приналежності. Поняття складової частини речі.
2. Продукти творчої діяльності як об'єкти цивільних прав.

Завдання № 2.

Студент інституту Віктор Савченко (19 років) одержав з м.Славути, де проживали його батьки, телеграму терміново приїхати, бо тяжко захворів батько. Але грошей на дорогу у Віктора не було, бо за два дні до одержання телеграми він купив хутряню куртку за 400 грн., на яку пішли всі його гроші. Віктор звернувся до коменданта гуртожитку Волкова з проханням позичити йому 100 грн. для покупки білета на літак, але той йому відмовив і запропонував продати йому (Волкову) куртку за 130 грн. Оскільки у Віктора не було іншого виходу, прийшлося погодитись з пропозицією Волкова. Через два місяці Віктор повернувся і звернувся до Волкова з вимогою повернути куртку. При цьому він обіцяв повернути йому одержані гроші за куртку. Волков відмовився виконати цю вимогу. Віктор звернувся з позовом до суду.

Як слід вирішити суперечку?

Теоретичні питання:

1. Види недійсних правочинів. Наслідки визнання правочину недійсним.
2. Філіали і представництва юридичних осіб.

ВАРІАНТ 11.

Завдання № 1.

Василь придбав у магазині новий телевізор і тому вирішив викинути старий телевізор на смітник. Через годину після того, як стара річ була викинута, Василь випадково дізнався про те, що у одній із майстерень купують старі телевізори, які використовують для запасних частин. У зв'язку з цим Василь повернувся на смітник, біля якого стояв семирічний Зіновій. У той момент, коли Василь спробував взяти річ, щоб завантажити її у багажник автомобіля, Зіновій сказав йому, що він стереже телевізор доти, доки за ним не прийде батько, який пішов за візком. Під час розмови якраз надійшов батько Зіновія. Між ним і Василем виникла суперечка з приводу того, хто є власником речі.

Проаналізуйте ситуацію.

Теоретичні питання:

1. Право приватної власності. Суб'єкти права приватної власності.
2. Право державної власності. Суб'єкти права державної власності.

Завдання № 2.

Після завершення будівництва житлового будинку Юрій вирішив продати його. Але у нотаріальній конторі відмовилися посвідчити договір купівлі-продажу, оскільки на думку нотаріуса у Юрія не виникло право власності на цей будинок. Юрій з цим висловив свою незгоду посилаючись на абзац 1 ч. 2 ст. 331 ЦК, відповідно до якого право власності на новостворене нерухоме майно виникає з моменту завершення будівництва

Вирішить спір.

Теоретичні питання:

1. Підстави набуття права власності.
2. Підстави припинення права власності.

ВАРІАНТ 12.

Завдання № 1.

У грудні 2003 року від Іванова було вкрадено собаку. У січні 2004 року він дізнався про те, що його собака знаходиться у Петрова. Петров відмовився повернути собаку, посилаючись на свідків, які підтвердили, що собака була ним куплена на базарі у районному центрі. За час суперечок собака втекла. Іванов поставив вимогу перед Петровим про грошову компенсацію. Петров запропонував Іванову знайти собаку, а не просити гроші.

Проаналізуйте ситуацію

Теоретичні питання:

1. Право спільної часткової власності: поняття та зміст. Суб'єкти права спільної часткової власності.
2. Поділ майна, що є спільній частковій власності.

Завдання № 2.

Валерій загубив свого годинника «Учитель – року 2003». Його знайшов Петро і продав Григорію. Останній прикрасив браслет дуже дорогими дрібничками. Через півроку Валерій помітив свого годинника на руці у Григорія і поставив вимогу про повернення речі. Григорій погодився, але у свою чергу поставив вимогу перед Валерієм компенсувати зроблені ним витрати, оскільки прикраси не можна відділити від браслету без пошкодження останнього. Валерій відмовився, сказавши при цьому: «А хто просив тебе прикрашати річ?»

Проаналізуйте ситуацію.

Теоретичні питання:

1. Поділ майна, що є у спільній сумісній власності.
2. Засади захисту права власності.

ВАРІАНТ 13.

Завдання № 1.

Ганна уклала договір житлового найму із Поліною. За цим договором наймодавець (Ганна) здавала у користування (для проживання) наймачу (Поліні) будинок строком на один рік. Після закінчення строку дії договору наймодавець поставила вимогу перед наймачем про звільнення будинку. Але Поліна відмовилась, наполягаючи на укладенні договору на новий строк. Адвокат Антон порадив Ганні звернутися до суду з вимогами про звільнення будинку з метою захисту права власності, а студент-юрист Сергій – із негативним позовом.

Яку пораду ви вважаєте правильною? Свою відповідь обґрунтуйте.

Теоретичні питання:

1. Право власника на вимогу майна від добросовісного набувача. Права і обов'язки добросовісного набувача.
2. Захист права власника від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння (негативний позов).

Завдання № 2.

У вересні 2003 року у Вікторії корова не повернулася із пасовища. Вона довго шукала тварину і знайшла її у травні 2004 року у Лесі. Леся відмовилася повернути корову, посилаючись на те, що у вересні 2003 року вона купила її на базарі, що можуть підтвердити свідки. Вікторія і Леся сперечалися кілька днів. За цей час корова, не дивлячись на те, що Леся за нею доглядала як завжди, здохла.

Вирішіть справу.

Теоретичні питання:

1. Види речових прав на чуже майно та їх захист.
2. Суб'єкти права володіння чужим майном.

ВАРІАНТ 14.

Завдання № 1.

У якій із запропонованих ситуацій передбачено договір на користь третьої особи. Свою відповідь обґрунтуйте.

Ситуація 1. Козловський уклав договір страхування, за яким була обумовлена виплата страхової суми у разі його смерті протягом строку дії договору його племіннику.

Ситуація 2. Вайнтруб уклав договір страхування щодо свого 8-річного сина.

Ситуація 3. Власов уклав договір купівлі – продажу земельної ділянки. За цим договором власником ділянки стала його 16-річна дочка.

Ситуація 4. Проць позичив Ціптяку 800 грн. В договорі було обумовлено повернення боргу сестрі кредитора.

Теоретичні питання:

1. Підстави виникнення права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис).
2. Договір про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб: строк дії та зміст.

Завдання № 2.

Володимир зайшов до магазину «Кераміка», у якому покупці здійснювали самообслуговування, взяв із полиці керамічний кубок і ненароком його розбив. Продавець поставив перед Володимиром вимогу оплатити виріб, який він розбив. Володимир відмовився, посилаючись на те, що у нього ще не виникли договірні відносини з магазином, і тому він не може нести договірну відповідальність, а суб'єктом позадоговірної відповідальності він не може бути, оскільки випадок є обставиною, яка звільняє від цивільно-правової відповідальності.

Дайте юридичний аналіз ситуації.

Теоретичні питання:

1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності.
2. Майнові права інтелектуальної власності.

ВАРІАНТ 15.**Завдання № 1.**

Приватбанк видав річну гарантію на виконання обов'язку фірмою «Вікторія» перед фірмою «Вторчермет». Після спливу 10 місяців, коли настав строк виконання зобов'язання боржником, кредитор поставив вимогу перед гарантом про виконання обов'язку боржника у зв'язку з тим, що сам боржник свого зобов'язання не виконав. Приватбанк не тільки не виконав обов'язки боржника, а й не сплатив суму, на яку було видано гарантію.

Дайте юридичний аналіз ситуації.

Теоретичні питання:

1. Поняття і джерела авторського права,
2. Об'єкти авторського права. Твори, які не є об'єктами авторського права.

Завдання № 2.

За домовленістю між громадянами Шелепою та Грициком перший мав виконати ремонтні роботи у чотирьох кімнатах житлового будинку другого. Оскільки Шелепа мав дуже велику потребу у грошах, то ще до виконання робіт отримав усю суму заробітку, що було належним чином оформлено. Після того, як 50% робіт було виконано, Шелепа раптово помер. Через день після похорону Грицик поставив вимогу перед сином Шелепи, який був єдиним спадкоємцем і теж виконував замовлення на проведення ремонтних робіт, виконати ті роботи, які не встиг виконати спадкодавець. Син Шелепи відмовився не тільки завершити розпочату батьком роботу, а й повернути гроші за невиконану частину замовлення. При цьому він посилався на ч. 1

ст. 608 ЦК, відповідно до якої зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою. У свою чергу Грицик посилався на ч. 1 ст. 1231 ЦК, відповідно до якої до спадкоємця переходить обов'язок відшкодувати майнову шкоду (збитки), яка була завдана спадкоємцем.

Оцініть аргументи обох сторін. Вирішіть справу.

Теоретичні питання:

1. Виникнення суміжних прав.
2. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав.

ВАРІАНТ 16.

Завдання № 1.

Громадянин Панов взяв кредит у банку «Аваль» у розмірі 10 тис. грн. строком на один рік. Через місяць після того, як було взято кредит, позичальник загинув в автомобільній катастрофі. Кредит був забезпечений поручителем Володимировим. За померлим майно успадкував його син, схильний до пияцтва. Він швидко розтратив спадкове майно і не зміг повернути кредит, взятий його батьком. Тоді кредитор звернувся з вимогою про повернення кредиту до поручителя Володимирова, який навідріз відмовився виконати обов'язок поручителя, оскільки вважав, що порука припинилася із смертю особи, зобов'язання якої було забезпечено порукою, оскільки борг перейшов до іншої особи. Чи можна погодитися із таким твердженням Володимирова?

Свою відповідь обґрунтуйте.

Теоретичні питання:

1. Строки чинності суміжних майнових прав.
2. Захист авторського права і суміжних прав.

Завдання № 2.

Гр. Заєць 10-го січня 2003 року придбав у магазині «ЦУМ» машину «Вірпул». Строк гарантії було встановлено в один рік. 25-го грудня 2003 року пральна машина перестала працювати. Заєць 26-го грудня звернувся до магазину з вимогою про безоплатне усунення недоліків товару. Йому пообіцяли послати майстра наступного дня. Однак майстер не прийшов ні 27-го грудня, ні в наступні 3 дні. Тоді 2-го січня 2004 року Заєць знову звернувся до магазину, але все повторилося спочатку.

1. Які дії Ви б порадили зробити Зайцю у зв'язку з тим, що гарантійний строк незабаром мав закінчитися?
2. Складіть текст відповідної заяви, скарги чи іншого документа, який необхідний у даному випадку.

Теоретичні питання:

1. Обов'язки недобросовісного володільця.
2. Умови неможливості вимагання майна з незаконного володіння іншої особи.

ВАРІАНТ 17.

Завдання № 1.

Василь та Іван грали в карти. Іван програв Василеві усі гроші, які мав при собі, а потім вони продовжили гру з умовою, що той хто програє, якщо не матиме грошей, то заплатити наступного дня. Іван програв ще 200 грн. Василь засумнівався в тому, що Іван цю суму поверне і тому погрожуючи розпрравою змусив Івана написати боргову розписку на цю суму. Гра проходила на підвір'ї Василя і випадковим свідком того, як Василь погрожував Іванові стала Василева сусідка. У розписці було вказано 3-ох денний строк повернення (боргу).

Щоб Ви порадили Івану у цій ситуації?

Теоретичні питання:

1. Договір про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб: строк дії та зміст.
2. Підстави припинення права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб.

Завдання № 2.

Громадянин Пехньо уклав договір позики із громадянином Семчуком на суму 1000 грн. Строк договору позики мав становити один рік. Договір позики передбачав виплату 5% річних. Через місяць після укладення договору позичальник Семчук помер. Через три дні після смерті позичальника спадкоємці повідомили позикодавця про відкриття спадщини. Уже наступного дня позикодавець звернувся до спадкоємців позичальника з вимогою повернути йому борг. Спадкоємці не заперечували проти цього, але погоджувалися повернути борг тільки після настання строку повернення боргу. Позикодавець з цим не погодився.

Дайте юридичний аналіз ситуації.

Теоретичні питання:

1. Сторони у зобов'язанні.
2. Загальне поняття про договір.

ВАРІАНТ 18.

Завдання № 1.

Вавілов звернувся з проханням до Геращенка позичити йому 150 грн. строком на 10 днів. Геращенко мав біля себе тільки 100 грн., але погодився дати в борг ту суму, яку просив Вавілов. Останній написав боргову розписку, що отримав 150 грн. Наступного дня Геращенко раптово помер. Його вдова знайшла боргову розписку і поставила вимогу перед Вавіловим повернути 150 грн., але той погодився повернути тільки 100 грн. При цьому він сказав, що це можуть підтвердити свідки. Вдова Геращенка, посилаючись на ст. 1051 ЦК твердила, що оскільки договір укладений у письмовій формі то показання свідків не можуть братися до уваги.

Проаналізуйте ситуацію.

Теоретичні питання:

1. Сторони у зобов'язальних відносинах
2. Способи забезпечення зобов'язання.

Завдання № 2.

У самотньої Олени тяжко захворів син. На ліки потрібні були великі кошти, яких в Олені не було. Вона звернулася до свого сусіда Павла з проханням дати їй в борг 1000 грн. строком на 3 місяці. Той погодився, але при умові, що через 3 місяці Олена поверне 1500 грн. Остання була у відчаї і прийняла умови Павла. Договір було належним чином оформлено. Через 3 місяці син Олени одужав, вона вийшла із стресового стану і звернулася до Павла з проханням зменшити відсоток боргу, на що отримала відмову.

Що можна порадити Олені?

Теоретичні питання:

1. Оформлення права на спадщину.
2. Спадковий договір.

ВАРІАНТ 19.**Завдання № 1.**

Олег керував «Москвичем» на підставі довіреності. Під час руху по одній із вулиць Донецька він порушив правила і пошкодив автомобіль «Вольво». Власник «Вольво» пред'явив претензії Олегу щодо компенсації завданої шкоди. Олег переадресував ці претензії власнику «Москвича». При цьому він посилався на ч. 2 ст. 1187 ЦК, де у числі осіб, які відповідають за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, не названо осіб, які володіють транспортним засобом на підставі довіреності.

Висловіть свою думку з приводу того чи повинен Олег відшкодувати завдану шкоду.

Теоретичні питання:

1. Види спадкування.
2. Черги спадкоємців.

Завдання № 2.

1 січня 2004 року громадянин Кравчук після святкування Нового року, будучи у нетверезому стані, не закрив кран у ванні і пішов спати. В результаті такої недбалості вода почала заливати квартиру, яка знаходилася поверхом нижче. Власники цієї квартири намагалися розбудити Кравчука, але даремно. Тоді вони виламали вхідні двері його квартири і перекрили кран. Їм було завдано шкоди на 2 тис. грн. Кравчук відмовився її відшкодувати, а в свою чергу висунув зустрічну вимогу відремонтувати пошкодані двері і відшкодувати моральну шкоду за зіпсоване новорічне свято.

Дайте юридичний аналіз ситуації.

Теоретичні питання:

1. Мета та форма складення секретного заповіту.
2. Особливий порядок посвідчення нотаріусом секретного заповіту.

ВАРІАНТ 20.**Завдання № 1.**

У 1999 році помер громадянин Мазурок, який разом із своєю дружиною на праві спільної сумісної власності володів будинком. Заповіту не залишив. Разом з батьками проживав син Володимир (на момент відкриття спадщини і після цього). У спадкодавця була ще дочка Надія, яка проживала окремо із своєю сім'єю. Після смерті Мазурка ніхто із спадкоємців не звернувся до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини. У 2004 році померла вдова Мазурка. Син продовжував проживати у батьківському будинку. Дочка і син звернулися до нотаріальної контори із заявою про право на спадщину. Обоє отримали свідоцтво про право на 1/2 будинку.

Чи правильно їм було видане свідоцтво про частку у спадщині? Свою відповідь обґрунтуйте.

Теоретичні питання:

1. Види зобов'язань залежно від визначеності змісту.
2. Система зобов'язань. Класифікація.

Завдання № 2.

У січні 2004 року помер громадянин Шутко. Після його смерті залишилася 50-ти річна вдова, яка працювала в магазині продавцем, дочка – дільничний терапевт, син – інвалід та 75-ти річний батько. У заповіті синові Шутко заповів дачний будинок вартістю 10 тис. грн. та акції на суму 1 тис. грн., батькові – автомобіль вартістю 8 тис. грн., меблевий гарнітур – вартістю 2 тис. грн. та акцій на суму 1 тис. грн. Будинок та решту майна на суму 66 тис. грн. Шутко заповів заводові, на якому працював понад 30 років. Син і батько звернулися до суду з позовом про визнання заповіту частково недійсним, оскільки на їх думку за заповітом вони отримали менше ніж повинні отримати як спадкоємці, котрі мають право на обов'язкову частку у спадщині. Син вважав, що він може додатково претендувати на майно вартістю 1 тис. грн., а батько – 3 тис. грн.

Спробуйте довести безпідставність претензій спадкоємців.

Теоретичні питання:

1. Підстави виникнення зобов'язань.
2. Суб'єкти зобов'язань.

З М І С Т

Глава 1. Загальні положення	4
1. Поняття, предмет і метод цивільного права України.....	4
2. Цивільне законодавство: поняття, система, дія, аналогія.....	5
3. Цивільні правовідносини: поняття, елементи, види, підстави.....	8
4. Способи захисту цивільних прав та інтересів.....	10
Глава 2. Фізичні та юридичні особи	16
5. Цивільна правоздатність фізичної особи. Обмеження правоздатності.	16
6. Поняття та види цивільної дієздатності фізичної особи.....	17
7. Порядок надання повної цивільної дієздатності.....	19
8. Обмеження дієздатності. Визнання фізичної особи недієздатною. Правові наслідки.....	20
9. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Правові наслідки.....	22
10. Оголошення фізичної особи померлою.....	24
11. Опіка та піклування в цивільному праві.....	25
12. Особисті немайнові права фізичної особи: поняття, види, захист.....	28
13. Поняття, ознаки та види юридичних осіб.....	29
14. Припинення юридичної особи: форми, порядок, підстави.....	32
15. Поняття та види господарських товариств.....	35
Глава 3. Об'єкти цивільних прав. Правочини	36
16. Поняття та види об'єктів цивільних прав.....	36
17. Поняття та види речей. Майно.....	37
18. Класифікація речей у цивільному праві.....	38
19. Поняття та види правочинів.....	40
20. Умови дійсності правочинів.....	42
21. Форма правочину. Правові наслідки порушення форми правочину.....	44
22. Поняття та види недійсних правочинів.....	46
23. Нікчемні правочини.....	47
24. Оспорювані правочини.....	53
25. Представництво: поняття, види, передоручення.....	55

Глава 4. Строки. Позовна давність.	
Відповідальності у цивільному праві.....	60
26. Поняття строку та терміну у цивільному праві. Порядок їх обчислення	60
27. Позовна давність: поняття, види, початок перебігу.....	60
28. Зупинення та переривання перебігу позовної давності.....	61
29. Цивільно-правова відповідальність: поняття, види та умови настання.....	63
30. Обставини, що звільняють від відповідальності у цивільному праві...	65
Глава 5. Право власності. Речові права	67
31. Поняття та зміст права власності. Підстави набуття права власності ..	67
32. Знахідка як спосіб виникнення права власності	69
33. Набуття права власності на скарб	70
34. Набувальна давність	71
35. Право спільної власності	71
36. Право спільної сумісної власності.....	72
37. Право спільної часткової власності	73
38. Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності	75
39. Підстави припинення права власності	75
40. Реквізиція та конфіскація	78
41. Віндикаційний позов	79
42. Негаторний позов.....	81
43. Речові права на чуже майно	83
44. Поняття та зміст сервітуту.....	84
45. Поняття та зміст права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)	87
46. Суперфіцій.....	89
47. Поняття та зміст авторського права та суміжних прав. Строк їх дії ...	90
Глава 6. Поняття зобов'язання.	
Види забезпечення виконання зобов'язань	94
48. Поняття та види зобов'язань. Сторони у зобов'язанні	94
49. Відступлення права вимоги та заміна боржника у зобов'язаннях	98
50. Види забезпечення виконання зобов'язань	100
51. Поняття та види застави	102
52. Порука і гарантія як способи забезпечення виконання зобов'язань.....	103
53. Підстави припинення зобов'язань.....	106
54. Цивільно-правовий договір: поняття, види, умови, порядок укладення	108

Глава 7. Договори про передачу майна у власність та у користування, про виконання робіт	114
55. Договір купівлі-продажу: поняття та юридична характеристика	114
56. Юридична характеристика договору роздрібної купівлі продажу	119
57. Права покупця у разі придбання товару належної та неналежної якості	122
58. Договір поставки: поняття та юридична характеристика	125
59. Відмінність договору поставки від договору купівлі-продажу	127
60. Договір дарування. Пожертва	129
61. Договір ренти	131
62. Договір довічного утримання (догляду)	132
63. Договір найму (оренди): поняття, характеристика, підстави розірвання	134
64. Договір найму (оренди) земельної ділянки	136
65. Договір найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди	137
66. Договір найму (оренди) транспортного засобу	139
67. Договір лізингу: поняття та юридична характеристика	141
68. Договір найму (оренди) житла	144
69. Договір позички: поняття та юридична характеристика	146
70. Договір підряду: поняття та юридична характеристика	148
Глава 8. Договори про надання послуг	153
71. Договір перевезення: поняття, види та юридична характеристика	153
72. Договір перевезення пасажирів та багажу	155
73. Договір зберігання: поняття, види та юридична характеристика	158
74. Спеціальні види зберігання	162
75. Договір страхування: поняття та юридична характеристика	164
76. Договір доручення	166
77. Договір комісії	168
78. Договір управління майном	171
79. Договір позики	173
80. Кредитний договір	176
81. Договір банківського вкладу	178
82. Договір факторингу	180
83. Договір комерційної концесії	181
Глава 9. Недоговірні зобов'язання	185
84. Поняття та види недоговірних зобов'язань	185
85. Публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу	186
86. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу	187
87. Загальні положення про відшкодування шкоди	190
88. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки	191

89. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою та неповнолітньою особою.....	193
90. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною особою, особою дієздатність якої обмежена та особою, яка не усвідомлювала своїх дій.....	197
91. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органу дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду.....	199
92. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.....	202
93. Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого.....	204
94. Моральна шкода та порядок її відшкодування.....	206

Глава 10. Спадкове право 209

95. Загальні положення про спадкування.....	209
96. Відкриття спадщини. Час та місце відкриття спадщини.....	211
97. Усунення від спадщини.....	211
98. Спадкування за заповітом.....	212
99. Форма заповіту та порядок його посвідчення.....	213
100. Види заповітів. Зміна та скасування заповіту.....	214
101. Право на обов'язкову частку в спадщині.....	215
102. Спадкування за законом.....	216
103. Черговість спадкування за законом.....	217
104. Спадковий договір.....	218

Список використаних та рекомендованих джерел..... 220

Тестові та практичні завдання 222

Методичні вказівки з написання контрольної роботи 328

Завдання до контрольних робіт..... 329

ВИЩІЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
(У ЗАПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ) :
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК : ПРАКТИКУМ.**

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

- Матвійчук В.К.,** доктор юридичних наук, доцент – Глава 5 (п. 31-39); Тестові та практичні завдання. Методичні вказівки до написання контрольної роботи. Завдання до контрольних робіт.
- Мироненко В.П.,** кандидат юридичних наук, доцент – Глава 2 (п. 5-10); Глава 3 (п.п. 19-24); Глава 7 (п.п. 55-59, 63-70); Глава 8 (п.п. 71-74, 78, 83); Глава 9 (п.п. 84-86).
- Нікітін Ю.В.,** кандидат юридичних наук, доцент – Глава 10 (п.п. 95-99); Тестові та практичні завдання. Методичні вказівки до написання контрольної роботи. Завдання до контрольних робіт.
- Полішко Н.Л.,** доцент кафедри цивільного та господарського права НАУ – Глава 1 (п.п. 1-4); Глава 2 (п.п. 11-15); Глава 3 (п.п. 16-18); Глава 4 (п.п. 29,30); Глава 6 (п.п. 53-54); Глава 9 (п.п. 87-94).
- Тімуш І.С.,** доктор юридичних наук, доцент – Глава 3 (п. 25); Глава 4 (п.п. 26-28); Глава 6 (п.п. 48-52); Глава 7 (п.п. 60-62); Глава 8 (п.п. 75-77, 79-82).
- Харь І.О.,** кандидат юридичних наук – Глава 5 (п.п. 40-47); Тестові та практичні завдання. Методичні вказівки до написання контрольної роботи. Завдання до контрольних робіт.
- Прилуцький Р.Б.,** кандидат юридичних наук, доцент – Глава 10 (п.п. 100-104).

ВНЗ «Національна академія управління»
03151, Україна, м. Київ, вул. Вінницька, 10
Тел.: (044) 246-24-44
Факс: (044) 246-24-32
E-mail: office@nam.kiev.ua
Інтернет: www.nam.kiev.ua

Підписано до друку 01.08.2012 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 20,23. Обл.-вид. арк. 20,47. Тираж 300 прим. Зам. №22.

Віддруковано в типографії ТОВ «Наш Формат»,
04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 86.